

Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva

Aktuálne otázky správneho a trestného práva

zborník príspevkov z vedeckej konferencie

3. máj 2016

Paneurópska vysoká škola, Bratislava

zostavila Marcela Tittlová, Michal Žofčák

Aktuálne otázky správneho a trestného práva, 3. máj 2016

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej prezenčnou formou pod záštitou dekana fakulty práva Paneurópskej vysokej školy prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc. Odborným garantom konferencie je prof. JUDr. Peter Škultéty, DrSc.

Zostavili:

JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

JUDr. Michal Žofčák

Recenzenti:

Prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.

Prof. JUDr. Peter Škultéty, DrSc.

Organizačný výbor konferencie:

doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.

doc. JUDr. PhDr. Peter Potásch, PhD.

JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

JUDr. Dominik Škohel

JUDr. Igor Doboš

Ing. Mgr. Henrich Gaulieder

Programový a vedecký výbor konferencie:

prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.

prof. JUDr. Peter Škultéty, DrSc.

prof. JUDr. Katarína Tóthová, DrSc.

doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.

doc. JUDr. PhDr. Peter Potásch, PhD.

JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

PhDr. et JUDr. Libor Klimek, PhD.

Za jazykovú úpravu a pôvodnosť zodpovedajú samotní autori príspevkov.

© Paneurópska vysoká škola 2016

ISBN 978- 80-89453-15-3

EAN 9788089453153

OBSAH

Soňa Košičiarová, PhD.: <i>Správne poriadkové delikty a princípy trestania</i>	5
Branislav Cepek.: <i>Niekoľko zamyslení k procesnej úprave vybraných foriem činností verejnej správy</i>	13
Michal Aláč.: <i>Trestanie administratívnoprávnych deliktov príslušníkov bezpečnostných zborov</i>	19
Michal Čerňanský, Igor Doboš.: <i>Všeobecné požiadavky spravodlivého procesu prizmou trestného práva procesného</i>	26
Michal Čerňanský, Michal Ďubek.: <i>Garancie práva na spravodlivý proces na úrovni práva Európskej únie z pohľadu trestného práva</i>	41
Michal Ďubek.: <i>Korupcia v súkromnom sektore</i>	52
Michal Ďubek.: <i>Nezúčastnená osoba v trestnom konaní</i>	65
Matúš Filo.: <i>Sankcie podľa Daňového poriadku s účinnosťou od 1. januára 2016</i>	73
Matej Horvat, Branislav Cepek.: <i>Súdny prieskum rozhodnutia o rozpustení zhromaždenia</i>	83
Nataša Just Hrnčárová.: <i>Rozhodovanie o administratívnom zaistení štátnych príslušníkov tretích krajín</i>	92
Branislav Lečko.: <i>Právna úprava trestania a trestnej zodpovednosti mladistvých páchatel'ov</i>	98
Branislav Lečko.: <i>Osobitosti trestného stíhania mladistvých páchatel'ov</i>	112
Michal Maslen, Ľubica Masárová: <i>Sankčné nástroje ochrany vôd</i>	124
Jozef Medelský.: <i>Administratívnoprávna vs. trestnoprávna zodpovednosť právnických osôb</i>	146
Bernard Pekár.: <i>Formy činnosti originálneho výkonu územnej samosprávy a ich zákonné limity</i>	159
Martin Píry.: <i>Niektoré problémy priestupkového konania</i>	165
Marcela Tittlová.: <i>Zadržanie a otvorenie zásielok v trestnom konaní</i>	172
Peter Tupta: <i>Subjektívna stránka trestného činu a vybrané ustanovenia týkajúce sa postavenia colníka</i>	178

Michal Žofčák.: *Nezákonný postup orgánov štátnej správy v správnom konaní* 187

Správne poriadkové delikty a princípy trestania¹

Administrative procedural offenses and punishment principles

Soňa Košičiarová²

Abstrakt: Referát analyzuje vybrané aspekty vyvodzovania zodpovednosti za správne poriadkové delikty, definuje princípy uplatňované pri ich postihu. Autorka sa osobitne venuje problematike preskúmateľnosti rozhodnutí o poriadkových pokutách podľa čl. 46 Ústavy Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: správne trestanie, správne a súdne poriadkové delikty, súdna judikatúra

Abstract: The paper analyzes selected aspects of the responsibility for administrative procedural offenses, defines principles applicable to their prosecution. The author specifically deals with the issue of the court review on decisions of procedural fines under the Art. 46 of the Constitution of the Slovak Republic.

Key words: administrative punishment, administrative and court procedural offenses, judicial case law

Sú správne poriadkové delikty osobitnou kategóriou správnych deliktov?

Správny delikt predstavuje osobitnú právnu kategóriu deliktov v slovenskom právnom poriadku (popri tzv. súdnych deliktoch).

Pojem správny delikt nie je len pojmom právno-teoretickým, je aj pojmom zákonným.³

Teória správneho práva a platné zákony používajú pojem *správny delikt* na označenie protiprávneho správania:

- fyzickej osoby alebo právnickej osoby,
- ktorého znaky sú uvedené v zákone,
- postihnutelného sankciou orgánu verejnej správy uvedenou v zákone.⁴

Tieto znaky sú všeobecné a umožňujú v zákonoch identifikovať správny delikt bez ohľadu na to, aby ho tak zákonodarca explicitne nazval (napr. priestupok je správny delikt, i keď to z jeho názvu nevyplýva).

V slovenskej právnej teórii sa pre označenie správnych deliktov, za ktoré je vykonávateľ verejnej správy oprávnený ukladať *poriadkovú pokutu*, používa pojem *správny poriadkový delikt*. Vychádza sa z toho, že porušenie povinnosti právnickou alebo fyzickou osobou vyplývajúcej zo zákona alebo uloženej na základe zákona upravujúceho výkon verejnej správy, má právnu povahu deliktu. V tejto súvislosti sa však zdôrazňuje ich *osobitná povaha*, ktorá podmieňuje ich začlenenie do špeciálnej skupiny správnych deliktov.⁵

¹ Táto práca bola bol vyhotovená v rámci projektu VEGA (č. 1/0092/13) „Princípy administratívnoprávnej zodpovednosti – právna úprava a právna prax“.

² prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD., Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Hornopotočná 23, 918 43 Trnava, Slovenská republika, sona.kosiciarova@truni.sk.

³ Správny súdny poriadok (§ 71 ods. 1 zákona č. 162/2015 Z. z.) taktiež používa pojem správny delikt a označuje ním „priestupky, kárne, disciplinárne a iné správne delikty“.

⁴ SLÁDEČEK, V.: Obecné správní právo. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha : ASPI – Wolters Kluwer 2009, s. 186.

⁵ Pozri napr. KOŠIČIAROVÁ, S.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2015, s. 233; Machajová, J. in MACHAJOVÁ, J. a kolektív: Všeobecné správní právo. 6. aktualizované vydání. Eurokódex, s. r. o. 2012, Bratislava, s. 294.

Správne poriadkové delikty sa od ostatných druhov správnych deliktov odlišujú predovšetkým svojím *špeciálnym objektom*.

Objektom správnych poriadkových deliktov je ochrana pred porušovaním:

- procesnoprávných povinností v procesnoprávnom postupe správnych orgánov, v ktorom rozhodujú o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach konkrétnych (individuálne určených) fyzických osôb a právnických osôb (t. j. v správnom konaní),
- procedurálnych povinností v postupoch verejnej správy, ktoré nemajú právny charakter správneho konania (napr. pri výkone kontroly a dozoru).

Objektívna stránka správneho poriadkového deliktu, t. j. porušenie zákonom ustanovenej procesnej (procedurálnej) povinnosti, spočíva:

- v aktívnom protiprávnom správaní páchatel'a (v marení, narušovaní alebo v sťažovaní priebehu rozhodovacieho procesu, prípadne jeho účelu), alebo
- v pasívnom protiprávnom správaní páchatel'a (v neposkytnutí súčinnosti, v nesplnení inej povinnosti ustanovenej v zákone súvisiacej s postupom vykonávateľ'a verejnej správy).

Z tohto aj vyplýva, že ukladanie poriadkových pokút by malo byť *de lege lata* obmedzené zákonmi najmä na tie prípady porušovania procesných (procedurálnych) povinností, keď vykonávateľ verejnej správy potrebuje okamžite reagovať rýchlo, nepriamym spôsobom pôsobiť na odstránenie protiprávneho stavu, zapríčineného protiprávnym správaním osoby, a to aj – ak je to odôvodnené – opakovaným ukladáním poriadkovej pokuty.

Uvedený efekt ukladania poriadkových pokút vedie predstavitel'ov českej vedy správneho práva k postoju, že poriadková pokuta ako právny inštitút je zabezpečovacím opatrením, a nie správnym trestom.⁶

Svoj názor opierajú aj o samotnú platnú právnu úpravu, predovšetkým procesnoprávne predpisy upravujúce správne konanie.

Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov medzi tzv. *zabezpečovacie úkony* správneho orgánu, ktoré slúžia na odstránenie prekážky ohrozujúcej priebeh a účel procesného postup, zaraďuje: predvolanie (§ 41), predvedenie (§ 42), predbežné opatrenie (§ 43), dožiadanie (§ 44) a poriadkové opatrenia (§ 45). Za poriadkové opatrenie považuje aj uplatnenie právomoci správneho orgánu uložiť poriadkovú pokutu tomu, kto sťažuje postup konania.

Český správny poriadok (zákon č. 500/2004 Zb. v znení neskorších predpisov) v § 58 taktiež medzi zabezpečovacie prostriedky zaraďuje poriadkovú pokutu (§ 62).

Je pritom právne irelevantné, že zabezpečovacie úkony – až na svoju jednotiacu funkciu (zabezpečiť priebeh a účel konania), *sú správnymi úkonmi rôzneho druhu*. Môže ísť o faktické úkony (pokyny) určené konkrétnym adresátom, ktorí musia poskytnúť potrebnú súčinnosť (predvolanie) alebo sú ich povinní strpieť (vykázanie z miesta pojednávania), dožiadanie zo strany správneho orgánu alebo rozhodnutie (o predbežnom opatrení, o uložení poriadkovej pokuty).⁷

Začlenenie poriadkových pokút medzi zabezpečovacie úkony podporuje aj zahraničná literatúra (nemecká, rakúska), v ktorej sa poriadkové opatrenia zaraďujú

⁶ PRÁŠKOVÁ, H.: Základy odpovědnosti za správní delikty. Praha : Základy odpovědnosti za správní delikty. C. H. Beck 2013, s. 153.

⁷ KOŠIČIAROVÁ, S.: Správne právo procesné. Všeobecná časť. Šamorín : Heuréka 2015, s. 79.

medzi iné následky protiprávneho správania, ktoré je nevyhnutné odlišovať od správnych trestov (od pokuty a ďalších druhov sankcií za priestupok).⁸

V *osobitných zákonoch* sa zakotvuje špeciálna právomoc vykonávateľov verejnej správy ukladať poriadkové pokuty v súvislosti s inými postupmi, než je správne konanie, na ktoré sa správny poriadok nevzťahuje (výkon kontroly, inšpekcie, dozoru). Porušenie povinnosti spočíva najčastejšie v marení, resp. sťažovaní výkonu týchto činností orgánmi.⁹ Vždy sa postihuje porušenie procedurálnej povinnosti (neposkytnutie súčinnosti), nie porušenie hmotnoprávnej povinnosti ako je tomu v prípade zodpovednosti za iný správny delikt.

Právomoc vykonávateľa verejnej správy ukladať poriadkové pokuty má slúžiť na nepriame vynucovanie splnenia inej povinnosti *do budúcnosti*. Z tohto dôvodu zákony umožňujú ukladať poriadkovú pokutu *opakovane, dokiaľ sa nedosiahne* odstránenie protiprávneho stavu vyvolaného protiprávnym správaním adresáta výkonu verejnej správy. V tom spočíva odlišnosť funkcie tohto druhu právomoci od právomoci orgánu verejnej správy ukladať *pokutu*. Uloženie poriadkovej pokuty sa vníma ako *prostriedok, nie cieľ*, na rozdiel od *pokuty*, a to dokonca i vtedy, keď sa pokuta ukladá za *opätovné porušenie povinnosti*. Aj z predmetného dôvodu predstavitelia českej právnej vedy hovoria o „tzv. správnych poriadkových deliktoch“, nie o „správnych poriadkových deliktoch“.¹⁰

Na podporu zástupcov právnej teórie, ktorí sa klonia k názoru, že „na rozdiel od hmotnoprávných deliktov nie je účelom ukladania poriadkových pokút represia a prevencia, ale vecná náprava“¹¹ a z tohto dôvodu nemožno hovoriť *de iure* o správnych deliktoch, možno uviesť aj to, že *osobitné zákony* nenazývajú ustanovenia upravujúce právomoc vykonávateľa verejnej správy ukladať poriadkové pokuty „správne delikty“, ale len „poriadkové pokuty“.

Ustanovenie § 194 ods. 1 Správneho súdneho poriadku (zákona č. 162/2015 Z. z.), ktoré vymedzuje pojem *správne trestanie*, zaň považuje „rozhodovanie orgánov verejnej správy o priestupku, správnom delikte alebo o sankcii za *iné podobné protiprávne konanie*“.

Použitú zákonnú formuláciu vysvetľuje dôvodová správa k zákonu tak, že „pod *iným protiprávnym konaním* sa myslí priestupku alebo inému správne deliktu podobné iné nedovolené konanie, za ktoré sa podľa zákona ukladá sankcia. V praxi pôjde o rôzne poriadkové, či iné pokuty ukladané orgánmi verejnej správy.“

Zákonodarca sa touto legálnou definíciou – limitovanou na účely zákona č. 162/2015 Z. z. – priklonil v prospech tézy, že porušenie procedurálnej povinnosti adresátom výkonu verejnej správy, za ktoré môže orgán verejnej správy podľa zákona uložiť poriadkovú pokutu, nemožno považovať za správny delikt. Napriek tomu Správny súdny poriadok nevylučuje rozhodnutia orgánov verejnej správy o „inom podobnom protiprávnom konaní“ spod právomoci správnych súdov vo *veciach správneho trestania*.

⁸ PRÁŠKOVÁ, H.: Základy odpovědnosti za správní delikty. Praha : Základy odpovědnosti za správní delikty. C. H. Beck 2013, s. 153.

⁹ Možno napríklad citovať § 20 ods. 1 zákona č. 125/2006 Z. z. o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, podľa ktorého: „Zamestnancom zamestnávateľa a osobám oprávneným robiť právne úkony za zamestnávateľa alebo fyzickej osobe, ktorá je podnikateľom a nie je zamestnávateľom, ktorí majú výkon inšpekcie práce, možno uložiť poriadkovú pokutu vo výške od 100 eur až do 1 000 eur, a to aj opakovane, ak sa povinnosť nespĺnila ani v novourčenej lehote.“

¹⁰ MATES, P. a kolektív: Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha : C. H. Beck 2010, s. 139.

¹¹ PRÁŠKOVÁ, H.: Základy odpovědnosti za správní delikty. Praha : Základy odpovědnosti za správní delikty. C. H. Beck 2013, s. 153.

Je poriadková pokuta z právneho hľadiska sankciou?

Podľa právnej teórie, na to, aby sme mohli hovoriť o správnom delikte, je potrebné, aby protiprávne správanie osoby bolo postihnutelné *sankciou* vykonávateľa verejnej správy. Je tak teda otázkou, či poriadkovú pokutu možno z právneho hľadiska za sankciu považovať.

„Za správnu sankciu – v zmysle vysvetľujúceho memoranda k *odporúčaniu Výboru ministrov R (91) 1 o správnych sankciách* – je potrebné považovať len opatrenia represívnej povahy vo vlastnom zmysle slova (administrative sanctions, whose principle aim is of a punitive nature); je pritom irelevantné, či takáto sankcia má podobu pokuty alebo iného represívneho opatrenia nepeňažného charakteru (napr. prepadnutie veci, zákaz činnosti). Memorandum súčasne demonštratívny spôsobom uvádza rozhodnutia orgánov verejnej správy, ktoré, na účely tohoto odporúčania, nie sú správnymi sankciami (zamietnutie žiadosti o povolenie alebo o vydanie nového povolenia, odňatie licencie z dôvodu, že žiadateľ nespĺňa zákonom určené požiadavky, zákazy uplatňované v rámci ochrany životného prostredia a ochrany zdravia atď.). I keď aj takýmito správnymi úkonmi orgánov verejnej správy sú dotknuté verejné subjektívne práva osôb, nemožno ich z právneho hľadiska kvalifikovať ako rozhodnutia ukladajúce administratívne sankcie.“¹²

Právna identifikácia toho, čo má z právneho hľadiska právnu povahu *sankcie* ukladanej vykonávateľom verejnej správy, je jednoduchá vtedy, ak sám zákon označuje opatrenie za sankciu.

Interpretačný problém sa vynorí vtedy, ak zákon v tomto ohľade mlčí – používa pojem „poriadková pokuta“, avšak neoznačuje ju explicitne za sankciu. Nejde vôbec o marginálny právny problém – ak uznáme represívny charakter inštitútu poriadkovej pokuty, tým priznáme osobe, ktorej bola uložená verejno-mocenským aktom, všetky záruky ochrany vyplývajúce z Ústavy Slovenskej republiky ako aj z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd vo veciach tzv. trestného obvinenia.

V prospech tézy, ktorú sa snažíme v tomto príspevku obhájiť, o tom, že poriadková pokuta je z právneho hľadiska sankciou, a preto treba v rámci správneho trestania hovoriť o správnych poriadkových deliktoch ako o správnych deliktoch, svedčí aj už citovaný § 194 ods. 1 Správneho súdneho poriadku. I keď z legislatívneho hľadiska je predmetné ustanovenie použiteľné len na účely zákona č. 162/2015 Z. z., s prihliadnutím na predmet regulácie Správneho súdneho poriadku možno konštatovať, že od 1. júla 2015 sa tým záväzným spôsobom zjednotí náhľad na právomoc správnych orgánov ukladať poriadkové pokuty.

Na podporu zákonného vnímania poriadkovej pokuty ako represívneho a nie nápravného opatrenia orgánu verejnej správy, možno z *právno-teoretického hľadiska* argumentovať tým, že predmetný právny inštitút spĺňa všetky znaky, ktoré sú typické pre sankciu. Sú nimi tieto:

- jej uložením sa zasahuje do právneho statusu konkrétnej osoby, pričom zmena spočíva v zhoršení jej hmotnoprávnej pozície¹³,

¹² Pozri bližšie KOŠIČIAROVÁ, S.: Princípy dobrej verejnej správy a Rada Európy. Bratislava : IURA EDITION, spol. s r. o. 2012, s. 322.

¹³ *Zhoršenie právnej pozície osoby* nie je právne hodnotiteľné cez subjektívny pohľad osoby, ktorej sa úkon orgánu verejnej správy týka, ale len cez porovnanie zmeny predchádzajúceho a následného stavu v statuse vyvolanej účinnosťou správneho úkonu. Nie každý správny úkon totiž vyvoláva takú zmenu v právnom statuse adresáta verejnej správy, ktorú možno považovať za zhoršenie jeho právnej pozície. Zhoršenie spočíva v tom, že osobe vznikne nová povinnosť, ktorá tu predtým nebola, a je dôsledkom represívnej funkcie práva. Preto napríklad *predvedenie osoby* nie je sankciou, lebo vykonaním sa len realizuje povinnosť, ktorá osobe už vznikla na základe predvolania. Zhoršenie môže spočívať aj v tom, že sa odníme právo konkrétnej osobe.

- pôsobí do minulosti (ukladá sa za to, že osoba povinnosť nesplnila, nie za to, že niečo v budúcnosti nesplní),
- jej vykonanie samo osebe nie je spôsobilé odstrániť protiprávny stav (zabezpečiť nápravu za účelom ochrany verejného záujmu), vyvolaný protiprávnym správaním páchatel'a správneho deliktu.

Správny úkon, ktorý *všetky uvedené právne vlastnosti nemá súčasne, nemožno, podľa nášho názoru, považovať za správnu sankciu.*

Z tohto hľadiska napríklad nepovažujeme za sankciu zamietnutie žiadosti o povolenie osebe, nespĺňajúcej zákonom ustanovené predpoklady, lebo sa tým nezhoršuje jej právne postavenie (tzv. negatívny správny akt). Rovnako nemá právnu povahu sankcie napríklad vykázanie z miesta pojednávania, nakoľko sa týmto úkonom odstraňuje protiprávny stav a pôsobí do budúcnosti v tom smere, že sa vytvárajú podmienky pre stav súladný so zákonom (rušenie poriadku pri postupe správneho orgánu).

Keďže zabezpečovacím úkonom v správnom konaní (okrem poriadkovej pokuty) chýba minimálna jedna z vyššie uvedených právnych vlastností, nemožno ich považovať za sankcie.

Sama skutočnosť, že zákonodarca zaradil – na účely správneho konania – poriadkovú pokutu medzi poriadkové opatrenia (§ 45 ods. 2 zákona č. 71/1967 Zb.) alebo medzi zabezpečovacie prostriedky (§ 58 zákona č. 500/2004 Zb.), nemôže mať vplyv na jej odlišnú právnu povahu v skupine týchto zabezpečovacích úkonov. *De lege ferenda* by však bolo vhodnejšie v správnom poriadku inštitút poriadkovej pokuty vyčleniť zo skupiny zabezpečovacích úkonov, i keď by jeho úprava mohla naďalej zostať súčasťou regulácie zabezpečenia priebehu a účelu správneho konania.

Čiastkové závery

a) *Z právno-teoretického hľadiska* správne poriadkové delikty treba považovať za špeciálnu kategóriu správnych deliktov a nie za *kvázi správny delikt*. Takto ich treba *de lege lata* aj nazývať.

Ani jedna zo špecifických právnych vlastností správnych poriadkových deliktov zdôrazňovaných v právnej teórii – porušenie procesnoprávnych povinností, uplatňovanie princípu oportunitu, možnosť odpustenia uloženej poriadkovej pokuty, možnosť opakovaného uloženia poriadkovej pokuty, nemá vplyv na *hmotnoprávnu podstatu inštitútu poriadkovej pokuty ako sankcie*.

Sankcia zásadne pôsobí do minulosti, na rozdiel od opatrenia na nápravu, ktoré pôsobí do budúcnosti. V prospech tézy o tom, že poriadková pokuta, má právnu povahu sankcie, svedčí aj to, že jej uložením nemožno postihnúť správanie, ku ktorému nedošlo.

Možnosť uloženia poriadkovej pokuty pôsobí – rovnako ako v prípade iných druhov sankcií – silou svojej hrozby, že osebe bude uložená nová povinnosť za protiprávne správanie.

Niektoré inštitúty môžu mať raz právnu povahu sankcie, inokedy povahu nápravného opatrenia (napr. zákaz činnosti). Zákonodarca považuje zákaz činnosti za sankciu vtedy, ak dôsledkom jej uloženia je vylúčenie práva osebe uskutočňovať činnosť v situácii, keď osoba spĺňa zákonom ustanovené podmienky pre jej uskutočňovanie. Ako príklad zákazu činnosti, ktorý má účinky nápravného opatrenia (nie sankcie), uvádzame *nariadenie obmedzenia prevádzky zariadenia* s vplyvom na životné prostredie. Je ho možné totiž vydať len vtedy, keď zariadenie prestalo spĺňať podmienky vyplývajúce zo zákona alebo na základe vydaného povolenia, či súhlasu. Obmedzenie prevádzky zariadenia tak *de iure* nepredstavuje zhoršenie hmotnoprávnej pozície prevádzkovateľa, lebo osoba nemôže očakávať, že ak nespĺňa hmotnoprávne predpoklady pre prevádzkovanie činnosti, bude mu aktivita tolerovaná.

Možnosť opakovaného uloženia poriadkovej pokuty nepostačuje pre tvrdenie, že správny orgán ukladá poriadkovú pokutu pre to, aby osoba porušenú povinnosť splnila v budúcnosti. Takáto téza nemá oporu ani vo výroku rozhodnutia správneho orgánu o poriadkovej pokute.¹⁴

b) Z *právno-aplikačného hľadiska* vykonávateľ verejnej správy je povinný o poriadkovej pokute ako o sankcii rozhodovať *rozhodnutím* bez ohľadu na to, či to z platnej právnej úpravy explicitne vyplýva, lebo sa tým ukladá adresátovi rozhodnutia nová povinnosť (zaplatiť).¹⁵

Zákon by *nemal vylúčiť možnosť osoby podať proti rozhodnutiu o uložení poriadkovej pokuty riadny opravný prostriedok* (odvolanie alebo rozklad), už aj s prihliadnutím na doktrínu Európskeho súdu pre ľudské práva o *autonómnosti výkladu pojmu trestný čin* podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Podľa nej treba aj vo veciach správnych deliktov aplikovať ustanovenia o zárukách ochrany uvedené v tejto medzinárodnej zmluve, medzi ktoré patrí *právo na odvolanie* podľa čl. 2 Dodatkového protokolu č. 7 k Dohovoru.

Zákon by *nemal vylúčiť ani možnosť osoby podať proti rozhodnutiu orgánu verejnej správy o uložení poriadkovej pokuty mimoriadny opravný prostriedok*, a to správnu žalobu podľa Správneho súdneho poriadku. Bolo by to v rozpore s čl. 36 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd a s čl. 46 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „z právomoci súdu však nesmie byť vylúčené preskúmanie rozhodnutí týkajúcich sa základných práv a slobôd“.

Podľa nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky (PL ÚS 26/01 č. 1/2003) rozhodnutia správnych orgánov o uložení poriadkovej pokuty majú dosah na základné práva a slobody postihovanej osoby (predstavujú zásah do majetkovej sféry postihovaného subjektu).

Z tohto dôvodu ich nemožno považovať za *rozhodnutia týkajúce sa vedenia konania* v zmysle § 7 písm. e) Správneho súdneho poriadku vylúčené z prieskumu správnych súdov.

Správny poriadkový delikt a princípy trestania

Keďže poriadková pokuta uložená vykonávateľom verejnej správy je *správnou sankciou*, na jej ukladanie sa vzťahujú *princípy správneho trestania*, či už hmotnoprávneho alebo procesnoprávneho charakteru.

Medzi *hmotnoprávne princípy*, ktoré je potrebné uplatňovať vo vzťahu k správny poriadkovým deliktom, patria:

- princíp *nullum crimen sine lege* a princíp *nulla poena sine lege*,
- zákaz retroaktivity prísnejšieho zákona,
- zákaz analógie v neprospech zodpovednej osoby,
- princíp *ne bis in idem* (zákaz viacnásobného potrestania).

Medzi *procesnoprávne princípy* správneho trestania, ktoré je potrebné uplatňovať vo vzťahu k správny poriadkovým deliktom patria:

- princíp stíhania zo zákonných dôvodov,
- princíp *ne bis in idem* (zákaz vystavenia osoby viacnásobnému stíhaniu, ktoré by mohlo vyústiť do potrestania),
- princíp postihu za protiprávne správanie v primeranej lehote,
- princíp povinnosti správneho orgánu dokazovať vinu,
- princíp, že konanie o správnom delikte sa ukončuje rozhodnutím orgánu,

¹⁴ Porovnaj PRÁŠKOVÁ, H.: Základy zodpovednosti za správny delikty. Praha : Základy zodpovednosti za správny delikty. C. H. Beck 2013, s. 151.

¹⁵ KOŠIČIAROVÁ, S.: Správny poriadok. Komentár. Šamorín : Heuréka 2013, s. 211.

- princíp, že rozhodnutie musí byť zverejnené,
- princíp, že rozhodnutie musí byť odôvodnené,
- princíp, že obvinený zo správneho deliktu musí byť poučený o oprávnom prostriedku a o preskúmateľnosti rozhodnutia súdom.¹⁶

V odbornej literatúre sa možno stretnúť s názorom, že princíp *ne bis in idem* sa v prípade správnych poriadkových deliktov neuplatňuje, lebo „správny orgán môže rovnaké protiprávne konanie postihnúť i opakovane (až do splnenia danej povinnosti)“¹⁷. Pre predmetné – pomerne rozšírené tvrdenie – však neexistuje, podľa nášho názoru, právna opora.

Podľa čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd „nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní podliehajúcim právomoci toho istého štátu za trestný čin, za ktorý už bol oslobodený alebo odsúdený právoplatným rozsudkom v súlade so zákonom a trestným poriadkom tohto štátu“.

Možnosť opakovaného uloženia poriadkovej pokuty nie je v rozpore s týmto princípom trestania, lebo správny orgán *nestíha a netrestá ten istý skutok znovu, ale stíha a trestá ďalší skutok*, ktorého sa páchatel dopustil po právoplatnosti rozhodnutia o poriadkovej pokute napriek tomu, že predchádzajúcim rozhodnutím už bol v tomto ohľade vystrihaný. Keď páchatel opakovane poruší rovnakú povinnosť, chýba *totožnosť protiprávneho skutku*.

Namiesto tvrdenia, že princíp *ne bis in idem* sa pri opakovanom uložení poriadkovej pokuty neuplatňuje, by preto bolo vhodnejšie a správnejšie tvrdiť, že princíp *ne bis in idem* nie je touto úpravou právomoci vykonávateľa verejnej správy doknutý, lebo čl. 4 Protokolu č. 7 „zakazuje duplicitné súdenie osôb pre ten istý trestný čin“¹⁸ a v týchto prípadoch nemožno hovoriť o duplicitnom postihu osoby tak, ako to má na mysli toto ustanovenie.

Rovnaká situácia je i v prípade ukladania pokút za správne delikty *pri opätovnom porušení povinnosti*. Rozdiel je len v tom, že osobitné zákony umožňujú uložiť tzv. ďalšiu pokutu nielen za nové porušenie rovnakej povinnosti, ale i za porušenie inej povinnosti v zákonom ustanovenej lehote.

Vzhľadom k tomu, že rozhodnutie vykonávateľa verejnej správy o poriadkovej pokute sa podľa § 194 ods. 1 Správneho súdneho poriadku považuje za vec správneho trestania, pri preskúmvaní právoplatných rozhodnutí správnymi súdmi sa s účinnosťou od 1. júla 2016 bude uplatňovať § 195 Správneho súdneho poriadku, podľa ktorého správny súd nie je vo veciach správneho trestania viazaný rozsahom a dôvodmi žaloby, ak ide o:

- dodržanie zásad ukladania trestov podľa Trestného zákona, ktoré je potrebné použiť aj na ukladanie sankcií v rámci správneho trestania, a
- základné zásady trestného konania podľa Trestného poriadku, ktoré je potrebné použiť na správne trestanie.¹⁹

¹⁶ KOŠIČIAROVÁ, S.: Verejná správa a právo na spravodlivý proces. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce 2014, s. 72.

¹⁷ Pozri PRÁŠKOVÁ, H.: Základy zodpovednosti za správne delikty. Praha : Základy zodpovednosti za správne delikty. C. H. Beck 2013, s. 151.

¹⁸ BABIAKOVÁ, E. – HAJDINOVÁ, J.: Judikatúra vo veciach priestupkového práva. Bratislava : IURA EDITION, spol. s r. o. 2012, s. 25.

¹⁹ Podľa dôvodovej správy k zákonu č. 162/2015 Z. z. cieľom by malo byť „zakotvenie tých základných axiém súdneho prieskumu, ktoré sú špecifické oproti ostatným konaniam. Správne trestanie podlieha ochrane zaručenej v čl. 6 Dohovoru (právo na spravodlivé súdne konanie), čl. 7 (zákaz trestu bez zákona) a čl. 13 (právo na účinné opravné prostriedky), ďalej aj ochrane zakotvenej v čl. 2 a 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru (odškodnenie za nezákonné odsúdenie a právo nebyť súdený alebo trestaný dvakrát)“.

Aj keď ide o úpravu *právmoci správnych súdov*, dosah citovaného ustanovenia je oveľa širší. Je zrejmé, že súlad rozhodnutia orgánu verejnej správy so zákonom sa bude správnym súdom vo veciach správneho trestania *vždy musieť striktne posudzovať z hľadiska uplatnenia princípov trestania*, a teda aj orgán verejnej správy ako žalovaný bude musieť v budúcnosti venovať oveľa vyššiu pozornosť dodržiavaniu predmetných princípov bez ohľadu na rozsah a existenciu ich explicitnej úpravy v zákone, podľa ktorého rozhoduje.

Bude zaujímavé sledovať, akým smerom sa vyvinie súdna judikatúra, pokiaľ ide o výklad citovaného ustanovenia.

Literatúra:

BABIAKOVÁ, E. – HAJDINOVÁ, J.: Judikatúra vo veciach priestupkového práva. Bratislava : IURA EDITION, spol. s r. o. 2012, 414 s., ISBN 978-80-8078-462-1

KOŠIČIAROVÁ, S.: Princípy dobrej verejnej správy a Rada Európy. , Bratislava : IURA EDITION, spol. s r. o. 2012, 556 s., ISBN 978-80-8078-519-2

KOŠIČIAROVÁ, S.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. 2015, 378 s., ISBN 978-80-7380-578-4

KOŠIČIAROVÁ, S.: Správne právo procesné. Všeobecná časť. Šamorín : Heuréka 2015, 280 s., ISBN 978-80-8173-006-1

KOŠIČIAROVÁ, S.: Správny poriadok. Komentár. Šamorín : Heuréka 2013, 357 s., ISBN 978-80-89122-85-1

KOŠIČIAROVÁ, S.: Verejná správa a právo na spravodlivý proces. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce 2014, 243 s., ISBN 978-83-7490-790-3

MACHAJOVÁ, J. a kolektív: Všeobecné správne právo. 6. aktualizované vydanie. Eurokódex, s. r. o. 2012, Bratislava, 688 s., ISBN 978-80-89447-74-9

MATES, P. a kolektív: Základy správneho práva trestného. 5. vydání. Praha : C. H. Beck 2010, 248 s., ISBN 978-80-7400-357-8

PRÁŠKOVÁ, H.: Základy odpovědnosti za správní delikty. Praha : Základy odpovědnosti za správní delikty. C. H. Beck 2013, 446 s., ISBN 978-80-7400-456-8

SLÁDEČEK, V.: Obecné správní právo. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha : ASPI – Wolters Kluwer 2009, 464 s., ISBN 987-80-7357-382-9

Niekoľko zamyslení k procesnej úprave vybraných foriem činností verejnej správy

Several thoughtful process to edit the selected form of public administration

doc. JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.²⁰

Abstrakt: Predložený príspevok poukazuje na potrebu hlbšieho skúmania aj tých foriem činnosti verejnej správy, ktorých procesná úprava nie je obsiahnutá v platnom správnom poriadku. Vychádza z komparácie stavu nemeckého, českého a slovenského správneho práva procesného a z poznatkov z praxe výkonu verejnej správy. Do pripravovaného nového správneho poriadku odporúča začleniť procesnú úpravu vydávania opatrení všeobecnej povahy, správnych dohôd a z materiálno-technických úkonov vydávanie osvedčení, posudkov, vyjadrení, stanovísk a informácií.

Kľúčové slová: správno-procesné inštitúty, správne dohody, spoločensko-organizačné opatrenia, technicko-organizačné opatrenia ako formy činnosti verejnej správy.

Abstract: The present contribution highlights the need for a deeper investigation and those forms of activities of public administration whose procedural regulation is not included in the current administrative procedure. It based on a comparison of the state of German, Czech and Slovak administrative law process and the practical experience of public administration. The forthcoming new Administrative Code recommends that the procedural arrangements for issuing a general measure, administrative arrangements and the materialtechnical operations certification, opinions, observations, opinions and information.

Key words: administrative and procedural institutes, public contracts, social and organizational measures, technical and organizational measures as a form of public service activities

Na úvod predkladaného článku sa chcem v stručnosti venovať niekoľkým správno-procesným inštitútom, na ktoré sa v zásade nevzťahujú ustanovenia správneho poriadku.²¹ I keď v teórii správneho práva sú určité odchýlky v používanej terminológii viažucej sa k problematike foriem činnosti verejnej správy a ich klasifikácii, možno zjednodušene vymedziť nasledujúce druhy foriem činnosti verejnej správy : normotvorné, jednostranné právno-aplikačné, správne dohody, spoločensko-organizačné a technicko-organizačné a materiálno-technické úkony. S istými výhradami možno správne právo procesné v širšom poňatí chápať ako súhrn právnych noriem upravujúcich všetky rozhodovacie procesy vo verejnej správe, ako aj ostatné formy činnosti právne významné, i keď v pravom zmysle slova nejde o rozhodovanie. V teórii správneho práva sú podrobnejšie analyzované len právne normy upravujúce aplikačné proces, výsledkom ktorých sú rozhodnutia, teda individuálne správne akty. Už menej sa teória venuje právnym inštitútom viažucich sa k ostatným formám činnosti verejnej správy a to napríklad správnym dohodám, opatreniam všeobecnej povahy, ktoré majú právne dôsledky. V českej republike je tento nedostatok čiastočne vyriešený prijatím správneho poriadku z roku 2005. Vedecké a teoretické bádanie s cieľom skvalitňovania správneho práva procesného by malo postihovať problematiku v rozsahu jeho chápania

²⁰ Ústav verejného práva, oddelenie správneho práva, finančného práva a práva životného prostredia, Paneurópska vysoká škola, fakulta práva

²¹ Výnimku predstavujú základné zásady reglementované v § 3 a 4, zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní. Ďalšie zásady však možno "vycítiť" aj z ďalších ustanovení predmetného zákona, ktoré však nie sú výslovne pomenované.

v širšom zmysle. Predpokladom, z ktorého je potrebné vychádzať je čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. Vyplýva z neho podzákonný charakter verejnej správy. Nositelia verejnej moci môžu konať len v súlade s Ústavou a v rozsahu, ktorý ustanoví zákon, ale taktiež spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Z týchto dôvodov je podľa môjho názoru vhodné venovať sa v predmetnom článku problémom procesnej úpravy aj iných foriem činnosti verejnej správy ako právno-aplikačnej.

Normotvorný postup subjektov verejnej správy, jej vykonávateľov v oblasti normotvorby vrátane právotvorby²² je v Slovenskej republike upravený len čiastkovo v niektorých prameňoch práva. Tieto pravidlá nemajú však povahu všeobecne záväzného právneho predpisu, nie sú prameňom správneho práva procesného, boli prijaté uznesením vlády. Sú síce právne záväzné, ale len pre subjekt vlády SR podriadené. Napríklad v pripomienkovom konaní účasť verejnoprávných inštitúcií, profesijných korporácií, subjektov územnej samosprávy a podobne.²³ Právnym predpisom, ktoré prijímajú orgány územnej samosprávy je venovaná pomerne väčšia pozornosť, viac ako pri prijímaní všeobecne záväzných právnych predpisov ústredných a miestnych orgánov štátnej správy. Napriek tomu, aj v právotvornej praxi územnej samosprávy sa vyskytujú viaceré problémy. Napríklad bolo určite prínosom pre posilnenie účasti obyvateľov na výkone samospráv i pre stotožnenie sa s obsahom nariadenia podľa § 6 zákona č. 369/1990 Zb. o povinnosti obce uverejniť návrh nariadenia a o oprávnenie obyvateľov pripomienkovať ho, prípadne navrhnúť nový text, respektíve zmenu a podobne. V tejto súvislosti však je potrebné uviesť, že nie je doriešené pripomienkovanie dodatočných zmien, ktoré môžu navrhovať komunálni poslanci v priebehu rokovania o návrhu. Bližšia právna úprava postupu obecných zastupiteľstiev pri prijímaní nariadení je riešená odkazom na rokovací poriadok.

Procesné pravidlá, v podobe rokovacieho poriadku pri prijímaní právnych predpisov orgánmi územnej samosprávy, nemá povahu prameňa práva. Základná procesná úprava by mala byť v samostatnom zákone, ktorého prílohou by mohli byť legislatívne pravidlá upravujúce organizačno-technickú stránku právotvorby, resp. normotvorby vo verejnej správe, teda aj internej. Legislatívne pravidlá by boli vydané vo forme všeobecne záväzného právneho predpisu, buď nariadením vlády, alebo na základe zákonného splnomocnenia vyhláškou príslušného ministerstva.

V súvislosti so správnym poriadkom Českej republiky bol novo konštituovaný inštitút označovaný ako opatrenie všeobecnej povahy.²⁴ Doktrínálne je niekde charakterizovaný ako akt abstraktno-konkrétny, ide o akt stojaci medzi normotvornými formami činnosti verejnej správy a právno-aplikačnými formami. Nemá normatívnu povahu, ale nie je ani individuálnym správnym aktom, nakoľko nie je výsledkom

²² P. Zloch, pojmy normotvorba a právotvorba nestotožňuje. Pojem normotvorba považuje za širší pojem ako pojem právotvorba. Normotvorba predstavuje procesy, ktorých výsledkom môže byť všeobecne záväzný normatívny akt, prameň práva obsahujúci právne normy v pravom zmysle slova alebo interne záväzný normatívny akt, záväzný len interne, ktorý nie je prameňom práva. Pojem právotvorba by sa mal používať len na označenie procesov, ktorých výsledkom je právny predpis, prameň práva, v ktorom sú vyjadrené právne normy.

²³ ZLOCH, P. Všeobecné správne konanie. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 8. - 9. októbra 2009. Bratislava : VO PraF UK, 2010, s. 51.

²⁴ Je legálne definovaný v § 171 českého správneho poriadku negatívnou formuláciou ako opatrenie všeobecnej povahy, ktoré nie je právnym predpisom ani rozhodnutím. Aplikácia ustanovení a opatrení všeobecnej povahy je viazaná na prípady, kedy osobitný zákon uloží správnomu orgánu takéto opatrenie vydať. Súčasne pripúšťa i odchýlnu procesnú úpravu, špeciálnu, v osobitnom zákone s výnimkou povinností správneho orgánu ustanovených v správnom poriadku, a to uverejniť návrh opatrenia, prijímať pripomienky a námietky k návrhu a zaujať k nim stanovisko, opatrenie odôvodniť a publikovať ho formou verejnej vyhlášky a umožniť každému, aby sa s opatrením mohol oboznámiť.

rozhodnutia správneho orgánu o právach alebo povinnostiach konkrétnych subjektov, adresátov aktu. Niektorí českí autori považujú za vhodnejšie vymedzenie pôvodný návrh, kde bolo takéto opatrenie charakterizované ako: „úkon správneho orgánu v určitej veci, ktorý sa priamo dotýka práva, povinnosti alebo záujmov bližšie neurčitého okruhu osôb.“²⁵ Pri formulácii legálneho vymedzenia pojmu opatrenia všeobecnej povahy v podmienkach SR bude potrebné zohľadniť znenie legálneho vymedzenia pojmu správne konanie, a to v úvodných ustanoveniach zákona a to, že o správne konanie, právne aplikačný proces ide vtedy, ak sa rozhoduje vo verejnej správe o právach, povinnostiach alebo právom chránených záujmoch konkrétnych subjektov.

Ďalšou formou činnosti verejnej správy sú správne dohody, alebo nazývané aj verejnoprávne zmluvy. Sú pomerne málo teoreticky prepracované, nehovoriac o procesnej úprave ich uzatvárania. Tu by bolo vhodné nadviazať na skúsenosti z krajín kde napríklad nemecká alebo česká procesná úprava verejnoprávných zmlúv je zakotvená v ustanoveniach ich správnych poriadkov a kde sú už tiež aj poznatky o ich dlhodobejšej praktickej realizácii. V Českej republike sú už k dispozícii i pomerne obsiahle teoretické poznatky k tomuto inštitútu. Pri ich transformácii bude treba špecifikovať východiskový pojmový aparát v kontexte na pojmy používané v textoch slovenských právnych predpisov, ako aj niektoré osobitosti systému organizácie a činnosti verejnej správy v Slovenskej republike. Tak napríklad východiskovým pojmom v časti piatej správneho poriadku Českej republiky je pojem verejnoprávna zmluva. Všeobecnejšie vymedzenie v § 159 správneho poriadku ČR je zúžené uvedením druhov verejnoprávných zmlúv v § 160 - 162. Zjednodušene možno uviesť, že ide o zmluvy medzi orgánmi verejnej správy navzájom, pokiaľ vykonávajú pôsobnosť vo veciach verejnej správy, a medzi správnymi orgánmi a osobami, ktoré sú alebo by mohli byť účastníkmi správneho konania podľa § 27 ods. 1 správneho poriadku Českej republiky. Verejnoprávne zmluvy sú v Slovenskej republike upravené iba v niektorých hmotnoprávných predpisoch, resp. hmotnoprávných ustanoveniach a to iba rámcovo,²⁶ alebo osobitný zákon len pripúšťa takúto formu riešenia úloh verejnej správy, ale procesnú stránku nerieši, a to ani odkazom na iný právny predpis. Napríklad poskytovanie služieb dopravcov v jednotlivých druhoch dopravy vo verejnom záujme²⁷. Tu je vôbec problém zistiť z textu, či ide o správnu dohodu, alebo dohodu podľa právnych predpisov súkromného práva. Problém spočíva v tom, že je ťažké všeobecne vymedziť hranicu medzi súkromným a verejným. Určiť, či ide o súkromnoprávnu povahu právnych vzťahov, alebo verejnoprávnu. Markantne sa napríklad prelínajú súkromnoprávne aspekty s verejnoprávnymi v oblasti územnej a záujmovej samosprávy. Len v niektorých osobitných zákonoch je výslovne charakterizovaná povaha upravovaných vzťahov, prípadne je uvedený odkaz pozitívne alebo negatívne na normy práva verejného alebo súkromného. V prevažnej väčšine osobitných zákonov takéto ustanovenia chýbajú. Na problémy spojené s realizáciou takýchto zmlúv, ako aj na prípady ich zneužívania v poukazovali a aj poukazujú médiá.

Podľa osobných poznatkov viacerí vykonávatelia verejnej správy uzatvárali dohody s fyzickými alebo právnickými osobami vo veciach výkonu verejnej správy bez akéhokoľvek splnomocnenia v zákone. Všeobecne sú známe prípady vymáhania nedoplatkov na koncesionárskych poplatkoch verejnoprávnymi subjektmi, vtedy ešte Slovenskou televíziou a Slovenským rozhlasom. Napríklad Slovenský rozhlas postúpil

²⁵ HENDRYCH, D. a kol.: *Správní právo. Obecná část*. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 197.

²⁶ napríklad v zákone č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, v zákone č. 302/2001 Z. z. o samosprávnych krajoch v znení neskorších noviel.

²⁷ § napríklad § 47 ods. 8 zákona č. 143/1998 Z. z. letecký zákon v znení neskorších noviel, zmluvy medzi úradmi práce a zamestnávateľmi a podobne.

súkromnoprávnou zmluvou pohľadávky právnickej osobe, s. r. o., i keď podľa vtedy platného zákona č. 619/2003 Z. z. o koncesionárskych poplatkoch v § 20 ods. 3 bol koncesionársky poplatok súčasťou verejných finančných prostriedkov. Zákon č. 212/1995 Z. z. o koncesionárskych poplatkoch v znení neskorších noviel, ktorý bol v tom čase platný a účinný, výslovne určoval subjekty oprávnené, resp. povinné, vo veciach koncesionárskych poplatkov konať vrátane vymáhania nedoplatkov. Tými boli len Slovenský rozhlas a vyberateľ poplatkov. Odlišné postoje k otázke, či tu ide o verejnoprávne, alebo súkromnoprávne vzťahy, zaujímali i jednotlivé súdy v konaniach o vymáhanie nedoplatkov a sankcií (na súdy bolo vtedy podaných tisícky žalôb). Niektoré súdy neakceptovali skutočnosť, že koncesionárske poplatky sú jedným z druhov poplatkov a že ide o verejné financie. Podľa môjho názoru, keďže ide o hmotnoprávny inštitút správneho práva, mali by sa i úkony spojené s vyberaním vrátane ich vymáhania považovať za úkony osobitného druhu správneho konania podliehajúceho režimu noriem správneho práva procesného.

Osobitnú skupinu prípadov, s ktorými sa možno stretnúť v praxi, predstavujú situácie, keď správne orgány uzatvoria zmluvu s právnickou osobou alebo fyzickou osobou podnikateľom, ktorej predmetom plnenia je i faktické vykonávanie úkonov v správnych konaniach touto osobou. V jednom z takýchto prípadov prokurátor napadol právoplatné rozhodnutie správneho orgánu protestom. Za podstatnú chybu konania prokurátor označil práve tú skutočnosť, že jednotlivé procesné úkony v prebiehajúcom správnom konaní vykonávala osoba, ktorá nebola ani zamestnancom správneho orgánu ani jeho členom.

K týmto prípadom by som chcel poznámkou poukázať na potrebu presnejšieho vymedzenia okruhu osôb spôsobilých a oprávnených vykonávať úkony správneho konania v našom správnom poriadku. Ak sa bližšie pozrieme na obsah jeho ustanovení, tak otázka personálneho zloženia správneho orgánu je riešená prakticky len v ustanovení § 9 o vylúčení zamestnancov alebo členov správneho orgánu. Aj v komentároch k správnomu poriadku sa vyvodzuje, že osobami spôsobilými na faktické uskutočňovanie jednotlivých úkonov v správnom konaní môžu byť len fyzické osoby, ktoré sú k správnomu orgánu v štátnoslužobnom alebo pracovnoprávnom vzťahu.

V správnom poriadku ČR je táto otázka riešená v samostatnom ustanovení § 15 ods. 2, kde je ustanovené, že úkony správneho orgánu v konaní vykonávajú „úradné osoby“ oprávnené na to vnútornými predpismi správneho orgánu alebo poverené vedúcim správneho orgánu. Vymedzenie okruhu úradných osôb je riešené odkazom na pracovnoprávne, respektíve služobnoprávne predpisy.

Odhládnuv od uvedeného odporúčam na zváženie, či by tento prístup nemal byť prehodnotený a či by nemohlo byť správnomu orgánu umožnené poveriť vykonávaním úkonov v správnom konaní aj osoby, ktoré sú vo vzťahu k správnomu orgánu na inom právnom základe ako pracovnoprávnom. Vedú k tomu najmä poznatky o ekonomickej situácii subjektov územnej samosprávy. Z celkových finančných dopadov je menej nákladné využitie odborníkov na plnenie úloh v inom zmluvnom vzťahu ako pracovnoprávnom a je i menej administratívne náročné.

Ako východiskové pre posudzovanie týchto prípadov všeobecne považujem ustanovenie čl. 2 ods. Ústavy SR, podľa ktorého *štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon*. I keď je tu použitý pojem štátne orgány, z judikátov okrem iného i Ústavného súdu SR vyplýva, že pojem treba interpretovať extenzívnym výkladom a pod pojmom štátne orgány v zmysle čl. 2 ods. 2 Ústavy SR treba rozumieť každého vykonávateľa verejnej moci. Uvedené by malo byť určujúce aj pre riešenie hmotnoprávných a procesnoprávných aspektov právnej regulácie správnych dohôd ako foriem činnosti verejnej správy pri jej výkone.

Nie je až tak podstatné, či právna úprava bude včlenená do vnútornej štruktúry nového správneho poriadku alebo iného resp. iných právnych predpisov. V právnej úprave by mala byť obsiahnutá legálna definícia pozitívnym, prípadne aj negatívnym vymedzením a ďalej charakterizované druhy a typy správnych dohôd, upravené procesné úkony spojené s uzatváraním zmlúv, ich zmenami a zrušovaním, s riešením sporov.

Náročnou úlohou bude samotné vyhľadanie ustanovení v širokej škále osobitných predpisov správneho práva, ktoré poskytujú vykonávateľom verejnej správy dispozíciu riešiť úlohy verejnej správy na atypickom základe, teda na zmluve. Rovnako náročné bude určiť presnú hranicu, kedy ide o vlastný výkon verejnej správy a kedy o zabezpečenie len podporných činností pre vytvorenie podmienok pre samotný výkon verejnej správy, tzv. logistiku.

V rámci právnej úpravy postupu pri uzatváraní verejnoprávnej zmluvy je potrebné upraviť dva čiastkové procesy a to – kontraktačný proces, na úpravu ktorého sa môže subsidiárne vzťahovať Občiansky zákonník, a rozhodovací proces prebiehajúci na orgáne verejnej správy – buď pred kontraktačným procesom, ak je správny orgán zmluvnou stranou verejnoprávnej zmluvy, alebo po uzatvorení verejnoprávnej zmluvy, ak súhlas správneho orgánu je podmienkou, aby sa verejnoprávna zmluva stala účinnou.

Úvahy o začlenení zostávajúcich dvoch foriem činnosti verejnej správy (spoločensko-organizátorským opatreniam a materiálno-technickým úkonom) do štruktúry nového správneho poriadku by mali byť podriadené kritériu právnych účinkov na adresátov. Vo vzťahu tzv. materiálno-technických úkonov alebo opatrení k správnomu poriadku na rozdiel od predchádzajúcich dvoch foriem možno konštatovať, že tu už čiastkové väzby sú. Podľa ustanovenia ods. 6 § 3 platného správneho poriadku aj pri vydávaní osvedčení, posudkov, vyjadrení, odporúčaní a iných podobných opatrení sa primerane použijú ustanovenia ods. 1 až 5 § 3 o základných pravidlách správneho konania. Správny poriadok Českej republiky obsahuje širšiu právnu úpravu procesného postupu pri realizácii týchto foriem činnosti verejnej správy v samostatnej štvrtjej časti. Navyše v § 139 osobitne upravuje inštitút predbežnej informácie. Domnievam sa, že obdobný prístup by mohol byť zvolený i v návrhu na nový správny poriadok v Slovenskej republike.

Záver:

Je potrebné posúdiť, ktoré procesné inštitúty vzťahujúce sa na "ostatné formy činnosti verejnej správy" by mali byť predmetom právnej úpravy inkorporovanej do ustanovení nového správneho poriadku, resp. právnej regulácie v osobitnej právnej úprave. Obdobne je potrebné súbežne so skúmaním procesných inštitútov upravených v správnom poriadku vykonať hlbšiu, dôslednejšiu a komplexnejšiu analýzu tzv. osobitných druhov správneho konania, na ktoré sa správny poriadok vzťahuje len subsidiárne alebo právna úprava týchto druhov konania je obsiahnutá v osobitných zákonoch v celom rozsahu, a pôsobnosť správneho poriadku je vylúčená. Skúmať a posúdiť vôbec, či osobitosti úpravy, odchýlky od všeobecnej úpravy sú odôvodnené, potrebné, či si ich skutočne špecifiká toho ktorého úseku verejnej správy vyžadujú. Na strane druhej je potrebné posúdiť, kde všeobecná procesná úprava obsiahnutá v správnom poriadku nie je optimálna vzhľadom na osobitosti vzťahov na danom úseku verejnej správy, a je žiaduce zvoliť osobitnú úpravu, či už so subsidiárnou pôsobnosťou správneho poriadku, alebo s jeho vylúčením.

Literatúra:

CEPEK, B. a kol.: *Environmentálne právo. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015.

MACHAJOVÁ, J. a kol.: *Všeobecné správne právo*. Bratislava : EUROKÓDEX; Žilina : 2007.

PRŮCHA, P.: *Správní právo. Obecná část*. Brno MU, Doplněk, 2007.

ŠKULTÉTY, P. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : VO PraF UK, 2006.

ZLOCH, P.: *K procesnej úprave iných foriem činnosti verejnej správy než správneho konania*. Všeobecné správne konanie. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 8. 9. októbra 2009, Častá papiernička. Bratislava : VO PraF UK, 2010.

Trestanie administratívnoprávnych deliktov príslušníkov bezpečnostných zborov

Punishing of administrative offenses of members of security forces

Michal Aláč²⁸

Abstrakt : Na úseku zabezpečenia bezpečnosti a vnútorného poriadku Slovenskej republiky plní svoje úlohy množstvo štátnych orgánov. Tieto špecifické úlohy však môžu plniť len prostredníctvom osôb, ktoré sú v služobnom, pracovnom alebo inom obdobnom pomere k štátu, t. j. prostredníctvom príslušníkov, a ktorým zákonodarcia priznal osobitné oprávnenia a oprávnil ich využívať špecifické prostriedky. Pri plnení uvedených úloh môže dôjsť ku konaniu, ktoré môže mať znaky priestupku, avšak v nadväznosti na zákonné zmocnenie konať uvedeným spôsobom nedôjde k vzniku administratívnoprávnej zodpovednosti. Skutočnosť, či išlo o realizáciu oprávnenia alebo o spáchanie priestupku alebo iného správneho deliktu musí byť posudzovaná orgánom, ktorý je objektívne spôsobilý posúdiť špecifický charakter predmetného skutkového a právneho stavu, a to nadriadeným dotknutého príslušníka.

Kľúčové slová: disciplína, priestupok, služobná povinnosť

Abstract : There are many state bodies dealing with security and internal order in Slovakia. They could fulfil these specific tasks only through employees of the State, i. e. their members/officials vested, by the legislator, with special powers and authorised to use specific measures. Performing those duties could be accompanied by actions otherwise deemed as misdemeanours but, due to a statutory authorisation to act in such way, they do not result in administrative liability of its perpetrator. If such an act constituted either performance of a right/authority or a misdemeanour or an administrative offence is to be determined by an authority objectively competent to evaluate specific nature of a particular case both in its legal as well as factual aspects; this authority being a superior of the concerned official.

Keywords: discipline, misdemeanor, service duty

Úvod²⁹

Každý štát, či už demokratický alebo totalitárny, musí na účely presadzovania svojich záujmov a na plnenie svojich úloh disponovať dostatočným bezpečnostným aparátom, resp. právo presadzujúcimi zložkami. Bezpečnostný aparát najčastejšie tvoria spravodajské služby, policajné zložky, ozbrojené zbory, ozbrojené bezpečnostné zbory, orgány vyšetrovania, armáda a iné spolupracujúce a podporné orgány, entity alebo platformy. Tomuto bezpečnostnému aparátu musí štát, resp. jeho predstavitelia zadať úlohy, ktoré má plniť a ktoré *in nuce* odzrkadľujú záujmy štátu. Zároveň musí štát svojmu bezpečnostnému aparátu priznať dostatok oprávnení, v opačnom prípade by nebolo možné efektívne chrániť jeho záujmy a plniť jeho úlohy, ktoré ako výsostný nositeľ štátnej moci (zverenej mu v demokratických štátoch občanmi) musí na svojom území plniť. Tieto oprávnenia sú často invazívneho charakteru, a preto je nevyhnutné zabezpečiť legalitu, legitimitu a proporcionalitu ich použitia. Toto je zabezpečené kreovaním účinného systému protiváh. Okrem štandardných kontrolných mechanizmov tvorí tento systém protiváh aj právna regulácia služobného pomeru kmeňových príslušníkov bezpečnostného aparátu. Štát, ako aj bezpečnostný aparát, je abstraktný pojem, právna entita bez reálnej fyzickej existencie, a preto môže svoje štátomocenské

²⁸ Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Hornopotočná 23.

²⁹ „Tento referát bol vyhotovený v rámci projektu VEGA (č. 1/0092/13) „Princípy administratívnoprávnej-zodpovednosti – právna úprava a právna prax“

povinnosti plniť len prostredníctvom fyzických osôb, ktoré sú v štátnozamestnaneckom alebo služobnom pomere a ktoré sú jediné objektívne spôsobilé plniť úlohy a realizovať potrebné úkony.

1. Služobný pomer

Služobný pomer príslušníkov bezpečnostných zložiek upravuje zákon č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície v znení neskorších predpisov, zákon č. 200/1998 Z. z. o štátnej službe colníkov a o zmene a doplnení niektorých ďalších zákonov v znení neskorších predpisov a zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 378/2015 Z. z. Ďalšie časti príspevku budú venované služobnému pomeru podľa zákona č. 73/1998 Z. z., ktorý je všeobecne záväznou právnou normou upravujúcou služobný pomer príslušníkov väčšiny bezpečnostných zborov.³⁰

Zákon č. 73/1998 Z. z. upravuje štátnu službu príslušníkov Policajného zboru, príslušníkov Slovenskej informačnej služby, príslušníkov Národného bezpečnostného úradu a príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky. Zákon všeobecne používa pojem policajt,³¹ ktorým sa podľa § 1 ods. 3 rozumie príslušník Policajného zboru, príslušník Slovenskej informačnej služby, príslušník Národného bezpečnostného úradu a príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže. Zároveň zákon definuje policajta ako fyzickú osobu, ktorá je v služobnom pomere podľa zákona č. 73/1998 Z. z. a vykonáva štátnu službu v služobnom úrade.

Zákon č. 73/1998 Z. z. ustanovuje striktné podmienky, ktoré musí osoba, ktorá sa uchádza o prijatie do služobného pomeru, kumulatívne splniť. Ide o ustanovenie prísnejších podmienok ako sú podmienky ustanovené inými všeobecne záväznými právnymi predpismi upravujúcimi oblasť štátnozamestnaneckých pomerov alebo oblasť pracovných pomerov. Dôvodom je osobitný druh oprávnení, ktorými budú po prijatí do služobného pomeru disponovať, aby mohli efektívne plniť úlohy štátu v oblasti bezpečnosti. Cit. zákon okrem podmienok prijatia do služobného pomeru pomerne podrobne upravuje povinnosti policajta, ktorých enumerácia je obsiahnutá v § 48 ods. 3, čo je taktiež odôvodnené špecifickým charakterom úloh, ktoré majú plniť a osobitnými prostriedkami, ktoré na to môžu využiť, ako aj osobitným systémom sociálneho zabezpečenia.

Vo vzťahu k charakteru služobného pomeru považujem za dôležité poukázať na názor Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý konštatoval, že služobný pomer príslušníkov, resp. policajtov je svojou povahou inštitútom verejného práva – ide o právny pomer štátnozamestnanecký. Takýto právny pomer nevzniká zmluvou, ale mocenským aktom služobného orgánu – rozhodnutím o prijatí do služobného pomeru a počas celej doby svojho trvania sa výrazne odlišuje od pomeru pracovného, kde účastníci majú rovnaké postavenie. **To sa prejavuje okrem iného aj v právnej úprave týkajúcej sa zmeny služobného pomeru, skončenia služobného pomeru, ktorá sa vyhýba implementácii zmluvných prvkov do vzťahov, založených na tuhšej podriadenosti a nadriadenosti subjektov služobného pomeru, pre ktoré je charakteristické jednostranné rozhodovanie zamestnávateľského subjektu o právach a povinnostiach policajtov.** Zákonná úprava služobného pomeru príslušníkov ozbrojených zborov poskytuje príslušníkom v služobnom pomere nižšiu mieru ochrany než je tomu u zamestnancov v pracovnom pomere, resp. umožňuje služobným orgánom

³⁰ Úprave služobného pomeru podľa zákona č. 200/1998 Z. z. a zákona č. 281/2015 Z. z. nebude v príspevku z dôvodu jeho rozsahu venovaná osobitná pozornosť.

³¹ V príspevku bude používaný pojem policajt alebo príslušník.

operatívnejšie využitie príslušníkov. Špecifický charakter služobného pomeru konštatoval aj Najvyšší súd Slovenskej republiky, ktorý vo svojom rozsudku sp. zn. 2Sžo/20/2008 konštatoval, že zákon č. 73/1998 Z. z. poskytol vybraným skupinám štátnych zamestnancov a v nadväznosti na nich aj ich rodinným príslušníkom lepšie sociálne zabezpečenie a vyššie spoločenské postavenie, ako má väčšina pracovníkov a zamestnancov, ktorých pracovný režim upravuje Zákonník práce, resp. iné právne predpisy. Preto treba považovať za prirodzené, že na druhej strane kladie zákon vyššie podmienky profesionálneho a morálneho charakteru pre výkon služby, ktorých porušenie nekompromisne sankcionuje. To v konečnom dôsledku znamená, že zákon vyžaduje striktné dodržiavanie svojich ustanovení, prísnejších ako iné zákony (napr. Zákonník práce).“

Poskytovanie nižšej miery právnej ochrany vyplýva aj z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (Pellegrin proti Francúzsku rozsudok z 8.12.1999 týkajúci sa sťažnosti č. 28541/95, Frydlender proti Francúzsku rozsudok z 27.6.2000 týkajúci sa sťažnosti č. 30979/96) a Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorá sa týka prepustenia osôb zo služobného pomeru a posudzovania porušenia služobných povinností (napr. sp. zn. 4 SŽ/118/2002, 4 SŽ/75/2002, 5SŽ/35/2002). Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojej rozhodovacej činnosti niekoľkokrát uviedol, že osoby v služobnom pomere k štátu musia byť posudzované oveľa prísnejšie, ako je tomu u bežných civilných ľudí, nakoľko ide o špecifický charakter činnosti v bezpečnostných orgánoch štátu. Zákon o štátnej službe teda priznáva nadriadenému vyššiu mieru disponovania s policajtom, pretože v týchto zložkách sa realizuje systém vojenského velenia a právne vzťahy v týchto zložkách sú založené na princípe subordinarity a vydávania pokynov a rozkazov; právne vzťahy založené podľa Zákonníka práce sú na rozdiel od týchto vzťahov založené na dohode medzi zamestnancom a zamestnávateľom.³²

2. Disciplinárna zodpovednosť policajta

Podľa § 47 zákona č. 73/1998 Z. z. služobná disciplína policajtov spočíva v dôslednom plnení povinností ustanovených Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, zákonmi, ďalšími všeobecne záväznými právnymi predpismi, služobnou prisahou, rozkazmi, nariadeniami, príkazmi a pokynmi nadriadených. Jej porušením vzniká u policajtov disciplinárna zodpovednosť. Ide o disciplinárne previnenie, ktoré je v § 52 ods. 1 zákona č. 73/1998 Z. z. definované ako zavinené porušenie povinností policajta, pokiaľ nie je trestným činom alebo priestupkom. Za disciplinárne previnenie zákon č. 73/1998 Z. z. považuje aj konanie policajta, ktoré má znaky priestupku (§ 52 ods. 2). Zákon v poznámke pod čiarou zároveň odkazuje na § 10 zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“). Zákon o priestupkoch v § 10 ustanovuje, že osobitný zákon môže ustanoviť osoby, ktorých konanie, ktoré má znaky priestupku, sa prejedná podľa osobitného zákona. Ustanovenie § 52 ods. 2 zákona č. 73/1998 Z. z. bolo s účinnosťou od 01. 03. 2012 zrušené zákonom č. 79/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov a o doplnení niektorých zákonov. Toto ustanovenie však bolo opätovne začlenené do zákona č. 73/1998 Z. z. zákonom č. 80/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, s účinnosťou od 01. 05. 2013.

³²1Sžo/31/2008, 17Co/331/2006

V kontexte uvedených „legislatívnych rošád“ považujeme za dôležité poukázať na skutočnosť, že policajti, vzhľadom na už vyššie uvedený špecifický charakter ich úloh a oprávnení, nemôžu byť posudzovaní ako tzv. „civilné osoby“. V praxi často dochádza k situáciám, kedy konanie, ktoré má zdanlivo znaky priestupku, pretože svojim rozsahom prekročilo limity ustanovené všeobecne záväznými právnymi predpismi, nie je konaním protiprávnym, ak sa ho dopustí policajt pri plnení svojich úloh. Pri týchto konaniach musia byť kumulatívne splnené nasledovné podmienky:

1. konania sa dopustil policajt,
2. išlo o plnenie služobných úloh a
3. boli splnené iné podmienky ustanovené osobitnými predpismi.

Inou podmienkou ustanovenou osobitnými predpismi je napr. podmienka ustanovená v § 16 ods. 8 zákona č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, a to podmienka zákonom tolerovaného excesu z povinnosti dodržiavať maximálnu stanovenú rýchlosť – požaduje sa interným aktom riadenia definovaný okruh špeciálnych úloh/nevyhnutné definovať okruh špeciálnych úloh, pri ktorých sa toleruje exces z povinností interným aktom riadenia.

V súvislosti s disciplinárnou zodpovednosťou policajta/ov je potrebné poukázať na ust. § 48 ods. 3 písm. g) zákona č. 73/1998 Z. z., ktoré ustanovuje, že policajt je povinný v štátnej službe i mimo štátnej služby zdržať sa konania, ktoré by mohlo narušiť vážnosť Policajného zboru alebo ohroziť dôveru v tento zbor. Ide o ďalšie ustanovenie, ktoré deklaruje osobitné postavenie policajta, ktorý sa ani mimo výkonu služby nemôže správať spôsobom, ktorý by mohol narušiť vážnosť Policajného zboru alebo ohroziť dôveru v tento zbor. Nemusí ísť bezpodmienečne o konanie „*contra legem*“, ale môže ísť o konanie, ktoré nie je úplne spoločensky akceptované. Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojom rozsudku sp. zn. 1 SŽ-o-NS 84/2004 veľmi výstižne vyjadril charakter služobného pomeru policajtov, keď konštatoval, že každý policajt má väčšiu zodpovednosť za svoje konanie **a svojim povolaním a profesiou má svojim chovaním byť vzorom vo vzťahu k ostatným občanom.**

Na základe uvedeného možno konštatovať, že akékoľvek konanie policajta, ktorým poruší povinnosť ustanovenú Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, zákonmi, ďalšími všeobecne záväznými právnymi predpismi, služobnou prisahou, rozkazmi, nariadeniami, príkazmi a pokynmi nadriadených sa prejedná v rámci disciplinárneho konania podľa zákona č. 73/1998 Z. z., a to bez ohľadu na to, či sa ho policajt dopustil pri plnení úloh alebo v súvislosti s ním, resp. v čase služby alebo mimo času služby.

3. Vybrané aspekty disciplinárneho konania

Disciplinárne konanie je upravené v § 52 až 62 zákona č. 73/1998 Z. z. Ide o úpravu, ktorá nie je komplexná, a preto je potrebné aplikovať ustanovenia XII. časti zákona č. 73/1998 Z. z., ktorá zároveň pripúšťa aplikáciu zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov.

Ust. § 56 ods. 1 cit. zákona, ktoré ustanovuje, že pred uložením disciplinárneho opatrenia musí byť vždy objektívne zistený skutočný stav, policajtovi musí byť pred uložením disciplinárneho opatrenia daná možnosť vyjadriť sa k veci, navrhovať dôkazy a obhajovať sa, je vyjadrením princípu materiálnej pravdy.

V disciplinárnom konaní rozhoduje nadriadený policajta alebo minister vnútra Slovenskej republiky.³³ Pri rozhodovaní o uložení disciplinárneho opatrenia je konajúci služobný orgán povinný prihliadať na povahu protiprávneho konania, na okolnosti, za ktorých bolo spáchané, jeho následky, mieru zavinenia a na doterajší postoj policajta k plneniu služobných povinností.

O uložení disciplinárneho opatrenia možno rozhodnúť do dvoch rokov odo dňa spáchania priestupku, resp. disciplinárneho previnenia.

Disciplinárnym opatrením je

- a) písomné pokarhanie,
- b) zníženie služobného platu až o 15 % na dobu najviac troch mesiacov,
- c) zníženie hodnosti o jeden stupeň na dobu najviac jedného roka,
- d) zákaz činnosti,
- e) prepadnutie veci.

Uvedená enumerácia ustanovuje opatrenia, ktorými môže byť sankcionované disciplinárne previnenie alebo priestupok. Usporiadanie uvedených opatrení zároveň vyjadruje ich intenzitu, a konajúci služobný orgán v odôvodnení rozhodnutia musí uviesť, prečo uložil opatrenie príslušného stupňa, napr. zníženie hodnosti o jeden stupeň na dobu najviac jedného roka, a prečo nepostačuje napr. písomné pokarhanie.

Za disciplinárne previnenie možno policajtovi uložiť len jedno z disciplinárnych opatrení uvedených písmenách a) až c). Disciplinárne opatrenie zníženia hodnosti o jeden stupeň nemožno uložiť policajtovi v hodnosti strážmajstra, podporučíka alebo generála. Za priestupok možno policajtovi uložiť disciplinárne opatrenie uvedené v písmene a), b), d) a e); tieto disciplinárne opatrenia možno uložiť samostatne alebo spolu. Disciplinárne opatrenia uvedené v písmenách a) a b) nemožno uložiť súčasne. Disciplinárne opatrenie zákazu činnosti a disciplinárne opatrenie prepadnutia veci sa vykoná aj vtedy, ak policajtovi, ktorému bolo toto disciplinárne opatrenie uložené, skončil služobný pomer.

Podľa § 54 zákona č. 73/1998 Z. z. disciplinárne opatrenie sa neuloží, ak postačí na nápravu policajta a na obnovenie služobnej disciplíny za menej závažné konanie, ktoré má znaky disciplinárneho previnenia alebo znaky priestupku, výčitka. Výčitku nemožno subsumovať pod disciplinárne opatrenia. Ide o samostatný inštitút, ktorého účelom je náprava policajta, ktorý sa dopustil disciplinárneho previnenia.

V nadväznosti na formu rozhodnutia uvádzame, že príslušný služobný orgán rozhoduje disciplinárnym rozkazom, ktorého náležitosti však nie sú expressis verbis ustanovené v rámci ustanovení upravujúcich disciplinárne konanie a per analogiam je potrebné aplikovať ust. § 241 zákona č. 73/199 Z. z. Podľa § 241 ods. 1 cit. zákona rozhodnutie musí byť v súlade s právnymi predpismi, musí vychádzať zo skutočného stavu veci a obsahovať výrok, odôvodnenie a poučenie o odvolaní. V písomnom vyhotovení rozhodnutia sa tiež uvedie, kto rozhodnutie vydal, dátum vydania rozhodnutia a označenie policajta. Rozhodnutie musí byť podpísané s uvedením hodnosti, mena, priezviska a funkcie toho, kto ho vydal, opatrené odtlačkom pečiatky so štátnym znakom a oznámené účastníkovi konania vyhlásením alebo doručením. Ak totožnosť príslušníka Slovenskej informačnej služby alebo toho, kto rozhodnutie vydal, má zostať utajená, v rozhodnutí sa jeho meno a priezvisko neuvádza; táto osoba sa

³³Podľa § 1 ods. 4 písm. c) zákona 73/1998 Z. z. sa ministrom vnútra Slovenskej republiky rozumie aj minister spravodlivosti Slovenskej republiky, riaditeľ Slovenskej informačnej služby a riaditeľ Národného bezpečnostného úradu.

v rozhodnutí označí iným vhodným spôsobom. Dovoľujeme si v tejto súvislosti poukázať aj na § 241 ods. 2 cit. zákona, ktoré ustanovuje obsahové náležitosti výrokovej časti rozhodnutia. Ide však o ustanovenie generálne upravujúce náležitosti výrokovej časti rozhodnutí súvisiacich so služobným pomerom. Uvedenú úpravu považujeme za nedostatočnú, nakoľko medzi náležitosťami výrokovej časti absentuje povinnosť uviesť opis skutku, čo je nevyhnutné z dôvodu posudzovania totožnosti skutku a právnej istoty účastníkov konania. Zákon o priestupkoch, ktorý upravuje konanie týkajúce sa porušenia administratívnoprávnych povinností civilnými fyzickými osobami, ktoré je vo vzťahu k disciplinárnemu konaniu alternatívnym konaním, a to v nadväznosti na právny status páchatelia, upravuje náležitosti výrokovej časti rozhodnutia o priestupku podrobnejšie. Podľa § 77 zákona o priestupkoch výrok rozhodnutia o priestupku, ktorým je obvinený z priestupku uznaný vinným, musí obsahovať tiež popis skutku s označením miesta a času spáchania priestupku, vyslovenie viny, druh a výšku sankcie, prípadne rozhodnutie o upustení od uloženia sankcie (§ 11 ods. 3), o započítaní času do času zákazu činnosti (§ 14 ods. 2), o uložení ochranného opatrenia (§ 16), o nároku na náhradu škody (§ 70 ods. 2) a o trovách konania (§ 79 ods. 1).

Na margo náležitostí disciplinárneho rozkazu Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojom rozsudku sp. zn. 6Sžo/30/2011, konštatoval, že v rozhodnutí správneho orgánu musí byť jednoznačne vymedzený skutok, ktorého sa mal žalobca dopustiť a ktorý má byť konaním zakladajúcim jeho disciplinárnu zodpovednosť. Pokiaľ aj zákonodarca výslovne v právnej norme neuvádza, že súčasťou výroku o uložení disciplinárneho opatrenia je uvedenie skutku, na základe ktorého sa účastníkovi disciplinárne opatrenie ukladá, je povinnosťou správneho orgánu uviesť skutok, ktorým sa účastník dopustil disciplinárneho previnenia, za ktorý sa mu ukladá disciplinárne opatrenie. Takáto povinnosť správneho orgánu vyplýva z obsahu uvedenej právnej normy, keď zákonodarca v nej uvádza, že výrok obsahuje rozhodnutie o veci. V disciplinárnom konaní predmetom konania je posudzovanie disciplinárneho previnenia účastníka, ktorý sa ho dopustil na základe konania, resp. nečinnosťou a v prípade preukázania, že účastník sa dopustil disciplinárneho previnenia skutkom kladeným mu za vinu, správny orgán mu za takéto previnenie ukladá disciplinárne opatrenie, ktorá skutočnosť sa musí premietnuť aj do výroku rozhodnutia, ktorým správny orgán rozhoduje o veci samej, a preto nie je možné považovať za súladné so zákonom, ak správny orgán vo výroku rozhodnutia, ktorým rozhoduje v disciplinárnom konaní, uvedie len, že účastníkovi konania ukladá disciplinárne opatrenie, pričom z takéhoto výroku nie je zrejмый skutok, ktorým sa účastník dopustil disciplinárneho previnenia, za ktorý sa mu disciplinárne opatrenie ukladá. Konanie o disciplinárnom previnení a ukladanie sankcie zaň, vychádza zo zásad trestnoprávnej úpravy, v zmysle ktorej bez ohľadu na to, či ide o trestnú zodpovednosť podľa trestného práva, administratívne trestanie alebo disciplinárne trestanie, obvinený z porušenia právnej povinnosti má vždy právo vedieť, za ktorý skutok sa mu sankcia za porušenie právnej povinnosti ukladá, a preto vo výroku rozhodnutia, ktorým sa mu ukladá sankcia za porušenie právnej povinnosti, by mal byť skutok uvedený určitým spôsobom tak, aby nemohol byť zameniteľný s iným skutkom. Neuvedenie skutku vo výroku rozhodnutia považuje Najvyšší súd Slovenskej republiky za formálny nedostatok rozhodnutia správneho orgánu.

V cit. rozsudku použil Najvyšší súd Slovenskej republiky analógiu s trestnoprávnou úpravou, avšak domnievame sa, že na disciplinárne konanie možno per analogiam aplikovať aj právnu úpravu trestania priestupkov obsiahnutú v zákone o priestupkoch.

Rozhodnutie o uložení disciplinárneho opatrenia vyhlasuje policajtovi nadriadený, ktorý o uložení disciplinárneho opatrenia rozhodol, alebo ním poverený iný nadriadený. Vyhlásením rozhodnutia je disciplinárne opatrenie uložené.

V súvislosti s uloženým disciplinárnym opatrením nevzniká prekážka, ktorá by služobnému orgánu bránila realizovať ďalšie personálne opatrenia, a to prepustenie policajta zo služobného pomeru podľa § 192 ods. 1 písm. e) zákona č. 73/1998 Z. z. z dôvodu, že porušil služobnú prísahu alebo služobnú povinnosť zvlášť hrubým spôsobom a jeho ponechanie v služobnom pomere by bolo na ujmu dôležitých záujmov štátnej služby. Najvyšší súd Slovenskej republiky, ktorý v rozsudku sp. zn. 7Sž/132/2003 konštatoval, že, to že priestupok, ktorého sa dopustil žalobca ako policajt sa v súlade s § 10 ods. 1 zákona č. 372/1990 Zb. prejednal v rámci disciplinárneho konania podľa § 52 ods. 2 zákona č. 73/1998 Z. z. a okolnosť, že žalobcovi bolo uložené disciplinárne opatrenie, preto podľa názoru súdu nemožno v súvislosti s prepustením zo služobného pomeru považovať za dvojité postih. Rovnaký záver konštatoval Najvyšší súd Slovenskej republiky aj v rozsudku sp. zn. 5 Sž/110/02, v ktorom uviedol, že v súvislosti s námietkou žalobcu, že bol už za predmetný skutok disciplinárne potrestaný, súd konštatuje, že prijatie disciplinárneho opatrenia samo o sebe nevylučuje, aby nadriadený voči policajtovi prijal aj personálne opatrenie podľa § 192 ods. 1 písm. e) zákona č. 73/1998 Z. z.

Použité súdne rozhodnutia:

Rozsudky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky

4Sž/118/2002
4Sž/75/2002
5Sž/35/2002
5Sž/110/2002
7Sž/132/2003
1Sž-o-NS 84/2004
17Co/331/2006
2Sžo/20/2008
1Sžo/31/2008,
6Sžo/30/2011

Rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu

Pellegrin proti Francúzsku rozsudok z 8.12.1999 týkajúci sa sťažnosti č. 28541/95,
Frydlender proti Francúzsku rozsudok z 27.6.2000 týkajúci sa sťažnosti č. 30979/96

Všeobecné požiadavky spravodlivého procesu prizmou trestného práva procesného

(General requirements of due process of law through the prism of criminal procedural law)

Michal Čerňanský³⁴, Igor Doboš³⁵

Abstrakt: Autori v príspevku podávajú stručný prehľad jednotlivých všeobecných požiadaviek spravodlivého procesu z pohľadu trestného práva procesného tak, ako ich vo svojej rozhodovacej praxi vymedzuje ESLP a poskytujú tak čitateľovi najpodstatnejšie základné informácie a názory vyjadrené zo strany ESLP vzťahujúce sa k tejto problematike.

Kľúčové slová: právo na spravodlivý proces, Dohovor o ochrane základných práv a slobôd, Európsky súd pre ľudské práva, právo na nestranný súd, právo na nezávislý súd, možnosť prístupu na súd, verejnosť konania a verejnosť vyhlásenia rozhodnutia, právo na osobnú účasť na konaní, rovnosť zbraní a kontradiktórnosť konania, prerokovanie veci v primeranej lehote, právo na riadne odôvodnenie rozhodnutia, dokazovanie

Abstract: In the paper the authors give a brief overview of each of the general requirement of fair trial from the perspective of criminal procedure as they are defined by the ECtHR in its decision-making practice. The authors provide the reader with the most essential basic information and opinions expressed by the ECtHR related to this issue.

Keywords: the right to a fair trial, the Convention on the protection of fundamental rights and freedoms, the European Court of Human Rights, the right to an impartial tribunal, the right to an independent tribunal, the possibility of access to a court publicity and public promulgation of the decision, the right to personal participation in the proceedings, equality of arms and adversarial procedure, hearing within a reasonable time, the right to a properly reasoned decision, proving

Úvod

Všeobecné požiadavky práva na spravodlivý proces doliehajú na celé spektrum konaní, na ktoré sa vzťahuje vecná pôsobnosť čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950 v znení jeho neskorších protokolov (ďalej aj ako „Dohovor“ alebo „EĎLP“), teda nielen na konania, v ktorých súd rozhoduje o oprávnenosti akéhokoľvek obvinenia vzneseného proti osobe za protiprávne konanie, označené Dohovorom za trestné, ale aj na konania o občianskych právach alebo záväzkoch. Z uvedeného vyplýva, že všeobecné požiadavky spravodlivého procesu musia byť naplnené v každom takom konaní, bez rozdielu či ide o konanie spadajúce do civilnej alebo trestnej vetvy čl. 6 Dohovoru.

Požiadavky, ktoré možno zaradiť do tejto skupiny vyplývajú priamo (výslovne) alebo nepriamo (nevýslovne) výlučne z čl. 6 ods. 1 Dohovoru ako generálnej klauzuly spravodlivého procesu, na rozdiel od špecifických, výhradne trestno-právnych požiadaviek, ktorých existenciu ESLP vyvodil tak z čl. 6 ods. 1 v spojení s čl. 6 ods. 2, príp. čl. 6 ods. 3 Dohovoru, respektíve z ustanovení Protokolu č. 7 k Dohovoru.

³⁴ JUDr. Michal Čerňanský, interný doktorand na Ústave verejného práva Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy a advokátsky koncipient; mail: cernansky.m@gmail.com.

³⁵ JUDr. PhDr. Igor Doboš, externý doktorand na Ústave verejného práva Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy; odbor legislatívy a aproximácie práva Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky; mail: igor.dobos@studentistudentom.sk.

K všeobecným požiadavkám spravodlivého procesu, explicitne alebo implicitne zahrnutých v čl. 6 ods. 1 Dohovoru môžeme, vychádzajúc jednak z textu Dohovoru a jednak z judikatúry ESLP zaradiť:

- *inštitucionálne záruky spravodlivého procesu* pozostávajúce z práva na prístup k súdu, ktorý zároveň požíva určité špecifické vlastnosti ako sú nezávislosť a nestrannosť, zákonnosť, úplná jurisdikcia a
- *všeobecné procesné záruky konania*, ku ktorým patria:
 - verejnosť konania a verejnosť vyhlásenia rozsudku,
 - právo procesnej strany na osobnú účasť v konaní,
 - rovnosť zbraní a kontradiktórnosť konania,
 - všeobecné požiadavky na zákonné dokazovanie,
 - právo na prejednanie veci v primeranej lehote a
 - právo na riadne odôvodnenie rozhodnutia.

Cieľom príspevku nebude podrobná analýza bohatej judikatúry ESLP ani podrobné oboznámenie čitateľa s vnútroštátnymi garanciami vyššie uvedených požiadaviek. Naopak, vopred priznávame, že na nasledujúcich stranách sa pokúsime len o veľmi stručný a z toho dôvodu v mnohých ohľadoch výlučne povrchný prehľad jednotlivých všeobecných požiadaviek spravodlivého procesu tak, ako ich vo svojej rozhodovacej praxi vymedzil ESLP a poskytneme tak čitateľovi iba najpodstatnejšie základné informácie a názory vyjadrené zo strany ESLP vzťahujúce sa k tejto problematike.

1. Inštitucionálne záruky spravodlivého procesu

Predpokladom nevyhnutným na to, aby sa účastník konania mohol garancii vyplývajúcich z čl. 6 Dohovoru vôbec dovoliť, je pozitívny záväzok štátu vytvoriť inštitucionálne záruky (sústavu orgánov verejnej moci) s určitými charakteristikami, predurčené na výkon verejnej moci, spočívajúcej v posudzovaní práv a povinností jednotlivcov na základe skutkového stavu konkrétneho prípadu, a to postupom stanoveným zákonom. Zároveň je ich povinnosťou zabezpečiť týmto subjektom k takýmto orgánom prístup. Ustanovenie čl. 6 EDLP by v opačnom prípade predstavoval čiru ilúziu a nedokázal by zabezpečiť rešpektovanie, realizáciu a ochranu nielen práv z neho vyplývajúcich v rámci súdneho procesu, ale ani iných práv zaručených Dohovorom. „*Ludské práva bez svojich procesných záruk by boli púhymi rétorickými obratmi, právnikov a politikov v boji o priazeň sudcu, klientov či ľudu.*“³⁶

Z článku 6 ods. 1 Dohovoru výslovne alebo nevýslovne preto vyplývajú určité základné inštitucionálne záruky, ktoré sú imanentnou súčasťou pojmu spravodlivého procesu a bez ktorých si samotný spravodlivý proces nie je možné ani predstaviť. K spomínaným zárukám zaradíme:

- možnosť prístupu na súd,
- právo na nezávislý súd
- právo na nestranný súd.

Kým ale pristúpime ku charakteristike uvedených záruk, ako nevyhnutné sa javí na tomto mieste zodpovedať základnú otázku spojenú so všetkými inštitucionálnymi zárukami, čo je to vlastne ten súd? Už v predchádzajúcich častiach práce (časť 1.1.4) sme uviedli, že interpretácia Dohovoru zo strany ESLP nevychádza len z gramatického a doslovného výkladu Dohovoru, ale naopak pri jeho interpretácii je viac uplatňovaná

³⁶ BARTOŠ, V: *Právo na spravodlivý proces podľa článku 6 Úmluvy o ochrane základných ľudských práv a slobod*. In: ANTOŠ, M. – WINTR, J. (eds.): *Výkonná a soudní moc v demokratickém právním státě*. Praha: Leges, 2012, s. 203.

metóda skúmania skutočného obsahu (materiálny výklad) jeho jednotlivých ustanovení, čo lepšie vyhovuje požiadavke jednotnosti ochrany práv zaručených v Dohovore vo všetkých členských štátoch Rady Európy. Dôsledok tejto skutočnosti sa zreteľne premieta aj do definície pojmu súd, ktorý ESĽP vysvetľuje autonómne od vnútroštátnych predpisov, čo znamená, že „súdom“ v zmysle ustanovení Dohovoru nemusí byť výlučne ten orgán verejnej moci, ktorý za súd označujú vnútroštátne všeobecne záväzné predpisy ale každý orgán, ktorý napĺňa požiadavky kladené na súd zo strany ESĽP. V rozsudku vo veci *Sramek proti Rakúsku*³⁷ označil ESĽP za súd v zmysle čl. 6 ods. 1 Dohovoru každý orgán, ktorého funkciou je na základe právnych noriem a v rámci konania vedeného predpísaným spôsobom rozhodovať veci spadajúce do jeho pôsobnosti. Rozsudok takéhoto orgánu by mal byť v každom prípade vykonateľný a súd by mal mať úplnú jurisdikciu, jednoducho povedané mal by mať možnosť preskúmať všetky otázky skutkového ako aj právneho charakteru.³⁸ Osobitne pre oblasť trestného konania však ESĽP prijal záver, že súdom v zmysle čl. 6 Dohovoru nemôžu byť správne orgány prejednávajúce menej závažné delikty, hoci by aj inak splňovali charakteristické znaky súdu, vyplývajúce z jeho judikatúry. Na druhej strane, vzhľadom na nutnosť možnosti preskúmateľnosti rozhodnutí vydaných takými orgánmi zo strany súdov s úplnou jurisdikciou, nebude potenciálny obvinený ukrátený o možnosť domáhať sa ustanovenia čl. 6 v neskoršom súdnom konaní.³⁹

1.1. Možnosť prístupu na súd

V polovici 70-tych rokov minulého storočia sa ESĽP musel popasovať s veľmi závažnou a vo svojej podstate kardinálnou otázkou súvisiacou s právom na spravodlivý proces. Jej podstata spočívala v tom, či práva na spravodlivý proces sa môžu domáhať výlučne osoby, ktoré už sú účastníkom začatého (prebiehajúceho) súdneho konania alebo či sú pod ochranou čl. 6 EDĽP aj osoby, ktoré chcú súdne konanie iniciovať, ale je im v tom z rôznych právnych alebo faktických dôvodom v rôznej forme bránené. Stručne povedané – je súčasťou práva na spravodlivý proces aj právo osoby na prístup k súdu, zodpovedajúce povinnosti štátu umožniť každému, kto chce iniciovať súdne konanie a prostredníctvom neho sa domôcť svojich práv vďaka autoritatívnemu rozhodnutiu orgánu verejnej moci? ESĽP sa v tomto smere vyjadril jednoznačne v prospech existencie práva každého domáhať sa svojich práv na súde, pričom toto oprávnenie vyhlásil za neoddeliteľnú súčasť práva na spravodlivý proces. Zároveň uviedol, že článok 6 Dohovoru síce neupravuje právo na prístup k súdu výslovne, avšak pokiaľ by sa malo tomuto ustanoveniu rozumieť tak, že sa týka výlučne priebehu už začatého konania pred súdom, zmluvné štáty by mohli bez toho, aby sa dostali do rozporu s ustanoveniami Dohovoru, zrušiť svoje súdy alebo vyňať z ich pôsobnosti rozhodovanie o určitých kategóriách sporov a zveriť ich orgánom výkonnej moci.⁴⁰ ESĽP pokladal za nepredstaviteľné, že by čl. 6 podrobne vymedzoval procesné záruky priznané účastníkom konania, ak by v prvom rade nechránil to podstatné, čo je v skutočnosti predpokladom využitia týchto záruk.⁴¹ Z uvedených dôvodov ESĽP nakoniec skonštatoval, že článok 6 ods. 1 zaručuje každému právo na to, aby svoju vec mohol nechať predložiť súdu.

Právo na prístup na súd je samozrejme aj súčasťou trestného práva a trestného procesu, no realizuje sa v inej podobe, ako v prípade klasického civilného sporového

³⁷ *Sramek proti Rakúsku*, rozsudok zo dňa 20.02.1984, sťažnosť č. 8790/79.

³⁸ *Bentham proti Holandsku*, rozsudok zo dňa 23.10.1985, sťažnosť č. 8848/80.

³⁹ *Štefanec proti Českej republike*, rozsudok zo dňa 18.07.2006, sťažnosť č. 75615/01.

⁴⁰ *Golder proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok zo dňa 21.02.1975, sťažnosť č. 4451/70.

⁴¹ *Ib idem*.

konania. V trestnom procese sa právo na prístup k súdu uplatňuje predovšetkým prostredníctvom obžaloby podanej príslušným štátnym orgánom (napr. prokurátorom, štátnym zástupcom a pod.).

Obdobne ako väčšina ľudských práv a slobôd, ani právo na prístup k súdu nie je právom absolútnym a ESĽP z neho pripustil určité výnimky, ktoré však nesmú byť takého rozsahu a takej intenzity, že by popreli samotnú podstatu tohto práva. Obmedzením práva na prístup k súdu musí byť vždy sledovaný istý legitímny cieľ a musí byť vytvorený stav rovnováhy medzi obmedzením práva, sledovaným cieľom a prostriedkami na jeho dosiahnutie. K najčastejším výnimkám z práva na prístup k súdu patria napr. poslanecká imunita, súdne poplatky alebo povinné zastúpenie advokátom pred súdmi najvyšších inštancií. Práve posledné z obmedzení je významné aj z pohľadu trestného práva, keď členské štáty väčšinou podmieňujú napr. podanie mimoriadneho opravného prostriedku povinným zastúpením obvineného advokátom. ESĽP je toho názoru, že takáto povinnosť nie je v rozpore s právom na spravodlivý proces, nakoľko ide o bežný jav v právnych systémoch mnohých členských štátov Rady Európy.⁴²

1.2. Právo na nezávislý súd

Vychádzajúc z montesquieuovského učenia o trojdelení štátnej moci a nezávislosti jej jednotlivých zložiek od zvyšných dvoch by v ideálnom štáte mala byť každá z troch zložiek štátnej moci samostatnou a nezávislou od ostatných. V demokratickej spoločnosti, ktorá ale nie je ideálnou, je nevyhnutné vytvoriť podmienky usporiadania moci tak, aby sa k ideálu nezávislosti jej konkrétnych zložiek čo najviac približovala.

Nezávislosť súdnej moci je objektívnou maximou, ktorá je „základným stavebným kameňom“ materiálneho právneho štátu a vylučuje akékoľvek ovplyvňovanie tejto zložky verejnej moci tak z vonkajšieho prostredia ako aj z vnútorného. Požiadavka nezávislosti súdnej moci, tak ako ju vymedzuje vo svojej judikatúre ESĽP, je najmä nezávislosťou od moci výkonnej, pričom sa v rovnakej miere vzťahuje jednak na súdy, tvoriace inštitucionálnu zložku súdnej moci a jednak na sudcov a iných zamestnancov súdov zainteresovaných na konkrétnom prípade (napr. vyšší súdni úradníci, justiční čakatelia, asistenti sudcov, notári v postavení súdnych komisárov), tvoriacich personálnu zložku súdnej moci. Samotný rozmer nezávislosti súdnej moci by sa v opačnom prípade stal vysoko abstraktnou inštitucionálnou veličinou, pokiaľ by nebol zároveň garantovaný aj nezávislosťou jednotlivcov osobne vykonávajúcich súdnu moc.⁴³ Nič menej, súdnu moc je berúc zreteľ na vyššie uvedené nevyhnutné chrániť pred zásahmi a ovplyvňovaním zo strany tretích subjektov, ku ktorým však nemožno zaradiť výlučne subjekty moci (jej iné orgány) ale aj akékoľvek iné subjekty verejného a spoločenského života ako sú média, politici, politické strany a pod.

Počas rozhodovacej činnosti ESĽP sa dokonca vyskytli prípady, kedy sa ochrany plynúcej z čl. 6 Dohovoru, dotýkajúcej sa nezávislosti súdov a sudcov, dovoľávali aj samotní sudcovia, ktorí mali pocit, že štát svojou činnosťou dostatočne nezabezpečuje nezávislosť súdov a sudcov. Najznámejším prípadom takého sudcu, ktorý podal sťažnosť pre porušovanie čl. 6 EDĽP proti štátu, bol prípad slovenského sudcu (vtedajšieho predsedu občianskoprávneho kolégia NS SR) Milana Ľalíka⁴⁴, ktorému sa nepáčilo zmrazovanie platov sudcov a mal pocit, že takéto konanie zo strany SR narušá nezávislosť sudcov a z toho dôvodu je v rozpore s čl. 6 Dohovoru. Pritom samotný

⁴² *Gillow proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok zo dňa 26.11.1986, sťažnosť č. 9063/80.

⁴³ GAVALEC, M.: *Správa súdov*. In: SOBIHARD, J. a kol.: *Správne právo - osobitná časť*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2010, s. 130.

⁴⁴ *Ľalík proti Slovenskej republike*, rozsudok zo dňa 18.06.2002, sťažnosť č. 66073/01.

Ľalík ako sťažovateľ sa cítil ukrátený na svojich právach vyplývajúcich z čl. 6 EDEP. EDEP ale veľmi správne (a zrejme prekvapivo pre sudcu Ľalíka) svojim rozhodnutím vylúčil možnosť, aby sa porušenia práv vychádzajúcich z čl. 6 dovoľovali sudcovia z pozície svojej funkcie, pretože ako poznamenal EDEP: „...nezávislosti súdu sa môžu dovoľávať výlučne osoby, o ktorých civilné práva alebo záväzky ide, alebo tí, ktorí čelia trestnému obvineniu.“⁴⁵

Medzi kritériá nezávislosti súdov a sudcov EDEP zaradil predovšetkým spôsob ustanovovania sudcov, dĺžku sudcovského mandátu, vytvorenie adekvátnych záruk proti ovplyvňovaniu a tlakom z vnútorného prostredia (napr. zo strany predsedu súdu alebo iných sudcov) ako aj vonkajšieho prostredia (iné zložky verejnej moci, média, lobistické skupiny a pod.) a objektívne hľadisko založené na tom, či sa orgány súdnej moci navonok javia ako nezávislé.⁴⁶

1.3. Právo na nestranný súd

Výrazným znakom právneho štátu je okrem iných aj dôvera v súdy a sudcov zo strany verejnosti. Práve dosahovanie dôvery v súdnu moc a jej vykonávateľov je tiež jedným z cieľov čl. 6 Dohovoru. Tento cieľ je inkorporovaný v garancii nestrannosti súdu. Zatiaľ čo požiadavka nezávislosti na vzťahuje na inštitucionálnu aj na personálnu zložku súdnej moci, požiadavka nestrannosti je výhradne zameraná na jej personálnu zložku.

EDEP rozumie pod nestrannosťou sudcu absenciu jeho predsudkov alebo akejkoľvek zaujatosti voči účastníkom (stranám) súdneho konania.⁴⁷ Zároveň EDEP vo svojej judikatúre opakovane pripomína, že nestrannosť sudcu pozostáva z dvoch integrálnych súčastí, ktoré je samozrejme potrebné aj skúmať pomocou tzv. testu nestrannosti. Prvou z nich je subjektívna nestrannosť a druhou objektívna nestrannosť.

Subjektívna nestrannosť (tiež nestrannosť v užšom zmysle), podliehajúca subjektívnemu testu, je nestrannosťou v pravom zmysle slova. Naproti tomu objektívna nestrannosť je súhrn objektívnych skutočností, vďaka ktorým sa má zdať osoba sudcu účastníkom konania, ako aj všetkým osobám zúčastneným na konaní a verejnosti ako nestranná. Z tohto dôvodu sú aj subjektívny a objektívny test nestrannosti zamerané na rozdielne skutočnosti, ktoré sa v ich rámci preskúmajú. Kým subjektívny test má zabezpečiť, že sudca nebude skutočne voči účastníkovi konania (v trestnom konaní voči obvinenému) pristupovať s akýmikoľvek predsudkami, zaujatosťou alebo predčasným presvedčením o vine, založenom na neobjektívnych skutočnostiach, objektívny test by mal zaručiť aby sudca aj navonok, bez ohľadu na to či skutočne je alebo nie je subjektívne zaujatý, ako nezaujatý aj pôsobil.

V snahe zabrániť obom formám zaujatosti zo strany sudcu členské štáty vo svojich právnych poriadkoch vytvorili inštitúty, ktorých cieľom je zaujatosti sudcu v ktorejkoľvek forme predchádzať. Preto sú sudcovia oprávnení a zároveň povinní oznámiť príslušnému orgánu (napr. predsedovi súdu) skutočnosti, pre ktoré by mali byť z rozhodovania vecí, ktorá im bola pridelená na rozhodnutie, vylúčení. V prípade, že túto svoju povinnosť sudcovia opomenú, má aj účastník konania (procesná strana) možnosť namietat' zaujatosť sudcu a tým predísť nespravodlivému konaniu, príp. aj nespravodlivému rozhodnutiu.

⁴⁵ Ib idem.

⁴⁶ *Campbell a Fell proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok zo dňa 28.06.1984, sťažnosti č. 7819/77 a č. 7878/77.

⁴⁷ *Piersack proti Belgicku*, rozsudok zo dňa 01.10.1982, sťažnosť č. 8692/79.

2. Verejnosť konania a verejnosť vyhlásenia rozhodnutia

Ďalšou zo všeobecných záruk vyplývajúcich z čl. 6 ods. 1 Dohovoru pre civilné ako aj trestné konania je záruka verejnosti konania a verejnosti vyhlásenia rozhodnutia. Zatiaľ čo v prípade prvej záruky (verejnosť konania), pripúšťa Dohovor výnimku, čo v praxi znamená, že za určitých špecifických okolností môže byť verejnosť konania obmedzená⁴⁸, v prípade práva na verejné vyhlásenie meritórneho rozhodnutia podobné výnimky nie sú, a teda požiadavka verejného vyhlásenia meritórneho rozhodnutia vo veci je absolútna.

Verejnosť konania a verejnosť vyhlásenia rozhodnutia napomáha k dosahovaniu cieľov sledovaných čl. 6 ods. 1 Dohovoru, a to tým že zabraňuje zvoliť a arbitrárnosti súdneho konania, ktorého charakteristickou črtou je absencia kontroly výkonu súdnej moci a spravodlivosti zo strany verejnosti a médií (tzv. kabinetná justícia). ESLP vo vzťahu verejnosti konania v prípade *Axen proti Nemecku*⁴⁹ zdôraznil, že „*Verejný charakter konania pred súdnym orgánom, o ktorom hovorí článok 6 ods. 1, chráni záujmy strán v spore pred tajným výkonom spravodlivosti bez dohľadu verejnosti. Je to tiež jeden z prostriedkov, ktorým sa môže udržiavať dôvera voči vyšším a nižším súdom. Pri transparentnom vykonávaní spravodlivosti pozornosť verejnosti prispeje k dosiahnutiu cieľa článku 6 ods. 1, konkrétne k spravodlivému procesu, ktorého záruka je jedným zo základných princípov každej demokratickej spoločnosti v ponímaní Dohovoru.*“ Verejnosť konania pritom nespočíva v povinnosti súdnych orgánov pozývať ľudí a médiá na pojednávania. Úplne postačí, ak štát nebude vytvárať prekážky (či už právne alebo faktické), potláčajúce verejný charakter konania a vytvorí vhodné podmienky pre tretie osoby, aby v prípade záujmu využili svoje právo a ako verejnosť sa konania zúčastnili. S prihliadnutím na uvedené preto ESLP ako rozporné s čl. 6 ods. 1 Dohovoru posúdil konanie rakúskych orgánov, keď tieto z dôvodu „bezpečnosti“ súdili obvineného väzňa v priestoroch väznice, pričom nepodnikli žiadne relevantné kroky k tomu, aby bariéru, spočívajúcu v nemožnosti verejnosti zúčastniť sa pojednávania v priestoroch väznice, odstránili.⁵⁰

Vo vzťahu k trestnému konaniu a spektru práv obvineného v ňom, je podstatné práve na podklade vyššie uvedeného prípadu podotknúť, že požiadavka verejnosti konania v trestných veciach sa vzťahuje výlučne na štádium konania pred súdom (súdnym orgánom) a nie aj na prípravné konanie, ktoré má neverejný charakter, vyplývajúci z povahy a poslania prípravného konania dôsledne zistiť skutkový stav veci a pripraviť podklad pre konanie pred súdom. Iná otázka v tomto smere je, či je nevyhnutné naplňať požiadavku verejnosti na všetkých inštančných stupňoch súdneho konania, prípadne iba na niektorých. Z doterajšej rozhodovacej praxe ESLP možno dovodiť, že verejnosť konania má byť zabezpečená najmä na súdoch prvej inštancie, nakoľko práve tieto súdy sú v prvom rade povolané rozhodovať o vine a treste obvineného. Ak by však v tomto smere došlo v rámci prvostupňového konania k pochybeniu, je možné v konaní na nadriadennom súde učiniť nápravu. Podmienkou však je, aby aj inštančne nadriadený súd bol „obdarený“ plnou jurisdikciou, aby v odvolacom konaní, ktorého priebeh už bude verejný, mohol posudzovať a následne rozhodovať tak o skutkových ako aj právnych otázkach. Na druhej strane –

⁴⁸ Pozri čl. 6 ods. 1 Dohovoru, v zmysle ktorého tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu záujmom spravodlivosti.

⁴⁹ *Axen proti Nemecku*, rozsudok zo dňa 08.12.1983, sťažnosť č. 8273/78.

⁵⁰ *Riepan proti Rakúsku*, rozsudok zo dňa 14.11.2000, sťažnosť č. 35115/97.

v prípade dodržania litery Dohovoru počas prvostupňového konania a teda splnenia požiadavky verejnosti konania, nevyplýva pre účastníka (stranu) konania z obsahu Dohovoru právo dožadovať sa verejnosti konania aj na druhostupňovom súde. Obzvlášť vtedy nie, ak v rámci odvolacieho konania súd posudzuje výlučne právne otázky.⁵¹

Súčasťou práva obvineného na verejné prerokovanie veci je aj oprávnenie vzdať sa tohto práva, pričom nie je rozhodujúci spôsob jeho realizácie. Vzdať sa práva na verejné konanie je podľa názoru ESLP možné buď výslovne ústnou alebo písomnou formou alebo aj konkludentne svojim pasívnym postojom k uplatneniu verejného prerokovania záležitosti. Tak to bolo napr. v prípade sťažovateľov Håkanssona a Sturessona⁵², v ktorom ESLP prijal záver, že sťažovatelia sa tým, že nežiadali o prerokovanie svojej veci verejne, konkludentne vzdali tohto práva, hoci švédske predpisy im možnosť dožadovať sa tejto záruky poskytovali. Svojim nekonaním a pasívnym prístupom preto vyslali príslušnému súdu jasný signál, že na verejnom prerokovaní ich veci netrávajú.

Špecifickým atribútom požiadavky „verejnosti konania“ je aj verejné vyhlásenie rozsudku. Hoci Dohovor používa pojem rozsudok, dovoľujeme si na tomto mieste upozorniť, že zohľadňujúc autonómny výklad tohto pojmu v zmysle Dohovoru je nevyhnutné ho interpretovať širšie. Rozsudok v zmysle čl. 6 ods. 1 Dohovoru totiž predstavuje všetky formy rozhodnutia v merite veci a nielen tie, ktoré vnútroštátne právo za rozsudky označí. Rozsudkom v zmysle čl. 6 EDEP preto môže byť aj uznesenie.⁵³

Podobne autonómne je nevyhnutné vnímať aj pojem vyhlásenie rozsudku. V zmysle ustanovení Dohovoru je spravodlivosti učinené zadosť nielen vtedy, ak súd svoj rozsudok (verdict a prípadne aj jeho odôvodnenie) prečíta alebo vyhlási priamo na pojednávaní, ale aj vtedy, ak je napriek neoboznámeniu výroku rozhodnutia na pojednávaní rozhodnutie prístupné komukoľvek v kancelárii súdu.⁵⁴ Z tohto dôvodu nie je prekvapením, že ako porušenie čl. 6 ods. 1 EDEP považoval ESLP situáciu, keď v rámci konania (a to či už prvostupňového alebo odvolacieho) nebol za prítomnosti účastníkov konania rozsudok vyhlásený, verejnosti neboli sprístupnené ani celé texty rozhodnutí, a to ani prostredníctvom registra súdu a prístup k nim bol obmedzený výlučne pre tých, ktorí na tom mali „legitímny záujem“.⁵⁵ „Vzhľadom na absolútnu požiadavku verejného vyhlasovania rozsudku je dôležité aj v tomto smere dbať na ochranu súkromného života. Ak sa vyhlasujú rozsudky (či iné formy rozhodnutí, ktorými sa rozhoduje o merite veci), je nevyhnutné s cieľom ochrany súkromia vynechať údaje osobnej povahy.“⁵⁶

3. Právo na osobnú účasť na konaní

Hoci právo strany sporu či obvineného na osobnú účasť na konaní výslovne z čl. 6 ods. 1 Dohovoru nevyplýva, niet žiadnych pochyb, že patrí do komplexu práv tvoriacich požiadavky na spravodlivý proces. Osobitný význam toto právo požíva práve v oblasti trestného súdnictva. Len ťažko si bez práva na osobnú účasť obvineného na konaní možno predstaviť realizáciu iných Dohovorom obvinenému priznaných práv ako sú

⁵¹ Axen proti Nemecku, rozsudok zo dňa 08.12.1983, sťažnosť č. 8273/78.

⁵² Håkansson a Sturesson proti Švédsku, rozsudok zo dňa 21.02.1995, sťažnosť č. 11855/85.

⁵³ Axen proti Nemecku, rozsudok zo dňa 08.12.1983, sťažnosť č. 8273/78.

⁵⁴ Pretto a ostatní proti Taliansku, rozsudok zo dňa 08.12.1983, sťažnosť č. 7984/77.

⁵⁵ Szűcs proti Rakúsku, rozsudok zo dňa 24.11.1997, sťažnosť č. 20602/92.

⁵⁶ TÓTHOVÁ, M.: Právo na spravodlivý proces z pohľadu obvineného v judikatúre ESLP. In: Právní rozpravy 2013. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2013, s. 64. Dostupné online: http://www.vedeckekonference.cz/-/library/proceedings/pr_2013.pdf [cit-19-07-2015].

právo na osobnú obhajobu, právo na kontradiktórny výsluch svedkov či právo na pomoc tlmočníka. Riadna realizácia spomínaných práv, upravených v čl. 6 ods. 3 Dohovoru osobnú účasť obvineného na konaní priamo predpokladá, nakoľko bez nej by bola nemožná.⁵⁷ EŠLP v tejto súvislosti zastáva názor, že v trestných veciach by mala byť účasť obvineného na konaní nevyhnutnosťou.⁵⁸ Avšak pripúšťa, že za určitých okolností nie je porušením práva na spravodlivý proces ani situácia, ak sa vo veci koná v neprítomnosti obvineného. Ide najmä o prípady, ak príslušné orgány vykonali všetky potrebné kroky na to, aby zabezpečili účasť obvineného na konaní a aj napriek tomu nebola táto ich snaha úspešná⁵⁹, tiež v prípade ak neprítomnosť obvineného nie je v rozpore s potrebami riadneho výkonu spravodlivosti (najmä z dôvodu nepriaznivého zdravotného stavu obvineného⁶⁰) alebo vtedy, ak sa práva na osobnú účasť na ústnom pojednaní veci obvinený vzdá. Vzdanie sa tohto práva nemusí byť výslovné, postačuje aj konkludentné konanie obvineného, z ktorého jednoznačne vyplýva jeho vôľa uvedeného práva sa vzdať (napr. nedostavenie sa na konanie bez náležitého ospravedlnenia po riadnom doručení predvolania). Podstatné v tejto súvislosti je, aby vzdanie sa bolo zo strany obvineného urobené slobodne a dobrovoľne.

Aj napriek tomu, že EŠLP za určitých okolností pripustil možnosť prerokovania veci bez prítomnosti obvineného, nie vždy je táto možnosť v súlade so záujmami spravodlivosti, najmä ak je prítomnosť obvineného nevyhnutná na zistenie skutkového stavu veci. V takomto prípade musia mať štáty k dispozícii rôzne prostriedky, ktorých účelom je zabezpečenie prítomnosti obvineného na konaní (zadržanie, väzba a pod.), pre prípad, že by sa mu obvinený zámerne vyhýbal.

4. Rovnosť zbraní a kontradiktórnosť konania

Znakom spravodlivého procesu je podľa judikatúry EŠLP aj zachovanie rovnosti zbraní účastníkov (strán) a kontradiktórny charakter súdneho konania. EŠLP rovnosť zbraní vo svojej judikatúre zdefinoval ako primeranú možnosť každého, kto je procesnou stranou v konaní, na prednesenie svojho prípadu súdu za podmienok, ktorého nestavajú do podstatnej nevýhody *vis-à-vis* svojmu protivníkovi, čo znamená, že medzi stranami sa musí zachovať spravodlivá rovnováha.⁶¹ Právo na kontradiktórny proces zase zaručuje účastníkovi konania oboznámiť sa so všetkými právnymi ako aj skutkovými tvrdeniami a dôkazmi predloženými protistranou a prípadne k nim zaujať svoj postoj.⁶² Hoci by sa na prvý pohľad mohlo zdať, že kontradiktórny charakter konania a rovnosť zbraní sú obsahovo pojmy totožné, nie je tomu celkom tak. Rovnosť zbraní je pojmom užším a v podstate je predpokladom kontradiktórnosti. Vzhľadom na vzájomnú úzku väzbu medzi rovnosťou zbraní a kontradiktórnosťou EŠLP skúma obe tieto požiadavky spravodlivého procesu väčšinou spoločne, pričom takmer vždy, ak dôjde k záveru o porušení čl. 6 Dohovoru z dôvodu nedodržania kontradiktórneho charakteru konania, zároveň vysloví aj porušenie rovnosti zbraní. Nemusí tomu tak byť ale za každých okolností.⁶³

⁵⁷ *Colozza proti Taliansku*, rozsudok zo dňa 12.02.1985, sťažnosť č. 9024/80.

⁵⁸ *Ekbatani proti Švédsku*, rozsudok zo dňa 26.05.1988, sťažnosť č. 10563/83.

⁵⁹ *Colozza proti Taliansku*, rozsudok zo dňa 12.02.1985, sťažnosť č. 9024/80.

⁶⁰ *Ensslin a ostatní proti Nemecku*, rozsudok zo dňa 08.07.1978, sťažnosti č. 7572/76, 7586/76 a 7587/76.

⁶¹ MOLE, N. – HARBY, C.: *The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. Strasbourg: Council of Europe, 2006, s. 46. Z judikatúry pozri napr. rozsudok *De Haes a Gijssels proti Belgicku* zo dňa 24.02.1997, sťažnosť č. 19983/92.

⁶² *Ruiz-Mateos proti Španielsku*, rozsudok zo dňa 23.06.1993, sťažnosť č. 12952/87.

⁶³ Dôkazom toho je napr. rozsudok vo veci *Niederöst-Huber proti Švajčiarsku* zo dňa 18.02.1997 (sťažnosť č. 18990/91), v ktorom Súd skonštatoval, že rovnosť zbraní bola síce zachovaná, avšak v dôsledku počínania konajúceho súdu došlo k nezachovaniu kontradiktórnosti procesu.

Z významných prípadov dotýkajúcich sa tejto oblasti, rozhodovaných na pôde ESLP či Komisie, možno na tomto mieste spomenúť napríklad veci:

- *Bönisch proti Rakúsku*⁶⁴, v ktorom ESLP došiel k záveru, že bola porušená rovnosť zbraní z dôvodu, že znalcovi navrhnutému obhajobou neboli poskytnuté materiály na vypracovanie znaleckého posudku v takom rozsahu, v akom boli poskytnuté znalcovi navrhnutému obžalobou.
- *Jaspers proti Belgicku*⁶⁵, v ktorom Komisia zdôraznila, že princíp rovnosti zbraní vyžaduje od obžaloby a od vyšetrojúcich orgánov, aby obhajobe oznámili každý údaj, ktorým disponujú, alebo ku ktorému sú schopné získať prístup, ktorý môže pomôcť obvinenému buď úplne sa zbaviť obvinenia alebo znížiť mu trest, prípadne ktorý by mohol preukázať nedôveryhodnosť svedkov a ich výpovedí.
- *Rowe a Davis proti Spojenému kráľovstvu*⁶⁶, v ktorom ESLP dospel k záveru o porušení čl. 6 ods. 1 Dohovoru z dôvodu, že obžaloba sa v prvostupňovom konaní vedenom proti vyššie uvedeným sťažovateľom svojvoľne, bez vedomosti konajúceho súdu, rozhodla nepredložiť niektoré z dôkazov, pričom svoj postup neskôr zdôvodňovala ochranou verejného poriadku. Zároveň, v odvolacom konaní obžaloba upovedomila obvinených o svojom postupe v rámci prvostupňového konania, avšak ani následne neumožnila obvineným sa s týmito dôkazmi oboznámiť. A aby toho nebolo málo, tak odvolací súd vylúčil verejnosť a obvinených z prítomnosti na pojednávaní na čas, kedy boli obžalobou tieto informácie prednášané. ESLP v rozsudku pripustil možnosť, že obvineným nemusí byť vo výnimočných prípadoch poskytnutá možnosť oboznámiť sa s určitými druhmi dôkazov. Takéto opatrenie však musí byť absolútne nevyhnutné, napr. anonymita svedkov, zachovanie tajomstva o metódach vyšetrovania určitých druhov trestných činov a pod. V ostatných prípadoch, ak nie je splnená podmienka absolútnej nevyhnutnosti zatajenia určitých skutočností obvinenému, dochádza k porušeniu práva obvineného na kontradiktórny proces a rovnosť zbraní, ktoré sú obsahom čl. 6 Dohovoru.

5. Všeobecné požiadavky na dokazovanie

Nevyhnutnou súčasťou každého súdneho procesu je špecifická činnosť súdu zameraná na zisťovanie skutkového stavu (tzv. *quæti facti*) ním prejednáwanej veci a to spôsobom a prostriedkami, ktoré predpisuje zákon. Táto činnosť zameraná získavanie poznatkov a na objasňovanie skutočností dôležitých pre rozhodnutie v merite veci sa nazýva dokazovaním. Súd si poznatky o skutkovom deji získava prostredníctvom rôznych dôkazných prostriedkov. Následne získané poznatky hodnotí, a to každý zvlášť ako aj všetky komplexne v ich vzájomných súvislostiach, aby v nadväznosti na zistený skutkový stav mohol aplikovať príslušné právne normy. Iba riadne a zákonné dokazovanie zaručuje, že spravodlivosť konania neutrpí a že výsledkom procesu bude spravodlivé a snád' aj vecne správne rozhodnutie⁶⁷.

Aj z Dohovoru vyplývajú niektoré aspekty dokazovania, ktoré sú zárukou toho, aby meritórne rozhodnutie bolo výsledkom spravodlivého procesu. Nemožno však v žiadnom prípade hovoriť o komplexnej úprave, ako ju poznáme z vnútroštátnych právnych predpisov (napr. Trestný poriadok, Občiansky súdny poriadok a pod.).

⁶⁴ *Bönisch proti Rakúsku*, rozsudok zo dňa 06.05.1985, sťažnosť č. 8658/79.

⁶⁵ *Jaspers proti Belgicku*, 27 DR 61, (1983) 5 EHRR 305, sťažnosť č. 8403/78.

⁶⁶ *Rowe a Davis proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok zo dňa 16.02.2000, sťažnosť č. 28901/95.

⁶⁷ TÓTHOVÁ, M.: *Špecifická dokazovania korupcie*. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Dny práva 2011 – Days of Law 2011 [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012 ISBN 978-80- 210-5916-0. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

Garancie Dohovoru ani v najmenšom nešpecifikujú, aké dôkazné prostriedky majú príslušné orgány členských štátov používať v procese dokazovania a ESLP, ako vyplýva z jeho judikatúry, v tomto smere ani nemieni zasahovať do vnútroštátnej právnej úpravy členských štátov a nedajbože ju posudzovať. Jedinými otázkami, na riešenie ktorých sa v súvislosti s dodržiavaním čl. 6 EDLP cíti ESLP povolaný, je skúmať spôsob, akým bol konkrétny dôkazný prostriedok v konaní použitý, ako súd naložil s dôkazom, ktorý z dôkazného prostriedku získal a na záver, či použitie (spôsob použitia) dôkazného prostriedku a využitie dôkazu z neho pochádzajúceho nezbavili proces charakteru spravodlivosti a teda či nebolo porušené právo účastníka konania (strany) na spravodlivý proces.

Požiadavky na dokazovanie, obsiahnuté v Dohovore, možno rozdeliť do dvoch skupín. Prvou skupinou sú požiadavky na dokazovanie, ktoré musí spĺňať akékoľvek civilné či trestné konanie, pričom ESLP ich odvodil zo znenia ust. čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Druhou skupinou sú požiadavky na dokazovanie výsluchom svedkov v zmysle ust. čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru⁶⁸, ktoré sú výlučne trestnoprávnou „špecialitou“.

V súvislosti so všeobecnými požiadavkami na dokazovanie sa na poli judikatúry počas existencie štrasburských orgánov ochrany práva vytvorilo niekoľko hlavných okruhov problematických otázok, ktoré bolo nevyhnutné vyriešiť. Na účely tejto práce ich môžeme rozdeliť do štyroch skupín, a to:

- *prípustnosť nezákonne získaných dôkazov.* Hoci použitie dôkazu, získaného v rozpore so zákonom, podľa názoru ESLP nevedie vždy nevyhnutne k porušeniu práva na spravodlivý proces, dokazovanie, ktorého súčasťou je aj nezákonný dôkaz, je spôsobilé minimálne vyvolať podozrenie o tom, že spravodlivosť konania bola narušená a prišlo k porušeniu čl. 6 Dohovoru.⁶⁹ ESLP napr. ako súladné s ust. čl. 6 EDLP vyhodnotil v prípade *Khan proti Spojenému kráľovstvu*⁷⁰ použitie nahrávok, získaných z nezákonného odpočúvania ako dôkazu v trestnom konaní proti osobe obvinenej z drogovej trestnej činnosti. Najskôr síce ESLP dal za pravdu sťažovateľovi, že odposluch ako aj nahrávky z neho pochádzajúce neboli v súlade so zákonom, avšak táto skutočnosť podľa názoru ESLP nemala vplyv na spravodlivý charakter trestného konania vedeného proti sťažovateľovi, keďže tento mal dostatočný priestor sa s nahrávkami dôkladne oboznámiť a rovnako mal možnosť spochybňovať ich autentickosť a obsah.
- *použitie agenta - provokátora.* Otázky spojené s použitím agenta v trestnom konaní sú neustále aktuálnou a do istej miery aj delikátnou, resp. kontroverznou témou. V súčasnosti sa nedá s istotou konštatovať, že by ESLP bol zásadne proti použitiu agenta-provokátora, čím by *de facto* jeho uplatnenie v praxi absolútne zatrátil. Pozrime sa preto na dva najznámejšie prípady, ktoré sa s využitím tohto procesného inštitútu na zabezpečovanie dôkazov pred ESLP riešili. Prvým z nich je prípad *Texeira de Castro proti Portugalsku*⁷¹, v ktorom skutkovo išlo o to, že portugalské orgány bez toho, aby predtým disponovali akýmkoľvek operatívnymi informáciami o trestnej činnosti sťažovateľa (sťažovateľ nemal dokonca žiadny záznam v registri trestov), tohto odsúdili za drogový trestný čin, z dôvodu, že policajným agentom zaobstaral heroín prostredníctvom tretej osoby a takto získaný

⁶⁸ Podľa čl. 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru: „Každý, kto je obvinený z trestného činu má tieto minimálne práva: ... vyslúchať alebo dať vyslúchať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie a výsluch svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako svedkov proti sebe...“.

⁶⁹ *Schenk proti Švajčiarsku*, ECHR 17, (1988) 13 EHRR 242 zo dňa 12.07.1988, sťažnosť č. 10862/84.

⁷⁰ *Khan proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok zo dňa 12.05.2000, sťažnosť č. 35394/97.

⁷¹ *Texeira de Castro proti Portugalsku*, rozsudok zo dňa 09.06.1998, sťažnosť č. 25829/94.

heroín im následne predal. ESLP v tomto prípade dospel k záveru, že polícia na sťažovateľa opakovane a neprimeraným spôsobom naliehala a tiež, že činnosť agentov nebola schválená a kontrolovaná súdom. V tomto prípade išlo podľa nášho názoru o klasický prípad neprípustnej formy policajnej provokácie. Druhým prípadom je vec *Lüdi proti Švajčiarsku*⁷², v ktorom ESLP síce skonštatoval porušenie práva na spravodlivý proces sťažovateľa, no nie z dôvodu použitia aktívneho agenta, ale z dôvodu nedostatočnej legislatívnej úpravy podmienok jeho použitia. Ako uvádza B. Repík: „...išlo o konanie policajta pod prisahou, o ktorého poslaní bol informovaný vyšetrojúci sudca a kde švajčiarske orgány zahájili vyšetrovanie na základe informácií nemeckej polície.“⁷³ Je preto možné sa domnievať, že i ESLP považuje iniciatívnu činnosť agenta-provokatéra v niektorých situáciách pri súčasnom naplnení určitých podmienok za opodstatnenú.

- *použitie dôkazov získaných od obetí trestných činov.* V tejto súvislosti si dovoľíme spomenúť rozsudok ESLP vo veci *Unterpetinger proti Rakúsku*⁷⁴, ktorý sa týkal prípadu muža obvineného z ťažkého ublíženia na zdraví dvom osobám, a to manželke a nevlastnej dcére. Obe v prípravnom konaní proti sťažovateľovi vypovedali a uviedli, že sa prejednávanych skutkov jednoznačne dopustil. Pán Unterpetinger naopak, počas celého konania popieral spáchanie skutkov. V rámci dokazovania pred konajúcim súdom manželka i dcéra odmietli vypovedať z dôvodu, že v opačnom prípade by svedčili v neprospech im blízkej osoby. Na návrh obžaloby preto po neúspešnom pokuse vypočuť dve (jediné) hlavné svedkyne v konaní pred súdom, pristúpil súd k prečítaniu zápisníc z výsluchov vykonaných v prípravnom konaní. ESLP aj v tomto prípade dospel k názoru, že právo sťažovateľa v zmysle čl. 6 Dohovoru bolo porušené. V rozsudku najprv vyslovil, že samotný fakt, že pred súdom boli prečítané zápisnice o výsluchu svedkýň vyhotovené v prípravnom konaní, nemal vplyv na spravodlivosť konania. Jej porušenie ale ESLP videl v tom, že obvinený nemal možnosť v žiadnom zo štádií trestného konania klásť svedkyniam otázky a prípadne sa proti ich vyjadreniam nejakým spôsobom ohradiť, vyjadriť, či uviesť ich na pravú mieru.
- *svedectvá a priznania získané zlým zaobchádzaním.* Tento druh dôkazu patrí do skupiny tých, ktorých použitie neprichádza za žiadnych okolností do úvahy, nakoľko zákaz mučenia, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania, ktorý je upravený v čl. 3 Dohovoru, patrí medzi tzv. „hard core“ ustanovenia Dohovoru, z ktorých nie je prípustná nijaká výnimka.

6. Prerokovanie vecí v primeranej lehote

Významnou všeobecnou garanciou spravodlivého procesu je aj požiadavka prerokovania vecí v primeranej lehote, keďže ako je známe – iba rýchla spravodlivosť je aj účinnou spravodlivosťou. Účelom zakomponovania požiadavky prerokovania vecí v primeranej lehote je najmä odstrániť právnu neistotu účastníkov (resp. strán konania), ktorá je pre súdne konania charakteristická. V oblasti trestného práva navyše má rýchlosť konania zabezpečiť aj dosiahnutie účelu a funkcií trestu, a na čo najnižšiu mieru dostať aj hrozbu použitia inštitútov zasahujúcich do ľudských práv a slobôd jednotlivca, ktoré sú pre trestné konanie charakteristické.

Možno uviesť, že neexistuje žiaden jednotiaci (objektívny) model posudzovania toho, čo je možné považovať za primerane dlhú dobu konania. Toto kritérium je totiž

⁷² *Lüdi proti Švajčiarsku*, rozsudok zo dňa 15.06.1992, sťažnosť č. 12433/86.

⁷³ REPIK, B.: *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Nakladatelství ORAC, 2002, s. 200.

⁷⁴ *Unterpetinger proti Rakúsku*, rozsudok zo dňa 24.11.1986, sťažnosť č. 9120/80.

prísne individuálne, a ako ukážeme nižšie, jeho posudzovanie spočíva na viacerých činiteľoch, na ktoré je pri prijímaní záveru o (ne)primeranosti dĺžky konania nevyhnutné vziať osobitný zreteľ. Kým sa však dostaneme k spomínaným činiteľom posudzovania primeranosti dĺžky konania, musíme si najskôr stanoviť, ktorým okamihom sa to vlastne tá posudzovaná lehota začína a ktorým naopak jej plynutie končí.

ESLP vo svojej judikatúre ustálil, že začiatok doby relevantnej pre posudzovanie primeranosti dĺžky konania začína v trestných veciach plynúť od vznesenia obvinenia⁷⁵ konkrétnej osobe, ktorá sa v tom momente stáva obvineným a jej koniec nastáva nadobudnutím právoplatnosti meritórneho rozhodnutia vo veci, teda momentom, kedy sa rozhodnutie stáva konečným. ESLP je pri tom dĺžku konania oprávnený skúmať výlučne od času, kedy konkrétny členský štát Rady Európy uznal právo subjektov na podanie sťažnosti k pred ním. Avšak je povinný prihliadať aj na stav konania, v ktorom sa toto nachádzalo k takému dňu.

Faktormi, ktoré ESLP pri svojej rozhodovacej činnosti označil za kľúčové pri skúmaní primeranosti dĺžky konania, sú tieto nasledujúce štyri:

- *zložitosť prípadu (veci)*. Zložitosť prípadu môže mať dvojakú povahu, keďže môže vyplývať tak so skutkových okolností ako aj s okolností právnych. ESLP v tomto smere skúma najmä rozsiahlosť obvinenia, povahu trestnej činnosti a jej špecifické črty, koľko svedkov bolo nevyhnutné v priebehu konania vypočuť, či bolo nevyhnutné v konaní stanovovať znalcov, koľkých obvinených sa prípad týkal, či vo veci prebiehala vzájomná pomoc a spolupráca orgánov z viacerých štátov a pod.⁷⁶ Ak ESLP dospeje k názoru, že v danom prípade išlo o zložitý prípad, je ochotný „prižmúriť oko“ nad skutočnosťou, že konanie trvalo niekoľko rokov, napr. tak ako to spravil v prípade *Boddaert proti Belgicku*⁷⁷, kedy za primeranú dĺžku trestného konania vedeného proti vrahovi, za súbežného priebehu iného trestného konania voči nemu, označil šesť rokov a tri mesiace. Na druhej strane, ako extrémne dlhú posúdil ESLP dobu šesťnástich rokov vo veci *Ferrantelli a Santangelo proti Taliansku*⁷⁸, hoci podobne ako v predchádzajúcom prípade išlo o značne zložitý prípad vraždy. ESLP prihliadol najmä na nízky vek páchatel'ov a vyzdvihol potrebu včasného a účinného potrestania, a možnosť budúcej resocializácie páchatel'ov pod vplyvom prevýchovy, ktorej sa im má dostať.
- *správanie sa sťažovateľa (účastníka konania)*. Podstatou trestného konania je, že obvinený (obžalovaný) nie je - až na drobné výnimky - povinný spolupracovať a aktívne sa zapájať či už do vyšetrovania alebo súdneho konania o trestnom čine, ktorého sa mal dopustiť. Ak však využíva zákonné prostriedky na svoju obhajobu a ochranu svojich práv a právom chránených záujmov, musí sa táto skutočnosť nevyhnutne odraziť aj na dĺžke konania, ktorá sa takým počínaním obvineného predlžuje, s čím musí aj obvinený vopred rátať. Zároveň musí byť uzrozumený s tým, že za jeho konanie, ktorého dôsledkom je predĺženie doby konania, štát nenesie zodpovednosť. Následky spojené s predlžovaním konania napr. v prípade podania odvolania obvineným musí znášať výlučne obvinený a nie členský štát. V dôsledku správania obvineného pri využívaní zákonných prostriedkov obrany, ktoré sú mu dané k dispozícii, preto k porušeniu čl. 6 Dohovoru nedochádza. Ani

⁷⁵ K autonómnemu výkladu pojmu trestné obvinenie v zmysle Dohovoru pozri bližšie časť 3.3 tejto práce.

⁷⁶ Bližšie pozri napr. HUBÁLKOVÁ, E.: *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Právo na spravedlivé řízení a další procesní práva*. Praha: ASPI, a.s., 2006, s. 56 a nasl.

⁷⁷ *Boddaert proti Belgicku*, rozsudok zo dňa 22.09.1992, sťažnosť č. 12919/87.

⁷⁸ *Ferrantelli a Santangelo proti Taliansku*, rozsudok zo dňa 07.08.1996, sťažnosť č. 19874/92.

iné druhy správania obvineného ako napr. hladovka či sebaopoškodzovanie nemôžu byť pripisované na zodpovednosť štátu.⁷⁹

- *postup vnútroštátnych orgánov*. Výlučne prietahy, ktoré je možné pripísať na zodpovednosť členským štátom, sú spôsobilými svojou neprimeranosťou porušiť právo na spravodlivý proces podľa čl. 6 Dohovoru. ESLP už mnohokrát zdôraznil, že členské štáty sú povinné usporiadať svoj justičný systém tak, aby súdy mohli každému zaručiť, že prejednanie jeho záležitostí a právoplatné rozhodnutie o nej prebehnú v primeranej lehote.⁸⁰ ESLP pri posudzovaní primeranosti dĺžky konania dbá najmä o to, aby táto nebola v takom rozsahu neprimeraná, že by vznikol dojem nedôveryhodnosti súdnej moci a neúčinnosti súdnej ochrany práv a slobôd jednotlivcov. Podľa ESLP ani správanie účastníkov, ktoré má za následok predlžovanie konania, nesmie nechať sudcov ľahostajnými a je ich povinnosťou neustále dbať na rýchlosť konania.⁸¹ Pripomeňme, že ESLP vždy skúma z hľadiska požiadaviek spravodlivosti konanie ako celok. Logickým dôsledkom tejto skutočnosti je, že ak zbytočné prietahy nastali iba v jednej časti konania, pričom ďalšia časť prebehla rýchlejšie, čo v podstate vykompenzovalo predchádzajúce prietahy, v takýchto situáciách ESLP nezvykne konštatovať porušenie čl. 6 EDLP.
- *význam predmetu konania pre sťažovateľa (účastníka konania)*. ESLP veľmi citlivo a omnoho prísnejšie posudzuje (ne)primeranosť dĺžky konania v prípadoch, z ktorých vyplýva, že musia byť prejednané prednostne v čo najkratšom čase, nakoľko význam toho, čo je pre účastníka konania „v hre“, prietahy neznesie. V oblasti trestného práva možno spomenúť najmä rozhodovanie o väzobných veciach, v ktorých podľa názoru ESLP má obvinený právo, aby o jeho záležitosti bolo rozhodnuté osobitnou rýchlosťou.⁸²

7. Právo na riadne odôvodnenie rozhodnutia

Poslednou z radu všeobecných požiadaviek na spravodlivý proces je právo na riadne odôvodnenie rozhodnutia. Jeho význam možno vzhliadať v troch aspektoch, resp. smeroch.

Prvým je jeho spojitosť s právom vyjadrovať sa ku všetkým skutočnostiam vneseným do konania a prednášať svoje návrhy, námietky a argumenty, s ktorými sa súd musí vysporiadať. Hoci, ako vyplýva z doterajšej judikatúry ESLP, konajúci súd nemusí v rozhodnutí dať podrobnú odpoveď na každú účastníkom do konania vnesenú otázku či predstretú skutočnosť.⁸³ Na druhej strane je nevyhnutné, aby sa v odôvodnení rozhodnutia zaoberal a zodpovedal tie otázky, ktorých posúdenie v konkrétnej veci je zásadné a ich jednoduché odignorovanie zo strany súdu by stranu, ktorá ich do konania vniesla, postavilo do zreteľne nevýhodnejšej pozície, v akej je protistrana.

Druhým aspektom práva na riadne odôvodnenie rozhodnutia je, že toto právo zabezpečuje, že výkon spravodlivosti v sebe nenesie prvky arbitrárnosti a svojvôle, zabráňuje neprehľadnosti spravodlivosti a zabezpečuje kontrolovateľnosť (ne)správnosti rozhodovania verejnosťou.

⁷⁹ *Jabłoński proti Poľsku*, rozsudok zo dňa 21.12.2000, sťažnosť č. 33492/96.

⁸⁰ *Comingersoll S.A. proti Portugalsku*, rozsudok zo dňa 06.04.2000, sťažnosť č. 35382/95.

⁸¹ *Palaska proti Grécku*, rozsudok zo dňa 19.04.2004, nepublikované. Bližšie pozri HUBÁLKOVÁ, E.: *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Právo na spravodlivé řízení a další procesní práva*. Praha: ASPI, a.s., 2006, s. 58.

⁸² *Djaïd proti Francúzsku*, rozsudok zo dňa 29.09.1999.

⁸³ *Ruiz Torija proti Španielsku*, rozsudok zo dňa 09.12.1994, sťažnosť č. 18390/91.

Tretím, posledným aspektom práva na riadne odôvodnenie rozhodnutia je skutočnosť, že vďaka nemu sa pre účastníka konania vytvára možnosť účinného využitia opravných prostriedkov, v ktorých je následne možné adekvátne sa vyjadriť ku skutkovým, právnym alebo procesným pochybeniam, ktoré sa v predchádzajúcom konaní vyskytli a za ktoré nesie konajúci súd zodpovednosť.

Zoznam použitej literatúry a iné pramene:

BARTOŠ, V.: Právo na spravodlivý proces podľa článku 6 Úmluvy o ochrane základných ľudských práv a slobod. In: ANTOŠ, M. – WINTR, J. (eds.): Výkonná a súdny moc v demokratickom právnom štáte. Praha: Leges, 2012

GAVALEC, M.: *Správa súdov*. In: SOBIHARD, J. a kol.: Správne právo - osobitná časť. Bratislava: EUROKÓDEX, 2010

HUBÁLKOVÁ, E.: *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Právo na spravodlivé řízení a další procesní práva*. Praha: ASPI, a.s., 2006

MOLE, N. – HARBY, C.: *The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. Strasbourg: Council of Europe, 2006

REPÍK, B.: *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Nakladatelství ORAC, 2002,

TÓTHOVÁ, M.: Právo na spravodlivý proces z pohľadu obvineného v judikatúre ESLP. In: Právní rozpravy 2013. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2013 Dostupné online: http://www.vedeckekonference.cz/-/library/proceedings/pr_2013.pdf [cit-19-07-2015].

TÓTHOVÁ, M.: Špecifiká dokazovania korupcie. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Dny práva 2011 – Days of Law 2011 [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012 ISBN 978-80- 210-5916-0. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>.

Judikatúra:

Axen proti Nemecku, rozsudok zo dňa 08.12.1983, sťažnosť č. 8273/78.

Bentham proti Holandsku, rozsudok zo dňa 23.10.1985, sťažnosť č. 8848/80.

Boddaert proti Belgicku, rozsudok zo dňa 22.09.1992, sťažnosť č. 12919/87.

Bönisch proti Rakúsku, rozsudok zo dňa 06.05.1985, sťažnosť č. 8658/79.

Campbell a Fell proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok zo dňa 28.06.1984, sťažnosti č. 7819/77 a č. 7878/77.

Colozza proti Taliansku, rozsudok zo dňa 12.02.1985, sťažnosť č. 9024/80.

Comingersoll S.A. proti Portugalsku, rozsudok zo dňa 06.04.2000, sťažnosť č. 35382/95.

Djaïd proti Francúzsku, rozsudok zo dňa 29.09.1999.

Ekbatani proti Švédsku, rozsudok zo dňa 26.05.1988, sťažnosť č. 10563/83.

Ensslin a ostatní proti Nemecku, rozsudok zo dňa 08.07.1978, sťažnosti č. 7572/76, 7586/76 a 7587/76.

Ferrantelli a Santangelo proti Taliansku, rozsudok zo dňa 07.08.1996, sťažnosť č. 19874/92.

Gillow proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok zo dňa 26.11.1986, sťažnosť č. 9063/80.
Golder proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok zo dňa 21.02.1975, sťažnosť č. 4451/70.
Håkansson a Sturesson proti Švédsku, rozsudok zo dňa 21.02.1995, sťažnosť č. 11855/85.
Jabłoński proti Poľsku, rozsudok zo dňa 21.12.2000, sťažnosť č. 33492/96.
Jaspers proti Belgicku, 27 DR 61, (1983) 5 EHRR 305, sťažnosť č. 8403/78.
Khan proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok zo dňa 12.05.2000, sťažnosť č. 35394/97.
Ealík proti Slovenskej republike, rozsudok zo dňa 18.06.2002, sťažnosť č. 66073/01.
Lüdi proti Švajčiarsku, rozsudok zo dňa 15.06.1992, sťažnosť č. 12433/86.
Palaska proti Grécku, rozsudok zo dňa 19.04.2004, nepublikované.
Piersack proti Belgicku, rozsudok zo dňa 01.10.1982, sťažnosť č. 8692/79.
Pretto a ostatní proti Taliansku, rozsudok zo dňa 08.12.1983, sťažnosť č. 7984/77.
Riepan proti Rakúsku, rozsudok zo dňa 14.11.2000, sťažnosť č. 35115/97.
Rowe a Davis proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok zo dňa 16.02.2000, sťažnosť č. 28901/95.
Ruiz Torija proti Španielsku, rozsudok zo dňa 09.12.1994, sťažnosť č. 18390/91.
Ruiz-Mateos proti Španielsku, rozsudok zo dňa 23.06.1993, sťažnosť č. 12952/87.
Schenk proti Švajčiarsku, ECHR 17, (1988) 13 EHRR 242 zo dňa 12.07.1988, sťažnosť č. 10862/84.
Sramek proti Rakúsku, rozsudok zo dňa 20.02.1984, sťažnosť č. 8790/79.
Szűcs proti Rakúsku, rozsudok zo dňa 24.11.1997, sťažnosť č. 20602/92.
Štefanec proti Českej republike, rozsudok zo dňa 18.07.2006, sťažnosť č. 75615/01.
Texeira de Castro proti Portugalsku, rozsudok zo dňa 09.06.1998, sťažnosť č. 25829/94.
Unterpetinger proti Rakúsku, rozsudok zo dňa 24.11.1986, sťažnosť č. 9120/80.

Garancie práva na spravodlivý proces na úrovni práva Európskej únie z pohľadu trestného práva

(Guarantees of due process of law at the level of European Union from the perspective of criminal law)

Michal Čerňanský⁸⁴, Michal Ďubek⁸⁵

Abstrakt: Autori v prvej časti príspevku stručne približujú vývoj v oblasti ochrany ľudských práv a základných slobôd v EÚ, ktorej intenzita postupom času silnela a vyvrcholila začlenením Charty základných práv Európskej únie do primárneho práva. V nasledujúcich častiach príspevku podrobujú analýze ustanovenia Charty ako aj iných prameňov práva EÚ, ktoré majú kardinálny význam vo vzťahu k ochrane ľudských práv a základných slobôd v rámci EÚ, s dôrazom na garancie práva na spravodlivý proces z pohľadu trestného práva.

Kľúčové slová: právo na spravodlivý proces, právo Európskej únie, právo na obhajobu, právo na informácie, právo na tlmočenie a preklad

Abstract: In the first part of the article the authors briefly describe the development in the field of protection of human rights and fundamental freedoms in the EU, whose intensity became stronger over time and culminated in the incorporation of the Charter of Fundamental Rights in primary law. In the following parts of the paper the authors analyze in detail the provisions of the Charter and other sources of EU law which have cardinal importance in the protection of human rights and fundamental freedoms in the EU, with an emphasis on guarantees of due process in terms of criminal law.

Keywords: right to a fair trial, the European Union law, right to defense, right to information, right to interpretation and translation

Úvod

Slovenská republika sa s účinnosťou od 01.05.2004 stala na základe aténskej Zmluvy o pristúpení Slovenskej republiky a ostatných štátov k Európskej únii zo dňa 16.04.2003 jedným z členských štátov EÚ, ktorej nezávislý, samostatný právny poriadok sa momentom pristúpenia Slovenskej republiky stal neoddeliteľnou súčasťou právneho poriadku samotnej SR a vnútroštátne súdy sú povinné ho z tohto dôvodu pri svojej činnosti aplikovať.⁸⁶ Právny poriadok EÚ „...má svoje vlastné právne pramene a disponuje vlastnými inštitúciami, ktoré sú oprávnené tieto pramene vytvárať a interpretovať.“⁸⁷ V tomto príspevku sa zameriame na najzásadnejšie pramene práva EÚ, ktoré majú kardinálny význam vo vzťahu k ochrane ľudských práv a základných slobôd v rámci EÚ, s dôrazom na garancie práva na spravodlivý proces z pohľadu trestného práva. Najskôr sa však pokúsime priblížiť vývoj v oblasti ochrany ľudských

⁸⁴ JUDr. Michal Čerňanský, interný doktorand na Ústave verejného práva Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy a advokátsky koncipient; mail: cernansky.m@gmail.com.

⁸⁵ JUDr. Michal Ďubek, interný doktorand na Ústave verejného práva Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy a advokátsky koncipient; mail: michal.dubek@gmail.com.

⁸⁶ Vzťah medzi vnútroštátnym právom SR a právom EÚ vymedzuje Ústava vo svojom čl. 7 ods. 2, podľa ktorého: „Slovenská republika môže medzinárodnou zmluvou, ktorá bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, alebo na základe takej zmluvy preniesť výkon časti svojich práv na Európske spoločenstvá a Európsku úniu. Právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie majú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. Prevzatie právne záväzných aktov, ktoré vyžadujú implementáciu, sa vykoná zákonom alebo nariadením vlády podľa čl. 120 ods. 2.“

⁸⁷ SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M.: *Primárne právo Európskej únie. Aplikácia a výklad práva Únie s judikatúrou*. 3. vyd. Bratislava: EUROIURIS, 2010, s. 26.

práv a základných slobôd, ktorej intenzita postupom času silnela a vyvrcholila začlenením Charty základných práv Európskej únie - pôvodne politického dokumentu, do radov primárneho práva, teda skupiny prameňov, ktorá má spomedzi všetkých prameňov práva EÚ najvyššiu právnu silu, čo znamená, že tvorí súčasť akejsi základnej ústavnej charty a spolu so zakladajúcimi zmluvami (ZEÚ a ZFEÚ) spoločne vytvárajú ústavný rámec EÚ.

1. Vývoj ochrany ľudských práv a základných slobôd v EÚ

Zakladajúce zmluvy Európskych spoločenstiev (dnes Európskej únie) vo svojom pôvodnom znení neobsahovali ustanovenia o ľudských právach a základných slobodách, resp. o ich ochrane, nakoľko pôvodným zámerom ich tvorcov bola integrácia výlučne v oblasti ekonomiky a hospodárstva. Tento fakt doviedol tvorcov zakladajúcich zmlúv k mylným predstavám, že na poli ekonomickej a hospodárskej integrácie štátov nemôže dôjsť ku kolízii a porušovaniu základných ľudských práv a slobôd jednotlivcov. *„Opak bol však pravdou a prax Súdneho dvora už počas prvých rokov existencie Spoločenstiev ukázala, že základné práva možno aplikovať na akúkoľvek činnosť orgánov verejnej moci aj v oblasti ekonomických vzťahov.“*⁸⁸

ESD bol spočiatku pri hodnotení existencie a úrovne ochrany základných práv a slobôd na úrovni EÚ zdržanlivý a judikoval, že nie je oprávnený rozhodovať o súlade komunitárnych právnych predpisov s vnútroštátnym právom, pretože podľa názoru ESD nepatrili otázky ochrany ľudských práv do kompetencie Spoločenstva (teraz EÚ), ale do výlučnej vnútroštátnej právomoci členských štátov (*Algera*, 7/56, 3 až 7/57; *Stork*, 1/58). Netrvalo dlho a tento postoj zo strany ESD vyvolal odpor niektorých členských štátov (napr. Nemecko, Taliansko), v ktorých ústavné sudy týchto štátov prestali uznávať prednosť práva Spoločenstiev z dôvodu nedostatočnej ochrany základných práv a slobôd na komunitárnej úrovni.⁸⁹ Odpoveďou Súdneho dvora na vzniknutú situáciu bolo prehodnotenie svojich judikatórnych záverov, keď ESD nakoniec uznal ľudské práva za súčasť všeobecných zásad vtedajšieho komunitárneho práva. Prvýkrát sa tak stalo v rozhodnutí *Stauder* (29/69). Neskôr, v rozsudku *Nold* (4/73) ESD uviedol: *„Základné práva sú integrálnou súčasťou všeobecných právnych princípov, ktorých dodržiavanie Súd zaručuje. Pri zabezpečovaní týchto práv je Súd viazaný inšpiráciou spoločnými ústavnými tradíciami členských štátov, preto nemôže potvrdiť opatrenia, ktoré sú nezlučiteľné so základnými právami uznanými a chránenými ústavami členských štátov. Taktiež medzinárodné zmluvy o ochrane ľudských práv, na ktorých členské štáty spolupracovali alebo ktorých signatármi sú, môžu sa stať línou sledovanou v práve Spoločenstiev.“*, čím vlastne ustálil, že ochrana ľudských práv je vlastná každému členskému štátu Spoločenstiev, patrí k ich ústavným tradíciám, s ktorými musí byť zároveň v súlade aj právo Spoločenstiev a navyše Spoločenstvá môžu pri ochrane práv vychádzať so štandardov ochrany ľudských práv, vytvorených inými medzinárodnými zmluvami⁹⁰, ktorých signatármi sú aj členské štáty Spoločenstiev.

„K výslovnému zakotveniu ľudských práv ako všeobecných zásad v primárnom práve prišlo až v rámci Zmluvy o Európskej únii (Maastrichtskej zmluvy) v článku F (2), následne prečíslovanom na čl. 6 ods. 2 Amsterdamskej zmluvy, ktorý je v zásade totožný

⁸⁸ Ib idem, s. 42.

⁸⁹ Prvým a najznámejším rozhodnutím v tejto oblasti je rozhodnutie nemeckého Spolkového ústavného súdu (*Bundesverfassungsgerichtshof*) 18.10. 67 BVerfGE 22, s. 293, známe tiež pod menom „Solange I“.

⁹⁰ ESD mal nepochybne na mysli Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd prijatý na pôde Rady Európy.

so znením súčasného čl. 6 ods. 3 Lisabonskej zmluvy.“⁹¹ Súčasný („lisabonský“) znenie ZEÚ v jeho čl. 6 ods. 3 proklamuje, že: „Základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie.“

2. Charta základných práv EÚ a garancie práva na spravodlivý proces

O vypracovaní Charty⁹² bolo rozhodnuté v roku 1999 na zasadnutí Európskej rady konanom v Kolíne na Rýnom. Neskôr Európska rada na svojom zasadnutí v Tampere stanovila spôsob, ktorým má byť Charta vypracovaná a zároveň označila základ, na ktorom má byť tento „katalóg základných práv EÚ“ vypracovaný. Uvedeným základom bol čl. 6 ZEÚ. Znenie Charty v jeho finálnej podobe bolo predstavené na summite v Nice v roku 2000 a následne bola Charta vyhlásená Európskym parlamentom, Radou EÚ a Európskou komisiou v roku 2007 v Štrasburgu. Čo sa týka jej právneho statusu, možno uviesť, že Charta bola spočiatku (pred nadobudnutím účinnosti Lisabonskej zmluvy) len interinštitucionálnym, politickým a teda právne nezáväzným dokumentom predstavujúcim akési autoritatívne vyhlásenie práv, ktoré boli považované za základné práva na celom teritóriu EÚ.⁹³ Existenciu autoritatívneho postavenia Charty, ktoré si získala od samého počiatku svojej existencie potvrdzuje aj skutočnosť, že sa na jej ustanovenia čoraz častejšie odvolávali generálni advokáti pri prednesoch svojich stanovísk k jednotlivým prípadom rozhodovaných pred ESD⁹⁴ ako aj samotný ESD vo svojich rozhodnutiach.⁹⁵

Zásadná zmena v postavení a právnej záväznosti Charty nastala nadobudnutím účinnosti Lisabonskej zmluvy dňom 01.12.2009, kedy sa Charta na základe čl. 6 ods. 1 ZEÚ inkorporovala do primárneho práva, ktoré má v hierarchii prameňov práva EÚ najväčšiu právnu silu, a tým sa stala právne záväzným aktom, ktorý spoločne so ZEÚ a ZFEÚ vytvára ústavný rámec práva EÚ. Charta teda v súčasnosti v európskom priestore „...predstavuje ďalší významný prostriedok na posilňovanie ochrany ľudských práv a slobôd, ktoré sú zakotvené v existujúcich platných medzinárodnoprávných a európskych dokumentoch.“⁹⁶ Bez akéhokoľvek zveličenia patrí v súčasnosti Charta popri Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950 (ďalej aj ako „Dohovor“) na území EÚ k najvýznamnejším prameňom ochrany ľudských práv a slobôd. Uvedené podľa nášho názoru platí aj napriek tomu, že Chartu je síce možné považovať za komplexný katalóg základných práv, nemožno ju však považovať za skutočnú pridanú hodnotu vo vzťahu k množstvu existujúcich politických či právnych textov zaoberajúcimi sa ochranou ľudských práv v Európe, ale skôr za kompilát v súčasnosti už existujúcich a z hľadiska práva uznaných, garantovaných a ochraňovaných práv⁹⁷, ktoré cez prizmu ich obsahového vymedzenia možno zaradiť do troch základných skupín, a síce:

⁹¹ SYKOVÁ, A.: In JELÍNEK, J. - GRÍVNA, T. - HERCZEG, J. - NAVRÁTILOVÁ, J. - SYKOVÁ, A. a kol.: *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 68.

⁹² Charta základných práv Európskej únie bola publikovaná v Úradnom vestníku Európskej únie dňa 14.12.2007 v časti „C“ pod číslom 2007/C 303/01.

⁹³ K tomu bližšie IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vyd. Žilina: EUKÓDEX, 2013, s. 125.

⁹⁴ Pozri napr. stanovisko generálnej advokátky J. Kokott zo dňa 08.09.2005 k veci C-540/03, § 28.

⁹⁵ Napr. rozhodnutie Súdu prvého stupňa T-256/01 zo dňa 15.02.2005.

⁹⁶ FRIDRICH, B. a kol.: *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava: Prf UK, 2013, s. 254.

⁹⁷ Bližšie pozri IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vyd. Žilina: EUKÓDEX, 2013, s. 124.

- základné, všeobecne uznané práva ako sú právo na život, ľudskú dôstojnosť, na osobnú slobodu a integritu, a to v intenciách zaručených Dohovorom,
- občianske a politické práva spojené s občianstvom EÚ,
- hospodárske a sociálne práva.⁹⁸

Inak ako novátorský však nemožno nazvať hierarchický systém usporiadania práv zahrnutých v texte Charty. Tento systém predstavuje novú, v oblasti medzinárodného práva dosiaľ nepoužívanú, koncepciu usporiadania základných práv. Z hľadiska svojej štruktúry sa teda Charta člení na preambulu a sedem hláv⁹⁹, pričom katalóg základných práv EÚ je obsiahnutý v hlavách I až VI.

Na účely tejto práce sa v ďalšom texte zameriame na hlavu VI. (čl. 47- 50) Charty, ktorá nesie názov „*Spravodlivosť*“ a v ktorej sú zosumarizované základné garancie práva na spravodlivý proces, nevynímajúc z toho ani proces trestný ako špecifický druh procesu.

Hlava VI. Charty explicitne uvádza tieto procesné záruky:

- právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces (čl. 47 Charty),
- prezumpcia neviny a právo na obhajobu (čl. 48 Charty),
- právo nebyť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin (*non bis in idem*) (čl. 50 Charty).

Ustanovenia Charty týkajúce sa *práva na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces* zaručujú každému (teda nielen občanom EÚ) základné procesné práva, medzi ktoré zaraďujeme právo na účinnú súdnu ochranu, právo na spravodlivý proces a právo na právnu pomoc. V zmysle čl. 47 Charty má preto:

- každý, koho práva a slobody zaručené právom EÚ boli porušené, za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom,
- každý právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať.
- osoba, ktorá nemá dostatočné prostriedky na zabezpečenie si právnej pomoci, právo na je poskytnutie, a to v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti.

Prvý odsek čl. 47 Charty (právo na účinný prostriedok nápravy) je nepochybne založený na článku 13 Dohovoru¹⁰⁰. Z pohľadu práva EÚ (Charty) však možno dospieť k záveru, že ochrana práva na účinný prostriedok nápravy tak ako je v Charte garantovaná, je rozsiahlejšia, pretože zaručuje právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom. „*To znamená, že osobe, ktorá pociťuje porušenie svojich práv, musí byť dané viac než možnosť neformálnej sťažnosti, ale musí jej byť daná možnosť získať prístup k súdu alebo porovnateľnej inštitúcii.*“¹⁰¹ ESD uznal toto právo ako všeobecnú zásadu práva EÚ napr. vo svojom rozsudku vo veci *Johnston* (222/84).

Druhý odsek čl. 47 Charty (právo na spravodlivý proces) vychádza zo znenia čl. 6 ods. 1 Dohovoru a rovnako tak jeho uplatnenie (až na rozdiely v pôsobnosti) by sa malo realizovať v obdobnom duchu ako uplatnenie práva na spravodlivý proces v zmysle

⁹⁸ Bližšie pozri STRÁŽNICKÁ, V. a kol.: *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. Bratislava: EUKÓDEX, 2013, s. 210.

⁹⁹ I. Hlava - Dôstojnosť, II. Hlava - Slobody, III. Hlava - Rovnosť, IV. Hlava - Solidarita, V. Hlava - Občianstvo, VI. Hlava - Spravodlivosť a VII. Hlava - Všeobecné ustanovenia upravujúce výklad a uplatňovanie Charty.

¹⁰⁰ Podľa čl. 13 EDLP: „*Každý, koho práva a slobody priznané týmto Dohovorom boli porušené, musí mať účinné právne prostriedky nápravy pred národným orgánom, aj keď sa porušenia dopustili osoby pri plnení úradných povinností.*“

¹⁰¹ ESER, A.: *Human Rights Guarantees for Criminal Law and Procedure in the EU-Charter of Fundamental Rights*. In *Ritsumeikan Law Review*, č. 26, 2009, s. 177 a nasl.

Dohovoru. V práve EÚ (podobne ako v rámci práva Dohovoru) nie je právo na spravodlivý proces obmedzené len na spory, ktoré sa vzťahujú na práva a povinnosti občianskoprávneho charakteru, ale sa dotýka aj trestného a administratívneho konania. Toto je jeden z dôsledkov skutočnosti, že EÚ je spoločenstvo štátov založené na zásade právneho štátu tak, ako to bolo vyslovené napr. v rozsudku ESD vo veci „*Les Verts*“ (294/83).

Pokiaľ ide o tretí odsek čl. 47 Charty (právo na právnu pomoc), považujeme za potrebné na tomto mieste poznamenať, že uplatnenie práva v ňom garantovanom a rovnako aj jeho ochrana zo strany EÚ musí vychádzať a byť súladná s judikatúrou ESLP, to znamená, že právna pomoc sa musí osobe poskytnúť v prípade, že by absencia takejto pomoci znemožnila zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti (rozsudok ESLP vo veci *Airey vs. Spojené kráľovstvo*).

Ďalšími dvoma garanciami, poskytnutými čl. 48 Charty sú *presumpcia nevinny* a *právo na obhajobu*. Obe v predošlej vete uvedené záruky, tak *presumpcia nevinny*, spočívajúca v povinnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov nazerať na osobu obžalovaného alebo obvineného ako na nevinného až do času právoplatného rozhodnutia o vine, ako aj právo na obhajobu, spočívajúce v práve obvineného efektívne hájiť svoje práva a právom chránené záujmy počas trestného konania a v dozeraní na zákonnosť trestného konania, či už osobne alebo prostredníctvom obhajcu, patria k pilierom spravodlivého trestného konania v právnom štáte. Z tohto dôvodu je logické, že aj Charta tieto práva obvinenému garantuje. Rozsah garancií *presumpcie nevinny* a práva na obhajobu tak ako ich vymedzuje Charta je (mal by byť) totožný s rozsahom, ktorý poskytujú ustanovenia Dohovoru.

Poslednou zárukou spravodlivého procesu, o ktorej sa v tejto časti zmienime, je zásada *ne bis in idem*. Táto starobylá trestno-procesná zásada, ktorú možno z latinčiny preložiť ako „*nie dvakrát o tej istej veci*“, si do dnešných dní zachovala aktuálnosť a v práve má svoju stabilnú pozíciu. Jej podstata spočíva v strate práva a zároveň povinnosti štátu stíhať osobu opätovne za ten istý skutok vykazujúci znaky trestného činu, ak už pre ten istý skutok bola táto osoba v minulosti právoplatne odsúdená alebo spod obžaloby právoplatne oslobodená. Táto zásada jednotlivcovi zaručuje stav istoty, spočívajúci vo vedomosti o nemožnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov konať opätovne o rovnakom skutku. Vyjadrením zásady *ne bis in idem* v Charte je jej čl. 50. Podľa čl. 50 Charty totiž: „*Nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní za trestný čin, za ktorý už bol v rámci Únie oslobodený alebo odsúdený konečným rozsudkom v súlade so zákonom.*“ Predchodcom a pendantom čl. 50 Charty bolo ust. čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru¹⁰². Komparáciou oboch ustanovení dochádzame k záveru, že tak v Charte ako aj v Protokole č. 7 je zásada *ne bis in idem* formulovaná v podstate totožne. Významným rozdielom medzi garanciami poskytnutými Protokolom č. 7 a Chartou však je ten, že Dohovor zaručuje jednotlivcovi nestíhanie za ten istý skutok výlučne v rámci jurisdikcie jedného štátu, čl. 50 Charty naopak sa uplatňuje nielen v rámci jurisdikcie jedného štátu, ale aj medzi jurisdikciami ostatných členských štátov EÚ. „*Charta má v tomto ohľade pridanú hodnotu - aplikáciu ne bis in idem neobmedzuje len na vnútroštátnu úroveň, ale je možná v rámci celého justičného systému EÚ, teda aj za hranicami štátov.*“¹⁰³

¹⁰² Článok 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru znie: „*Nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní podliehajúcim právomoci toho istého štátu za trestný čin, za ktorý už bol oslobodený alebo odsúdený konečným rozsudkom podľa zákona a trestného poriadku tohto štátu.*“

¹⁰³ KLIMEK, L.: In IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vyd. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, s. 133

3. Garancie práva na spravodlivý proces v iných prameňoch práva EÚ

Garancie práva na spravodlivý proces v práve EÚ neposkytuje výlučne primárne právo a judikatúra ESD. Niektoré z významných garancií pre obvineného obsahujú aj právne akty sekundárneho práva - smernice. Z článku 288 ZFEÚ vyplýva, že smernice sú záväzné pre členský štát, ktorému sú určené, a to vzhľadom na výsledok, ktorý sa má ich transpozíciou do vnútroštátneho práva dosiahnuť, pričom voľba foriem a metód je ponechaná na vnútroštátne orgány. S cieľom zabezpečiť vo všetkých členských krajinách EÚ každej osobe, ktorá je obvinená alebo obžalovaná zo spáchania trestného činu, porovnateľný štandard procesných práv, bolo na úrovni EÚ prijatých niekoľko smerníc, ktorých úlohou je do vnútroštátnych právnych poriadkov členských štátov vniesť v niektorých špecifických oblastiach rámec minimálnych požiadaviek realizácie práv obvinených a obžalovaných v rámci trestného konania. V tejto súvislosti si dovoľíme na nasledujúcich stranách čitateľovi priblížiť obsah:

- smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ o práve na informácie v trestnom konaní (ďalej aj ako „*smernica o informáciách*“), ktorá stanovuje minimálne spoločné normy, ktoré sa majú vzťahovať na oblasť poskytovania informácií o právach a obvineniach osobám podozrivým alebo obvineným zo spáchania trestného činu,
- smernice Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní (ďalej aj ako „*smernica o tlmočení*“), ktorá vymedzuje spoločné minimálne pravidlá, ktoré sa majú uplatňovať v oblastiach tlmočenia a prekladu v trestnom konaní a
- smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody (ďalej aj ako „*smernica o obhajobe*“), ktorej obsahom sú okrem iného aj minimálne pravidlá týkajúce sa práva obvineného na prístup k obhajcovi v trestnom konaní.

3.1 Právo obvineného na informácie

Právo na informácie prislúchajúce obvinenému je nepochybne jedným z jeho základných a zároveň jedným z najvýznamnejších práv v rámci trestného konania, nakoľko má výrazný dosah na možnosť uplatnenia iných práv obvineného (napr. právo na obhajobu či právo podať opravný prostriedok) a zároveň je zárukou zachovania kontradiktórnej povahy trestného konania, ktorého charakteristickým prvkom je rovné postavenie strán v konaní pred súdom.

Smernica o informáciách svojim obsahom vychádza z ustanovení Charty, Dohovoru a judikatúry ESLP, pričom stanovuje základné pravidlá týkajúce sa práva na informácie osôb podozrivých alebo obvinených o ich iných právach v trestnom konaní a o obvinení vznesenom voči nim. Keďže smernica o informáciách stanovuje iba minimálny štandard v tejto oblasti, nie je vylúčené, aby členské štáty vlastnou vnútroštátnou legislatívnou činnosťou rozšírili práva upravené v smernici o informáciách, a tým zabezpečili vyššiu úroveň ochrany obvineným (podozrivým), napr. aj v situáciách, ktorými sa smernica o informáciách explicitne nezaoberá. Za základné práva obvineného a podozrivého s dosahom na spravodlivosť trestného konania, stanovených smernicou o informáciách, možno označiť: *právo na informácie o iných procesných právach*, *právo na informácie o obvinení*, *právo na prístup k spisovému*

K tomu pozri aj : TÓTHOVÁ, M.: *Právo na spravodlivý proces z pohľadu obvineného v judikatúre ESLP*. In: Právni rozpravy 2013. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2013, s. 64. Dostupné online: http://www.vedeckekonference.cz/-/library/proceedings/pr_2013.pdf [cit-19-07-2015].

materiálu a právo na opravný prostriedok proti postupom vnútroštátnych orgánov v súvislosti s neposkytnutím informácií.

V zmysle čl. 3 smernice o informáciách sú členské štáty povinné zabezpečiť, aby sa v jednoduchej a prístupnej forme, ústne alebo písomne, prihliadajúc pri tom na konkrétne potreby obvinených a podozrivých, týmto bezodkladne poskytli informácie, ktoré sú nevyhnutné na zaručenie spravodlivého konania, a to aspoň o ich práve na prístup k advokátovi, o nároku na bezplatné právne poradenstvo a o podmienkach poskytnutia takéhoto poradenstva, o práve na informácie o obvinení, o práve na tlmočenie a preklad a o práve nevypovedať. Z bodu 19 preambuly smernice o informáciách zároveň vyplýva, že tieto informácie by sa mali podozrivému a obvinenému poskytnúť včas v priebehu konania, najneskôr však pred prvým úradným výsluchom, vykonávaným policajným orgánom alebo iným príslušným orgánom. Takýto postup vnútroštátnych orgánov má obvinenému (podozrivému) zabezpečiť praktické a efektívne vykonávanie vyššie uvedených práv.

Aj informácie o trestnom čine, z ktorého spáchania sa podozrivé alebo obvinené osoby podozrievajú alebo obviňujú, by sa mali týmto osobám poskytnúť bezodkladne, najneskôr pred ich prvým úradným výsluchom vykonaným príslušným orgánom činným trestnom konaní alebo iným príslušným orgánom, bez toho, aby tým bolo ohrozené prebiehajúce vyšetrovanie. Obvinenému (podozrivému) by sa mal poskytnúť dostatočne podrobný popis skutkového stavu týkajúceho sa trestného činu vrátane času a miesta skutku, pokiaľ sú známe a tiež možná právna kvalifikácia skutku, a to so zreteľom na štádium, v akom sa trestné konanie nachádza v čase poskytovania týchto informácií, aby sa tým zaručilo spravodlivé konanie a umožnilo účinné uplatňovanie práva na obhajobu. Naopak, podrobné a konkrétne informácie o trestnom čine sa obvinenému musia poskytnúť vždy po podaní obžaloby na súd. V prípade, že v ktoromkoľvek štádiu trestného konania dôjde k zmene skutočností, na ktoré sa vzťahuje povinnosť poskytovať obvinenému (podozrivému) informácie, členské štáty musia v súlade so smernicou o informáciách zabezpečiť, aby bol obvinený (podozrivý) o týchto zmenách bezodkladne informovaný.

Za účelom napĺňania cieľov smernice o informáciách sa tiež členské štáty v zmysle jej čl. 7 zaväzujú zabezpečiť bezplatný prístup obvineného a/alebo jeho advokáta k všetkým dôkazom (napr. dokumentom, fotografiám, zvukovým a obrazovým záznamom), ktoré majú v držbe príslušné zodpovedné orgány pre konkrétnu trestnú vec. Pritom nesmie byť rozhodujúce či sprístupňované dôkazy svedčia v prospech obvineného alebo proti nemu. Na druhej strane právo obvineného a/alebo jeho advokáta na prístup k dôkaznému materiálu nemožno ponímať v absolútnom zmysle. Smernica totiž ustanovuje výnimky a obmedzenia z tohto práva, a to konkrétne v čl. 7 ods. 4. V zmysle uvedeného článku môže byť prístup obvineného a jeho advokáta k určitým dôkazným materiálom obmedzený vtedy, ak by takýto prístup viedol k vážnemu ohrozeniu života alebo základných práv inej osoby alebo ak je odmietnutie prístupu nevyhnutné na ochranu dôležitého verejného záujmu, ako napríklad v prípade, ak by prístup mohol ohroziť prebiehajúce vyšetrovanie alebo vážnym spôsobom poškodiť bezpečnosť členského štátu, v ktorom trestné konanie prebieha. Za žiadnych okolností ale v dôsledku takého obmedzenia nesie byť ohrozená spravodlivosť (férovosť) trestného konania. Z uvedeného dôvodu musia členské štáty zabezpečiť, aby o obmedzení prístupu k dôkazným materiálom rozhodoval a pri rozhodovaní dôsledne posudzoval okolnosti konkrétneho prípadu príslušný justičný orgán členského štátu alebo aby rozhodnutie o odmietnutí prístupu k dôkazom podliehalo aspoň súdnemu preskúmaniu, čím sa zabezpečuje možnosť obvineného a jeho právneho zástupcu

namietat' nezákonné neposkytnutie informácií alebo nezákonné odmietnutie poskytnutia informácií príslušnými orgánmi.

3.2 Právo obvineného na tlmočenie a preklad

„Dôsledkom zväčšujúcej sa miery globalizácie či vzhľadom na uplatňovanie práva na voľný pohyb osôb v rámci EÚ je právo na tlmočenie a preklad prisudzovaný stále väčší význam. Dôvodom jeho zväčšovania je narastajúca tendencia výskytu medzinárodného prvku v trestných konaniach.“¹⁰⁴ Z uvedeného dôvodu prijala Rada dňa 30. novembra 2009 uznesenie o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní¹⁰⁵. Plán okrem iného vyzýval aj na prijímanie opatrení týkajúcich sa práva obvineného na preklad a tlmočenie. Na základe plánu a vychádzajúc z návrhu Komisie na rámcové rozhodnutie Rady o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní z 8. júla 2009 a z návrhu Komisie na smernicu Európskeho parlamentu a Rady o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní z 9. marca 2010, berúc zreteľ na čl. 6 ods. 3 písm. e) EDLP, v ktorom je garantované právo na tlmočenie a preklad pre tých, ktorí nehovoria jazykom konania alebo mu nerozumejú, prijal Európsky parlament a Rada dňa 20.10.2010 smernicu o tlmočení, ktorej cieľom je zabezpečiť právo podozrivých alebo obvinených osôb na bezplatnú pomoc v oblasti tlmočenia a prekladu v trestnom konaní tak, aby sa zaručilo ich právo na spravodlivý proces a v rámci neho najmä právo na efektívnu obhajobu.

Osoby obvinené alebo podozrivé z trestného činu, ktoré nehovoria jazykom konania alebo mu nerozumejú by mali mať v zmysle čl. 1 ods. 2 smernice o tlmočení prístup k právu na tlmočenie a preklad v trestnom konaní od chvíle, ako sa od príslušných orgánov členského štátu úradným oznámením alebo inak dozvedia, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, až do právoplatného ukončenia konania.

Smernica o tlmočení vo svojich ustanoveniach (čl. 2 až čl. 5) taxatívnym spôsobom vymenúva čiastkové oprávnenia obvineného, ktoré sú integrálnou súčasťou komplexu tvoriaceho právo na tlmočenie a preklad. Spomínanými čiastkovými oprávneniami obvineného sú *právo na tlmočenie, právo na preklad základných dokumentov, právo na bezplatné uplatnenie dvoch predchádzajúcich práv a právo na náležitú kvalitu tlmočenia a prekladu*.

Čo sa týka práv obvineného na tlmočenie a preklad, smernica o tlmočení ukladá členským štátom povinnosť, aby uskutočnili všetky potrebné opatrenia nevyhnutné na to, aby obvineným a podozrivým osobám nehovoriacim alebo nerozumejúcim jazyku trestného konania zabezpečili:

- bezodkladné poskytnutie tlmočenia, a to počas trestného konania pred vyšetrovacími a justičnými orgánmi, vrátane policajného výsluchu, všetkých súdnych pojednávaní a akýchkoľvek potrebných predbežných pojednávaní,
- tlmočenie komunikácie medzi podozrivými alebo obvinenými osobami a ich právnym zástupcom v priamej súvislosti s akýmkoľvek výsluchom alebo pojednávaním počas konania alebo s podaním opravného prostriedku alebo inými procesnými žiadosťami,

¹⁰⁴ ČERNÁNSKÝ, M. – DOBOŠ, I.: Právo obete na odbornú pomoc. In KURUC, P. (ed.): Obete kriminality a ich práva. Zborník príspevkov zo seminára z medzinárodnou účasťou konaného dňa 6. novembra 2014 na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 274

¹⁰⁵ Ú. v. EÚ C 295, 4.12.2009, s. 1.

- poskytnutie písomného prekladu relevantných častí všetkých dokumentov, ktoré sú základné¹⁰⁶ na zabezpečenie toho, aby boli osoby podozrivé alebo obvinené z trestného činu schopné uplatniť svoje právo na obhajobu a zároveň nedošlo k zásahu do ich práva na spravodlivý proces.

Všetky náklady spojené s uplatnením práv na tlmočenie a preklad v zmysle ustanovení smernice o tlmočení znášajú členské štáty. Obvineným a podozrivým osobám sa vďaka tomu zabezpečuje bezplatná odborná pomoc v oblasti tlmočenia a prekladu. Samozrejme, spomínaná pomoc nie je bezbrehá. Smernica o tlmočení upravuje jej základné limity čo do obsahu aj rozsahu. Na druhej strane ale ponecháva na voľnej úvahe členských štátov, aby prostredníctvom vlastných vnútroštátnych právnych predpisov, v prípade že to uznajú za vhodné, regulovali obsah a rozsah práva na tlmočenia a preklad odlišne, avšak výlučne výhodnejšie a v širšom rozsahu ako samotná smernica o tlmočení.

Právo obvinených a podozrivých osôb na tlmočenie a preklad a rovnako tak aj stanovenie povinností členským štátom v tejto oblasti by bolo púhou deklaráciou bez akéhokoľvek efektu pre obvinených a podozrivých, ak by smernica zároveň nestanovila požiadavky na kvalitu tlmočenia a prekladu. Preto pre prípady poskytnutia nekvalitného tlmočenia a prekladu majú mať v zmysle smernice o tlmočení obvinení a podozriví možnosť podať sťažnosť na kvalitu tlmočenia a prekladu.

3.3 Právo obvineného na prístup k obhajcovi a na obhajobu

Právo na obhajobu má spomedzi komplexu práv obvineného osobitné postavenie. „Bezprostredne sa totiž dotýka každého občana, najmä preto, lebo pred súd sa môžu dostať nielen páchatelia trestných činov, ale aj bezúhonní občania, ktorým bolo vznesené obvinenie pre podozrenie zo spáchania trestného činu.“¹⁰⁷ A keďže trestný proces je zložitým komplexom procesných vzťahov rôznej povahy a vyznať sa v nich majú problém aj erudovaní právnici, o to viac niet pochyb, že pre laika je trestný proces doslova neprehľadnou džungľou a orientovať sa v nej pre neho predstavuje značný problém, ktorý bez náležitej odbornej pomoci obhajcu nie je spôsobilý sám prekonať. Za účelom dosiahnutia minimálneho štandardu ochrany základných práv obvineného a potreby dozerania na zákonnosť trestného konania za pomoci obhajcu prijali Európsky parlament a Rada dňa 22.10.2013 smernicu o obhajobe, ktorej cieľom je okrem iného aj stanovenie spoločných minimálnych pravidiel práva na prístup k obhajcovi¹⁰⁸ v trestnom konaní. Keďže smernica o obhajobe stanovuje výlučne minimálne pravidlá, členské štáty môžu rozšíriť práva stanovené v smernici prostredníctvom vlastnej zákonodarnej činnosti a poskytnúť tak obvineným vyššiu úroveň ochrany. Úroveň ochrany však zároveň nesmie byť nikdy nižšia ako úroveň, ktorú poskytujú normy ustanovené v Charte alebo EDP, resp. úroveň vyplývajúca z judikatúry ESD a ESHP.

Smernica o obhajobe svojim obsahom vymedzuje práva, ktorých adresátmi majú byť okrem iných aj podozrivé alebo obvinené osoby v trestnom konaní od chvíle, keď

¹⁰⁶ Medzi základné dokumenty smernica o tlmočení v čl. 3 ods. 2 zaraďuje každé rozhodnutie, ktorým sa osoba pozbavuje osobnej slobody, každú obžalobu alebo obvinenie a každý rozsudok. Výpočet základných dokumentov z pochopiteľných dôvodov nie je taxatívny a smernica o tlmočení ponecháva príslušným orgánom vzhľadom na okolnosti prípadu voľnú úvahu v tom, či v danom konkrétnom prípade neexistujú aj ďalšie dokumenty, ktoré - berúc zreteľ na ich význam v danej veci - nemožno označiť za základný dokument (bližšie pozri čl. 3 ods. 3 smernice o tlmočení).

¹⁰⁷ MATHERN, V.: In IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 62

¹⁰⁸ Smernica o obhajobe v bode 15 preambuly definuje obhajcu ako akúkoľvek osobu, ktorá je v súlade s vnútroštátnym právom, napríklad na základe akreditácie oprávneným orgánom, spôsobilá a oprávnená poskytovať právne poradenstvo a právnu pomoc podozrivým alebo obvineným osobám.

boli príslušnými orgánmi členského štátu prostredníctvom úradného oznámenia alebo inak upovedomené, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, a to bez ohľadu na to, či boli pozbavené osobnej slobody, a to až do právoplatného ukončenia konania vedeného proti nim, čo znamená právoplatné rozhodnutie o tom, či podozrivá alebo obvinená osoba spáchala trestný čin, vrátane uloženia trestu a rozhodnutia o prípadnom opravnom prostriedku. Rovnako majú z práv priznaných smernicou o obhajobe benefitovať aj iné osoby, ako podozrivé alebo obvinené osoby, ktoré sa počas výsluchu policajným alebo iným orgánom presadzovania práva stanú podozrivými alebo obvinenými osobami.

Povinnosti uložené členským štátom vo vzťahu k zabezpečeniu obhajoby obvineným ako aj obsah práva na prístup k obhajobe v trestnom konaní podrobne vymedzuje smernica o obhajobe v článku 3. Z uvedeného ustanovenia vyplýva, že členské štáty EÚ sú povinné zabezpečiť:

- aby podozrivé a obvinené osoby mali právo na prístup k obhajcovi bez zbytočného odkladu v takom čase a takým spôsobom, ktorý im umožní reálne a účinne vykonávať ich právo na obhajobu,
- aby podozrivé alebo obvinené osoby mali právo stretnúť sa bez prítomnosti tretej osoby s obhajcom, ktorý ich zastupuje a komunikovať s ním v čase pred výsluchom,
- aby podozrivé alebo obvinené osoby mali právo na prítomnosť obhajcu a na jeho účinnú účasť na výsluchu, vyšetrovacích úkonoch alebo pri úkonoch na obstaranie dôkazov,
- sprístupnenie všeobecných informácií s cieľom uľahčiť podozrivým alebo obvineným osobám zabezpečenie si obhajcu,
- aby podozrivé alebo obvinené osoby, ktoré sú pozbavené osobnej slobody, mali možnosť účinne vykonávať svoje právo na prístup k obhajcovi, pokiaľ sa tohto práva nevzdali.

Charakteristickým prvkom vzťahu medzi obvineným a jeho obhajcom je absolútna dôvernosť a povinnosť mlčanlivosti zo strany obhajcu. Na tento fakt pamätá aj smernica o obhajobe a vo svojom článku 4 výslovne deklaruje rešpekt vo vzťahu k dôvernosti komunikácie podozrivých alebo obvinených osôb s ich obhajcom pri výkone ich práva na prístup k obhajcovi. Zároveň smernica v závere čl. 4 exemplatívne stanovuje, čo sa rozumie pod pojmom komunikácia medzi obhajcom a obvineným (stretnutia, korešpondencia, telefonické rozhovory a akékoľvek iné formy komunikácie).

Právo na obhajobu, podobne ako ostatné subjektívne práva, predstavuje iba možnosť určitého právom dovoleného správania, nie jeho povinnosť. Nie je preto možné obvineného donucovať, aby svoje právo na obhajobu vykonával a využitie tejto objektívnym právom priznanej možnosti je ponechaná najmä v jeho dispozícii a na jeho slobodnej vôli. Hoci vnútroštátny poriadok pozná prípady tzv. povinnej obhajoby, spočívajúcej v povinnosti obvineného mať obhajcu v dôsledku existencie určitých zákonom predpokladaných skutočností, ani táto povinnosť nie je absolútna. Obvinený sa totiž aj v prípadoch, keď existujú dôvody povinnej obhajoby, môže takejto obhajoby za určitých okolností vzdať. Na túto skutočnosť pamätá aj smernica o obhajobe. V článku 9 je totiž stanovené právo obvineného na vzdanie sa obhajoby. Vzdanie sa obhajoby musí obvinený vykonať dobrovoľne a jednoznačne, v písomnej alebo ústnej forme. Predpokladom na riadne uplatnenie tohto práva je však predchádzajúca jasná a dostatočná informácia o obsahu dotknutého práva a o možných dôsledkoch vzdania sa tohto práva, ktorú musia príslušné orgány členského štátu obvinenému písomne alebo ústne v zrozumiteľnom jazyku poskytnúť. Pre prípad, že by obvinený svoje rozhodnutie,

na základe ktorého sa vzdal obhajoby, z akéhokoľvek dôvodu prehodnotil, má mu byť v zmysle čl. 9 ods. 3 smernice o obhajobe zo strany členských štátov zabezpečené, aby vzdanie sa obhajoby kedykoľvek odvolal a bola mu daná možnosť právo na obhajobu okamžite uplatniť.

Použitá literatúra:

ČERNÁNSKÝ, M. – DOBOŠ, I.: Právo obete na odbornú pomoc. In KURUC, P. (ed.): Obete kriminality a ich práva. Zborník príspevkov zo seminára z medzinárodnou účasťou konaného dňa 6. novembra 2014 na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015

ESER, A.: *Human Rights Guarantees for Criminal Law and Procedure in the EU-Charter of Fundamental Rights*. In *Ritsumeikan Law Review*, č. 26, 2009

FRIDRICH, B. a kol.: *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava: Prf UK, 2013

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010

IVOR, J. - KLIMEK, L. - ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vyd. Žilina: EUROKÓDEX, 2013

JELÍNEK, J. - GŘIVNA, T. - HERCZEG, J. - NAVRÁTILOVÁ, J. - SYKOVÁ, A. a kol.: *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014

SIMAN, M. – SLAŠŤAN, M.: *Primárne právo Európskej únie. Aplikácia a výklad práva Únie s judikatúrou*. 3. vyd. Bratislava: EUROIURIS, 2010

STRÁŽNICKÁ, V. a kol.: *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013

TÓTHOVÁ, M.: *Právo na spravodlivý proces z pohľadu obvineného v judikatúre ESĽP*. In: *Právní rozpravy* 2013. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2013, s. 64. Dostupné online: http://www.vedeckekonference.cz/-/library/proceedings/pr_2013.pdf [cit-19-07-2015].

Korupcia v súkromnom sektore (Corruption in the private sector)

Michal Ďubek¹⁰⁹

Abstrakt: Autor v prvej časti príspevku stručne približuje vymedzenie korupcie ako spoločenského fenoménu zasahujúceho do všetkých oblastí spoločenského života. V nasledujúcich častiach príspevku autor podrobne analyzuje korupciu v oblasti súkromného sektora s dôrazom na hmotnoprávny základ súvisiaci s trestnoprávnym postihom korupcie v súkromnom sektore a taktiež na vybrané trestné činy.

Kľúčové slová: korupcia, súkromný sektor, korupcia v súkromnom sektore

Abstract: The author in the first part of the article presents a brief definition of corruption as a social phenomenon intervening in all areas of society. In the following sections author analyzes corruption in the private sector with a focus on substantive legal basis related to the criminal penalties of corruption in the private sector as well as on selected crimes.

Keywords: corruption, private sector, corruption in the private sector

Úvod

Korupcia je spoločenským fenoménom zasahujúcim do takmer všetkých oblastí spoločenského života. V spoločnosti je silnejšie vnímaná najmä v posledných rokoch, a to od doby, kedy sa tento pojem stáva objektom politického boja vedeného snahou o jej elimináciu primárne prostriedkami trestného práva.

Pravdepodobne nikto nepochybuje o tom, že korupcia je tak stará ako ľudstvo samo alebo, aby sme boli presnejší, jej vek môžeme datovať do obdobia, kedy si ľudia začali vytvárať verejné (spoločné) zdroje, o ktorých rozhodovali delegovaní jednotlivci.

Domnievame sa, že jej výskyt v konkrétnej spoločnosti je determinovaný jednak politickým usporiadaním (ideológiou) štátu, historickým vývojom na jeho území, ale hlavne mentalitou obyvateľstva žijúceho na jeho území, čo môžeme nazvať aj kultúrnym determinantom. „To čo je dnes považované za korupciu napr. v Holandsku, môže byť v Indii všeobecne akceptovanou formou zdvorilého správania sa.“¹¹⁰ Je zrejmé, že na vnímanie korupcie vplýva aj geografický, resp. geopolitický rozmer.

Jednotlivec, v nami uvádzanom príklade, pri riešení svojej konkrétnej situácie stojí napr. pred nasledovnou dilemou (vzhľadom na zvolenú tému uvádzame nasledovný modelový príklad). Spoločnosť A nie je schopná plniť všetky svoje splatné záväzky. Spoločnosť B, v ktorej je konateľom kamarát konateľa v spoločnosti A sľúbi spoločnosti A, že v budúcnosti bude nakupovať tovar výhradne od spoločnosti A, ak A za týmto účelom splní všetky svoje záväzky voči spoločnosti B. Tým si spoločnosť A momentálne sa nachádzajúca v platobnej neschopnosti zabezpečí prísun toku peňazí do budúcnosti, ale s vedomím toho, že zmariť uspokojenie svojich ďalších veriteľov.

¹⁰⁹ JUDr. Michal Ďubek, interný doktorand na Ústave verejného práva Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy a advokátsky koncipient; mail: michal.dubek@gmail.com.

¹¹⁰ Vörös, L.: *Korupcia ako historický fenomén*. In: *Forum Historiae*, 2011, roč. 5, č. 2 ISSN 1337-6861, str. 2. Dostupné elektronicky na http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2011/texty_2_2011/voros.pdf. Uvedený autor ďalej skúma rôznorodosť nazerania na korupciu v priebehu historického vývoja jednotlivých štátov. Poukazuje napr. na to, že vo Francúzskom kráľovstve v období kráľa Ľudovíta XIV. bolo legálne kupovať si úrady alebo v rámci stoličnej správy v Uhorsku v 17. Storočí sa vysoké úradnícke posty otvorene presadzovali po rodovej línii.

Takýmto konaním môže konateľ spoločnosti A naplniť skutkovú podstatu trestného činu prijímania úplatku podľa ust. § 328 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „**Trestný zákon**“ alebo „**TZ**“) v jednočinnom súbehu s trestným činom zvyhodňovania veriteľa podľa ust. § 240 TZ a konateľ spoločnosti B môže naplniť skutkovú podstatu trestného činu podplácania podľa ust. § 332 TZ.

Na tomto mieste, načrtnutím vyššie uvedeného príkladu, nechceme bližšie rozoberať trestnoprávne súvislosti, ale zamerať sa na všeobecné vnímanie takéhoto konania, najmä na dosah takéhoto konania na spoločnosť a to očami konateľov uvedených dvoch spoločností.

Takto konajúce trestne zodpovedné osoby by si mali byť *a priori* vedomé škodlivých spoločenských dôsledkov takéhoto konania. Môže ísť napr. o zmarenie uspokojenia drobných živnostníkov, ktorí sa potom taktiež môžu stať platobne neschopnými, čo môže mať potenciál vytvoriť špirálu platobnej neschopnosti, v dôsledku čoho môže dôjsť k stratám zamestnania, čo má ešte vzdialenejší následok, rozvraty v rodinách, stres, negatívne vplyvy na zdravie a pod. Každý, kto by konal vyššie uvedeným spôsobom, by si mal byť vedomý aj týchto veľmi vzdialených škodlivých dôsledkov. V ideálnom svete by sme mohli zájsť ešte ďalej a tvrdiť, že konatelia uvedených spoločností by takto nekonali aj za predpokladu, že by si boli vedomí nemožnosti vzniku uvedených následkov v ich konkrétnom prípade, a to z toho dôvodu, že takéto konanie je principiálne nesprávne pretože za iných okolností by ich konanie bolo spôsobilé vyvolať spoločensky škodlivé následky.

Rovnako ako korupcia vo verejnom sektore, aj korupcia v súkromnom sektore je vysoko latentná¹¹¹. Z povahy veci vyplýva, že ani jedna strana nemá záujem na prezradení korupčného správania s čím súvisí aj veľmi nízka objasnenosť týchto trestných vecí, ale v súbehu s niektorými trestnými činmi sa jej latencia môže znižovať. Korupčné trestné činy, a to platí rovnako pre verejný aj súkromný sektor, sú teda najčastejšie prostriedkom k tomu, aby korupčné subjekty mohli dosiahnuť neoprávnenú výhodu oproti ostatným subjektom čím často dochádza aj k súbehu korupčných trestných činov najmä s trestnými činmi hospodárskej a majetkovej povahy.

Vysoká latencia týchto trestných činov je tiež dôvodom na to, aby orgány činné v trestnom konaní využívali špecifické prostriedky boja proti korupcii. Najčastejšie sú to prostriedky operatívno-pátracej činnosti a v rámci týchto je zrejme najúčinnjším prostriedkom inštitút agenta.

Korupcia v súkromnom sektore je nepochybne závažný protispoločenským javom a len málokto zaoberajúci sa touto problematikou, a to je jedno, či z pohľadu právneho, sociologického alebo iného, si dovoľí povedať, že neexistuje. Napriek tomu by sme sa na tento fenomén, podľa nášho názoru, mali pozerieť inou optikou. A to konkrétne optikou súkromného práva, súkromnoprávnych inštitútov právnej ochrany a prevencie a v týchto prípadoch ešte dôslednejšie aplikovať zásadu subsidiarity trestnej represie charakteristickej pre trestné právo.

Samozrejme v súkromnej sfére je obrovský rozdiel v spoločenských dosahoch korupcie napr. medzi dvoma malými obchodnými spoločnosťami pôsobiacimi na trhu a iné spoločenské dosahy môže mať korupcia v strategických obchodných spoločnostiach podnikajúcich napr. v oblasti energetiky a pod., ale aj v týchto závažných kauzách pôjde spravidla o korupčné správanie, ktoré je prostriedkom k dosiahnutiu niečoho a toto „niečo“ bude spravidla zase zákonným znakom skutkovej

¹¹¹ Tóthová, M.: *Možnosti dokazovania korupcie*. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae : vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy, č. 3 (2011), s. 86-95.

podstaty niektorého z trestných činov a korupčné správanie môže byť jedným zo zákonných znakov tohto trestného činu, prípadne môže byť znakom kvalifikovanej skutkovej podstaty.

Podľa nášho názoru je skratka potrebné, a obzvlášť v súkromnom sektore, rozlišovať korupciu veľkú a korupciu malú. Problémom je to, že takto všeobecné pojmy je ťažké vymedziť legislatívne určitým spôsobom. Bude potom záležať na orgánoch činných v trestnom konaní a súdoch ako sa vysporiadajú s konkrétnym skutkovým stavom aplikujúc najmä princíp *ultima ratio* na jednotlivé formálne znaky skutkovej podstaty trestného činu dopadajúcej na konkrétny skutkový stav.

Inšpiráciou by mohol byť napr. vládny program boja proti korupcii v Českej republike, ktorý „zameriava pozornosť len na tie oblasti súkromného sektoru, v ktorých štát uplatňuje zákonnými prostriedkami zvláštny výkon štátneho dozoru (banky, poisťovne, penzijné fondy, stavebné sporiteľne, investičné spoločnosti, zdravotníctvo, energetika a pod.), alebo kde dochádza k súkromnoprávnemu nakladaniu so štátnym majetkom.“¹¹²

1. Vymedzenie pojmu korupcia

V snahe o čo možno najlepšie vymedzenie korupcie je potrebné si uvedomiť jednak rôznorodosť možného korupčného správania a jednak interdisciplinaritu v možnosti jej skúmania, nakoľko korupciu môžeme skúmať z pohľadu historického, sociologického, politologického právneho a pod.

„Samotný termín „korupcia“ je latinského pôvodu a vychádza zo slovného základu rumpere, tj. zlomiť, rozlomiť, pretrhnúť. Latinský výraz *corruptus* znamená následok určitého nekalého konania, v preklade má potom niekoľko výrazov: znečistený, skazený, zvrátený, mravne zvrátený, podplácaný.“¹¹³

Korupčné správanie zahŕňa celú množinu javov (od nepotizmu, klientelizmu, až po ponúknutie alebo prijatie úplatku atď.). „Z hľadiska šírky aktivít, ktoré daná definícia korupcie obsahuje, na jednom konci je definícia korupcie definovaná zákonom, teda právna definícia korupcie a na druhom konci spektra je pohľad na korupciu podľa verejnej mienky.“¹¹⁴

Ústredným motívom, ktorý vedie jednotlivca ku korupčnému správaniu je snaha o dosiahnutie výhody alebo prisľubu takejto výhody (materiálnej alebo nemateriálnej), ktorú by inak nedosiahol. Z doktrinálneho hľadiska ju môžeme vymedziť ako „nepoctivosť alebo nedostatok v rozhodovacom procese, kedy ten, kto rozhoduje (v súkromnom združení alebo verejnoprávnej inštitúcii), súhlasí s tým, že sa odchýli od kritéria, ktorým by sa jeho rozhodovanie malo riadiť, výmenou za odmenu alebo sľub alebo očakávanie odmeny, avšak tieto motívy, ktoré jeho rozhodovanie ovplyvňujú, nemôžu byť časťou ospravedlnenia rozhodnutia.“¹¹⁵

Ako sme uviedli v Úvode tejto práce, korupcia v oboch sektoroch býva veľmi často prostriedkom k páchaniu inej trestnej činnosti, niektorí autori ju dokonca subsumujú pod organizovaný zločin.¹¹⁶

¹¹² Gřivna, T.: Trestní postih korupce v sokromé sfěře. Str. 1, dostupné elektronicky na http://www.ipravník.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_3784/trestni-postih-korupce-v-soukrome-sfere.aspx

¹¹³ Chmelík, J., Tomica, Z.: *Korupce a úplatkářství*. Linde Praha, 2011, ISBN 978-80-7201-853-6, str. 15.

¹¹⁴ Sičáková-Beblavá, E., Beblavý, M.: *Prístupy k definovaniu korupcie*. In: *Sociológia*, 2007, roč. 39, č. 4, str. 317. Dostupné na <http://www.sav.sk/journals/uploads/02031240Beblava%20-%20Beblavy.pdf>.

¹¹⁵ Duyne van, P. C.: *Boj proti korupci: zpusoby a s stanoviska*. In: *Boj proti korupci*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999, str. 16 a nasl..

¹¹⁶ David, V., Nett, A. *Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, str. 2.

Jej vysoká spoločenská nebezpečnosť spočíva nie len v tom, že často býva prostriedkom k páchaniu inej trestnej činnosti, ale tiež v tom, že má globálny charakter, presahuje hranice štátov a z tohto dôvodu, keď jej rozsah zúžime na priestor EÚ, je vážnym problémom schopným narušiť riadne fungovanie vnútorného trhu, spravodlivú hospodársku súťaž a pod.¹¹⁷

Z tohto dôvodu Európska únia a ďalšie medzinárodné a nadnárodné organizácie pociťovali potrebu korupčné trestné činy vymedziť v medzinárodných dokumentoch, a to tak, aby zákonné znaky skutkových podstat korupčných trestných činov boli spoločné pre všetky členské štáty, aby podliehali účinným primeraným a odstrašujúcim sankciám a tiež, aby bola zavedená trestná zodpovednosť právnických osôb za tieto trestné činy.

Z tých najvýznamnejších organizácií nemožno opomenúť OSN (Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu¹¹⁸, Dohovor OSN proti korupcii¹¹⁹), Radu Európy (najmä Trestnoprávny dohovor o korupcii¹²⁰, Dodatokový protokol k trestnoprávnemu dohovoru o korupcii¹²¹, Občianskoprávny dohovor o korupcii¹²²), OECD (najmä Dohovor o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách prijatý negociačnou konferenciou 21. novembra 1997¹²³) a v neposlednom rade aj EÚ.¹²⁴

Medzi týmito medzinárodnými dokumentmi zaujíma výnimočné postavenie Dohovor OSN proti korupcii, „ktorý je komplexným protikorupčným nástrojom, ktorý okrem hmotnoprávných ustanovení obsahuje aj ustanovenia o preventívnych opatreniach a aj procesné ustanovenia.“¹²⁵ Dohovor OSN proti korupcii je súčasťou právneho poriadku EÚ, nakoľko EÚ k nemu pristúpila.¹²⁶

2. Korupcia v súkromnom sektore

Korupcia býva prevažne spájaná s verejným sektorom, kedy napr. štátny úradník z titulu svojej funkcie má určitú moc, ktorou môže pomôcť súkromnému subjektu dosiahnuť výhodu, ktorú by tento za normálnych okolností nedosiahol za určitú formu protiplnenia. Týmto spôsobom teda dochádza k nespravodlivému prerozdeleniu verejných zdrojov medzi korupčne konajúce subjekty, čoho následkom sú aj finančné straty vo verejných rozpočtoch.

V súkromnom sektore je situácia iná, nakoľko ani jeden zo súkromných subjektov nedisponuje verejnoprávnou subjektivitou, teda právomocou autoritatívne stanovovať práva a povinnosti, ktoré sú v prípade ich neplnenia štátom vynútiteľné. Rozdiel je taktiež v tom, že v rámci verejného sektora bude pozícia subjektu na strane štátu regulovaná verejnoprávnymi predpismi a vychádzajúc z čl. 2 ods. 2 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Ústava“), podľa ktorého: „*Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.*“, kým v súkromnom sektore sa uplatňuje súkromnoprávna metóda právnej regulácie vychádzajúca z čl. 2 ods. 3 Ústavy, podľa

¹¹⁷ IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie. Žilina: EUKODÉX, 2013. str. 262.

¹¹⁸ Oznámenie MZV SR č. 621/2003 Z. z.

¹¹⁹ Oznámenie MZV SR č. 434/2006 Z. z.

¹²⁰ Oznámenie MZV SR č. 375/2002 Z. z.

¹²¹ Oznámenie MZV SR č. 345/2005 Z. z.

¹²² Oznámenie MZV SR č. 370/2003 Z. z.

¹²³ Oznámenie MZV SR č. 318/1999 Z. z.

¹²⁴ Porovnaj op. cit. v pozn. č. 7.

¹²⁵ Op. cit. v pozn. č. 7, str. 273.

¹²⁶ Ibidem.

ktorej „Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.“. Rozdiel taktiež môže spočívať v spoločenských následkoch. Kým pri korupcií vo verejnom sektore sú následky napr. nedôvera občanov v štátne úrady, straty vo verejných rozpočtoch a pod., v súkromnom sektore je následkom deformácia podnikateľského prostredia, nespravodlivá súťaž na vnútornom trhu a pod. Tieto následky sa, samozrejme, môžu aj prekrývať. Tak ako korupcia v súkromnom sektore, aj korupcia vo verejnom sektore môže mať za následok deformáciu podnikateľského prostredia (typickým príkladom môže byť verejné obstarávanie) s tým súvisiacu nespravodlivú hospodársku súťaž a pod.

Korupcia v súkromnej sfére môže mať viacero druhov:

1. Môže ísť o korupciu vo vnútri obchodných spoločností, tzv. „in house“, ktorej sa dopúšťajú vedúci pracovníci v spoločnosti, radoví zamestnanci, členovia štatutárnych orgánov. Môže ísť o tzv. „insider trading“, čo znamená napr. obchodovanie s firemnými akciami, či inými cennými papiermi tými subjektami, ktorí disponujú neverejnými informáciami o spoločnosti alebo môže ísť o defraudáciu, či tunelovanie.
2. Tzv. „komerčná korupcia“, čo je korupcia medzi zástupcami obchodných spoločností v podobe klasických provízií či úplatkov.
3. Medzi rôznymi obchodnými spoločnosťami, kde dochádza k tzv. „konkurenčnej korupcii“, kedy obchodné spoločnosti môžu medzi sebou vytvárať kartelové dohody s cieľom vytlačiť iné spoločnosti z trhu.¹²⁷

Domnievame sa, že pri posudzovaní korupčných trestných činov v súkromnom sektore by mali orgány činné v trestnom konaní a súdy, na rozdiel od sektoru verejného, dôslednejšie aplikovať zásadu subsidiarity trestnej represie a to najmä z toho dôvodu, že tieto majú primárne súkromnoprávny základ. Aj Ústavný súd ČR¹²⁸ opakovane konštatoval, že v sporoch, ktoré majú súkromnoprávny základ, treba v prvom rade využívať prostriedky civilnoprávnej ochrany. Základný východiskový princíp trestného práva, ktorým je *ultima ratio*, nie je záväzný len pre zákonodarcu pri tvorbe jednotlivých skutkových podstát trestných činov, ale tiež pri interpretácii a aplikácii právnych noriem na konkrétny skutkový stav zo strany orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Aj keď najvyšší súd obmedzuje aplikáciu princípu *ultima ratio* len pri posudzovaní materiálneho korektívu, netreba zabúdať, že *ultima ratio* je možným výkladovým východiskom aj pri výklade formálnych znakov konkrétnej skutkovej podstaty trestného činu a z tohto dôvodu je možné tento princíp aplikovať aj na zločiny.¹²⁹ Z pohľadu trestných činov korupcie môže byť napr. predmetom aplikácie *ultima ratio* napr. formálny znak vec všeobecného záujmu alebo pôsobenie svojim vplyvom pri trestnom čine nepriamej korupcie a pod. Šamko k uvedenej problematike poznamenáva, že: „možnosť aplikácie princípu *ultima ratio* len pri posudzovaní závažnosti prečinov, teda len v rámci materiálnej stránky prečinu, nie je zrejme dlhodobu udržateľný.“¹³⁰ Uvedené, podľa nášho názoru, by malo obzvlášť platiť pri posudzovaní trestných činov korupcie v súkromnom sektore, ako aj všeobecne v prípade tých trestných činov, ktoré majú súkromnoprávny základ.

¹²⁷ Porovnaj Úrad vlády České republiky, Sekce pro koordinaci boje s korupci.: Analýza možností boje s korupcií v soukromé sféře, rok 2012. str. 5. Dostupné elektronicky na <http://www.korupce.cz/assets/protikorupcni-temata/ostatni/Analýza-moznosti-boje-s-korupci-v-soukrome-sfere.pdf>

¹²⁸ I. ÚS 541/10.

¹²⁹ Uvedený právny názor je ale značne problematický. Porovnaj Šamko, P.: Základné východiská princípu *ultima ratio*. Dostupné na <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>.

¹³⁰ *Ibidem*.

Nebezpečenstvo spojené s korupciou v súkromnom sektore si uvedomujú aj predstavitelia Európskej únie. V roku 1998 bola prijatá Jednotná akcia 98/742/SVV o korupcii v súkromnom sektore¹³¹ (ďalej aj ako „**Jednotná akcia**“), ktorá bola neskôr nahradená Rámcovým rozhodnutím o boji proti korupcii v súkromnom sektore¹³² (ďalej aj ako „**Rámcové rozhodnutie**“) a to na „základe záverov uvedených v bode č. 48 zo zasadnutia Európskej rady v Tampere dňa 15. a 16. októbra 1999, v ktorých sa konštatuje, že korupcia je oblasť osobitného významu pri stanovení minimálnych pravidiel trestných činov v členských štátoch a uplatniteľných sankcií.“¹³³

Hlavným cieľom Rámcového rozhodnutia bolo najmä to: „aby jednak aktívna, ako aj pasívna korupcia v súkromnom sektore bola trestným činom vo všetkých členských štátoch, aby mohli byť právnické osoby taktiež zodpovedné za takéto trestné činy a aby tieto trestné činy podliehali účinným, primeraným a odradzujúcim sankciám.“¹³⁴

Rámcové rozhodnutie vymedzuje, čo považuje za aktívnu a pasívnu korupciu, a to konkrétne v článku 2 ods. 1 písm. a), kde vymedzuje aktívnu korupciu ako „prísľub, ponúknutie alebo poskytnutie nenáležitej výhody akéhokoľvek druhu osobe, ktorá v akejkol'vek funkcií riadi alebo pracuje pre subjekt v súkromnom sektore, pre túto osobu alebo pre tretiu stranu, aby táto osoba vykonala alebo zdržala sa vykonania akéhokoľvek konania, ktoré predstavuje porušenie povinností tejto osoby“. V článku 2 ods. 1 písm. b) Rámcové rozhodnutie definuje pasívnu korupciu ako „požadovanie alebo prijatie nenáležitej výhody akéhokoľvek druhu alebo prijatie prísľubu takejto výhody, pre seba alebo pre tretiu stranu, priamo alebo cez sprostredkovateľa pokiaľ vykonáva ľubovoľnú funkciu riadenia alebo práce pre subjekt v súkromnom sektore, s cieľom vykonania alebo zdržania sa vykonania akéhokoľvek konania, ktoré predstavuje porušenie kohokoľvek povinností.“

Správa Komisie Európskemu parlamentu a Rade založená na článku 9 Rámcového rozhodnutia (ďalej aj ako „**Správa KOM**“) okrem iného konštatuje, že rovnako ako v roku 2007¹³⁵ je pre členské štáty problematické vykonávanie článku 2 Rámcového rozhodnutia, ktorý obsahuje vyššie uvedené legálne definície aktívnej a pasívnej korupcie. Len 12 štátov EÚ správne transponovalo článok 2 ods. 1 písm. a), b) Rámcového rozhodnutia.¹³⁶

Slovenskej republike sa v Správe KOM osobitne vytýka, že sa osobitne nezaobera prvkom ponúknutia úplatku alebo výhody¹³⁷. Prof. Záhora¹³⁸ konštatuje, že uvedený nedostatok bol odstránený novelou TZ z roku 2009¹³⁹, v zmysle ktorej je objektívna stránka nepriamej korupcie vymedzená ako sľub, ponúknutie alebo poskytnutie úplatku. Pred uvedenou novelou išlo len o poskytnutie alebo sľub.

¹³¹ Joint Action of 22 December 1998 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on corruption in the private sector. Dostupná na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31998F0742>.

¹³² Rámcové rozhodnutie rady 2002/568/SVV z 22. júla 2003 o boji proti korupcii v súkromnom sektore. Ú. v., L 192/54, 31.07.2003.

¹³³ IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. str. 261.

¹³⁴ Bod 10 preambuly Rámcového rozhodnutia.

¹³⁵ V roku 2007 bola prijatá prvá implementačná správa o Rámcovom rozhodnutí, pozn. autora.

¹³⁶ Správa KOM dostupná na <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0309:FIN:SK:PDF>

¹³⁷ Porovnaj Správa KOM, str. 3.

¹³⁸ Porovnaj IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. str. 272.

¹³⁹ Zákon č. 576/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Korupcia v súkromnom sektore je upravená taktiež v ďalších medzinárodných dokumentov, konkrétne v Trestnoprávnom dohovore o korupcii (ďalej aj ako „**Dohovor**“), a to v čl. 7, podľa ktorého: „Každá strana prijme také legislatívne a iné opatrenia, ktoré sú nevyhnutné na stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ak sú spáchané úmyselne počas obchodnej činnosti, ako je sľub, ponuka alebo poskytnutie priamo alebo nepriamo nenáležitej výhody osobám, ktoré riadia alebo pracujú v akomkoľvek postavení pre právnické osoby v súkromnom sektore, pre seba alebo pre inú osobu, aby konali alebo sa zdržali konania, a tým porušili svoje povinnosti.“. To je tzv. aktívna korupcia v súkromnom sektore.

Dohovor ponúka aj definíciu pasívnej korupcie, konkrétne v čl. 8, podľa ktorého: „Každá strana prijme také legislatívne a iné opatrenia, ktoré sú nevyhnutné na stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ak sú spáchané úmyselne počas obchodnej činnosti, ako je žiadanie alebo prijatie priamo alebo nepriamo osobami, ktoré riadia alebo pracujú v akomkoľvek postavení pre právnické osoby v súkromnom sektore, nenáležitej výhody alebo jej prísľubu pre seba alebo pre inú osobu, aby konali alebo sa zdržali konania, a tým porušili svoje povinnosti.“

V čl. 15 Dohovoru je vymedzená ako trestná aj forma účasti na týchto trestných činoch, a to formou napomáhania alebo navádzania.

Dohovor OSN proti Korupcii¹⁴⁰ (ďalej aj ako „**Dohovor OSN**“) je ďalším spomedzi medzinárodných nástrojov prijatých za účelom boja s korupciou a podobne ako Dohovor obsahuje aj právnu úpravu korupcie v súkromnom sektore. Ako sme už uviedli vyššie Dohovor OSN je komplexným protikorupčným nástrojom a na rozdiel od Dohovoru upravuje, aj keď veľmi všeobecne, opatrenia na predchádzanie korupcii v súkromnom sektore.

Podľa čl. 21 Dohovoru OSN je aktívnou korupciou v súkromnom sektore: „prísľub, ponuka alebo poskytnutie nenáležitej výhody, priamo alebo nepriamo, akejkoľvek osobe, ktorá v akomkoľvek postavení riadi alebo pracuje pre subjekt v súkromnom sektore, pre túto osobu samotnú alebo pre inú osobu, aby konala alebo zdržala sa konania v rozpore s jej povinnosťami“, a pasívnou korupciou: „vyžadovanie alebo prijatie, priamo alebo nepriamo, nenáležitej výhody akoukoľvek osobou, ktorá v akomkoľvek postavení riadi alebo pracuje pre subjekt v súkromnom sektore, pre túto osobu samotnú alebo pre inú osobu, aby konala alebo zdržala sa konania v rozpore s jej povinnosťami.“, ale len za podmienky, že takéto konanie je úmyselné v rámci hospodárskych, obchodných alebo finančných aktivít.

Treba podotknúť, že Dohovor OSN sa nevzťahuje na čisto vnútroštátne prípady korupcie ale je nevyhnutné, aby bol prítomný medzinárodný prvok.¹⁴¹

3. Hmotnoprávny základ súvisiaci s trestnoprávnym postihom korupcie v súkromnom sektore

Korupcia je mimoriadne skloňovaným pojmom vo všetkých smeroch, napriek tomu tento pojem nemá svoju legálnu definíciu. Je to zaujímavé aj z toho dôvodu, že samotný Trestný zákon tento pojem na viacerých používa.

¹⁴⁰ Je paradoxom, že samotná Organizácia spojených národov, ktorá prijala predmetný protikorupčný dohovor bola na začiatku roku 2005 vystavená jednému z najväčších korupčných škandálov. Podľa prepočtov malo byť spreneverených cca 20 miliárd dolárov. Bližšie pozri David, V., Nett, A. Korupce v právu medzinárodním, evropském a českém. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, str. 163.

¹⁴¹ Porovnaj *op. cit.* v pozn. č. 30, str. 156.

Druhovým objektom ôsmej hlavy Trestného zákona je záujem spoločnosti na riadnom chode štátnych inštitúcií a iných orgánov verejnej moci. Trestné činy zaradené v tejto hlave nie sú zamerané proti individuálnym právam a slobodám jednotlivca, aj keď hmotným predmetom útoku sú často aj jednotlivci, ale smerujú proti výkonu právomoci týchto orgánov a jednotlivcov proti ich rozhodnutiam. Verejné veci sú tie veci, na ktorých riadnom chode má záujem celá spoločnosť.¹⁴²

Na tomto mieste je dôležité spomenúť, že momentom uplynutia lehoty na transpozíciu Rámcového rozhodnutia o boji proti korupcii v súkromnom sektore sa druhový objekt ôsmej hlavy trestného zákona rozšíril aj o záujem spoločnosti na riadnom chode súkromných subjektov, a to konkrétne vo svetle ochrany pred korupčným správaním vo vnútri súkromného subjektu, príp. pred korupčným správaním súkromného subjektu smerom navonok.

Rámcové rozhodnutie ako právny akt síce, podobne ako smernica, nie je právne záväzný, aby sme boli presnejší, jeho znenie nie je právne záväzné pre vnútroštátne orgány, ale záväzný je pre vnútroštátne orgány cieľ, ktorý rámcové rozhodnutie smeruje a tento cieľ sa teda musí konkrétnym spôsobom pretaviť do vnútroštátnej legislatívy. Rámcové rozhodnutie síce nedisponuje priamym účinkom tak ako smernica, ale Súdny dvor Európskej únie vo veci *Maria Pupino*¹⁴³ uložil členským štátom povinnosť vykladať vnútroštátne predpisy v súlade s rámcovými rozhodnutiami.¹⁴⁴

Problémom v súvislosti s rámcovými rozhodnutiami, najmä s ich vynútiteľnosťou v praxi je to, že Súdny dvor EÚ a ani Európska komisia nedisponuje žiadnym donucovacím mechanizmom. Európska komisia je oprávnená „len“ vypracovať správy o hodnotení implementácie jednotlivých rámcových rozhodnutí. Avšak tieto správy majú len informatívnu povahu bez sankcií, v ktorých nachádzame „len“ odporúčania adresované štátom.¹⁴⁵

„Nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy v roku 2009 (.....) prijímanie rámcových rozhodnutí bolo nahradené prijímaním smerníc (.....) no právne účinky už prijatých rámcových rozhodnutí ostali nedotknuté.“¹⁴⁶

V nasledujúcom texte v stručnosti vymedzíme hmotnoprávnu úpravu tých trestných činov korupcie, prostredníctvom ktorých je postihniteľný aj súkromný sektor, pričom, vzhľadom na rozsah príspevku a náš záujem sústrediť sa na trestné činy neupravené v treťom diely ôsmej hlavy Trestného zákona, sa obmedzíme len na tie vybrané trestné činy, ktoré určitým spôsobom súvisia s korupciou v súkromnom sektore.

4. Machinácie v súvislosti s konkurzným a vyrovnacím konaním

Skutková podstata trestného činu machinácií v súvislosti s konkurzným a vyrovnacím konaním podľa ust. § 241 Trestného zákona znie nasledovne:

„(1) Kto ako konkurzný veriteľ v súvislosti s hlasovaním o nútenom vyrovnaní alebo ako veriteľ v súvislosti s hlasovaním na vyrovnacom pojednávaní, alebo ako veriteľ v súvislosti s hlasovaním o schválení reštrukturalizačného plánu prijme alebo si dá sľúbiť

¹⁴² TÓTHOVÁ, M.: *Právna úprava postihu korupcie a jej vplyv na modus operandi korupčných trestných činov a možnosti odhaľovania korupcie*. In *Právo a jeho prostredie*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2011. VIII. kapitola, s. 356-368

¹⁴³ Rozsudok Súdneho dvora ES zo 16. júna 2005 vo veci C-105/03 – Trestné konanie proti Maria Pupino.

¹⁴⁴ Porovnaj IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Žilina: EUKÓDEX, 2013. str. 76 a nasl..

¹⁴⁵ IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. 1. vydanie. Žilina: EUKÓDEX, 2013. str. 79.

¹⁴⁶ *Op. cit.* v pozn. č. 34.

majetkový alebo iný prospech, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.

(2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto veriteľovi v súvislosti s hlasovaním o nútenom vyrovnaní za súhlas s vyrovnaním poskytne, ponúkne alebo sľúbi majetkový alebo iný prospech.

(3) Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2

a) z osobitného motívu, alebo

b) závažnejším spôsobom konania.“

Objektom tohto trestného činu je „právo veriteľa na uspokojenie svojej pohľadávky podľa zásad konkurzného a reštrukturalizačného konania“.¹⁴⁷

Objektívna stránka skutkovej podstaty tohto trestného činu spočíva v pasívnom korupčnom správaní, podľa ktorého páchatel' na schôdzi veriteľov prijme alebo si dá sľúbiť majetkový alebo iný prospech, aby hlasoval podľa vôle osoby, ktorá úplatok ponúka.

Tento trestný čin má dve základné skutkové podstaty. Podľa druhej z nich bude trestne zodpovednou tá osoba, ktorá veriteľovi za jeho súhlas s reštrukturalizáciou ponúkne alebo sľúbi majetkový alebo iný prospech. Táto druhá základná skutková podstata teda postihuje aj aktívnu korupciu¹⁴⁸.

V týchto prípadoch bude jednočinný súbeh s trestnými činmi upravenými v treťom diele ôsmej hlavy Trestného zákona vylúčený z dôvodu špeciality, nakoľko skutková podstata pri trestnom čine podľa ust. § 241 TZ je zložená.

5. Zneužitie účasti na hospodárskej súťaži

Skutková podstata trestného činu zneužitia účasti na hospodárskej súťaži podľa ust. § 250 Trestného zákona je upravená nasledovne:

„(1) Kto zneužije účasť na hospodárskej súťaži tým, že

a) nekalou súťažou v hospodárskom styku poškodí dobrú povest' súťažiteľa, alebo

b) konaním, ktoré je v rozpore so zákonom upravujúcim ochranu hospodárskej súťaže, spôsobí inému súťažiteľovi značnú škodu alebo ohrozí chod jeho podniku, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(2) Odňatím slobody na dva roky až šesť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu,

b) a spôsobí ním úpadok podniku iného súťažiteľa,

c) z osobitného motívu, alebo

d) závažnejším spôsobom konania.“

Tento trestný čin je zaradený v 5. hlave 2. dielu Trestného zákona ako trestný čin ohrozujúci trhovú ekonomiku. Jeho objektom je ochrana hospodárskej súťaže a tiež ochrana účasti na nej. Ide o blanketové ustanovenie Trestného zákona. Na naplnenie jeho zákonných znakov sa teda vyžaduje porušenie mimotrestných noriem upravujúcich hospodársku súťaž. Konkrétne ide najmä o zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „OBZ“), ktorý v ust. § 44 a nasl.

¹⁴⁷ Burda, E., Čentéš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011, str. 611. V ďalšom texte budeme používať pojem konkurzné a reštrukturalizačné konanie, nakoľko prijatím zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov bol pojem vyrovnacie konanie nahradené pojmom reštrukturalizačné konanie.

¹⁴⁸ TÓTHOVÁ, M.: *Právna úprava postihu korupcie v Slovenskej republike*. In: Naděje právní vědy : Býkov 2010 : sborník z mezinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 520-529

upravuje jednak generálnu klauzulu nekalej súťaže a tiež demonštratívny výpočet skutkových podstát, ktoré zákonodarca označil ako nekalosúťažné a tiež o zákon č. 136/2001 Z. z. Zákon o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „ZOHS“). Medzi demonštratívnym výpočtom skutkových podstát v OBZ nájdeme aj skutkovú podstatu podplácania.

Podplácanie v nekalosúťažnom význame vymedzil zákonodarca ako „konanie, ktorým a) súťažiteľ osobe, ktorá je členom štatutárneho alebo iného orgánu iného súťažiťa alebo je v pracovnom alebo inom obdobnom pomere k inému súťažiteľovi, priamo alebo nepriamo ponúkne, sľúbi alebo poskytne akýkoľvek prospech za tým účelom, aby jej nekalým postupom docielil na úkor iných súťažiteľov pre seba alebo iného súťažiťa prednosť alebo inú neoprávnenú výhodu v súťaži, alebo b) osoba uvedená v písmene a) priamo alebo nepriamo žiada, dá si sľúbiť alebo prijme za rovnakým účelom akýkoľvek prospech.“

Rubrika ust. 49 OBZ je pomenovaná ako „Podplácanie“, ale v zmysle trestnoprávnom zahŕňa jednak aktívnu korupciu teda podplácanie a tiež prijímanie úplatku alebo inak povedané pasívnu korupciu.

V prípadoch porušenia ust. § 250 ods. 1 písm. b) TZ pôjde o porušenie mimotrestných noriem upravených najmä v ZOHS, ktorého účelom je najmä ochrana hospodárskej súťaže pred jej obmedzovaním. Zneužitie hospodárskej súťaže je teda v netrestnej rovine chránené jednak z pozície súkromného práva, prostredníctvom ktorých má napr. poškodený právo domáhať sa neplatnosti právneho úkonu, má právo podať na príslušný súd žalobu o zdržanie sa protiprávneho konania, o odstránenie protiprávneho stavu, môže sa domáhať náhrady škody a pod. a taktiež z pozície správneho práva, kde v zmysle ZOHS, ale aj ďalších verejnoprávných predpisov, môže štát uložiť subjektu porušujúcemu právo sankcie rôzneho druhu, najčastejšie pokuty.

V prípadoch, kedy určitá osoba naplní skutkovú podstatu podplácania v zmysle ust. § 49 OBZ a zároveň naplní aj skutkovú podstatu trestného činu zneužitia účasti na hospodárskej súťaži v zmysle ust. § 251 ods. 1 písm. a) TZ, teda konaním spočívajúcim v korupčnom správaní dôjde ešte aj k poškodeniu dobrej povesti súťažiťa, jednočinný súbeh s trestnými činmi korupcie bude vylúčený.

To nebude platiť vtedy, ak budú naplnené iné skutkové podstaty nekalosúťažného konania a zároveň dôjde ku korupčnému správaniu, ktoré bude naplňovať skutkovú podstatu trestného činu prijímania úplatku alebo podplácania, ale zároveň na toto konanie nebude možné aplikovať protikorupčné ustanovenie upravené v OBZ. Môže ísť v napr. o korupčné konanie súťažiťa smerom k druhému súťažiteľovi prostredníctvom tretej osoby, čo právna úprava v OBZ nepredpokladá. V týchto prípadoch by teda jednočinný súbeh, podľa nášho názoru, bol možný.

6. Machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe

Skutková podstata trestného činu zneužitia účasti na hospodárskej súťaži podľa ust. § 266 Trestného zákona je upravená nasledovne:

„(1) Kto v súvislosti s verejným obstarávaním alebo verejnou dražbou v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému prospech koná v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom o verejnom obstarávaní alebo verejnej dražbe alebo dojedná niektorému súťažiteľovi alebo účastníkovi verejnej dražby prednosť alebo výhodnejšie podmienky na úkor iných súťažiteľov alebo účastníkov verejnej dražby, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“

(2) Odňatím slobody na dva roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a spôsobí ním značnú škodu,

b) z osobitného motívu,

c) ako vyhlasovateľ alebo usporiadateľ verejnej súťaže alebo verejnej dražby, člen privatizačnej komisie, licitátor,

d) a žiada, prijme alebo si dá sľúbiť majetkový alebo iný prospech, alebo

e) závažnejším spôsobom konania.

(3) Odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo

b) ako člen nebezpečného zoskupenia.“

„Objektom tohto trestného činu je ochrana a riadny priebeh verejného obstarávania a verejnej dražby, zmyslom ktorých je snaha uzatvoriť zmluvu na predmet plnenia za čo možno najlepších podmienok pre obstarávateľa, resp. dražiteľa pri dodržaní postupu, ktorý je rovnaký pre všetkých súťažiteľov.“¹⁴⁹

Pasívna korupcia spočíva v žiadosti, prijatí alebo v tom, že si niekto dá sľúbiť majetkový alebo iný prospech je v tomto prípade zákonným znakom kvalifikovanej skutkovej podstaty. Samotné korupčné správanie bude pravdepodobne prítomné v drvivej väčšine týchto prípadov, nakoľko objektívna stránka spočíva v tom, že niekto súťažiteľovi dojednáva výhodnejšie podmienky alebo prednostné postavenie v procese verejného obstarávania alebo verejnej dražby. V týchto prípadoch implicitne predpokladáme, že páchatel' nedojednáva výhodnejšie podmienky pre „pekné oči“ zvýhodneného súťažiteľa, ale za určitú formu protiplnenia z jeho strany. Keby ale bolo korupčné správanie už súčasťou základnej skutkovej podstaty, väčšinu týchto vecí by sa orgánom činným v trestnom konaní nepodarilo preukázať. Z tohto pohľadu je preto dobré, že korupčné správanie zákonodarca vymedzil v kvalifikovanej skutkovej podstate.

Aktívne a tiež pasívne korupčné správanie je vymedzené v ust. § 267 Trestného zákona upravujúcom machinácie v súvislosti s účasťou na verejnom obstarávaní, podľa ktorého „Kto sa dopustí machinácií v súvislosti s verejným obstarávaním tým, že (....) inému poskytne, ponúkne alebo sľúbi majetkový alebo iný prospech za to, že sa zdrží účasti na verejnom obstarávaní, alebo c) žiada alebo prijme majetkový alebo iný prospech za to, že sa zdrží účasti na verejnom obstarávaní (....)“.

Ďalším trestným činom, ktorý obsahuje aktívne a pasívne korupčné správanie ako zákonný znak skutkovej podstaty je trestný čin machinácií v súvislosti s účasťou na verejnej dražbe, podľa ktorého, „Kto sa dopustí machinácií v súvislosti s verejnou dražbou vecí tým, že (....) b) inému poskytne, ponúkne alebo sľúbi majetkový alebo iný prospech za to, že sa zdrží podávania návrhov pri verejnej dražbe, alebo c) žiada alebo prijme majetkový alebo iný prospech za to, že sa zdrží podávania návrhov pri verejnej dražbe“.

Záver

Korupcia nielen vo verejnom sektore, ale tiež v sektore súkromnom predstavuje nepochybne nebezpečný jav, ktorý v žiadnom prípade nepodceňujeme a pokladáme za veľmi dôležité, aby existoval efektívny právny rámec, ktorý by zabráňoval jej vzniku, a ak sa napriek tomu objaví, tak je nevyhnutné, aby existovali právne prostriedky

¹⁴⁹ Burda, E., Čentéš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011, str. 735.

ochrany spoločnosti pred ňou, ale tieto by v prípade súkromného sektora mali byť v prvom rade charakteru civilného a len vo vážnych prípadoch by mali mať požívať aj trestnoprávnu ochranu.

Súkromné právo ponúka množstvo inštitútov, prostredníctvom ktorých je možné chrániť, príp. napravné negatívne javy zapríčinené korupčným správaním. Demonstratívne môžeme spomenúť napr. generálnu klauzulu dobrých mravov upravenú v Občianskom zákonníku, príp. jej užšiu modifikáciu využívanú pre obchodnoprávných vzťahov, ktorou je zásada poctivého obchodného styku. Potom sem môžeme zahrnúť ešte konkrétnejšiu úpravu v OBZ upravujúcu podplácanie ako jedno z možných nekalosúťažných konaní. Obchodné spoločnosti si taktiež majú možnosť vypracovať vlastný etický kódex s internými predpismi regulujúcimi uvedenú problematiku, interné spôsoby prevencie samozrejme v súlade s pracovnoprávnymi predpismi.

Ako sme už v tejto práci uviedli, aktívne a pasívne korupčné správanie nie je zákonným znakom skutkovej podstaty len pri trestných činoch upravených v treťom diele ôsmej hlavy Trestného zákona, ale svoje miesto nachádza aj pri trestnom čine machinácií v súvislosti s konkurzným a vyrovnacím konaním, kde je súčasťou oboch základných skutkových podstát tohto trestného činu. Ako súčasť kvalifikovanej skutkovej podstaty sa korupčné správanie objavuje pri trestnom čine machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe. Skutková podstata trestného činu zneužitia hospodárskej súťaže môže byť zase naplnená len porušením blanketových právnych noriem. Konkrétne v OBZ je upravené poplácanie ako jedna zo skutkových podstát porušenia nekalej súťaže.

Pokiaľ je naplnená skutková podstata niektorého z vyššie uvedených trestných činov, ich jednočinný súbeh s trestnými činmi podľa tretieho dieľa ôsmej hlavy je vo väčšine prípadov vylúčený z dôvodu špeciality.

Iná situácia nastane v prípadoch, v ktorých môže byť korupcia motívom k spáchaniu niektorého trestného činu. Tento okruh trestných činov sa nedá jednoznačne určiť, môže ísť napr. o trestný čin zvýhodňovania veriteľa, poškodzovania veriteľa, zneužívania informácií v obchodnom styku atď. V takýchto prípadoch súbeh z dôvodu špeciality nie je vylúčený.

V týchto prípadoch, kde je dôvodné predpokladať korupčné správanie ako pohnútku stojacu v úzadí naplňania skutkovej podstaty trestného činu, by bolo dobré zamyslieť sa nad právnym postihom korupčného správania v rámci kvalifikačných skutkových podstát týchto trestných činov. Ako sme už uviedli budú to prevažne trestné činy majetkové a hospodárske. Zákonodarca tak napr. učinil v prípade trestného činu machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa ust. § 266 ods. 2 Trestného zákona.

Orgány činné v trestnom konaní a súdy by sa mali pri posudzovaní korupčných trestných činov so súkromnoprávnym základom dôslednejšie zaoberať zásadou subsidiarity trestnej represie a aplikovateľnosťou princípu *ultima ratio* na výklad jednotlivých formálnych znakov konkrétnej skutkovej podstaty trestného činu.

Domnievame sa, že by bolo neprimerane prísne mechanicky aplikovať právnú úpravu korupčných trestných činov na taký skutkový stav, ktorý by síce formálne naplnil niektorú skutkovú podstatu korupčného trestného činu, ale intenzita niektorého zákonného znaku, napr. objektívnej stránky by nenaplnila intenzitu relevantnú pre možný trestnoprávny postih.

Použitá literatúra:

Burda, E., Čentěš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011, 1608 str. ISBN 978-80-74-394-3.

Chmelík, J., Tomica, Z.: Korupce a úplatkářství. Linde Praha, 2011, str. 283. ISBN 978-80-7201-853-6.

David, V., Nett, A. Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, str. 354. ISBN 978-80-7179-562-9.

Duyne van, P. C.: Boj proti korupci: způsoby a stanoviska. In: Boj proti korupci. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Ivor, J., Klimek, L., Záhora, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. 1. vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, 888 str. ISBN 978-80-8155-017-1.

Tóthová, M.: Možnosti dokazovania korupcie. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae: vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy, č. 3 (2011).

Tóthová, M.: Právna úprava postihu korupcie a jej vplyv na modus operandi korupčných trestných činov a možnosti odhaľovania korupcie. In Právo a jeho prostredie. Bratislava : Slovak Academic Press, 2011. VIII. kapitola.

Tóthová, M.: Právna úprava postihu korupcie v Slovenskej republike. In: Naděje právní vědy: Býkov 2010 : sborník z mezinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011.

Nezúčastnená osoba v trestnom konaní (Neutral person in criminal proceedings)

Michal Ďubek¹⁵⁰

Abstrakt: V predmetnom príspevku sa autor zaoberá inštitútom nezúčastnenej osoby v trestnom konaní ako jednou z parciálnych garancií zákonnosti v úvodných fázach dokazovania v trestnom konaní. V prvej časti príspevku autor ponúka stručný historický exkurz súvisiaci s predmetom príspevku. Následne autor pristúpil k analýze súčasnej právnej úpravy, na základe ktorej potom v záverečnej časti príspevku poukazuje na problematické body súvisiace s aktuálnou právnou úpravou.

KLúčové slová: nezúčastnená osoba v trestnom konaní

Abstract: In the present article, author deals with the institute of neutral person in criminal proceedings as one of partial guarantees of legality in the early stages of the criminal investigation. In the first part, author offers a brief historical excursion associated with the subject of the article. Subsequently, the author approaches to the analysis of the current legislation under which then in the final part of the article highlights the problematic issues related to the current legislation.

Keywords: neutral person in criminal proceedings

Úvod

Trestné konanie v Slovenskej republike je založené na určitých trestnoprocesných zásadách, ktoré majú svoj pôvod najmä v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „**Trestný poriadok**“ alebo „**TP**“), ale aj v ďalších právnych predpisoch, a to najmä ústavnoprávnej a medzinárodnoprávnej povahy.

Účelom trestného konania je náležité zistiť trestný čin a spravodlivo potrestať jeho páchatel'a. Proces náležitého zistenia trestného činu je náročná činnosť zverená orgánom činným v trestnom konaní a súdu¹⁵¹, ku ktorej musia dospieť cez proces dokazovania. Jedným z dôležitých faktorov prispievajúcich k zákonnosti dokazovania je aj inštitút nezúčastnenej osoby upravený v ust. § 30 TP pod marginálnou rubrikou „Nezúčastnená osoba a figurant“.

Nezúčastnená osoba nemá v právnom poriadku Slovenskej republiky svoju legálnu definíciu a jej bližšiemu vymedzeniu sa nevenuje ani súčasná teória trestného práva. Musíme si preto pomôcť teóriou z čias socialistického trestného práva, ktorej však ani v súčasnosti nič neuberá na jej aktuálnosti. Podľa Protivinského: „Osobami, ktoré nie sú na veci zúčastnené, sa rozumejú osoby, ktoré nie sú priamo či nepriamo

¹⁵⁰ JUDr. Michal Ďubek, interný doktorand na Ústave verejného práva Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy a advokátsky koncipient; mail: michal.dubek@gmail.com.

¹⁵¹ Treba len pripomenúť, že úloha súdu v procese náležitého zistenia trestných činov je po rekodifikácii trestného práva významne zúžená, na koľko súd bol do rekodifikácie súčasťou orgánov činných v trestnom konaní. Po roku 2005 bol z orgánov činných v trestnom konaní vyňatý, a to preto, aby trestný proces nadobudol kontradiktórnejší charakter. Úloha súdu je teda pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní obmedzená najmä na rozhodovanie o zásahoch do základných ľudských práv a slobôd prostredníctvom sudcu pre prípravne konanie a v konaní na súde je mu zverená úloha nezávislého arbitra, ktorý má rozhodnúť v merite veci. V zmysle ust. § 2 ods. 11 TP však môže tiež vykonať dôkaz, ktorý považuje za potrebný aj vtedy, keď ho nenavrhli strany trestného konania. Takáto aktivita v procese náležitého zistenia trestného činu by však mala byť skôr výnimkou odôvodnenou okolnosťami konkrétnej trestnej veci.

zainteresované na výsledku vyšetrovania, osoby, ktoré nemajú blízky vzťah k poznávajúcej či identifikovanej osobe alebo k osobe, proti ktorej sa vedie vyšetrovanie.“¹⁵² Protivinský ďalej negatívnou formou vymedzuje, akými vlastnosťami by nemala disponovať osoba, ktorá je pribratá k niektorému procesnému úkonu ako nezúčastnená osoba. Týmto vlastnosťami sú fyzické alebo psychické nedostatky vedúce k nemožnosti správne vnímať úkon príp. úkonu správne porozumieť a v prípade potreby o ňom vypovedať. Taktiež by sa podľa Protivinského nemali priberať osoby, ktoré sa ako pomocné osoby zúčastňujú na rekognícii živých osôb.¹⁵³

1. Stručný historický exkurz

Prvým trestno-procesným kódexom, ktorý bol prijatý po tzv. právnickej dvojročníci, majúcej za cieľ rekodifikáciu všetkých vtedajších právnych odvetví, bol zákon č. 87/1950 Zb. Zákon o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok) ktorý nahradil trestný poriadok z roku 1896, teda ešte z čias Rakúsko – Uhorska. Trestnoprávna legislatíva vtedajšej doby bola cieľeným prostriedkom na realizáciu pofebruárovej garnitúry čomu samozrejme zodpovedala aj nedostatočná právna úprava s mnohými medzerami, ktoré vyplňala vtedajšia súdna prax, a to najmä v zhode s ust § 1 ods. 2 vtedajšieho trestného poriadku, podľa ktorého „*Prejednávanie vecí sa má diať tak, aby vychovávalo občanov na ostrážitosť voči nepriateľom pracujúceho ľudu a iným rušiteľom jeho budovateľského úsilia a na plnenie občianskych povinností.*“

326 paragrafov uvedeného trestného kódexu bolo v porovnaní so súčasným Trestným poriadkom neobvykle stručných. Nezúčastnená osoba nie je v tomto zákone nijakým spôsobom vymedzená ani definovaná. Jediná zmienka o „osobe, ktorá nie je na veci zúčastnená“ sa nachádza pri inštitúte vydania veci a prehľadania domu a osoby¹⁵⁴, kde zákon ustanovoval fakultatívnu možnosť prizvania tejto osoby na procesnom úkone.

Ďalším procesným kódexom, ktorý nadobudol účinnosť 01.01.1957, bol zákon č. 64/1956 Zb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „ZoTKS“). Tento procesný kódex neobsahoval legálnu definíciu nezúčastnenej osoby a bližšie nevymedzoval ani jej práva a povinnosti pri účasti na procesnom úkone. V ust. § 27 ZoTKS bola daná zákonná povinnosť pribratia zapisovateľa k spísaniu zápisnice a v prípade, že zapisovateľ v zmysle vtedajšej terminológie „nebol po ruke“ a úkon, o ktorom má byť spísaná zápisnica nepripúšťa odklad, tak v prípade kumulatívneho naplnenia týchto podmienok dochádzalo k pribratiu nezúčastnenej plnoletej osoby. ZoTKS explicitne určoval, že nezúčastnená plnoletá osoba mala procesné postavenie svedka pri úkone, na ktorý bola pribratá.

V zmysle ust. § 55 a 56 ZoTKS musela zápisnica obsahovať identifikačné údaje takejto osoby a jej podpis na zápisnici, pričom nebolo jej povinnosťou podpísať každú stranu zápisnice tak, ako tomu bolo u osoby vylúčanej. Osoby podieľajúce sa na procesnom úkone, o ktorom sa vyhotovovala zápisnica mali právo zápisnicu nepodpísať. V takom prípade sa v zápisnici poznačil aj dôvod predmetného odmietnutia.

ZoTKS určoval, pri ktorých úkonoch je potrebné pribrať do konania nezúčastnenú osobu. Išlo konkrétne o inštitút odňatia veci upravený v ust. § 86 ods. 3 ZoTKS, podľa ktorého: „*Na odňatie vecí sa priberie podľa možnosti osoba, ktorá nie je na veci zúčastnená.*“ Slovné spojenie „podľa možnosti“ vyjadrovalo fakultatívnosť pribratia

¹⁵² PROTIVINSKÝ, M.: *Rekognice v přípravném řízení*, Praha 1971, str. 112. In: HUSÁR, E.: „*Nezúčastnená osoba*“ v *trestnom konaní*. In: *Socialistické súdnictvo*, ročník 38, č. 3, rok vydania 1986, Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti, str. 12.

¹⁵³ Porovnaj op. cit. v pozn. č. 2.

¹⁵⁴ Výkon osobnej a domovej prehliadky podľa ust. § 102 ods. 2 súčasného Trestného poriadku, pozn. autora.

nezúčastnenej osoby pri odňatí veci. V ust. § 94 ods. 2 zákonodarca určil obligatórnu povinnosť nezúčastnenej osoby zúčastniť sa na procesnom úkone a to konkrétne na úkone prehl'adania domu a osoby.

Môžeme si všimnúť, že tak ako v ZoTKS, tak aj v nasledujúcich trestno-procesných kódexoch, zákonodarca nepoužíva jednotnú terminológiu. Konkrétne ZoTKS na jednom mieste používa termín „nezúčastnená plnoletá osoba“, v ďalšom texte sa môžeme stretnúť s pojmom „osoba, ktorá nie je na veci zúčastnená“ alebo ako „iná osoba pribratá k úkonu“.

ZoTKS sa uplatňoval na našom území len po dobu piatich rokov a v roku 1961 bol nahradený zákonom č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) (ďalej aj ako „STP“). STP taktiež neobsahoval legálnu definíciu pojmu „nezúčastnená osoba“ a ani nevymedzoval subjektívne a objektívne podmienky kladené na túto procesnú funkciu. V tomto prípade bol ZoTKS dokonca presnejší, keď ako objektívne kritérium stanovil plnoletosť nezúčastnenej osoby. STP neobsahoval predmetné kritérium ako povinnosť kladenú na nezúčastnenú osobu. Procesných úkonov, u ktorých to STP ustanovoval, sa teda mohli teoreticky zúčastniť aj osoby mladistvé, pokiaľ orgány činné v trestnom konaní usúdili, že rozumová vyspelosť je primeraná povahe procesného úkonu, na ktorom sa mali zúčastniť.

V STP bola nezúčastnená osoba spomínaná v nasledujúcich ustanoveniach: Podľa ust. § 95 STP: *„Zápisnicu o výsluchu, ktorý bol vykonaný bez pribratia zapisovateľa, treba vyslúchanému pred podpisom prečítať alebo na prečítanie predložiť v prítomnosti nezúčastnenej osoby. Ak vyslúchaný má proti obsahu zápisnice námietky, treba ich prejednať v prítomnosti pribranej osoby a výsledok prejednávania pojať do zápisnice.“*

Podľa ust. § 79 ods. 4 STP: *„K odňatiu veci sa podľa možnosti **priberie osoba, ktorá nie je na veci zúčastnená.**“*

Podľa ust. § 85 ods. 2 STP: *„K výkonu domovej a osobnej prehliadky treba **pribrať osobu, ktorá nie je na veci zúčastnená.** Orgán vykonávajúci prehliadku sa preukáže svojim oprávnením.“*

Podľa ust. § 56 ods. 1 STP: *„Zápisnicu o hlavnom pojednávaní a o verejnom a neverejnom zasadnutí podpisuje predseda senátu a zapisovateľ; iné zápisnice podpíše ten, kto úkon vykonal, a osoba, ktorej sa úkon týka, prípadne zapisovateľ, tlmočník, znalec **alebo iná osoba pribratá k úkonu.** Ak má zápisnica o výsluchu viac strán, musí vyslúchaná osoba podpísať každú stranu zápisnice. **Ak odmietne vyslúchaný alebo iná osoba pribratá k úkonu zápisnicu podpísať, uvedie sa to v zápisnici s poznamenaním dôvodu odmietnutia.**“*

Môžeme teda zhrnúť, že tak ako v ZoTKS, tak aj v STP bola nezúčastnená osoba priberaná k procesným úkonom týkajúcich sa odňatia veci, vykonania osobnej a domovej prehliadky a pri výsluchu.

Predchádzajúce trestné kódexy, ale aj súčasný Trestný poriadok, ktorému sa budeme venovať nižšie, obsahuje, podľa nášho názoru, nasledujúce problematické body, ktoré pre účely tohto príspevku vymedzujeme nasledovne:

- nevymedzenie práv a povinností nezúčastnenej osoby,
- spornosť ohľadom vznesenia námietky zaujatosti voči nezúčastnenej osobe,
- explicitne určený spôsob, akým nezúčastnená osoba môže zasiahnuť do procesného úkonu, na ktorom sa zúčastňuje,
- poučovacia povinnosť orgánu činného v trestnom konaní vo vzťahu k nezúčastnenej osobe,
- povinnosť mlčanlivosti o veciach, o ktorých sa dozvie pri účasti na konkrétnom procesnom úkone,

- nejednotná právna terminológia.

2. Súčasná právna úprava

Podľa ust. § 30 TP *„Na vykonanie úkonu tam, kde to zákon ustanovuje, sa priberie nezúčastnená osoba. Nezúčastnená osoba má právo na náhradu nevyhnutných výdavkov a ušlej mzdy alebo iného preukázateľného ušlého príjmu. Nárok zaniká, ak ho nezúčastnená osoba neuplatní do troch dní po svojej prítomnosti na úkone, alebo po tom, čo jej bolo oznámené, že k úkonu nedôjde; na to musí byť nezúčastnená osoba upozornená.“*

V odseku 2 predmetného ustanovenia Trestný poriadok vymedzuje požiadavky kladené na nezúčastnenú osobu, ktoré musia byť splnené kumulatívne, aby mohlo dôjsť k pribratiu nezúčastnenej osoby k určitému procesnému úkonu. Týmito požiadavkami sú **(i)** spôsobilosť na právne úkony a **(ii)** nezaújatosť nezúčastnenej osoby vo vzťahu k prejednávanej veci alebo osobám, ktorých sa úkon priamo dotýka, k ich obhajcom, zákonným zástupcom a splnomocnencom alebo k orgánu činnému v trestnom konaní alebo súdu.

Nezúčastnená osoba je v Trestnom poriadku systematicky zaradená medzi tzv. pomocné osoby, medzi ktoré patrí aj probačný a mediačný úradník, vyšší súdny úradník, súdny tajomník a asistent prokurátora, zapisovateľ, tlmočník, prekladateľ a figurant.

Trestný poriadok vo svojich ustanoveniach vymedzuje, kedy sa nezúčastnená osoba obligatórne zúčastňuje procesného úkonu a kedy je táto účasť fakultatívna.

Podľa ust. § 91 ods. 1 TP *„Ak vec dôležitú pre trestné konanie alebo počítačové údaje na vyzvanie nevydá ten, kto ju má pri sebe, môže mu byť na príkaz predsedu senátu a v prípravnom konaní na príkaz prokurátora alebo policajta odňatá. (...)“* Podľa ods. 4 uvedeného ustanovenia *„K odňatiu veci sa podľa možnosti priberie nezúčastnená osoba.“*

V rámci inštitútu odňatia veci teda zákonodarca pristúpil k fakultatívnej možnosti pribrania nezúčastnenej osoby k tomuto procesnému úkonu. Slovné spojenie „podľa možnosti“ treba podľa trestnoprávnej teórie vykladať tak, že ak nie je iná možnosť, treba nezúčastnenú osobu k odňatiu veci pribrať.¹⁵⁵

Procesný inštitút, pri ktorom je už pribratie nezúčastnenej osoby obligatórnou požiadavkou, je výkon domovej a osobnej prehliadky podľa ust. § 105 TP. V tomto prípade by z pohľadu gramatického výkladu absencia nezúčastnenej osoby pri osobnej alebo domovej prehliadke mala založiť absolútnu neúčinnosť takto získaného dôkazu v ďalšom konaní, nakoľko takto získaný dôkaz by bol v rozpore najmä s kľúčovou zásadou trestného konania, ktorou je bezpochyby zásada stíhania zo zákonných dôvodov a **zákonným spôsobom** normatívne vyjadrená v ust. § 2 ods. 1 TP. Taktiež by bol v rozpore s ust. § 119 ods. 2 TP, ktorý ustanovuje, že: *„Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona (...)“*. Konvalidácia takto vykonaného procesného úkonu by v prebiehajúcom konaní spravidla nebola možná.

Uvedené tvrdenie ale neznamená, že by nepribratie nezúčastnenej osoby nemohlo založiť absolútnu neúčinnosť dôkazu aj pri odňatí veci, kde je táto požiadavka fakultatívna a na druhú stranu to neznamená ani to, že nepribratie nezúčastnenej osoby pri výkone osobnej a domovej prehliadky automaticky navodí dôkaznú núdzu na strane OČTK z dôvodu absolútnej neúčinnosti takto získaného dôkazu. V okolnostiach

¹⁵⁵ Porovnaj napr. Trestný poriadok. Komentár. Bratislava 1977, str. 164 alebo HUSÁR, E.: *„Nezúčastnená osoba“ v trestnom konaní*. In: *Socialistické súdnictvo*, ročník 38, č. 3, rok vydania 1986, Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti, str. 13.

jednotlivého prípadu treba skúmať najmä relevanciu takto získaného dôkazu, závažnosť zásahu do ústavných a zákonných práv obvineného, okolnosť, prečo nebola nezúčastnená osoba k úkonu pribratá a pod.

V praxi môže nastať aj situácia, že nezúčastnená osoba sa v priebehu výkonu svojej funkcie v rámci domovej prehliadky rozhodne ďalej túto funkciu nevykonávať. Nebudeme skúmať okolnosti, či už subjektívne alebo objektívne faktory, ktoré ju k tomu viedli, ale upriamime pozornosť na právne účinky, ktoré možno s načrtnutou situáciou spojiť. Podľa právneho názoru prejaveneho v uznesení Krajského súdu v Brne, ktorým zrušil rozsudok súdu prvého stupňa a vec mu vrátil na ďalšie konanie, okolnosť, že sa nezúčastnená osoba rozhodla ďalej neparticipovať na výkone domovej prehliadky: *„nelze tuto považovat zcela za nezákonný a procesně nepoužitelný důkaz z toho důvodu, že v průběhu této prohlídky zúčastněná osoba opustila prostor, kde byla prohlídka prováděna a odmítla podepsat protokol. Z výpovědi svědkyně M. Č., jejíž výpověď soud I. stupně hodnotí jako věrohodnou vyplynulo, že nezúčastněná osoba byla s nimi celou dobu a poté, co začali sepisovat věci na protokol o domovní prohlídce, tak v průběhu této činnosti někde v koupelně a dílně se nezúčastněná osoba zeptala co to je, a když jí bylo sděleno, že se jedná o věci, které se používají k výrobě pervitinu, tak prohlásila, že s drogami nechce nic mít a odešla z toho místa pryč. Svědkyně na opětovný dotaz uvedla, že nezúčastněná osoba došla až do koupelny, dílny a tam chvíli setrvala. Věci se nacházely mimo jiné i na stole, toto jí ukazovala. Z protokolu o provedení domovní prohlídky ze dne 8.7.2010 se podává, jaké věci byly nalezeny v koupelně, jaké v dílně a na kterém místě se tyto věci nacházely. Z uvedeného je zřejmé, že podstatná část věcí byla zajištěna za přítomnosti nezúčastněné osoby. Z těchto důvodů nelze provedenou domovní prohlídku odmítnout a priori jako důkaz nezákonný a procesně nepoužitelný.“*¹⁵⁶

Ako sme už uviedli vyššie, súd vždy hodnotí konkrétne okolnosti, za ktorých bola vykonávaná domová prehliadka. Súd v predmetnom rozhodnutí mohol rozhodnúť aj inak, a v prípade, že by nezúčastnená osoba opustila priestory výkonu domovej prehliadky hneď na začiatku alebo napríklad v polovici (kedy ešte neboli objavené veci relevantné pre trestné konanie), súd mohol konštatovať procesnú neúčinnosť takto získaného dôkazu. V zmysle zásady voľného hodnotenia dôkazov súd hodnotí dôkazy vždy podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo a v ich súhrne.

Ďalší procesný úkon, pri ktorom Trestný poriadok ustanovuje obligatórnu prítomnosť nezúčastnenej osoby, je spisovanie zápisnice o výsluchu obvineného podľa ust. § 124 ods. 3 TP, ale iba v tom prípade, keď sa výsluch obvineného vykonáva bez pribratia zapisovateľa. Podľa ust. § 124 ods. 3 TP *„Zápisnicu o výsluchu, ktorý sa vykonal bez pribratia zapisovateľa, treba obvinenému pred podpisom prečítať alebo na prečítanie predložiť v prítomnosti nezúčastnenej osoby. Ak má obvinený proti obsahu zápisnice námietky, treba ich prejednať v prítomnosti pribranej osoby a výsledok prejednávania zahrnúť do zápisnice.“*

Rekognícia je dôkazným prostriedkom, ktorý je stabilnou súčasťou procesu dokazovania v trestnom konaní, a to najmä v jeho predsúdnej časti. K rekognícií treba v zmysle ust. § 126 ods. 3 TP vždy pribrať nezúčastnenú osobu. Aj v tomto prípade platí, že prípadné nepribratie nezúčastnenej osoby ku rekognícií môže, ale nemusí založiť absolútnu procesnú neúčinnosť takto získaného dôkazu.

V praxi sa nezriedka stáva aj to, že nezúčastnená osoba býva pribratá na procesný úkon tam, kde to zákon výslovne neustanovuje, napr. k rekonštrukcií alebo

¹⁵⁶ Uznesenie Krajského súdu v Brne, sp. zn. 8 To 39/2011 zo dňa 08.02.2011.

vyšetrovaciemu pokusu. Krajský súd v Prešove vo svojom rozhodnutí¹⁵⁷ napr. konštatoval, že prítomnosť veľkého počtu osôb, ktoré tam ani byť nemajú (nezúčastnená osoba) mohla narušiť schopnosť obžalovanej pri rekonštrukcii presne si spomenúť na priebeh skutku.

3. Problematické body súčasnej právnej úpravy

Azda niet pochyb o tom, že nezúčastnená osoba môže výrazne vplývať na dodržiavanie zákonnosti pri vykonávaní jednotlivých procesných úkonov, na ktorých sa, či už obligatórne alebo fakultatívne, zúčastňuje, a to aj napriek tomu, že v drvivej väčšine to nebude osoba znalá práva, ale už len samotnou prítomnosťou prispieva k zákonnosti vykonávania dôkazu a taktiež môže byť OČTK a súdmi predvolaná ako svedok, aby vypovedala o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedela v rámci výkonu svojho procesného postavenia.

Ako sme už spomenuli hneď v úvode tohto príspevku, účelom trestného konania je náležite zistenie konkrétneho trestného činu a spravodlivé potrestanie jeho páchatel'a. K týmto atribútom trestného procesu sa nedá dospieť inak ako cez proces dokazovania, ktorý musí byť vykonávaný zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom. Práve zákonný spôsob výkonu jednotlivých dokazných prostriedkov, z ktorých sa neskôr môže abstrahovať relevantný dôkaz pre trestné konanie, je tým aspektom, na ktorý môže mať prítomnosť nezúčastnenej osoby podstatný vplyv.

Z týchto dôvodov je podľa nášho názoru problematické ust. § 31 TP, podľa ktorého: „Z vykonávania úkonov trestného konania je vylúčený sudca alebo prísediaci sudca (ďalej len „prísediaci“), prokurátor, policajt, probačný a mediačný úradník, vyšší súdny úradník, súdny tajomník, asistent prokurátora a zapisovateľ, u ktorého možno mať pochybnosti o jeho nezáujatosti pre jeho pomer k prejednávanej veci alebo k osobám, ktorých sa úkon priamo týka, k obhajcovi, zákonnému zástupcovi, splnomocnencom alebo pre pomer k inému orgánu činnému v tomto konaní.“

Uvedená dikcia Trestného poriadku má zabezpečiť nestrannosť osôb, ktoré sa zúčastňujú na jednotlivých úkonoch trestného konania a predstavuje výnimku z ústavnoprávnej zásady, podľa ktorej nikto nemôže byť odňatý zákonnému sudcovi.¹⁵⁸ Podľa nášho názoru je preto veľkým nedostatkom, že v **taxatívnom výpočte osôb**, voči ktorým môže strana trestného konania vzniesť námietku zaujatosti za podmienok vymedzených v ust. § 31 ods. 4 TP, **absentuje nezúčastnená osoba**.

V tomto prípade je podľa nášho názoru nevyhnutné vykladať ust. § 31 TP za pomoci systematického výkladu s využitím argumentu *a rubrica*.¹⁵⁹ Ustanovenie § 31 ods. 1 TP je zaradené v tretom diely druhej hlavy Trestného poriadku. Marginálna rubrika tretieho diely znie „Vylúčenie orgánov činných v trestnom konaní, súdu **a iných osôb**.“ Zo slovného spojenia „iných osôb“ by podľa nášho názoru príslušné orgány rozhodujúce o námietke zaujatosti mali vyvodiť, že v prípade, ak strana trestného

¹⁵⁷ rozhodnutie Krajského súdu v Prešove, zo dňa 24.01.2013, sp. zn. 7To/33/2012.

¹⁵⁸ Porovnaj MINÁRIK, Š. a kol. In: Trestný poriadok. Stručný komentár. Druhé prepracované a doplnené vydanie. IURA EDITION. Bratislava 2010, str. 137.

¹⁵⁹ *Argumentum a rubrica* je jednou z podôb systematického výkladu a predstavuje argumentačnú techniku, v rámci ktorej sa právna norma vykladá podľa toho, v ktorej časti právneho predpisu je zaradená, pričom sa môže vykladať aj za pomoci názvu konkrétneho diely, hlavy, alebo časti právneho predpisu, do ktorého je zaradená. Wintř k danej problematike uvádza, že: „nadpis, a to jak nadpis paragrafu, tak skupinový nadpis především zdůrazňuje téma daného paragrafu či skupiny paragrafů. Je tedy možno v případě pochybností o významu ustanovení argumentovat právě nadpisem pomocí staré zásady argumentu a rubrica (...). Už u glosátorů nalezneme formulaci „est enim bonum argumentum a rubrica“, považující argumentaci nadpisem či titulem za dobrý argument.“ WINTŘ, J.: Metody a zásady interpretace práva. Praha: Auditorium, 2013, s. 94.

konania namieta zaujatost' nezúčastnenej osoby pre jej pomer k prejednávanej veci alebo osobám vymedzeným v ust. § 31 ods. 1 TP, príslušný orgán by mal námietku zaujatosti skúmať a *a priori* neodmietnuť ako námietku smerujúcu proti osobe, ktorá sa nenachádza v taxatívnom výpočte príslušnej dikcie. Príslušný rozhodovací orgán by za súčasného právneho stavu a s využitím reštriktívneho výkladu k uvedenému záveru mohol dôjsť. Preto by bolo *de lege ferenda* vhodnejšie taxatívny výpočet uvedený v ust. § 31 ods. 1 TP doplniť aj o nezúčastnenú osobu. Požiadavku nezaujatosti taktiež predpokladá samotný Trestný poriadok v ust. § 30 ods. 2, podľa ktorého „**Nezúčastnená osoba je osoba spôsobilá na právne úkony, u ktorej nie sú pochybnosti o jej nezaujatosti vo vzťahu k prejednávanej veci alebo osobám, ktorých sa úkon priamo týka, k ich obhajcom, zákonným zástupcom a splnomocnencom alebo k orgánu činnému v trestnom konaní alebo súdu.**“

Ďalším teoretickým, ale aj praktickým problémom môže byť nedostatočné vymedzenie práv a povinností, ktorými nezúčastnená osoba disponuje pri výkone tejto procesnej funkcie. Trestný poriadok nevymedzuje práva a povinnosti nezúčastnenej osoby. Predmetné práva a povinnosti môžeme čiastočne vyvodiť z jednotlivých ustanovení Trestného poriadku.

V prípade, že obvinený rozporuje zápisnicu v zmysle ust. § 124 ods. 3 TP, treba jeho námietky prejednať v prítomnosti nezúčastnenej osoby a výsledok prejednávania zahrnúť do zápisnice.

Heřmánek vo svojom príspevku predstavil náčrt práv a povinností nezúčastnených osôb, ale len pri výkone ohliadky a formuluje ich nasledovne:

„Nezúčastnená osoba má právo:

- a) zúčastniť sa celej ohliadky miesta činu až do jej skončenia;
- b) zoznámiť sa so všetkými zistenými okolnosťami a zistenými predmetmi, dokumentami a stopami v priebehu ohliadky;
- c) vyjadriť sa k ohliadke a vzniesť pripomienky alebo návrhy;
- d) oboznámiť sa so všetkými vyhotovenými dokumentami o ohliadke miesta činu;
- e) po overení správnosti dokumentáciu ako celok podpísať.

Povinnosťou nezúčastnenej osoby je:

- a) nehovoriť s nepovolanými osobami o výsledkoch ohliadky miesta činu;
- b) nepreberať názory iných osôb o prípade, aby mohla kedykoľvek potvrdiť správnosť ohliadky a jej výsledkov;
- c) v prípadoch zistenia určitých skutočností súvisiacich s ohliadkou miesta činu, eventuálne s prešetrovaným prípadom, oznámiť tieto príslušnému orgánu.“¹⁶⁰

Na nezúčastnenú osobu sa taktiež vzťahuje povinnosť mlčanlivosti upravená v ust. § 161 TP, podľa ktorého, ak sa nezúčastnená osoba v priebehu úkonu príde do styku s utajovanou skutočnosťou, orgán činný v trestnom konaní a súd je povinný nezúčastnenú osobu povinný poučiť o povinnostiach podľa osobitných predpisov a musia jej dať podpísať písomné vyhlásenie o mlčanlivosti.

Pojem utajovaná skutočnosť je definovaná v ust. § 2 písm. a) zákona č. 215/2004 Z. z. Zákon o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj ako „**ZOUS**“), podľa ktorého je: „utajovanou skutočnosťou informácia alebo vec určená pôvodcom utajovanej skutočnosti, ktorú vzhľadom na záujem Slovenskej republiky treba chrániť pred vyzradením, zneužitím, poškodením, neoprávneným rozmnožením, zničením, stratou alebo odcudzením (ďalej len

¹⁶⁰ HEŘMÁNEK, J.: *Ohledání místa činu*, Praha 1973, str. 44. In: HUSÁR, E.: „*Nezúčastnená osoba*“ v trestnom konaní. In: *Socialistické súdnictvo*, ročník 38, č. 3, rok vydania 1986, Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti, str. 13.

„neoprávnená manipulácia“) a ktorá môže vznikáť len v oblastiach, ktoré ustanoví vláda Slovenskej republiky svojím nariadením.“

Trestný poriadok neobsahuje ustanovenia vo vzťahu k nezúčastnenej osobe, ktoré by ju zaväzovali k mlčanlivosti o iných ako zákonom utajovaných skutočnostiach podľa ZOUS. Napriek tomu treba, podľa nášho názoru, *mutatis mutandis* vychádzať z ust. 6 ods. 1 § TP, podľa ktorého: „*Orgány činné v trestnom konaní a súd informujú verejnosť o trestnom konaní podľa tohto zákona poskytnutím informácií oznamovacím prostriedkom. Pri tomto informovaní však musia dbať na ochranu utajovanej skutočnosti, obchodného tajomstva, bankového tajomstva, daňového tajomstva, poštového tajomstva alebo telekomunikačného tajomstva.*“ Podľa ods. 2 predmetného ustanovenia „(...) *Orgány činné v trestnom konaní a súd sú oprávnení utajiť tie skutočnosti, ktoré by mohli zmať alebo sťažiť objasnenie a vyšetrovanie veci (...).* Dbajú na to, aby nezverejňovali chránené osobné údaje ani skutočnosti súkromného charakteru, najmä rodinného života, obdobia korešpondencie, ktoré priamo s trestnou činnosťou nesúvisia. (...).“

V nadväznosti na vyššie uvedené skutočnosti je potrebné konštatovať, že nezúčastnená osoba je povinná, rovnako ako OČTK a súdy, zdržať sa rozširovania akýchkoľvek informácií, ktoré by mohli zasiahnuť do práv a oprávnených záujmov osôb, ktorých sa trestné konanie týka alebo informácií, ktoré by mohli sťažiť alebo zmať vyšetrovanie. V opačnom prípade môže byť vystavená trestnoprávnym príp. civilnoprávnym následkom zo strany oprávnených osôb.

Záver

Nezúčastnená osoba v trestnom konaní je osobou zúčastňujúcou sa jednotlivých úkonov trestného konania a predstavuje jeden z parciálnych inštitútov, ktoré prispievajú k zákonnosti procesu dokazovania. Napriek jej nepochybnému významu vykazuje súčasná právna úprava *de lege lata* určité medzery a nedostatky, pričom cieľom tohto príspevku bola na tieto nedostatky poukázať a na niektorých miestach navrhnúť aj možné riešenia.

Použitá literatúra:

Burda, E., Čentěš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol. Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011, 1608 str. ISBN 978-80-74-394-3.

Heřmánek, J.: Ohledání místa činu, Praha 1973.

Husár, E.: „Nezúčastnená osoba“ v trestnom konaní. In: Socialistické súdnictvo, ročník 38, č. 3, rok vydania 1986, Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti.

Minárik, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Druhé prepracované a doplnené vydanie. IURA EDITION. Bratislava 2010.

Protivinský, M.: Rekognice v přípravném řízení. Praha 1971.

Wintr, J.: Metody a zásady interpretace práva. Praha: Auditorium, 2013.

Sankcie podľa Daňového poriadku s účinnosťou od 1. januára 2016 ¹⁶¹

(Sanctions according to the Tax Code with force from January 1st 2016)

JUDr. Matúš Filo, PhD. ¹⁶²

Abstrakt

Ustanovenia Daňového poriadku upravujúce sankcie za porušenie daňovo-právnych noriem boli s účinnosťou od 1. januára 2016 značne novelizované. Cieľom právnej úpravy je motivovať daňové subjekty k zodpovednejšiemu prístupu pri plnení daňových povinností a k obmedzeniu daňových únikov. Zákonodarca zakotvil nový spôsob určenia výšky niektorých pokút a nový druh pokuty s názvom „úhrnná pokuta“ ako legálny nástroj pre aplikovanie tzv. absorpčnej zásady. V súvislosti s úpravou možnosti pre daňový subjekt podať v zákonom stanovenej lehote dodatočné daňové priznanie aj po začatí daňovej kontroly zákonodarca ustanovil tri kategórie výšky pokuty v závislosti od úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky, ktoré zohľadňujú časový prvok. V príspevku autor analyzuje podstatu právnej úpravy a zaujíma postoj k novelizovaným ustanoveniam.

Kľúčové slová: sankcie, pokuta, úhrnná pokuta, úrok z omeškania, absorpčná zásada, Daňový poriadok

Abstract

Provisions of the Tax Code which regulate sanctions for the breach of rules of tax law were significantly amended with force from January 1st 2016. The aim of legal regulation is to motivate tax entities to responsible access to fulfillment of tax liabilities and to restriction of tax evasions. The legislator defines a new way of determination of the height of some fines and a new type of the fine with name „aggregated fine“ as the legal instrument for application of takeover principle. In connection with regulation of possibility for the tax entity to submit additional tax return in statutory time-limit also after the beginning of tax control the legislator appointed three categories of the height of the fine which include time element. In the article the author analyses nature of the legislation and declares his opinion to amended provisions.

Keywords: sanction, fine, aggregated fine, interest on the late payment, takeover principle, Tax Code

Úvod

Sankcie za porušenie daňovo-právnych noriem sú okrem hmotnoprávnych daňových predpisov upravené aj v zákone č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Daňový poriadok“) a sú prostriedkom na vyvodenie administratívnoprávnej zodpovednosti. Ustanovenia o daňových sankciách boli s účinnosťou od 1. januára 2016 značne novelizované. **Zákonom č. 269/2015 Z. z.** ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony sa od 1. januára 2016 doplnili okrem iných ustanovení Daňového poriadku aj ustanovenia zakotvujúce sankcie, a to o inštitút úhrnnej pokuty upravený v novozakotvenom § 155a Daňového poriadku a o nový spôsob určenia výšky niektorých pokút. Novelizáciou Daňového poriadku sa výslovne zavádza **absorpčná zásada pri ukladaní pokút**. Zásadný vplyv na ustálenie výšky jednotlivých pokút má aj **úprava možnosti podať dodatočné daňové priznanie** po spísaní zápisnice o začatí daňovej kontroly, doručení oznámenia o daňovej kontrole, doručení oznámenia o rozšírení daňovej kontroly na iné

¹⁶¹ Tento referát bol vyhotovený v rámci projektu VEGA (č.1/0092/13) „Princípy administratívnoprávnej zodpovednosti - právna úprava a právna prax“ Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Právnická fakulta Trnavská univerzita v Trnave

¹⁶² JUDr. Matúš Filo, PhD., Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Právnická fakulta Trnavská univerzita v Trnave, Kollárova 10, 917 01 Trnava, matus.filo@truni.sk

zdaňovacie obdobie alebo po doručení oznámenia o rozšírení daňovej kontroly o inú daň. Výška pokuty sa odlišuje v závislosti od času podania dodatočného daňového priznania, a preto považujeme za prínos novelizovanej právnej úpravy **zavedenie časového prvku pri určení výšky pokuty**. Ak daňový subjekt podá dodatočné daňové priznanie do začatia daňovej kontroly, pokuta sa vypočíta vo výške základnej úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky ročne (ďalej len „základná úroková sadzba“), ak podá dodatočné daňové priznanie do 15 dní po začatí daňovej kontroly, pokuta sa bude počítat' vo výške dvojnásobku základnej úrokovej sadzby a ak daň alebo rozdiel dane bude vyrubený správcom dane na základe výsledkov daňovej kontroly, pokuta sa určí ako trojnásobok základnej úrokovej sadzby.

Právna úprava sankcií

Komparácia súčasnej právnej úpravy sankcií s predchádzajúcou právnou úpravou

Právna úprava sankcií bola **do 31. decembra 2011** upravená v **zákone č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov** v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o správe daní a poplatkov“) ako procesnom daňovom predpise a taktiež v hmotnoprávných daňových predpisoch. **Skutkové podstaty správnych deliktov boli v zákone o správe daní a poplatkov spolu so sankciami súčasťou jedného ustanovenia. V súčasnosti sú skutkové podstaty jednotlivých správnych deliktov oddelené od sankcií, ktoré za ich spáchanie hrozia.**¹⁶³ Tým došlo k sprehl'adneniu ustanovení o zodpovednosti za porušenie povinností. Súčasne sa značne zúžil okruh správnych deliktov, za ktoré správca dane uloží pokutu, čím došlo k zjednodušeniu systému pokút. Pritom v Daňovom poriadku je uloženie pokuty jednoznačnejšie spojené s porušením povinnosti nepeňažnej povahy v porovnaní so zákonom o správe daní a poplatkov.¹⁶⁴

Z hľadiska systematického začlenenia ustanovení o správnych sankciách je dôležité poznamenať, že v zákone o správe daní a poplatkov boli správne delikty a sankcie upravené v jeho druhej časti s názvom „Prípravné konanie.“ Naproti tomu v Daňovom poriadku sú správne delikty a sankcie zakotvené v samostatnej piatej časti „Zodpovednosť za porušenie povinností.“ V predchádzajúcej právnej úprave účinnej do 31. decembra 2011 bol jedným z druhov sankcií **sankčný úrok**, v Daňovom poriadku je upravený **úrok z omeškania**. V súčasnej právnej úprave sú pritom zakotvené aj **liberačné dôvody**, na základe ktorých, resp. preukázaním ktorých sa fyzická osoba - nepodnikateľ zbaví zodpovednosti za porušenie povinností vyplývajúcich z Daňového poriadku alebo osobitných predpisov.¹⁶⁵ V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že s účinnosťou od 1. januára 2016 sa ustanovenia Daňového poriadku rozšírili o **inštitút úhrnnej pokuty** vyjadrujúci povinnosť aplikovať absorpčnú zásadu, ktorý možno považovať za nówum právnej úpravy.

¹⁶³ Časť odbornej verejnosti zastáva názor, že označenie správne delikty by malo byť nahradené označením daňové delikty, prípadne (daňové) delikty pri správne daní. Na podporu tohto názoru uvádza vylúčenie uplatňovania všeobecného predpisu o správnom konaní na daňové konanie, samostatnosť správy daní a jej jednotlivých obsahových zložiek, existenciu orgánov finančnej (daňovej) správy, ktoré sú vybavené špeciálnymi kompetenciami a pod. K tomu bližšie pozri: Babčák, V.: Daňové právo na Slovensku, Epos, 2015, s. 720

¹⁶⁴ Babčák, V.: Daňové právo na Slovensku, Epos, 2015, s. 721

¹⁶⁵ Bližšie pozri: Babčák, V.: Daňové právo na Slovensku, Epos, 2015, s. 721

Sankcie podľa Daňového poriadku

Ako už bolo uvedené, ustanovenia o zodpovednosti za porušenie povinností upravené v Daňovom poriadku sú zakotvené v podstate na záver tohto právneho predpisu, a to v jeho piatej časti, ktorá sa člení na správne delikty a sankcie. Medzi sankcie sa pritom zaraďujú **pokuty**, novoprijatá **úhrnná pokuta a úrok z omeškania**. Pokutu možno vo všeobecnosti vymedziť ako sankčný postih daňového subjektu, ktorý spočíva vo vydaní individuálneho finančno-právneho aktu v daňovom konaní daňovým orgánom za porušenie zákonom uložených povinností a na strane daňového subjektu predstavuje majetkovú ujmu.¹⁶⁶ Naproti tomu úrokom z omeškania sa rozumie peňažná suma, ktorú je dlžník povinný platiť veriteľovi, ak sa dlžník dostal s plnením peňažného dlhu do omeškania (dlžník je v omeškaní, ak svoj dlh riadne a včas nesplnil).¹⁶⁷

Jednotlivé **skutkové podstaty** sú taxatívne vymedzené v § 154 Daňového poriadku. Správneho deliktu sa napríklad dopustí osoba, ktorá nepodá daňové priznanie v zmysle zákona, nesplní registračnú povinnosť v ustanovenej lehote, nesplní oznamovaciu povinnosť, nesplní povinnosť uloženú rozhodnutím správcu dane, uvedie v daňovom priznaní alebo dodatočnom daňovom priznaní daň, ktorá je nižšia ako daň, ktorú mal v daňovom priznaní uviesť, zapríčiní svojim konaním určenie dane podľa pomôcok a pod.¹⁶⁸ Skutkové podstaty správnych deliktov za nepodanie daňového priznania v ustanovenej lehote alebo v lehote určenej správcom dane vo výzve správcu dane sa týkajú nedodržania lehoty na plnenie uvedených povinností ustanovených Daňovým poriadkom, osobitnými hmotnoprávnymi daňovými predpismi a všeobecne záväznými nariadeniami obce. Pokiaľ ide o správny delikt za nepodanie daňového priznania v ustanovenej lehote, dopustí sa ho osoba, ktorá neuposlúchne výzvu správcu dane podať daňové priznanie, pričom jej táto povinnosť nevyplýva z hmotnoprávneho daňového predpisu ani z Daňového poriadku a taktiež osoba, ktorá mala povinnosť podať daňové priznanie podľa hmotnoprávných daňových predpisov a neurobila tak ani na výzvu správcu dane.¹⁶⁹ Daňový poriadok v § 154 ods. 2 súčasne ustanovuje pre fyzickú osobu - nepodnikateľa **možnosť zbaviť sa zodpovednosti za protiprávne konanie**. Dôkazná povinnosť je však na strane daňového subjektu, ktorý je povinný preukázať, že zo závažných zdravotných dôvodov alebo v dôsledku iných okolností hodných osobitného zreteľa nemohol splniť povinnosti, ktorých porušenie je správnym deliktom v zmysle Daňového poriadku. Zbavením sa zodpovednosti za porušenie povinnosti nie je pritom dotknutá povinnosť daňového subjektu dodatočne splniť túto povinnosť po odpadnutí dôvodov, pre ktoré uvedenú povinnosť nemohol splniť a na základe ktorých sa zbavil tejto zodpovednosti.

Pokuty sú upravené v § 155 Daňového poriadku, pričom **za nóvum právnej úpravy sa s účinnosťou od 1. januára 2016 považuje inštitút úhrnnej pokuty, ktorý je prejavom aplikácie absorpčnej zásady a je upravený v § 155a Daňového poriadku.**¹⁷⁰ **Pokuty sú stanovené rozpätím určeným dolnou a hornou hranicou, a to v závislosti od správneho deliktu, ktorý bol spáchaný ako aj v závislosti od správcu dane, ktorý pokutu ukladá, alebo sú určené vo výške základnej úrokovej sadzby**

¹⁶⁶ Králik, J., Grúň, L.: Malý slovník finančného práva, MANZ Bratislava, 1998, s. 148

¹⁶⁷ Kubincová, S.: Daňový poriadok. Komentár. 1. vydanie, C.H. Beck, 2015, s. 677

¹⁶⁸ K skutkovým podstatám správnych deliktov bližšie pozri: § 154 Daňového poriadku

¹⁶⁹ Krehlíková, K., Mrvová, M.: Daňový poriadok s vysvetlivkami, Iura Edition, 2012, s. 293

¹⁷⁰ Ustanovenia obsahujúce ukladanie pokút sú upravené aj v hmotnoprávných daňových predpisoch ako zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov, zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov, zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov a v jednotlivých zákonoch o spotrebných daniach.

Európskej centrálnej banky, prípadne jej dvojnásobkom alebo trojnásobkom.¹⁷¹

Ak základná úroková sadzba nedosiahne 3 %, pokuta sa uloží vo výške 3 % ročne z rozdielu medzi sumou uvedenou v dodatočnom daňovom priznaní a sumou uvedenou v daňovom priznaní, ak dvojnásobok základnej úrokovej sadzby nedosiahne 7 %, pokuta sa uloží vo výške 7 % ročne zo stanovenej sumy a ak trojnásobok základnej úrokovej sadzby nedosiahne 10 %, pokuta sa uloží vo výške 10 % ročne zo sumy stanovenej v Daňovom poriadku. Výška pokuty pritom závisí aj od času podania dodatočného daňového priznania, pretože čím je dodatočné daňové priznanie podané neskôr, tým je pokuta vyššia. Určenie úrokovej sadzby závisí od dňa, v ktorom sa uplatňuje základná úroková sadzba Európskej centrálnej banky. V závislosti od správneho deliktu sa uplatňuje základná úroková sadzba platná v deň podania dodatočného daňového priznania, prípadne platná v deň doručenia rozhodnutia vydaného vo vyrubovacom konaní. **Výška pokuty môže byť určená aj z rozdielu medzi sumou uvedenou v poslednom dodatočnom daňovom priznaní a sumou uvedenou v predchádzajúcom dodatočnom daňovom priznaní, a to v prípade, ak daňový subjekt podá ďalšie dodatočné daňové priznanie.** Ak by daňový subjekt opravil dodatočným daňovým priznaním nadmerný odpočet už uvedený v daňovom priznaní na vlastnú daňovú povinnosť po jeho vrátení alebo započítaní na daň, správca dane by uložil pokutu zo súčtu dane uvedenej v dodatočnom daňovom priznaní a nadmerného odpočtu uvedeného v daňovom priznaní. Ak by však daňový subjekt podal dodatočné daňové priznanie pred vrátením nadmerného odpočtu alebo pred započítaním nadmerného odpočtu podľa osobitného predpisu, správca dane by uložil pokutu len zo sumy dane uvedenej v dodatočnom daňovom priznaní.¹⁷² Podobný princíp sa uplatňuje, ak daňový subjekt opraví dodatočným daňovým priznaním vrátenie dane uvedené v daňovom priznaní na povinnosť platiť daň po jej vrátení.¹⁷³

Úrok z omeškania vyrubí správca dane v prípadoch nesplnenia povinnosti peňažnej povahy. V niektorých prípadoch vyrubenia úroku z omeškania bude vecne príslušný iba daňový úrad alebo colný úrad, nie aj obec. Daňový poriadok vymedzuje skutkové podstaty nesplnenia povinností, za ktoré správca dane vyrubí úrok z omeškania. Tento úrok správca dane vyrubí v prípade, ak daňový subjekt nezaplatí alebo neodvedie v ustanovenej lehote alebo v ustanovenej výške alebo v lehote alebo vo výške určenej v rozhodnutí správcu dane daň alebo rozdiel dane, preddavok na daň, splátku dane, vybraný preddavok na daň z príjmov, daň z príjmov vybranú zrážkou alebo zrazenú sumu na zabezpečenie dane z príjmov. Daňový poriadok súčasne upravuje výpočet úroku a výšku úrokovej sadzby a zakotvuje limit, podľa ktorého sa úrok z omeškania počíta najdlhšie za štyri roky omeškania s platbou. Právna úprava vymedzuje aj lehotu pre zánik práva vyrubiť úrok z omeškania, ktorý nemožno vyrubiť, ak uplynulo päť rokov od konca roka, v ktorom daňový subjekt bol povinný zaplatiť daň, rozdiel dane, preddavok na daň, splátku dane alebo sumu na zabezpečenie dane,

¹⁷¹ Daňový poriadok ustanovuje limit pre ukladanie pokút správcem dane, ktorým je obec, tak, že pokuta sa uloží najmenej vo výške stanoveného limitu, najviac však do výšky daňovej povinnosti, ak je táto daňová povinnosť v ustanovenom limite. Ak je daňová povinnosť vyššia ako ustanovený horný limit, pokuta sa uloží najviac do výšky tohto limitu. K výške pokút bližšie pozri: Krchlíková, K., Mrvová, M.: Daňový poriadok s vysvetlivkami, Iura Edition, 2012, s. 297-299

¹⁷² Bližšie pozri: § 155 ods. 9 Daňového poriadku

¹⁷³ Správca dane v tomto prípade uloží pokutu zo súčtu dane uvedenej v dodatočnom daňovom priznaní a vrátenej dane uvedenej v daňovom priznaní. Ak by daňový subjekt podal dodatočné daňové priznanie pred vrátením dane, správca dane by uložil pokutu len zo sumy dane uvedenej v dodatočnom daňovom priznaní. Bližšie pozri: § 155 ods. 10 Daňového poriadku

prípadne odvieť vybraný preddavok na daň, vybranú daň alebo zrazenú daň.¹⁷⁴ K problematike úroku z omeškania je potrebné uviesť, že Daňový poriadok neumožňuje vyrubiť úrok z už vyrubeného úroku z omeškania ako aj z uloženej pokuty. Išlo by o sankciu z už uloženej sankcie, čo je neprípustné.¹⁷⁵

Novelizácia sankcií s účinnosťou od 1. januára 2016

Dodatočné daňové priznanie a časový prvok pri ukladaní pokút

Za zásadnú zmenu v právnej úprave považujeme zakotvenie možnosti **podať dodatočné daňové priznanie aj po začatí daňovej kontroly**, a to v lehote 15 dní odo dňa spísania zápisnice o začatí daňovej kontroly, doručenia oznámenia o daňovej kontrole, doručenia oznámenia o rozšírení daňovej kontroly na iné zdaňovacie obdobie alebo po doručení oznámenia o rozšírení daňovej kontroly o inú daň, ktorej by sa dodatočné daňové priznanie týkalo. Do 31. decembra 2015 Daňový poriadok nepripúšťal možnosť podať dodatočné daňové priznanie aj po začatí daňovej kontroly, čo znamenalo, že daňový subjekt nemohol zmeniť výšku daňovej povinnosti a odstrániť nedostatky už podaného daňového priznania.¹⁷⁶

V nadväznosti na zmenu v podávaní dodatočného daňového priznania boli zmenené aj ustanovenia, ktoré upravujú ukládanie pokút. Zákonodarcu zvýhodňuje daňovníka, ktorý podá dodatočné daňové priznanie pred začatím daňovej kontroly alebo do 15 dní potom ako bol upovedomený o začatí daňovej kontroly. Sankcia bude uložená v nižšej sadzbe ako v prípade, keby daňový subjekt dodatočné daňové priznanie nepodal a na základe výsledku daňovej kontroly by mu bola dorubená daň alebo by mu bol znížený uplatnený nárok. Na základe uvedeného časového rozlíšenia sa určuje výška pokuty, a to podľa zásady „čím neskôr bude vyrubený rozdiel dane, tak tým bude pokuta vyššia.“ Možno konštatovať, že z praktického hľadiska má **novelizácia** právnej úpravy **zásadný vplyv na výšku pokuty nielen v prípade podania dodatočného daňového priznania ale aj pri vyrubení dane na základe výsledkov daňovej kontroly**. Ak daň alebo rozdiel dane bude vyrubený správcom dane **na základe výsledkov daňovej kontroly, tzn. bez podania dodatočného daňového priznania**, bude uložená pokuta vypočítaná ročnou sadzbou, ktorá sa určí ako trojnásobok základnej úrokovej sadzby, prípadne sa použije ročná sadzba 10 % za každý deň odo dňa nasledujúceho po dni pôvodnej splatnosti dane do uplynutia lehoty 15 dní na podanie dodatočného daňového priznania alebo do dňa doručenia oznámenia o určovaní dane podľa pomôcok.¹⁷⁷ Právna úprava účinná do 31. decembra 2015 stanovovala sadzbu 10 % z vyrubeného rozdielu dane po daňovej kontrole.¹⁷⁸ Ak daňový subjekt podá **dodatočné daňové priznanie do začatia daňovej kontroly**, pokuta sa vypočíta vo výške základnej úrokovej sadzby ročne, prípadne sa použije ročná sadzba 3 % za každý deň odo dňa pôvodnej splatnosti dane do dňa podania dodatočného daňového priznania, a to z rozdielu medzi sumou uvedenou v dodatočnom daňovom priznaní

¹⁷⁴ K problematike úroku z omeškania upravenej v Daňovom poriadku ako aj v hmotnoprávných daňových predpisoch bližšie pozri: Babčák, V.: Daňové právo na Slovensku, Epos, 2015, s. 726-730

¹⁷⁵ K úroku z omeškania bližšie pozri komentované znenie § 156 Daňového poriadku: Kubincová, S.: Daňový poriadok. Komentár. 1. vydanie, C.H. Beck, 2015, s. 673-683

¹⁷⁶ K vývoju právnej úpravy daňovej kontroly bližšie pozri: Filo, M.: Niektoré aspekty právno-aplikačnej praxe týkajúce sa dĺžky daňovej kontroly v Slovenskej republike. In Papoušková, Z. a kol.: Vybrané institúty správy daní v ČR a na Slovensku po novele. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2012. s. 57-66

¹⁷⁷ Ročná sadzba 10 % sa použije v prípade, ak trojnásobok základnej úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky nedosiahne 10 %.

¹⁷⁸ V znení účinnom do 31. decembra 2015 bola sadzba dane určená vo výške 10 % v prípade, ak trojnásobok základnej úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky nedosiahol 10 %.

a sumou uvedenou v daňovom priznaní.¹⁷⁹ Podľa znenia Daňového poriadku účinného do 31. decembra 2015 bola sadzba 5 % z rozdielu medzi sumou uvedenou v dodatočnom daňovom priznaní a sumou uvedenou v daňovom priznaní.¹⁸⁰ V tejto súvislosti je dôležité dať do pozornosti možnosť podať **dodatočné daňové priznanie aj po začatí daňovej kontroly**, pričom pokuta sa bude počítat' vo výške dvojnásobku základnej úrokovej sadzby ročne, prípadne sa použije ročná sadzba 7 % za každý deň odo dňa pôvodnej splatnosti dane do dňa podania dodatočného daňového priznania.¹⁸¹ Ide o novozakotvené ustanovenie nadväzujúce na možnosť podať dodatočné daňové priznanie po začatí daňovej kontroly, ktorú Daňový poriadok do 31. decembra 2015 neupravoval.

V praxi to znamená, že ak daňový úrad vyrubí podnikateľovi na základe daňovej kontroly za rok 2014 rozdiel dane vo výške 50 tisíc eur, pričom daň bola splatná v roku 2015 a daňová kontrola sa uskutoční po 4 rokoch, t.j. v roku 2019, podľa znenia Daňového poriadku účinného do 31. decembra 2015 by bola pokuta vo výške 5 tisíc eur, pretože by bola vypočítaná paušálne s použitím trojnásobku základnej úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky, minimálne však 10 % zo sumy rozdielu dane. Podľa ustanovení Daňového poriadku účinných do 31. decembra 2015 sa neprihliadalo na dĺžku obdobia medzi splatnosťou dane a daňovou kontrolou. Podľa právnej úpravy účinnej od 1. januára 2016 bude uložená pokuta vo výške 20 tisíc eur, čo znamená, že pokuta bude v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou štvornásobne vyššia, a to z dôvodu, že od uplynutia lehoty na podanie daňového priznania až do uplynutia lehoty na podanie dodatočného daňového priznania uplynuli 4 roky a pokuta sa počíta vo výške 10 % ročne z vyrubenej sumy.¹⁸²

Zákonodarcia súčasne ustanovuje, že **výška pokuty nemôže byť nižšia ako 1 % z vyrubenej sumy a vyššia ako vyrubená suma príslušnej dane**. Pokuta za zákonom stanovené delikty **sa počíta za každý deň** odo dňa nasledujúceho po dni uplynutia lehoty na podanie daňového priznania alebo po dni splatnosti dane až do dňa podania dodatočného daňového priznania alebo do uplynutia 15-dňovej lehoty na podanie dodatočného daňového priznania po spísaní zápisnice o začatí daňovej kontroly, doručení oznámenia o daňovej kontrole, doručení oznámenia o rozšírení daňovej kontroly na iné zdaňovacie obdobie alebo po doručení oznámenia o rozšírení daňovej kontroly o inú daň alebo do dňa doručenia oznámenia o určovaní dane podľa pomôcok.

V tejto súvislosti je potrebné dať do pozornosti **prechodné ustanovenie k úpravám účinným od 1. januára 2016 v § 165e Daňového poriadku**, podľa ktorého sa pri ukladaní pokuty postupuje podľa § 155 v znení účinnom do 31. decembra 2015, ak k podaniu dodatočného daňového priznania, doručeniu oznámenia o určovaní dane podľa pomôcok, spísaniu zápisnice o začatí daňovej kontroly, doručeniu oznámenia o daňovej kontrole, doručeniu oznámenia o rozšírení daňovej kontroly na iné zdaňovacie obdobie alebo k doručeniu oznámenia o rozšírení daňovej kontroly o inú daň došlo do 31. decembra 2015.

¹⁷⁹ Ročná sadzba 3 % sa použije v prípade, ak základná úroková sadzba Európskej centrálnej banky nedosiahne 3 %.

¹⁸⁰ V znení účinnom do 31. decembra 2015 bola sadzba dane určená vo výške 5 % v prípade, ak 1,5-násobok základnej úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky nedosiahol 5 %.

¹⁸¹ Ročná sadzba 7 % sa použije v prípade, ak dvojnásobok základnej úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky nedosiahne 7 %.

¹⁸² Bližšie pozri: Dodatočné daňové priznanie po novom.

https://www.financnasprava.sk/img/pfsedit/Dokumenty_PFS/Infoservis/Aktualne_informacie/dph/2016/2016_03_23_KV_DPH_novela_od_01_01_2016.pdf [25.04.2016]

Úhrnná pokuta a aplikácia absorpčnej zásady

S účinnosťou od 1. januára 2016 sa pri vyvodzovaní zodpovednosti za správne delikty podľa Daňového poriadku a osobitných predpisov môže uložiť aj **úhrnná pokuta, a to podľa toho ustanovenia, ktoré sa vzťahuje na správny delikt s najvyššou hornou hranicou sadzby pokuty**. Úhrnná pokuta sa ukladá, ak sa daňový subjekt dopustil **viac ako jedného správneho deliktu podľa jedného zákona**. Úhrnnú pokutu je možné uložiť za správne delikty napríklad podľa Daňového poriadku, zákona o dani z pridanej hodnoty, zákona o dani z príjmov, zákona o používaní elektronickej registračnej pokladnice atď.¹⁸³ V tejto súvislosti je dôležité uviesť, že ukladanie úhrnnej pokuty je potrebné vykladať tak, že musí ísť o správny delikt definovaný v jednom zákone, a preto nie je prípustné ukladať úhrnnú pokutu za správny delikt, ktorý je porušením zákona o dani z pridanej hodnoty a za správny delikt, ktorý je porušením Daňového poriadku. Správny delikt definovaný v Daňovom poriadku sa pritom považuje za správny delikt zakotvený týmto zákonom bez ohľadu na to, že sa jedná o porušenie povinnosti upravenej v hmotnoprávnom predpise, prípadne vo viacerých hmotnoprávných predpisoch alebo ide o porušenie povinnosti podľa Daňového poriadku a hmotnoprávneho predpisu. Relevantnou skutočnosťou je teda zakotvenie v konkrétnom právnom predpise.¹⁸⁴

Úhrnnú pokutu **ukladá vecne a miestne príslušný správca dane**, ktorý je oprávnený uložiť úhrnnú pokutu iba v prípade, ak je príslušný na uloženie pokuty za viaceré správne delikty. Úhrnnú pokutu **nie možné uložiť, ak** sa daňový subjekt dopustil viacerých správnych deliktov, za ktoré sú oprávnené uložiť pokutu rôzne miestne príslušné daňové úrady ako aj v prípade, keď za jeden správny delikt ukladá pokutu daňový úrad a za iný správny delikt colný úrad.

Pri administratívnoprávnej zodpovednosti rozlišujeme právny moment vyodenia tejto zodpovednosti z hmotnoprávneho a procesnoprávneho hľadiska. **Z hmotnoprávneho hľadiska** je ním uloženie sankcie za správny delikt alebo inej povinnosti páchatelovi správneho deliktu individuálnym správnym aktom. **Z procesnoprávneho hľadiska** je ním moment nadobudnutia právoplatnosti konečného rozhodnutia. Právo na vydanie individuálneho správneho aktu vo veci správneho deliktu je implicitne obsiahnuté v čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd a v čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, ako aj v druhej vete čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Špeciálne právne garancie tohto práva v konaní o trestnom obvinení vyplývajú z čl. 40 ods. 2 a 5 Listiny a z čl. 50 ods. 2 a 5 Ústavy Slovenskej republiky a z čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.¹⁸⁵

Ďalšou podmienkou na uloženie úhrnnej pokuty je **určenie výšky pokuty v rámci zákonom ustanoveného rozpätia**. To znamená, že pokuta nie je ustanovená pevnou sumou alebo výpočtom. Zákonodarca súčasne ustanovuje ďalšiu podmienku, a to možnosť uloženia pokuty v prípade, **ak je to účelné a možné**. Možnosť uloženia pokuty spočíva v posúdení, či správca dane má faktickú a právnu možnosť uložiť pokutu na základe svojich zistení v súvislosti so správou konkrétnej dane. Účelnosť

¹⁸³ Daňový poriadok v § 155a ods. 2 odkazuje na osobitné právne predpisy, ktoré vymenúva príkladom.

¹⁸⁴ Daňový poriadok s komentárom - komentované znenie k novelizácii Daňového poriadku zákonom č. 269/2015 Z. z. účinným od 1. januára 2016. Komentár k § 155a Daňového poriadku, ktorý upravuje úhrnnú pokutu. s. 97-98.

<https://www.financnasprava.sk/sk/legislativa/sprievodca-danami-a-uctovnictv/sprievodca-danami/> 2016 [25.04.2016]

¹⁸⁵ Košičiarová, S.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť, Aleš Čeněk, 2015, s. 216

uloženia úhrnnej pokuty znamená naplnenie sledovaného účelu.¹⁸⁶ Z hľadiska výšky pokuty je potrebné uviesť, že **ak** sa úhrnná pokuta ukladá za viaceré správne delikty, za ktoré **sú horné hranice sadzieb pokút rovnaké**, úhrnná pokuta sa uloží podľa toho ustanovenia, ktoré sa vzťahuje na jeden z nich. Úhrnná pokuta sa pritom uloží **najmenej vo výške najvyššej dolnej hranice sadzby pokuty** ustanovenej za správny delikt z tých správnych deliktov, ktorých sa daňový subjekt dopustil.

Z praktického hľadiska to znamená, že ak napríklad daňový subjekt nepodá daňové priznanie v zákonom stanovenej lehote a dopustí sa tak správneho deliktu podľa § 154 ods. 1 písm. a) bod 1 Daňového poriadku, správca dane, ktorým je daňový úrad, uloží tomuto daňovému subjektu podľa § 155 ods. 1 písm. a) Daňového poriadku pokutu od 30 eur do 16 000 eur. Ak si však daňový subjekt nesplní aj registračnú povinnosť v zákonom stanovenej lehote, dopustí sa správneho deliktu podľa § 154 ods. 1 písm. b) Daňového poriadku, za ktorý správca dane, ktorým je daňový úrad, uloží pokutu podľa § 155 ods. 1 písm. c) od 60 eur do 20 000 eur. Vzhľadom na to, že v tejto situácii je možné aplikovať ustanovenia Daňového poriadku o úhrnnej pokute, správca dane je oprávnený uložiť pokutu v rozpätí od 60 eur do 20 000 eur, a to z toho dôvodu, že úhrnná pokuta sa ukladá najmenej vo výške najvyššej dolnej hranice sadzby pokuty ustanovenej pre správny delikt z tých správnych deliktov, ktorých sa daňový subjekt dopustil. Horná hranica sadzby pokuty sa pritom určuje podľa najvyššej hornej hranice sadzby pokuty ustanovenej pre správny delikt z tých správnych deliktov, ktoré daňový subjekt spáchal.

Zakotvenie úhrnnej pokuty medzi ustanovenia Daňového poriadku považujeme za významnú zmenu v právnej úprave sankcií, pretože **do 31. decembra 2015 nebol inštitút úhrnnej pokuty v daňovom procesnom predpise výslovne upravený**. V prípade ukladania pokuty za viaceré správne delikty **dochádzalo k nejednotnému postupu a rozhodovaniu správcov dane**, ktorí sa odvolávali na čl. 2 ods. 2 Ústavy SR, podľa ktorého „štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.“ Na základe uvedeného článku Ústavy SR **správcovia dane argumentovali**, že absencia úpravy súbehu správnych deliktov a zákonnej analógie použitia právnych predpisov upravujúcich priestupky, trestné činy a prečiny v konaní správcu dane neumožňuje správcovi dane rozhodovanie o správnych deliktoch ako o súbehu. Súčasne správcovia dane mali za to, že konanie o každom správnom delikte, za ktorý sa ukladá pokuta by malo byť samostatným konaním, v ktorom si daňový subjekt uplatňuje všetky svoje práva a povinnosti, a preto by mali ukladať samostatnú pokutu za každé porušenie ustanovenia osobitného predpisu. **Na druhej strane sa daňové subjekty odvolávali na rozhodovaciu činnosť Najvyššieho súdu Slovenskej republiky**, ktorý v judikovaných veciach (Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 16. februára 2011 sp. zn. 2Sžf 9/2010, Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 19. októbra 2011 sp. zn. 2Sžf 44/2011) dospel k záveru, že „napriek tomu, že doterajšia judikatúra v oblasti administratívneho trestania sa nedotkla sankcionovania v oblasti daňového práva, pri preskúmaní zákonnosti rozhodnutí daňových orgánov je povinnosťou správneho súdu skúmať v prípade, ak žalobca spáchal viacero správnych deliktov, či mu správca dane pri ukladaní pokuty za tieto delikty nemal v zmysle absorpčnej zásady uplatňujúcej sa v trestnom práve uložiť iba jednu pokutu ako sankciu za správny delikt najprísnejšie postihnuteľný. Na rozdiel

¹⁸⁶ Daňový poriadok s komentárom - komentované znenie k novelizácii Daňového poriadku zákonom č. 269/2015 Z. z. účinným od 1. januára 2016. Komentár k § 155a Daňového poriadku, ktorý upravuje úhrnnú pokutu. s. 97-98.

<https://www.financnasprava.sk/sk/legislativa/sprievodca-danami-a-uctovnictv/sprievodca-danami/> 2016 [25.04.2016]

od Trestného zákona právne predpisy, ktoré zakotvujú skutkové podstaty správnych deliktov neupravujú postup správnych orgánov pri postihu za súbeh viacerých deliktov. Pri súbehu viacerých správnych deliktov (viacčinný súbeh) pri nedostatku špeciálnej úpravy je potrebné použiť z hľadiska analógie legis, tzv. absorpčnú zásadu, ktorej podstata spočíva v absorpcii sadzieb, t.j. prísnejší trest pohlcuje miernejší. Zbiehajúce sa delikty sú tak postihnuté len trestom určeným pre najťažší z nich, čo pri rovnakých sadzbách pokút znamená, že správny orgán posúdi závažnosť deliktu a úhrnný trest uloží podľa sadzby za najzávažnejší z týchto deliktov. Závažnosť je nutné posudzovať predovšetkým s ohľadom na charakter individuálneho objektu deliktu, čiže záujem proti ktorému delikt smeruje a ku ktorému je ochrana právnym predpisom určená. Na základe analógie je teda potrebné aplikovať pravidlá pre ukladanie úhrnného trestu, čo znamená, že správny orgán uloží za viaceré delikty sankciu podľa ustanovení vzťahujúcich sa na správny delikt najprísnejšie postihnuteľný. Analogické použitie vyššie uvedenej absorpčnej zásady platí aj pri jednočinnom súbehu. Ak je jedným protiprávnym konaním či opomenutím naplnená skutková podstata viacerých správnych deliktov (súbeh) a k ich prejednaniu je príslušný ten istý správny orgán, tak potom tento správny orgán analogicky uloží sankciu vo výmere najprísnejšie trestného zbiehajúceho sa deliktu, pokiaľ osobitný predpis neustanovuje inak.¹⁸⁷

Novelizácia Daňového poriadku a **jednoznačná úprava úhrnnej pokuty s účinnosťou od 1. januára 2016 odstráni nejednotnosť v rozhodovaní pri ukladaní pokút** za viaceré správne delikty, pretože stanovila jasné pravidlá, podľa ktorých sú správcovia dane povinní postupovať. Z uvedeného dôvodu sa už daňové subjekty nebudú musieť odvolávať v súvislosti s ukladaním pokút za správne delikty na potrebu aplikácie analógie uplatňujúcej sa v Trestnom práve a na judikatúru v tejto oblasti.¹⁸⁸ Na základe analyzovaných skutočností možno považovať zakotvenie úhrnnej pokuty za významný medzník vo vývoji právnej úpravy sankcií podľa Daňového poriadku.

Záver

Právna úprava sankcií zakotvená v Daňovom poriadku bola s účinnosťou od 1. januára 2016 novelizovaná zásadným spôsobom. Zmeny sa dotkli nielen § 155 Daňového poriadku upravujúceho pokuty, ale medzi ustanovenia o sankciách bol zahrnutý aj inštitút úhrnnej pokuty. Nová právna úprava jednoznačne určila nutnosť aplikácie absorpčnej zásady a odstránila pochybnosti o možnosti uplatňovania tejto zásady pri vyvodzovaní zodpovednosti za spáchanie viacerých správnych deliktov. V súvislosti so zmenami právnej úpravy v podávaní dodatočného daňového priznania sa zaviedol časový prvok pri ukladaní pokút, čo znamená, že čím neskôr daňový subjekt

¹⁸⁷ K aplikácii absorpčnej zásady bližšie pozri: Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 16. februára 2011 sp. zn. 2Sžf/9/2010 a Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 19. októbra 2011 sp. zn. 2Sžf/44/2011

¹⁸⁸ Daňové subjekty sa odvolávali aj na rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29. novembra 2012 sp. zn. 5Sžf/85/2011, v ktorom Najvyšší súd SR zastáva názor, že trestanie za správne delikty musí podliehať rovnakému režimu ako trestný postih za trestné činy. Je preto nevyhnutné poskytnúť záruky a práva, ktoré sú zakotvené v Trestnom zákone a Trestnom poriadku nielen obvinenému z trestného činu ale aj subjektu, voči ktorému je vyvodzovaná administratívnoprávna zodpovednosť, čo napokon vyplýva aj zo zásady č. 6 Odporúčania o správnych sankciách, podľa ktorej je nevyhnutné v rámci správneho konania vo veciach správnych sankcií poskytovať okrem záruk spravodlivého správneho konania v zmysle rezolúcie 77(31) aj pevne zavedené záruky v trestnom konaní. Najvyšší súd SR súčasne dodáva, že hranice medzi trestnými deliktami, za ktoré ukladá trest súd a správnymi deliktami, za ktoré ukladajú sankcie správne orgány, sú určené prejavom vôle zákonodarcu a nie sú odôvodnené prirodzenoprávnymi princípmi. K výkladu Odporúčania R (91) 1 Výboru ministrov o správnych sankciách bližšie pozri: Košičiarová, S.: Princípy dobrej verejnej správy a Rada Európy, Iura Edition, 2012, s. 321-406

podá dodatočné daňové priznanie, prípadne daň alebo rozdiel dane budú vyrubené na základe daňovej kontroly, tak tým bude pokuta vyššia. Zmeny v oblasti ukladania pokút účinné od 1. januára 2016 možno preto považovať za zásadné, a to nielen z dôvodu zavedenia časového rozlíšenia pri určení výšky pokuty, ale aj z dôvodu definovania pravidiel súvisiacich s aplikáciou absorpčnej zásady. Záverom je potrebné konštatovať, že bude zaujímavé sledovať ďalší vývoj právnej úpravy sankcií a prípadné zmeny a doplnenia v novozakotvenom inštitúte úhrnnej pokuty vyvolané aplikačnou praxou.

Použitá literatúra

Babčák, V.: Daňové právo na Slovensku, Epos, 2015, ISBN: 978-80-562-0091-9, 750 s.

Filo, M.: Niektoré aspekty právno-aplikačnej praxe týkajúce sa dĺžky daňovej kontroly v Slovenskej republike. In Papoušková, Z. a kol.: Vybrané instituty správy daní v ČR a na Slovensku po novele. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2012, ISBN 978-80-87382-29-5, s. 57-66.

Košičiarová, S.: Princípy dobrej verejnej správy a Rada Európy, Iura Edition, 2012, ISBN: 978-80-8078-519-2, 556 s.

Košičiarová, S.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť, Aleš Čeněk, 2015, ISBN: 978-80-7380-578-4, 376 s.

Králik, J., Grúň, L.: Malý slovník finančného práva, MANZ Bratislava, 1998, ISBN: 80-85719-17-7, 197 s.

Krchlíková, K., Mrvová, M.: Daňový poriadok s vysvetlivkami, Iura Edition, 2012, ISBN: 978-80-8078-488-1, 321 s.

Kubincová, S.: Daňový poriadok. Komentár. 1. vydanie, C.H. Beck, 2015, ISBN: 978-80-89603-28-2, 752 s.

Daňový poriadok s komentárom - komentované znenie k novelizácii Daňového poriadku zákonom č. 269/2015 Z. z. účinným od 1. januára 2016. Komentár k § 155a Daňového poriadku, ktorý upravuje úhrnnú pokutu. s. 97-98.

<https://www.financnasprava.sk/sk/legislativa/sprievodca-danami-a-uctovnictv/sprievodca-danami/ 2016> [25.04.2016]

Dodatočné daňové priznanie po novom.

https://www.financnasprava.sk/img/pfsedit/Dokumenty_PFS/Infoservis/Aktualne_informacie/dph/2016/2016_03_23_KV_DPH_novela_od_01_01_2016.pdf [25.04.2016]

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 16. februára 2011 sp. zn. 2Sžf 9/2010

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 19. októbra 2011 sp. zn. 2Sžf 44/2011

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29. novembra 2012 sp. zn. 5Sžf 85/2011

Súdny prieskum rozhodnutia o rozpustení zhromaždenia

(A Decision to Dissolve an Assembly and its Judicial Review)

Matej Horvat,¹⁸⁹ Branislav Cepek¹⁹⁰

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá zhromažďovacím právom chráneným Ústavou SR. Zhromaždenie môže byť za podmienok stanovených zákonom rozpustené, pričom rozpustenie zhromaždenia možno preskúmať správnym súdom. Príspevok sleduje terminológiu, ktorú používa zákon o zhromažďovacom práve (oznámenie o rozpustení zhromaždenia) a terminológiu použitú Správnym súdnym poriadkom (rozhodnutie o rozpustení zhromaždenia). Zaoberá sa možnosťami podania žaloby voči rozhodnutiu (oznámeniu) o rozpustení zhromaždenia a analyzuje, či aj účastník zhromaždenia môže podať túto žalobu.

KLúčové slová: zhromaždenie, zhromažďovacie právo, správny súd, oznámenie, rozhodnutie, iný zásah orgánu verejnej správy, faktický úkon

Abstract: The right to assembly is the topic of the paper. This right is protected by the Constitution of the Slovak republic whereas its specifics are laid down by the Act on Assembly. Any assembly may be dissolved under the conditions laid down by the Act on Assembly; such dissolution of the assembly is always subjected to review by the administrative justice. The paper focuses on the terminology used by the Act on Assembly ("announcement of dissolution of the assembly") and the terminology used by the Administrative Procedure Code ("decision on the dissolution of the Assembly"). It deals with the possibilities of lawsuits against the decision (or announcement) on the dissolution of the assembly and it analyses whether the assembly participants may file this lawsuit.

Keywords: assembly, assembly law, administrative justice, announcement, decision, other intervention of an administrative body, factual action

Úvod

Úroveň poskytovania ochrany práv a právom chránených záujmov fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy je vždy znakom, ktorý poukazuje na vyspelosť právneho a demokratického štátu. Len ten štát, ktorý túto ochranu nielen poskytuje, ale ju aj reálne garantuje, t. j. má vytvorený fungujúci systém ochrany ľudských práv a slobôd pred svojvoľným zasahovaním verejnej správy do sféry práv súkromných osôb, možno považovať za vyspelý. V Slovenskej republike je táto podmienka naplnená viacerými spôsobmi. V prvom rade je to existenciou nezávislých inštitúcií, ktoré napomáhajú chrániť záujmy osôb, ale aj verejné záujmy.¹⁹¹ Z nich možno najvýznamnejšie postavenie prisúdiť súdom, ktoré z hľadiska svojho ústavného postavenia v právnom poriadku Slovenskej republiky predstavujú nezávislé, nestranné a odborné orgány ochrany práv a právom chránených záujmov.

Vo vzťahu k súdnictvu treba podotknúť, že jeho riadny chod je nevyhnutné zabezpečiť aj prostredníctvom kvalitnej legislatívy, a to nielen hmotnoprávneho charakteru, ale aj procesnoprávneho charakteru. Kvalitná legislatíva napomáha riadnemu, rýchlemu a odbornému rozhodovaniu súdov.

Jedným z cieľom reformy civilného procesného práva bolo aj zvýšenie právnej istoty účastníkov konania pred súdmi v záujme zabezpečenia efektívneho súdnictva, ktoré garantuje včasné rozhodnutie vo veci. Výsledkom reformy bolo prijatie viacerých

¹⁸⁹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra správneho a environmentálneho práva, Šafárikovo nám. č. 6, P.O.BOX 313, 810 00 Bratislava, matej.horvat@flaw.uniba.sk.

¹⁹⁰ Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva, Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, branislav.cepek@paneurouni.sk.

¹⁹¹ Príkladmo prokuratúra, verejný ochranca práv, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, a pod.

zákonov, pričom v tomto článku sa budeme venovať zákonu č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok (ďalej len „SSP“).

Dôvodová správa k SSP uvádza, že cieľom právnej úpravy je vytvoriť také procesnoprávne inštitúty, ktoré umožnia čo najviac sa priblížiť k ideálu rýchlej a spravodlivej ochrany práv a právom chránených záujmov účastníkov konania za predpokladu zodpovedného prístupu subjektov k súdnemu konaniu a vytvoriť tak priestor pre kvalitnejšie súdne rozhodnutia.¹⁹²

1.Právna úprava súdneho prieskumu rozhodnutia o rozpustení zhromaždenia

1.1 Základné ústavnoprávne súvislosti zhromažďovacieho práva

Právo zhromažďovať sa patrí medzi významné politické práva. V Ústave SR¹⁹³ je toto právo garantované článkom 28.¹⁹⁴ Toto právo však garantuje napríklad aj čl. 11 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Ústavnoprávna teória k tomuto právu uvádza, že je z hľadiska svojho účelu úzko spojené so slobodou prejavu, pretože v zásade ide o jednu z foriem, ktorou sa sloboda prejavu vykonáva. Prostredníctvom zhromaždenia sa osoby vyjadrujú k veciam verejného alebo spoločenského záujmu, a to aj s cieľom ovplyvniť rozhodnutie príslušného orgánu verejnej moci.¹⁹⁵ Zhromažďovacia sloboda je tradičnou demokratickou formou kolektívneho prejavu názoru na verejné veci, agitáciu pre určité názory, manifestačný prejav názorov, agitáciu vo voľbách, propagáciu či protestné zhromaždenie v podmienkach pluralitných demokracií.¹⁹⁶

Poukazuje sa ďalej aj na to, že súčasťou práva pokojne sa zhromažďovať nie je zabezpečenie právneho účinku vyjadreného postoja v zmysle povinnosti Slovenskej republiky alebo ktoréhokoľvek orgánu verejnej moci realizovať opatrenia na uskutočnenie požiadaviek prezentovaných na zhromaždení.¹⁹⁷

Článok 28 Ústavy SR chráni právo pokojne sa zhromažďovať a neoprávňuje na násilné akcie. Účastník zhromaždenia sa nespráva pokojne, ak sa dopúšťa násilných činov proti osobám alebo majetku. Táto skutočnosť je podmienkou na záruku zhromažďovacej slobody ako prostriedku aktívnej účasti na politickom procese. Slobodná demokracia sa jej nesmie zrieknuť aj preto, lebo obrana pred násilnými akciami vyvoláva opatrenia, ktoré majú za následok obmedzenie slobody.¹⁹⁸

Z pohľadu správneho práva je významná najmä posledná veta čl. 28 ods. 2 Ústavy SR, podľa ktorej nemožno zhromaždenie podmieňovať povolením orgánu verejnej správy. Uvedené znamená, že na zvolávanie zhromaždenia sa neuplatní povolovací princíp.¹⁹⁹ Túto myšlienku rešpektuje aj ZhromZ,²⁰⁰ podľa ktorého však zvolanie

¹⁹² Všeobecná časť dôvodovej správy k SSP, s. 2. Dostupné na <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/Download.aspx?DocID=408731>>.

¹⁹³ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“).

¹⁹⁴ (1) Právo pokojne sa zhromažďovať sa zaručuje. (2) Podmienky výkonu tohto práva ustanoví zákon v prípadoch zhromažďovania na verejných miestach, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti, majetku alebo pre bezpečnosť štátu. Zhromaždenie sa nesmie podmieňovať povolením orgánu verejnej správy.

¹⁹⁵ Svák, J., Cibulka, L.: Ústavné právo Slovenskej republiky, osobitná časť. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, Žilina : EUROKÓDEX, 2013, s. 199.

¹⁹⁶ Klíma, K.: Ústavní právo. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 354.

¹⁹⁷ Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky, komentár. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 331-332.

¹⁹⁸ Brösl, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 163-164.

¹⁹⁹ Martvoň, A. In Vrabko, M. a kol.: Správne právo hmotné, osobitná časť. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012, s. 75.

²⁰⁰ Zákon č. 84/1990 Zb. o zhromažďovacom práve v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZhromZ“).

zhromaždenia treba dopredu ohlásiť príslušnej obci alebo okresnému úradu,²⁰¹ a to najskôr šesť mesiacov pred dňom jeho konania a najneskôr päť dní vopred.²⁰² Teória k tomu dodáva, že v žiadnom prípade samotné opomenutie povinnosti oznámiť konanie zhromaždenia, prípadne aj jej úmyselné nesplnenie zvolávateľom zhromaždenia, bez ďalších znakov nemôže byť dôvodom pre obmedzenie práva pokojne sa zhromažďovať. Opačný výklad by fakticky jednoznačne znamenal zavedenie povoloňovacieho režimu. Takýmito znakmi môžu byť prípady, keď počas neozenámeného zhromaždenia nastali okolnosti, ktoré môžu byť dôvodom zákazu alebo rozpustenia zhromaždenia a ktoré sú taxatívne uvedené v zákone. Striktné dodržanie zákonnej požiadavky na oznámenie zhromaždenia by vo svojom dôsledku mohlo znamenať obmedzenie zhromažďovacieho práva napríklad v takých prípadoch, keď ku zhromaždeniu na verejnom mieste dôjde v dôsledku spontánnej reakcie na udalosť alebo správu.²⁰³

1.2 Právna úprava konania vo veciach zhromažďovania občanov

Právna úprava konania vo veciach zhromažďovania občanov je zachytená v SSP v ustanoveniach § 402 až § 411. Systematicky je zaradené ako štvrtý diel piatej hlavy (konania vo veciach politických práv) štvrtej časti (osobitné konania) SSP. Podporne sa na toto konanie použije aj prvá a druhá časť SSP, t. j. všeobecné ustanovenia zákona a všeobecné ustanovenia o konaní v správnom súdnictve.²⁰⁴

Správny súd poskytuje ochranu politickému právu na zhromažďovanie v dvoch rovinách, a to v rovine,

- a) keď obec alebo okresný úrad zakázu zhromaždenie²⁰⁵ alebo
- b) keď obec alebo okresný úrad prostredníctvom svojho zástupcu prítomného na zhromaždení, alebo ak takáto osoba na zhromaždení nie je, tak príslušník Policajného zboru v službe, zhromaždenie rozpustia.²⁰⁶

V prvom prípade ide o zákaz konania zhromaždenia, kde sa zakazuje, aby sa konalo zhromaždenie ešte pred tým, ako reálne ku zhromaždeniu osôb dôjde. V druhom prípade ide o rozpustenie zhromaždenia, ktoré sa týka zhromaždenia, ktoré sa v danom momente už uskutočňuje.

Dôvody pre zákaz zhromaždenia sa uvádzajú v § 10 ZhromZ.

Dôvody na rozpustenie zhromaždenia sú vymedzené v § 12 ZhromZ. Ide o nasledovné situácie:

- a) ak sa zhromaždenie koná, hoci bolo zakázané,
- b) zhromaždenie, ktoré sa koná bez toho, že bolo oznámené podľa § 5 ZhromZ, ak nastali okolnosti, ktoré by odôvodnili jeho zákaz (to platí aj pre zhromaždenia, ktoré neboli zvolané),
- c) ak sa zhromaždenie koná vo večerných hodinách a pokračuje aj po určenom čase ukončenia,
- d) ak zhromaždenie, ktoré bolo oznámené a nebolo zakázané, ale sa podstatne odchýlilo od oznámeného účelu takým spôsobom, že v priebehu

²⁰¹ Pozri § 4 a § 20 ZhromZ.

²⁰² Pozri § 5 ods. 1 ZhromZ.

²⁰³ Klíma. K. a kol.: Komentár k Ústave a Listině, 2. díl. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1130-1131.

²⁰⁴ Z týchto všeobecných ustanovení treba vyzdvihnúť najmä ustanovenia o základných princípoch konania (§ 5 SSP), právomoci, príslušnosti, organizácii a zložení správnych súdov (§ 6 až § 24 SSP), zastúpení (§ 49 SSP), skúmaní podmienok konania (§ 97 SSP), odmietnutí žaloby (§ 98 SSP), prerušení a zastavení konania (§ 99 a § 100 SSP), rozhodnutia vo veci samej (§ 133 a nasl. SSP).

²⁰⁵ Pozri § 402 ods. 1 SSP.

²⁰⁶ Pozri § 402 ods. 2 SSP.

zhromaždenia nastali okolnosti, ktoré by odôvodnili jeho zákaz podľa § 10 ods. 1 ZhromZ,

e) ak účastníci zhromaždenia páchajú trestné činy a nápravu sa nepodarilo zaistiť iným spôsobom, najmä zákrokom proti jednotlivým páchatelom.²⁰⁷

Iné dôvody pre zákaz zhromaždenia alebo pre rozpustenie zhromaždenia ZhromZ nepozná. Prípustnosť zásahov do práva zhromažďovať sa, sa odvíja od účelu zhromaždenia a od posúdenia, či zhromaždenie smeruje alebo vyzýva k priamemu alebo nepriamemu ohrozeniu relatívne konkrétne vymedzených práv (napríklad osobných, politických alebo iných práv), relatívne konkrétne vymedzených osôb alebo spoločenských skupín osôb. Zákonodarca preto umožnil orgánom verejnej moci do tohto práva zasiahnuť, pokiaľ by účel presadzovaného zhromaždenia viedol k tomuto predvídanému následku.²⁰⁸

Účastníkom konania pred správnym súdom sú len žalobca a žalovaný, iných účastníkov konania SSP zásadne pre tento typ konania nepripúšťa. Výnimkou z tejto zásady je prokurátor, ktorého postavenie upravuje všeobecné ustanovenie SSP v § 46, podľa ktorého prokurátor môže vstúpiť do ktoréhokoľvek konania pred správnym súdom a ak tak učiní, má *ex lege* postavenie účastníka konania.²⁰⁹

Žalobcom v konaní môže byť len zvolávateľ zhromaždenia. Jeho cieľom je prostredníctvom dôkazov preukázať, že neboli splnené podmienky na vydanie rozhodnutia o zákaze zhromaždenia alebo o rozpustení zhromaždenia.²¹⁰

Žalovaným je orgán verejnej správy, ktorý vydal žalobou napadnuté rozhodnutie, teda obec, okresný úrad alebo v prípade žaloby podľa § 402 ods. 2 SSP aj Ministerstvo vnútra SR.²¹¹

Žalobca nie je povinný pred podaním žaloby vyčerpať riadny opravný prostriedok, čo vyplýva zo znenia § 19 ZhromZ.²¹²

Žalobca má 15 dňovú lehotu na podanie žaloby; lehota plyní odo dňa nasledujúceho po dni doručenia rozhodnutia, proti ktorému smeruje.²¹³ Náležitosti žaloby vymedzuje § 407 SSP, pričom prílohou žaloby je aj pripojené napadnuté rozhodnutie.

Správna žaloba vo veciach zhromažďovania občanov sa podáva na vecne príslušnom správnom súde, ktorým je krajský súd. Miestna príslušnosť sa spravuje všeobecným ustanovením, podľa ktorého je miestne príslušným ten krajský súd, v ktorého obvode má sídlo orgán verejnej správy, ktorý rozhodol v prvom stupni.²¹⁴

²⁰⁷ Tieto dôvody vymenúvame z toho dôvodu, že v ďalšom texte sa budeme venovať už iba alternatíve, keď došlo k rozpusteniu zhromaždenia.

²⁰⁸ Maslen, M. In *Kolektív: Verená správa, základné práva a slobody*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2015, s. 188-189.

²⁰⁹ Pozri § 46 a § 48 SSP.

²¹⁰ Pozri § 404 SSP.

²¹¹ Vychádzame analogicky z ustanovenia § 255 ods. 2 SSP a myšlienky, že Policajný zbor nemožno považovať ani za orgán verejnej moci, a teda ani za štátny orgán a ani za orgán štátnej správy, ale za verejný ozbrojený zbor. Rozlišovanie medzi pojmom verejný zbor a orgán verejnej moci má nielen doktrínálny význam, ale aj praktický pri správnom určení žalovaného vo veciach nezákonných zásahov, ako aj zodpovednosti za škodu pri výkone verejnej moci (*Škrobák, J.* In *Vrabko, M. a kol.: Správne právo hmotné, osobitná časť*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012, s. 143-144).

²¹² Znenie účinné od 1. 7. 2016 vykonané novelou ZhromZ zákonom č. 125/2016 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s prijatím Civilného sporového poriadku, Civilného mimosporového poriadku a Správneho súdneho poriadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²¹³ Pozri § 406 SSP.

²¹⁴ Pozri § 10 a § 23 SSP.

Ak správny súd po preskúmaní zistí dôvodnosť žaloby podľa § 402 ods. 1 SSP, uznesením zruší napadnuté rozhodnutie. Vo výroku uvedie účel zhromaždenia, zvolávateľa zhromaždenia a číslo a deň vydania zrušeného rozhodnutia. Správny súd rozhodne o tejto žalobe do troch dní od jej doručenia príslušnému správneému súdu.²¹⁵ Ak správny súd zruší rozhodnutie o zákaze zhromaždenia, zvolávateľ je oprávnený zhromaždenie usporiadať podľa pôvodného oznámenia alebo do 30 dní od právoplatnosti rozhodnutia správneho súdu.²¹⁶

Správny súd po preskúmaní žaloby podľa § 402 ods. 2 SSP uznesením rozhodne, či zhromaždenie bolo alebo nebolo rozpustené v súlade so zákonom. Vo výroku uvedie účel zhromaždenia, zvolávateľa zhromaždenia a číslo a deň vydania rozhodnutia a uvedenie dôvodu, pre ktorý považuje rozhodnutie za nezákonné. Vo vzťahu k tejto žalobe SSP lehotu pre vydanie rozhodnutia správnym súdom neustanovuje.²¹⁷

Obe tieto rozhodnutia správneho súdu možno napadnúť kasačnou sťažnosťou, ak spĺňajú podmienky podľa § 439 a nasl. SSP, ako aj žalobou na obnovu konania, ak spĺňajú podmienky podľa § 472 a § 473 SSP.

2. Nezodpovedané otázky právnej úpravy súdneho prieskumu rozhodnutia o rozpustení zhromaždenia

Vo vzťahu k rozpusteniu zhromaždenia uvádza ZhromZ, ako už bolo vyššie spomenuté, viaceré dôvody. Z textu zákona vyplýva, že rozpustiť zhromaždenie môžu len zákonom vymedzené subjekty, ktorými sú v prvom rade zástupcovia toho subjektu, ktorému bolo zhromaždenie ohlásené, t. j. obce alebo okresného úradu. V prípade, ak obec alebo okresný úrad nevyšlú zástupcu na zhromaždenie, môže ho rozpustiť aj príslušník policajného zboru v službe.

ZhromZ neupravuje bližšie procesný postup, ako dochádza k rozpusteniu zhromaždenia. Konštatuje len dôvody, pre ktoré musí byť zhromaždenie rozpustené a že sa tak udeje prostredníctvom oznámenia o rozpustení zhromaždenia. Oznámenie musí obsahovať dôvody na rozpustenie a upozornenie na následky neuposlušnosti tejto výzvy a musí sa urobiť takým spôsobom, aby bolo účastníkom zrozumiteľné a aby sa s ním všetci účastníci zhromaždenia mohli oboznámiť.²¹⁸

Z textu právneho predpisu nevyplýva forma tohto oznámenia. Z logiky veci a dôvodu operatívnosti musí ísť o oznámenie v ústnej forme a nie v písomnej forme. Je pritom viac než otáznave, či správny orgán je následne povinný vyhotoviť aj písomné rozhodnutie o rozpustení zhromaždenia. Tomu by síce nahrávalo znenie § 1 ods. 1 Správneho poriadku,²¹⁹ keďže ZhromZ nevyklučuje jeho subsidiárnu aplikáciu, avšak otáznave by ostávalo napríklad doručovanie takéhoto rozhodnutia. Zrejme by správny orgán doručoval verejnou vyhláškou, keď by sa využilo ustanovenie § 26 ods. 1 Správneho poriadku, pretože nie je známy pobyt účastníkov konania.

Domnievame sa, že rozpustením zhromaždenia sa zasahuje do práva na zhromažďovanie garantovaného Ústavou SR, a preto je nevyhnutné, aby rozpustenie bolo preskúmateľné nezávislými a nestrannými súdmi, čo vyplýva aj zo znenia čl. 46 ods. 2 Ústavy SR, podľa ktorého z právomoci súdu nesmie byť vylúčené preskúmanie rozhodnutí týkajúcich sa základných práv a slobôd. Rozpustenie zhromaždenia teda musí byť preskúmateľné z toho hľadiska, či k nemu nedošlo svojvoľne.

²¹⁵ Pozri § 409 a 410 SSP.

²¹⁶ § 11 ods. 3 ZhromZ.

²¹⁷ Pozri § 411 SSP.

²¹⁸ § 12 ods. 1 ZhromZ.

²¹⁹ Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Správny poriadok“).

Na základe uvedených poznámok a ich analýzou vo vzťahu k textu SSP, možno identifikovať viacero problematických miest. Konkrétne ide o nasledovné štyri otázky.

a) Môžem ako účastník zhromaždenia podať žalobu o preskúmanie rozpustenia zhromaždenia?

b) Ak nemôžem, prisudzuje mi SSP inú možnosť ochrany práv?

c) Čo sa bude prikladať k žalobe, keďže SSP vyžaduje pripojenie napadnutého rozhodnutia?

d) Odkedy plyní lehota na podanie žaloby podľa § 402 ods. 2 SSP?

Ad a) Účastník zhromaždenia nemôže podať žalobu v spomenutej veci. Uvedené opierame o ustanovenia o žalobnej legitimácii, kde jediným oprávneným subjektom na podanie žaloby je zvolávateľ zhromaždenia.²²⁰

Ad b) Rozpustením zhromaždenia nemusí dôjsť len k porušeniu práv zvolávateľa, ale aj ktoréhokoľvek účastníka tohto zhromaždenia. Svojou účasťou na ňom každý účastník realizuje svoje právo zhromaždiť sa. Ak dôjde k rozpusteniu zhromaždenia možno uvažovať o tom, že toto právo bolo rozpustením zhromaždenia porušené.

Ak vezmeme do úvahy ustanovenie SSP o aktívnej legitimácii na podanie žaloby v tejto veci, potom účastník zhromaždenia nemá právo podať túto žalobu. Tento stav však možno hodnotiť ako minimálne na hrane s ústavnou konformitou so spomínaným článkom 46 ods. 2 Ústavy SR.

Domnievame sa, že aj za súčasného stavu je možné, aby sa aj účastník zhromaždenia bránil voči nezákonnému rozpusteniu zhromaždenia. Vychádzame pritom z myšlienky, aká konkrétna forma činnosti verejnej správy je vyjadrená slovným spojením „oznámi rozpustenie zhromaždenia” a ktorá je upravená v ZhromZ.

Sme toho názoru, že ide o tzv. zásah. Zásah je legálne definovaný na účely SSP v § 3 ods. 1 písm. e) ako faktický postup vykonaný pri plnení úloh v oblasti verejnej správy, ktorým sú alebo môžu byť práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti fyzickej osoby a právnickej osoby priamo dotknuté.

Zásahy predmetného charakteru právna teória označuje najčastejšie pojmom faktický úkon. Zaraďujú sa medzi procedurálne formy činnosti verejnej správy.²²¹ Ide o osobitnú skupinu správnych úkonov vo verejnej správe, ktorých výsledkom nie sú formy činnosti vykonávateľa verejnej správy v písomnej podobe. Postup vykonávateľa verejnej správy v týchto prípadoch splyva s jeho samotným výsledkom – faktickým alebo donucovacím úkonom.²²² Ide o prejav vôle vykonávateľa verejnej správy. Nevydáva sa vo formálnom procedurálnom postupe písomnou formou z dôvodu, že to vylučuje nevyhnutnosť okamžitého zásahu v záujme ochrany verejného záujmu.²²³ Z povahy veci vyplýva, že bude uskutočnený ústne, prípadne bude signalizovaný posunkom (gestom) alebo aj za pomoci nejakého technického zariadenia.²²⁴ Proti týmto úkonom sa zásadne nemožno brániť v správnom konaní;²²⁵ platí pre ne prezumpcia správnosti. Pre adresáta tohto pokynu platí, že sa mu musí podriaďiť a splniť ho.

Ako vyplýva z uvedeného krátkeho rozboru pojmu zásah verejnej správy tak z pohľadu legislatívy, ako aj z pohľadu právnej teórie, možno usúdiť, že oznámenie o rozpustení zhromaždenia je faktickým pokynom smerujúcim voči účastníkom

²²⁰ § 404 SSP.

²²¹ Vačok, J. In Vrabko, M. a kol.: Správne právo hmotné, všeobecná časť. Bratislava : C. H. Beck, 2012, s. 196.

²²² Košíčiarová, S.: Správne právo hmotné, všeobecná časť. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 188.

²²³ Košíčiarová, S.: Správne právo procesné, všeobecná časť. Šamorín : Heuréka, 2015, s. 74.

²²⁴ Staša, J. In Hendrych, D. a kol.: Správni právo hmotné, obecná časť. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 279.

²²⁵ Rovnako Staša, J. In Hendrych, D. a kol.: Správni právo hmotné, obecná časť. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 278.

zhromaždenia, ktorí sa voči nemu nemôžu v danej chvíli brániť, ale sú povinní sa mu podrobiť.

Vzhľadom na to, že ochrana tu neprichádza do úvahy v danom momente, treba uvažovať minimálne o následnej (dodatočnej) ochrane. Pokiaľ ide o nezákonné zásahy, prichádza do úvahy konanie podľa § 252 SSP, t. j. konanie o žalobe proti inému zásahu orgánu verejnej správy. Konkrétne potom máme na mysli žalobu podanú podľa § 252 ods. 2 SSP, kedy sa možno domáhať aj určenia nezákonnosti už skončeného iného zásahu orgánu verejnej správy, ak počas jeho trvania nebolo možné podať žalobu podľa odseku 1 a rozhodnutie správneho súdu je dôležité na náhradu škody alebo inú ochranu práv žalobcu.

Zásah v podobe rozpustenia zhromaždenia je jednoznačne ukončený. Počas rozpúšťania zhromaždenia neprichádzalo do úvahy podať žalobu podľa § 252 ods. 1 SSP. Cieľom podania žaloby je konštatovanie nezákonnosti rozpustenia, t. j. či boli splnené podmienky na jeho rozpustenie alebo nie. Napokon poslednou podmienkou podania žaloby je alternatívne buď žiadosť o náhradu škody, alebo iná ochrana práv žalobcu. Práve druhá spomenutá alternatíva v prípade rozpustenia zhromaždenia prichádza do úvahy, pretože sa týmto postupom mohlo zasiahnuť do zhromažďovacieho práva.

Domnievame sa preto, že účastník zhromaždenia sa môže domôcť ochrany svojich práv práve prostredníctvom tejto žaloby. Týmto spôsobom by sa zároveň aj vyriešil problém ohľadom prílohy k žalobe, ktorý spomíname pod **ad c)**. Prílohou žaloby na preskúmanie rozhodnutia o rozpustení zhromaždenia musí byť aj napadnuté rozhodnutie, ktoré sa však v prípade rozpustenia zhromaždenia prakticky nevydáva. Žaloba proti inému zásahu orgánu verejnej správy takúto prílohu nevyžaduje.

V prípade, ak by žalobu podával zvolávateľ zhromaždenia, je tiež otázne, či by mal k dispozícii predmetnú žalobu. Sme totiž toho názoru, že aj pokiaľ by správny *ex post* vydával rozhodnutie v danej veci,²²⁶ tak vzhľadom na to, že rozpustenie ako úkon nesmeruje len voči zvolávateľovi zhromaždenia, ale voči každému účastníkovi zhromaždenia, musel by správny orgán toto rozhodnutie doručovať verejnou vyhláškou a nie do vlastných rúk zvolávateľa. Pokiaľ správny orgán doručuje písomnosť, musí zvoliť buď jeden, alebo druhý spôsob doručovania, pričom, ak sú splnené dôvody na doručenie verejnou vyhláškou, musí správny orgán doručovať verejnou vyhláškou. Nesmie tieto spôsoby kombinovať. Dôvody sú dva, a to

a) rovnosť účastníkov konania, keďže doručenie do vlastných rúk jednému účastníkovi konania a druhému „len“ prostredníctvom verejnej vyhlášky, o ktorej sa nemusí dozvedieť, možno vnímať ako neprimerané zvýhodnenie prvého účastníka konania,

b) právna istota vo vzťahu k plynutiu lehôt pre podanie riadneho opravného prostriedku voči danému rozhodnutiu a s tým spojeným určením dňa právoplatnosti rozhodnutia.

Sme však toho názoru, že nie je v rozpore s princípom rovnosti účastníkov konania, pokiaľ správny orgán oznámi neformálnym listom všetkým známym účastníkom konania bez výnimky, že došlo k doručeniu rozhodnutia vo veci prostredníctvom verejnej vyhlášky.

Na základe uvedeného sme toho názoru, že aj zvolávateľ zhromaždenia by sa k tomuto rozhodnutiu priamo nedostal, ale až následne na základe vyžiadania rozhodnutia od správneho orgánu. S tým je však spojená aj skutočnosť, že pokiaľ

²²⁶ Prikláňame sa k názoru J. Stašu, že podľa zákona len výnimočne dochádza k dodatočnej formalizácii úkonu. Pozri *Staša, J. In Hendrych, D. a kol.: Správni právo hmotné, obecná časť. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 278.*

správny orgán nezareaguje promptne, potom sa zvolávateľ zhromaždenia ako žalobca vystavuje riziku zmeškania lehoty pre podanie žaloby ako takej.

S predmetnými myšlienkami potom súvisí aj otázka **ad d)**, ktorá smeruje k určení začiatku plynutia lehoty na podanie žaloby vo veciach zhromažďovania občanov. Z § 406 SSP vyplýva, že žaloba musí byť podaná v lehote 15 dní od doručenia rozhodnutia, proti ktorému smeruje. Ako však už bolo spomenuté, keďže vo veci sa rozhodnutie nevydáva, táto lehota nemá ani ako začať plynúť. Uvedený problém opäť možno odstrániť tým, že budeme o konaní uvažovať ako o konaní o žalobe proti inému zásahu orgánu verejnej správy. Pre toto konanie platí, že žaloba musí byť podaná v lehote dvoch mesiacov odo dňa, keď sa osoba dotknutá iným zásahom orgánu verejnej správy o ňom dozvedela, najneskôr do dvoch rokov odo dňa vykonania iného zásahu orgánom verejnej správy,²²⁷ čo nespôsobuje zásadné výkladové problémy.

Záver

Predmetným článkom sme chceli poukázať na niekoľko skutočností. Zámer zákonodarcu v podobe poskytnutia efektívnejšej právnej ochrany jednotlivca voči aktom verejnej správy možno považovať za legitímny a vítaný. Na ceste k zlepšeniu stavu vymožiteľnosti práva na Slovensku však stojí aj naďalej viacero prekážok. Z článku vyplýva viacero skutočností, ktoré musí zákonodarca zvážiť, ak chce dosiahnuť tie ciele, ktoré si schválením SSP zaumienil.

Možno si povšimnúť, že problematickou časťou SSP je jeho terminológia. Ako sme poukázali v článku, táto terminológia zrejme nie je zosúladená jednak s ostatnou legislatívou (osobitnými právnymi predpismi) a jednak ani s právnou teóriou. Tento stav nemožno hodnotiť pozitívne. Zákonodarca musí pri tvorbe zákonov vychádzať zo zaužívaných slovných spojení. O to viac to platí pri takom významom predpise, akým je SSP.

Základom nepresnosti v prípade popísanom v článku je, že zatiaľ čo SSP používa pojem rozhodnutie o rozpustení zhromaždenia, ZhromZ ako osobitný právny predpis upravujúci politické právo na zhromažďovanie, tento pojem nepoužíva, ale používa pojem oznámenie rozpustenia zhromaždenia. S tým je spojený problém s určením, o aký typ formy činnosti verejnej správy ide, prostredníctvom ktorého potom možno zistiť, aký typ správnej žaloby možno využiť. Dovoľme si tvrdiť, že práve terminológia zvolená v SSP je problematická. Nejde pritom len o problém načrtnutý v našom článku, ale týka sa ďalej aj napríklad pojmov ako administratívne konanie, pod ktoré zákonodarca zaradil aj normotvorbu orgánov verejnej správy, neostrá hranica medzi pojmom rozhodnutie a opatrenie orgánu verejnej správy, prípadne čo sa myslí pojmom akt, ktorý je za rozhodnutie *považovaný* osobitným právnym predpisom.

Aj keď zákon v nami popísanom skutkovom stave umožňuje alternatívne poskytnutie ochrany účastníkom zhromaždenia, je na počudovanie, že túto ochranu poskytuje dvojakým spôsobom, pričom cieľ oboch žalôb je totožný. Pokus o poskytnutie ochrany pred rozpustením zhromaždenia upravený v § 402 ods. 2 SSP považujeme za neúčinný, a to z dôvodov popísaných vyššie. Toto konanie neposkytuje ochranu účastníkom zhromaždenia ani jeho zvolávateľovi, pretože nemajú „čo“ žalovať (rozhodnutie) a ani nemajú čo pripojiť ako prílohu k prípadnej žalobe.

Na strane druhej SSP túto ochranu poskytuje, ale až na základe výkladu zákona a prostredníctvom iného typu konania. Tu treba poznamenať, že keďže ide o riešenie poskytnuté až na základe výkladu zákona, tak to môže vždy byť poznačené aj subjektívnym názorom interpreta právnej normy, čo môže vyústiť do nejednoznačnosti

²²⁷ § 256 SSP.

poskytovania ochrany adresátom verejnej správy. Domnievame sa preto, že v záujme právnej istoty je vždy jednoduchšie, aby text právneho predpisu bol jednoznačný a tým poskytol zodpovedajúcu ochranu svojmu adresátovi.

Použitá literatúra

Brösl, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, ISBN 978-80-7380-248-6, 461 s.

Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Šamorín : Heuréka, 2012, ISBN 80-89122-73-8, 1620 s.

Hendrych, D. a kol.: Správní právo hmotné, obecná část. Praha : C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-049-2, 875 s.

Kolektiv: Verenná správa, základné práva a slobody. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2015. ISBN 978-83-7490-906-8, 438 s.

Klíma, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině, 2. díl. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-80-7380-140-3, s. 923 - 1427.

Klíma, K.: Ústavní právo. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, ISBN 978-80-7380-261-5, 786 s.

Košičiarová, S.: Správne právo hmotné, všeobecná časť. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, ISBN 978-80-7380-578-4, 376 s.

Košičiarová, S.: Správne právo procesné, všeobecná časť. Šamorín : Heuréka, 2015, ISBN 978-80-8173-006-1, 275 s.

Osobitná časť dôvodovej správy k SSP, 107 s. Dostupné na <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/Download.aspx?DocID=408732>>.

Svák, J., Cibulka, L.: Ústavné právo Slovenskej republiky, osobitná časť. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, Žilina : EUROKÓDEX, 2013, ISBN 978-80-8155-006-5, 712 s.

Vrabko, M. a kol.: Správne právo hmotné, všeobecná časť. Bratislava : C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-89603-03-9, 480 s.

Vrabko, M. a kol.: Správne právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012, ISBN 978-80-7160-325-2, 453 s.

Všeobecná časť dôvodovej správy k SSP, 6 s. Dostupné na <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/Download.aspx?DocID=408731>>.

ROZHODOVANIE O ADMINISTRATÍVNO M ZAISTENÍ ŠTÁTNYCH PRÍSLUŠNÍKOV TRETÍCH KRAJÍN ²²⁸

(Deciding administrative detention of third countries)

JUDr. Nataša Just Hrnčárová, PhD. ²²⁹

ABSTRAKT: Zaistenie predstavuje výnimku zo základného práva na slobodu. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd obsahuje úplný zoznam dôvodov zaistenia, z ktorých jedným je zabránenie nepovoleného vstupu alebo uľahčenie odsunu osoby. Podľa Európskeho práva je spoločnou zásadou to, že zaistenie osôb žiadajúcich o medzinárodnú ochranu, ako aj osôb v konaniach o návrate musí byť nevyhnutné.

KEŤŤOVÉ SLOVÁ: Nezákonný vstup, administratívno právna zodpovednosť, zaistenie, odňatie slobody, obmedzenie pohybu, štátny príslušník tretej krajiny, Kódex schengenských hraníc

ABSTRACT: Securing a derogation from the fundamental right to freedom. European Convention on Human Rights contains a comprehensive list of reasons for detention, one of which is the prevention of unauthorized access or facilitate removal of the person. Under European law is a common principle that provide persons seeking international protection, as well as persons in return procedure must be necessary.

KEY WORDS: Unlawful entry, administrative legal liability, reinsurance, imprisonment, restriction of movement, the third-country Schengen Borders Code

1. ÚVOD

Zaistenie predstavuje výnimku zo základného práva na slobodu, odňatie slobody preto musí byť preto v súlade s rôznymi dôležitými zárukami, predovšetkým musí byť stanovené zákonom a nesmie byť svojvoľné. Zaistenie žiadateľov o azyl a migrantov v konaní o návrate musí byť krajným opatrením a malo by sa využiť až po vyčerpaní ostatných alternatív. Medzinárodné právo obmedzuje možnosť zaistenia žiadateľov o azyl a utečencov. Podľa článku 31 Dohovoru o právnom postavení utečencov z roku 1951 a jeho protokolu z roku 1967 (ďalej len „Ženevský dohovor o postavení utečencov“) ²³⁰ sa nesmú trestne stíhať pre nezákonný vstup alebo prítomnosť „utečenci, ktorí prichádzajú priamo z územia, kde ich život alebo ich sloboda boli ohrozené [...], vstúpia na ich územie alebo sa na ňom nachádzajú bez povolenia, za predpokladu, že sa sami bezodkladne prihlásia a preukážu dostatočný dôvod na svoj nezákonný vstup alebo prítomnosť“. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“) obsahuje úplný zoznam dôvodov zaistenia, z ktorých jedným je zabránenie nepovoleného vstupu alebo uľahčenie odsunu osoby. Podľa Európskeho práva je spoločnou zásadou to, že zaistenie osôb žiadajúcich o medzinárodnú ochranu, ako aj osôb v konaniach o návrate musí byť nevyhnutné. Aby sa zabránilo svojvoľnému zaisteniu, musia byť splnené určité dodatočné podmienky, ako napríklad uvedenie dôvodov pre každé zaistenie a umožnenie zaistenému získať prístup k rýchlemu súdnemu preskúmaniu.

²²⁸ Tento referát bol vyhotovený v rámci projektu VEGA (č. 1/0092/13) „Princípy administratívno právnej zodpovednosti - právna úprava a právna prax“;

²²⁹ Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

²³⁰ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 319/1996 Z.z.

2. OBMEDZENIE SLOBODY POHYBU A ODŇATIE SLOBODY

V smernici o podmienkach prijímania²³¹ nájdeme na úrovni práva Európskej únie vymedzenie pojmu „zaistenie“ ako „*umiestnenie žiadateľa členským štátom na konkrétnom mieste, na ktorom je obmedzená sloboda pohybu žiadateľa*“. V smernici o návrate²³² pojem „zaistenie“ ale vymedzený nie je. Dohovor vo svojom článku 5 upravuje otázky týkajúce sa pozbavenia slobody a článok 2 protokolu č. 4 k Dohovoru vymedzuje obmedzenia slobody pohybu. Hoci sú tam uvedené niektoré zjavné príklady zaistenia, ako je umiestnenie do cely, iné situácie sa vymedzujú ťažšie a môžu, na rozdiel od odňatia slobody, predstavovať obmedzenie pohybu. Pri určovaní, či je situácia jednotlivca chránená článkom 5 Dohovoru alebo článkom 2 protokolu č. 4, Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) rozhodol, že tu je potrebné posudzovať situáciu jednotlivca so zreteľom na celý rad kritérií, ako je typ, trvanie, účinky a spôsob vykonania daného opatrenia²³³. Rozdiel medzi odňatím slobody a obmedzením slobody pohybu je v stupni, čiže intenzite, nie v povahe alebo podstate²³⁴. Posúdenie bude závisieť od konkrétnych skutočností prípadu. Odňatie slobody sa nesmie zakladať na významnosti žiadneho faktora braného individuálne, ale na posúdení všetkých prvkov kumulatívne. Ani krátke trvanie obmedzenia, napríklad niekoľko hodín, nemá automaticky za následok zistenie, že situácia predstavuje obmedzenie pohybu na rozdiel od odňatia slobody. Toto je konkrétny prípad, v ktorom sú prítomné iné faktory, ako napríklad či je zariadenie uzavreté, či je prítomný prvok nátlaku²³⁵, alebo či má situácia konkrétny účinky na jednotlivca vrátane akéhokoľvek fyzického nepohodlia alebo duševnej úzkosti²³⁶.

Každý základný motív pre zaistenie vo verejnom záujme, ako je napríklad ochrániť, alebo úmysel ochrániť, starať sa alebo zabezpečiť spoločnosť pred rizikom alebo hrozbou, ktorú predstavuje jednotlivec, nemá žiadny vplyv na otázku, či bola tejto osobe odňatá sloboda. Tieto úmysly môžu byť relevantné pri posudzovaní odôvodnenia zaistenia podľa článku 5 ods. 1 písm. a) až f) Dohovoru. V každom prípade sa však musí článok 5 ods. 1 vykladať spôsobom, ktorý zohľadňuje konkrétny kontext, v ktorom sa prijímajú opatrenia. Malo by sa prihliadať aj na zodpovednosť a povinnosť polície udržiavať poriadok a chrániť verejnosť, čo sa od nej vyžaduje podľa vnútroštátneho práva aj podľa Dohovoru.

Vo veci *Guzzardi proti Taliansku*²³⁷ mal žiadateľ obmedzený pohyb vo vymedzenej oblasti, podliehal zákazu vychádzania a osobitnému dohľadu, musel sa dvakrát denne hlásiť orgánom a mal obmedzený styk s vonkajším svetom pod dozorom. Súd bol toho názoru, že došlo k neodôvodnenému odňatiu slobody podľa článku 5 Dohovoru. Vo veci *Raimondo proti Taliansku*²³⁸ bol žiadateľ umiestnený pod policajný dohľad, ktorý sa považoval za obmedzenie pohybu, nie za odňatie slobody.

²³¹ Smernica Európskeho parlamentu a rady 2013/33/EÚ z 26. júna 2013, ktorou sa stanovujú normy pre prijímanie žiadateľov o medzinárodnú ochranu (prepracované znenie)

²³² Smernica Európskeho parlamentu a rady 2008/115/ES zo 16. decembra 2008 o spoločných normách a postupoch členských štátov na účely návratu štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na ich území

²³³ ESLP, Austin a i. proti Spojenému kráľovstvu (č. 39692/09, č. 40713/09 a 41008/09), 15. marec 2012

²³⁴ ESLP, Guzzardi proti Taliansku (č. 7367/76), 6. november 1980

²³⁵ ESLP, Foka proti Turecku (č. 28940/95), 24. júna 2008; ESLP, Nolan a K. proti Rusku (č. 2512/04), 12. február 2009

²³⁶ ESLP, Guzzardi proti Taliansku (č. 7367/76), 6. novembra 1980; ESLP, H. L. proti Spojenému kráľovstvu (č. 45508/99), 5. októbra 2004

²³⁷ ESLP, Guzzardi proti Taliansku (č. 7367/76), 6. november 1980

²³⁸ ESLP, Raimondo proti Taliansku (č. 12954/87), 22. februára 1994

Nesmel opustiť svoj domov bez toho, aby o tom informoval políciu, aj keď na samotný odchod nepotreboval jej súhlas. Vo veciach *Amuur proti Francúzsku* a *Riad a Idiab proti Belgicku*²³⁹, ktoré sa týkali žiadateľov o azyl a vo veci *Nolan a K. proti Rusku*²⁴⁰, ktorá sa týkala štátneho príslušníka tretej krajiny, sa zadržiavanie v tranzitnej zóne letiska považovalo za nezákonné podľa článku 5 ods. 1 Dohovoru. Súd neprijal námietku orgánov, že nešlo o odňatie slobody, pretože dotknutá osoba sa mohla vyhnúť zadržaniu na letisku, keby odletela z krajiny. Vo veci *Rantsev proti Cypru a Rusku*²⁴¹ bola žiadateľova dcéra ruskou občiankou, ktorá bývala na Cypre a pracovala ako umelkyňa v kabarete na základe pracovného povolenia vydaného na žiadosť majiteľov kabaretu. Po niekoľkých mesiacoch sa dcéra rozhodla odísť zo zamestnania a vrátiť sa do Ruska. Jeden z majiteľov kabaretu informoval imigračný úrad, že dcéra opustila svoje pracovisko a bydlisko. Dcéra bola následne nájdená a predvedená na policajnú stanicu, kde bola zadržiavaná asi hodinu. Polícia sa rozhodla, že dcéru nezaistí a že ju má prísť vyzdvihnúť majiteľ kabaretu, osoba, ktorá je za ňu zodpovedná. Majiteľ kabaretu následne vzal žiadateľovu dcéru do bytu iného zamestnanca kabaretu, ktorý nemohla slobodne opustiť. Na druhý deň ráno ju našli mŕtvu na ulici pod bytom. Keďže dcérino zadržanie trvalo celkovo asi dve hodiny, súd bol toho názoru, že ide o odňatie slobody v zmysle článku 5 Dohovoru. Cyperské orgány boli zodpovedné za zadržiavanie na policajnej stanici ako aj v byte, pretože bez aktívnej spolupráce cyperskej polície s majiteľmi kabaretu by v tomto prípade nedošlo k odňatiu slobody.

3. VÝNIMKY Z PRÁVA NA SLOBODU

Na zaistenie v súvislosti so žiadosťou o azyl a zaistenie v súvislosti s návratom sa podľa Európskeho práva vzťahujú dva rôzne právne režimy. V prípade žiadateľov o azyl je právny režim daný článkom 8 smernice o podmienkach prijímania a dublinským nariadením. V prípade osôb v konaní o návrate ide o článok 15 smernice o návrate. Podľa tejto právnej úpravy je neprijateľné zaistiť osobu výlučne z dôvodu, že podala žiadosť o azyl. Taktiež nie je prípustné zaistiť osobu výlučne z toho dôvodu, že s ňou prebieha konanie podľa dublinského nariadenia. Úplné dôvody na zaistenie žiadateľov o azyl sú uvedené v článku 8 ods. 3 smernice o podmienkach prijímania. Žiadatelia o azyl tak môžu byť zaistení v šiestich rôznych situáciách - na účely zistenia alebo overenia jeho totožnosti alebo štátnej príslušnosti; na účely zistenia tých skutočností, na ktorých je založená jeho žiadosť o medzinárodnú ochranu, ktoré by bez zaistenia nebolo možné získať, najmä ak existuje riziko úteku žiadateľa; na účely rozhodovania v rámci konania o práve žiadateľa vstúpiť na územie; ak je žiadateľ zaistený podľa smernice o návrate a predložil žiadosť o azyl s cieľom oddialiť alebo zmať vykonanie rozhodnutia o návrate; ak si to vyžaduje ochrana národnej bezpečnosti alebo verejného poriadku; a v súlade s článkom 28 dublinského nariadenia, ktorý za určitých podmienok umožňuje zaistenie s cieľom zabezpečiť konanie o odovzdaní v súlade s týmto nariadením. Článok 15 ods. 1 smernice o návrate umožňuje zaistiť len štátneho príslušníka tretej krajiny, „voči ktorému prebieha konanie o návrate“. Odňatie slobody je povolené z dvoch dôvodov, najmä ak existuje riziko úteku, alebo iného vážneho zásahu do procesu návratu alebo odovzdania - s cieľom pripraviť návrat alebo s cieľom vykonať proces odovzdania.

Podľa Dohovoru chráni článok 5 ods. 1 právo na slobodu a bezpečnosť. V písmenách a) až f) tohto odseku sa uvádza úplný zoznam prípustných výnimiek. Nikoho

²³⁹ ESLP, *Amuur proti Francúzsku* (č. 19776/92), 25. júna 1996, body 38–49; ESLP, *Riad a Idiab proti Belgicku* (č. 29787/03 a 29810/03), 24. januára 2008.

²⁴⁰ ESLP, *Nolan a K. proti Rusku* (č. 2512/04), 12. február 2009

²⁴¹ ESLP, *Rantsev proti Cypru a Rusku* (č. 25965/04), 7. januára 2010,

nemožno pozbaviť slobody okrem nasledujúcich prípadov a v súlade s konaním ustanoveným zákonom: po odsúdení príslušným súdom; pretože sa osoba nepodrobila rozhodnutiu súdu, alebo preto, aby sa zaručilo splnenie povinnosti ustanovenej zákonom; vyšetrovacia väzba; v špecifických situáciách týkajúcich sa maloletých; aby sa zabránilo šíreniu nákazlivej choroby alebo tuláctvu; aby sa zabránilo nepovolenému vstupu, alebo s cieľom uľahčiť odovzdanie cudzinca. Štát teda musí odôvodniť zaistenie na základe jedného z týchto šiestich dôvodov. Ak zaistenie nie je možné založiť na ktoromkoľvek z týchto dôvodov, je automaticky nezákonné²⁴² a dôvody sa vykladajú reštriktívne²⁴³. Neexistuje žiadne univerzálne ustanovenie, ako napríklad zaistenie s cieľom zabrániť nešpecifikovanému trestnému činu alebo s cieľom všeobecne zabezpečiť poriadok. Neurčenie jasného a presného účelu a dôvodu zaistenia môže znamenať, že zaistenie je nezákonné. V článku 5 ods. 1 písm. f) Dohovoru sa uvádza zaistenie žiadateľov o azyl a nezákonných migrantov v dvoch situáciách: aby sa zabránilo neoprávnenému vstupu do krajiny; osoba, proti ktorej prebieha konanie o vyhostenie alebo vydanie. Tak, ako aj v prípade ostatných výnimiek z práva na slobodu, aj zaistenie podľa článku 5 ods. 1 písm. f) musí byť založené na jednom z týchto špecifických dôvodov, ktoré sa vykladajú reštriktívne. Vo veci *Yoh-Ekale Mwanje proti Belgicku*²⁴⁴, ktorá sa týkala zaistenia kamerunskej štátnej príslušníčky s pokročilým nálezom HIV, príslušné štátne orgány poznali totožnosť a stálu adresu žiadateľky a tá vždy dodržala termíny ich návštev a podnikla niekoľko krokov s cieľom zlegalizovať svoje postavenie v Belgicku. Napriek skutočnosti, že jej zdravotný stav sa počas pobytu vo väzení zhoršil, orgány neposúdili menej intruzívnu možnosť, ako napríklad vydanie povolenia na dočasný pobyt s cieľom chrániť verejný záujem. Namiesto toho ju držali vo väzení takmer štyri mesiace. Európsky súd pre ľudské práva nevidel žiadne prepojenie medzi zaistením žiadateľky a cieľom vlády deportovať ju, a preto usúdil, že došlo k porušeniu článku 5 ods. 1 Dohovoru. Vo veci *A. a i. proti Spojenému kráľovstvu*²⁴⁵ súd konštatoval, že politika „aktívneho sledovania“ novej deportácie žiadateľky nebola dostatočne určitá ani determinujúca, aby predstavovala „opatrenie [...] prijaté na účel deportácie“ podľa článku 5 ods. 1. Zaistenie nebolo jasne zacielené na zabránenie nepovolenému vstupu, a preto bolo nezákonné.

4. ZAISTENIE S CIEĽOM ZABRÁNIŤ NEOPRÁVNENÉMU VSTUPU DO KRAJINY

Kódex schengenských hraníc²⁴⁶ vyžaduje, aby sa štátnym príslušníkom tretích krajín, ktorí nespĺňajú podmienky na vstup, odmietol vstup do Európskej únie. Pohraničná stráž je teda povinná zabrániť nezákonnému vstupu. Vnútroštátne právo mnohých členských štátov Európskej únie povoľuje krátkodobé odňatie slobody na hranici, ktoré sa často odohráva v tranzitnej zóne letiska. Podľa článku 8 ods. 3 písm. c) smernice o podmienkach prijímania je možné zaistiť žiadateľov o azyl, ktorí prídu na hranicu, ak je to potrebné na rozhodnutie o ich práve vstúpiť na územie štátu. Podľa Dohovoru musí zaistenie spĺňať viacero podmienok, aby bolo zákonné podľa jeho článku 5. Vo veci *Saadi proti Spojenému kráľovstvu*²⁴⁷ EŠLP rozhodol, že pokiaľ štát nepovolí vstup do krajiny, každý vstup je nezákonný. Zaistenie osoby, ktorá chce

²⁴² EŠLP, *Al-Jedda proti Spojenému kráľovstvu* [veľký senát] (č. 27021/08), 7. júla 2011,

²⁴³ EŠLP, *A a i. proti Spojenému kráľovstvu* [veľký senát] (č. 3455/05), 19. februára 2009

²⁴⁴ EŠLP, *Yoh-Ekale Mwanje proti Belgicku* (č. 10486/10), 20. decembra 2011

²⁴⁵ EŠLP, *A. a i. proti Spojenému kráľovstvu* [veľký senát] (č. 3455/05), 19. februára 2009,

²⁴⁶ Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 z 15. marca 2006, ktorým sa ustanovuje kódex Spoločenstva o pravidlách upravujúcich pohyb osôb cez hranice (Kódex schengenských hraníc)

²⁴⁷ EŠLP, *Saadi proti Spojenému kráľovstvu* [veľký senát] (č. 13229/03), 29. januára 2008

uskutočniť vstup, ale ešte na to nemá povolenie, môže byť zamerané na zabránenie uskutočnenia nepovoleného vstupu v zmysle článku 5 ods. 1 písm. f) Dohovoru. Súd neprijal tvrdenie, že keď sa žiadateľ o azyl vzdá imigračným orgánom, ihneď sa snaží uskutočniť „oprávnený“ vstup. Výsledkom preto je, že žiadateľovo zaistenie nemožno odôvodniť podľa článku 5 ods. 1 písm. f). Výklad tohto ustanovenia ako ustanovenia, ktoré pripúšťa len zaistenie osoby, ktorá sa snaží obísť obmedzenia vstupu, predstavuje príliš úzke vysvetlenie pojmov ustanovenia a právomoci členského štátu využiť svoje neodňateľné právo kontrolovať slobodu cudzincov v kontexte imigrácie. Takýto výklad je nezlučiteľný aj so záverom č. 44 výkonného výboru pre program utečencov Úradu vysokého komisára Organizácie Spojených národov, s usmerneniami UNHCR a príslušným odporúčaním Výboru ministrov. Vo všetkých týchto dokumentoch sa za určitých okolností počíta so zaistením žiadateľov o azyl, napríklad kým sa nevykonajú kontroly totožnosti, alebo kým sa neurčia prvky, ktoré tvoria základ žiadosti o azyl. Súd bol toho názoru, že sedemdnové zaistenie žiadateľa v rámci skráteného azylového konania, ktoré sa uskutočnilo z dôvodu masového prílevu utečencov, neporušilo článok 5 ods. 1 písm. f) Dohovoru. Vo veci *Suso Musa proti Malte*²⁴⁸ však súd rozhodol, že ak štát prekročí svoje zákonné povinnosti a prijme právne predpisy, ktoré výslovne oprávňujú na vstup alebo pobyt imigrantov počas prejednávania žiadosti o azyl, buď nezávisle alebo podľa práva EÚ, každé následné zaistenie na účel zabránenia neoprávneného vstupu môže nastoliť otázku, či je zaistenie zákonné podľa článku 5 ods. 1 písm. f) Dohovoru. Za týchto okolností bude skutočne ťažké posúdiť opatrenie natoľko úzko spojené s účelom zaistenia, alebo posúdiť, či je situácia v súlade s domácim právom. V skutočnosti to bude svojvoľné, a teda proti účelu článku 5 ods. 1 písm. f), v ktorom sa uvádza jasný a presný výklad ustanovení domáceho práva. Vo veci *Saadi* vnútroštátne právo (aj keď umožňuje dočasné prijatie) neudelilo žiadateľovi oficiálne povolenie zostať na území alebo vstúpiť na územie štátu, a preto nevznikla žiadna takáto otázka. Preto otázka, kedy sa prestáva uplatňovať prvé ustanovenie článku 5, keďže jednotlivec dostal oficiálne povolenie na vstup alebo pobyt, zväčša závisí od vnútroštátneho práva.

5. KONANIE USTANOVENÉ ZÁKONOM, NUTNOSŤ A PRIMERANOSŤ

Zaistenie musí byť zákonné podľa domáceho práva, práva Európskej únie ako aj Dohovoru. Podľa práva Európskej únie sú členské štáty povinné uzákoniť právne predpisy, nariadenia a správne predpisy potrebné na zabezpečenie súladu s článkom 20 smernice o návrate a článkom 8 smernica o podmienkach prijímania, ktorá vyžaduje ustanoviť dôvody na zaistenie vo vnútroštátnom práve. Dohovor v článku 5 ods. 1 uvádza, že „nikoho nemožno pozbaviť slobody“, pokiaľ to nie je „v súlade s konaním ustanoveným zákonom“. To znamená, že vo vnútroštátnom práve musia byť ustanovené hmotné a procesné pravidlá, ktoré predpisujú, kedy a za akých okolností možno jednotlivca zaistiť. Teda článok 5 Dohovoru vec nielen jednoducho „vracia späť domácemu právu“, ale týka sa aj „kvality práva“, čiže vyžaduje, aby bolo v súlade s právnym štátom, pojmom, ktorý je vlastný všetkým článkom Dohovoru. Aby malo právo určitú kvalitu, musí byť dostatočne dostupné a jeho uplatňovanie musí byť precízne a predvídateľné, aby sa vyhlo riziku svojvôle. Každé odňatie slobody musí byť v súlade s účelom článku 5 Dohovoru tak, aby chránilo jednotlivca pred svojvoľou. Vo veci *S. P. proti Belgicku*²⁴⁹ bol žiadateľ umiestnený do azylového zariadenia, kde čakal na nevyhnutné vyhostenie na Srí Lanku. ESLP potom vydal predbežné opatrenie

²⁴⁸ ESLP, *Suso Musa proti Malte* (č. 42337/12), 23. júla 2013

²⁴⁹ ESLP, *S. P. proti Belgicku* (č. 12572/08), 14. júna 2011

nariadujúce jeho vyhostenie a žiadateľ bol o 11 dní neskôr prepustený z väzby. EŠLP uviedol, že z dôvodu žiadosti o predbežné opatrenie, ktorým sa dočasne odkladá konanie o deportácii žiadateľa, nepovažuje jeho zaistenie za nezákonné, pretože belgické orgány majú stále v úmysle deportovať ho a pretože napriek odkladu sa opatrenie stále „prijíma“ s cieľom zariadiť jeho deportáciu. Vo veci *Azimov proti Rusku*²⁵⁰ bol žiadateľ držaný vo väzení viac ako 18 mesiacov bez toho, aby bola stanovená akákoľvek maximálna lehota potom, ako EŠLP vydal predbežné opatrenie, ktorým sa odkladá jeho vyhostenie. EŠLP konštatoval, že odklad domáceho konania z dôvodu predbežného opatrenia EŠLP by nemal spôsobiť situáciu, kde žiadateľ trpí vo väzení neprimerane dlho.

V článku 15 ods. 5 smernice o návrate sa uvádza, že „zaistenie trvá, kým sú splnené podmienky ustanovené v odseku 1 a kým je to potrebné na zabezpečenie úspešného odsunu“. V každom jednom prípade musí existovať jasný a presvedčivý dôkaz o nutnosti, nielen jednoduché tvrdenie. Článok 15 ods. 1 smernice sa odvoláva na zaistenie na účel odsunu v prípade, že existuje riziko úteku – ale toto riziko musí byť založené na „objektívnych kritériách“. Rozhodnutia prijaté podľa smernice „by sa mali prijímať na individuálnom základe a na základe objektívnych kritérií“. To znamená, že by sa malo zvažovať viac, ako len samotná skutočnosť nezákonného pobytu.

Právo Európskej únie vyžaduje zvážiť, či je odňatie slobody primerané cieľu, ktorý má dosiahnuť, alebo či možno odsun úspešne vykonať uložením menej prísnych donucovacích opatrení, ako sú napríklad alternatívy k zaisteniu podľa článku 15 ods. 1 smernice o návrate.

Smernica o podmienkach prijímania umožňuje zaistiť žiadateľov o azyl, „ak je to nevyhnutné a na základe individuálneho posúdenia každého jednotlivého prípadu“, ak nemožno účinne uplatniť iné, miernejšie donucovacie alternatívne opatrenia. Okrem otázok zákonnosti a procesných záruk musí byť zaistenie v súlade so základnými právami obsiahnutými v Dohovore a Charte základných práv Európskej únie²⁵¹.

6. ZÁVER

Všeobecným pravidlom je, že štáty majú suverénne právo kontrolovať vstup a ďalšiu prítomnosť iných štátnych príslušníkov na svojom území. Právo Európskej únie ako aj Dohovor však ukladajú niektoré obmedzenia pri uplatňovaní tejto suverenity. Štátni príslušníci majú právo vstúpiť do svojej krajiny a štátni príslušníci Európskej všeobecne právo vstúpiť do iného členského štátu. Okrem toho, právo Európskej únie aj Dohovor zakazujú odmietnuť na hraniciach osoby, ktorým hrozí prenasledovanie alebo iné závažné bezprávie (zásada *non-refoulement*). Podľa práva Európskej únie majú členské štáty spoločné pravidlá pre vydávanie krátkodobých víz, vykonávanie činností hraničných kontrol a dozoru. Európska únia vypracovala pravidlá aj na zabránenie nezákonného vstupu. Štáty majú právo kontrolovať vstup, pobyt a vyhostenie iných štátnych príslušníkov na základe zavedeného medzinárodného práva a v rámci svojich povinností podľa zmlúv (vrátane Dohovoru). Štáty teda majú právo rozhodovať, či cudzincom povolia prístup na svoje územie, ale musia rešpektovať právo Európskej únie, Dohovor a platné záruky v oblasti ľudských práv.

²⁵⁰ EŠLP, *Azimov proti Rusku* (č. 67474/11), 18. apríla 2013

²⁵¹ SDEÚ, *Achughbadian proti Prefet du Val-de-Marne*, vec C-329/11, 6. decembra 2011

Právna úprava trestania a trestnej zodpovednosti mladistvých páchatel'ov

Legislation punishment and criminal liability of juvenile offenders

JUDr. Branislav LEČKO²⁵²

Abstrakt: Mladiství ako kategória obvinených v trestnom konaní, vykazuje celý rad osobitostí. Ide hlavne o osobitosti veku, vyspelosti (mravnej a rozumovej) a taktiež aj osobitosti spojené s ich životnými skúsenosťami, presnejšie s ich absenciou. Všetky tieto skutočnosti odôvodňujú osobitný prístup k tejto vekovej kategórii obvinených. Predmetný príspevok poskytuje pohľad na osobitosti trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých v trestnom konaní.

Kľúčové slová: mladistvý, osobitosti trestnej zodpovednosti, osobitosti trestania, osobitosti trestného stíhania.

Abstract: Juveniles category as accused in criminal proceedings, exhibits several peculiarities. It is the particularities of age, maturity (moral and intellectual) and also the specificities related to their life experiences, specifically with their absence. All these facts justify a specific approach for this age group accused. The present contribution provides insight into the peculiarities of criminal responsibility and punishment of juveniles in criminal proceedings.

Keywords: young, peculiarities of criminal liability, punishment peculiarities, peculiarities of criminal prosecution.

1. Povaha právnej úpravy trestnej zodpovednosti a trestania mladistvých

Právna úprava trestania mladistvých sa vyznačuje viacerými osobitosťami a množstvom významných odchýlok od všeobecných pravidiel trestania obsiahnutých v aktuálnych trestnoprávných kódexoch, ktoré sa vzťahujú na dospelých páchatel'ov. „Jednotlivé ustanovenia sú motivované obnovujúcimi (restoratívnymi) účinkami trestného práva, lebo sa kladie dôraz na vyváženú, spravodlivú reakciu spoločnosti na trestný čin mladistvého a vyvodzuje z neho dôsledky nie len pre neho samého, ale aj pre riešenie problémov ďalších zúčastnených osôb a skupín spojených s trestným činom.“²⁵³

Zohľadňovať je potrebné aj skutočnosť, že obdobie dospievania je z hľadiska svojho priebehu veľmi individuálne a komplikované. Sú pre neho charakteristické telesné, duševné, rozumové aj určité ekonomické zmeny, s ktorými sa mladý jedinec musí vysporiadať. Ide o zmeny, ktoré môžu aj u dvoch na prvý pohľad rovnakých jedincov prebiehať rôznym spôsobom, rôznym tempom i rôznym smerom a v konečnom dôsledku formovať osobnosť jedinca so všetkými jeho osobnostnými črtami a vlastnosťami. Ide o veľmi náročné obdobie, ktoré každý jedinec prežíva a zvláda odlišným spôsobom. Už len samotný tlak zo strany spoločnosti na začlenenie sa mladého jedinca do študijného, pracovného, sociálneho i rodinného systému spoločnosti môže pôsobiť v tomto citlivom období negatívne. Nezvládanie spoločenských požiadaviek v tomto období môže mať vplyv na vznik a rozvoj kriminálneho správania sa jednotlivca. K mladému jedincovi je preto potrebné pristupovať veľmi obozretné a citlivo a zohľadňovať pritom dosiahnutú úroveň mravnej i rozumovej vyspelosti a celkovo duševný stav jedinca. V rámci odchýlok v právnej úprave trestania mladistvých sa intenzívne prejavuje spoločenská snaha o výchovné pôsobenie na

²⁵² doktorand Ústavu verejného práva FP PEVŠ, Tomášikova 20, 821 05 Bratislava

²⁵³ Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 469

mladistvého s cieľom jeho nápravy a začlenenia do plnohodnotného rodinného, sociálneho i spoločenského prostredia a systému. Nezohľadňovanie špecifik týkajúcich sa veku by nie len že neplnilo túto výchovnú, nápravnú a začleňovaniu funkciu, ale v konečnom dôsledku by mohlo viesť k prehĺbeniu narušenia osobnosti mladistvého a k rozvoju kriminálneho správania. Na druhej strane však kategóriu mladistvých nie je možné v procese sankcionovania žiadnym spôsobom privilegovať alebo zvýhodňovať. Vždy je potrebné mať na zreteli aj záujmy poškodených, ktorí automaticky, v dôsledku spáchania trestného činu, vznikajú a s cieľom náhrady spôsobenej ujmy vystupujú v trestnom konaní v podstate na strane štátu. V procese trestania mladistvých je preto síce nevyhnutné trestnoprávne zohľadňovať všetky špecifiká vzťahujúce na vek mladistvých, ktorým sú prispôbované aj relevantné ustanovenia trestnoprávných predpisov, no je tiež potrebné prihliadať na potrebu zákonného a spravodlivého vyriešenia trestnej veci a potrestania mladistvého, ak sa v trestnom konaní preukáže jeho vina. Osobitný prístup k riešeniu trestných vecí mladistvých páchatel'ov má prirodzene smerovať aj k zníženiu a k eliminácii trestnej činnosti páchanej mladistvými páchatel'mi a prispievať tak k prevencii kriminality mladistvých. Mladistvý má byť vedený k tomu, aby bol schopný prevziať osobnú zodpovednosť za svoj trestný čin, a aby napravil následky, ktoré takto spôsobil.

Právna úprava trestania mladistvých páchatel'ov prešla značným historickým vývojom. V tom – ktorom období boli špecifická týkajúce sa mladistvých zohľadňované v právnych úpravách v rôznej miere a to aj v závislosti od geografickej lokalizácie. Napríklad pre americký kontinent bolo dlho charakteristické, že mladiství a celkovo deti boli z pohľadu trestného práva postavené na roveň dospelým páchatel'om a mohli im byť ukladané rovnaké druhy sankcií a v rovnakej výmere, nevynímajúc trest smrti.²⁵⁴ Problematiku trestania mladistvých však dodnes mnohí autori považujú za jednu z najdôležitejších otázok teórie i praxe trestného práva.²⁵⁵

Pre minulé storočie bola v rámci Európy charakteristická snaha vytvoriť samostatné úpravy, ktoré by sa zaoberali výhradne otázkami trestania nie len páchatel'ov mladistvých, ale celkovo osôb, ktoré nie sú ešte plnoleté. Vychádzajúc z nemeckého a rakúskeho vzoru, aj v našich podmienkach (ČSR) bol v roku 1931 prijatý samostatný právny predpis č. 48/1931Sb, o trestnom súdnictve nad mládežou, v rámci ktorého sa prejavovalo primárne výchovné pôsobenie a až následne trestanie, ktoré taktiež malo vychovávať a viesť k polepseniu a k náprave. „Zákon bol už vtedy veľmi progresívny, uprednostňoval výchovu a prevenciu pred represiou, diferencoval trestnú zodpovednosť podľa dosiahnutého rozumového a mravného vývoja a kládol dôraz na spoluprácu medzi justičnými orgánmi a inštitúciami sociálnej starostlivosti.“²⁵⁶ Vo svojej podstate teda išlo o veľmi pokrokový právny predpis, pri ktorom možno oprávnené konštatovať, že ČSR patrila k malej skupine štátov, ktoré takúto významnú právnu úpravu mali a mohla byť v tomto smere vzorom. Boli v ňom integrované nie len hmotnoprávne, ale aj procesnoprávne ustanovenia, ktoré sa z pohľadu systematiky členili do troch častí. Prvá z nich sa venovala hmotnoprávnym problémom trestania, druhá procesnoprávnym aspektom a tretia obsahovala záverečné ustanovenia. Tento predpis však upravoval len niektoré otázky týkajúce sa nedospelých páchatel'ov a tak vo

²⁵⁴ Lortie, S., Polanski, M., Sotolář, A., Válková, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2000, sv. 59

²⁵⁵ Vráblová, M.: Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Dni verejného práva“. Brno: PF MÚ Brno, 2007, s. 856

²⁵⁶ Záhora, J.: Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. Všeobecné ustanovenia. In Burda, E., Čentěš, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 609

vzťahu k všeobecným trestnoprávnym predpisom mal postavenie *lex specialis*. Otázky, ktoré neboli upravené týmto predpisom sa spravovali všeobecným trestným právom. Už v tomto právnom predpise možno v podstate vidieť, že uloženie trestu nedospelým malo povahu *ultima ratio*. Prednostne sa v prípade nedospelých kládol dôraz na výchovu mladistvého. Až keď náprava nebola možná touto cestou, pristúpilo sa k trestaniu²⁵⁷, v ktorom tiež prevažoval výchovný a nápravný prvok.

Po 2. svetovej vojne bol však zákon zrušený a právna úprava trestania neplnoletých osôb bola inkorporovaná do predpisov všeobecného trestného práva. Hmotnoprávne ustanovenia týkajúce sa mladistvých resp. nedospelých boli včlenené do nového Trestného zákona č. 86/1950 Sb. Išlo konkrétne o úpravu IV. hlavy, III. dielu prvej všeobecnej časti. Otázkam mladistvých páchatel'ov sa tu venovala pozornosť len prostredníctvom niekoľkých ustanovení. Išlo presne o úpravu ôsmich paragrafov. Nikdy nedošlo k naplneniu výchovného pôsobenia a to aj napriek jeho výslovnej deklarácii v týchto ustanoveniach. Z tohto pohľadu bola významná azda len možnosť upustenia od potrestania na základe ustanovenia § 57. Trestno-procesné otázky trestania mladistvých boli inkorporované do nového Trestného poriadku č. 87/1950 Sb. Aj pre tento predpis je typický len minimálny rozsah ustanovení o trestnom konaní proti mladistvým, ktoré boli následnými novelizáciami stále viac a viac obmedzované. Výchovný princíp, ktorý bol výslovne deklarovaný tak ostal len v písomnej forme, nakoľko k jeho naplneniu nikdy nedošlo. Podstatne ťažšie je však konštatovanie, že zákonom č. 48/1931 Sb. nastolený moderný a liberalizačný trend nenašiel svojich zákonných pokračovateľov a v tomto smere došlo v podstate nie len k stagnácii, ale v istých smeroch aj ku krokom späť.

Tento nastolený trend inkorporácie právnej úpravy týkajúcej sa mladistvých do všeobecných predpisov trestného práva pritom pokračoval aj v nasledujúcich trestnoprávných predpisoch. Táto povaha právnej úpravy bola následne prevzatá aj rekodifikovanými trestnými kódexmi. Okrem toho je v rámci právnej úpravy trestania mladistvých páchatel'ov viditeľný postupný prechod od jednoznačnej a bezvýhradnej dominancie trestu odňatia slobody k ukladaniu aj miernejších sankcií a k zdôrazňovaniu výchovného a nápravného aspektu sankcie. Postupne sa do právnej úpravy trestania mladistvých (do špeciálnych ustanovení vzťahujúcich sa na mladistvých) pretransformovala aj požiadavka osobitného prístupu k mladistvým páchatel'om.

Okrem tohto vývoja právnej úpravy trestania mladistvých páchatel'ov je potrebné mať na zreteli aj viaceré významné dokumenty nadnárodnej, predovšetkým európskej povahy. Práve z nich vyplynuli pre Slovenskú republiku viaceré záväzky, ktoré sú relevantné aj z pohľadu trestania mladistvých, a ktoré boli inkorporované do našej trestnoprávnej úpravy. Ide pritom nie len o normotvorbu OSN, ale aj o normotvorbu Rady Európy. Za kľúčové z pohľadu stanovenia základných práv dieťaťa možno považovať Ženevskú deklaráciu práv dieťaťa (1924) a Deklaráciu práv dieťaťa (1959). Na ňu v roku 1989 nadviazal Dohovor o právach dieťaťa prijatý Valným zhromaždením OSN.²⁵⁸ Pre problematiku trestania mladistvých vrátane otázok týkajúcich sa ich trestnej zodpovednosti sú relevantné aj nasledujúce dokumenty medzinárodnej povahy:²⁵⁹

²⁵⁷ Ečer, R.: Hlavní intence zákona o mladistvých. In Soudcovské listy. 1932, s. 23

²⁵⁸ Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže – řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. In Zborník príspevkov z konferencie „Naděje právní vědy Býkov 2006. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006, s. 232

²⁵⁹ Záhora, J.: Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. Všeobecné ustanovenia. In Burda, E., Čentěš, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 609 - 610

- Minimálne štandardné pravidlá súdnictva nad mládežou (tzv. Pekingské pravidlá), rezolúcia OSN č. 40/43 z 29. novembra 1985,
- Smernica OSN pre prevenciu kriminality mládeže (tzv. Rijádska smernica), rezolúcia OSN č. 45/112 z 14. decembra 1990,
- Pravidlá OSN pre ochranu mladistvých pozbavených slobody (VIII. Kongres OSN v Havane, tzv. Havanské pravidlá) rezolúcia OSN 45/113 z 14. decembra 1990,
- Dohovor o právach dieťaťa, rezolúcia OSN 44/25 z 20. novembra 1989, ktorá bola v našich podmienkach zverejnená ako oznámenie MZV č. 104/1991 Zb.,
- Rezolúcia Rady Európy (66) 25 o krátkodobom zaobchádzaní s mladistvými páchateľmi do 21 rokov veku,
- Rezolúcia Rady Európy (78) 62 z 29. novembra 1979 s názvom Kriminalita mládeže a sociálne zmeny,
- Odporúčanie Rady Európy (87) 20 zo 17. septembra 1987 týkajúce sa spoločenskej reakcie na kriminalitu mládeže,
- Odporúčanie Rady Európy (88) 6E z 18. apríla 1988 týkajúce sa spoločenskej reakcie na kriminalitu mládeže z radov mladých ľudí, ktorí pochádzajú z prisťahovaleckých rodín,
- Odporúčanie Rady Európy (2000) 20 zo 6. októbra 2000 týkajúce sa úlohy včasnej psychosociálnej intervencie v prevencii kriminality,
- Odporúčanie Rady Európy (2003) 20 z 24. septembra 2003 týkajúce sa nových spôsobov riešenia kriminality mládeže a úloh justície vo veciach mládeže,
- Odporúčanie Rady Európy (2008) 11 z 5. novembra 2008 týkajúce sa európskych pravidiel pre mladistvých páchateľov týkajúcich sa sankcií a opatrení.

Právna úprava trestnej zodpovednosti ako aj trestania mladistvých v našich podmienkach plne rešpektuje tieto medzinárodné dokumenty a pravidlá, ktoré sú v nich obsiahnuté. Viaceré záväzky, ktoré z nich Slovenskej republike vyplynuli, boli pretransformované do právneho poriadku. Vo viacerých z týchto dokumentov sú zakotvené významné prvky ochrany mladistvých páchateľov a možnosti zásahov do základných ľudských práv. Garantujú predovšetkým právo na ochranu osobných údajov, osobitné podmienky pre obmedzenie osobnej slobody, povinnosť rešpektovať ľudskú dôstojnosť, česť a tiež zákaz týrania a iného krutého a neľudského zaobchádzania. V absolútnej väčšine prípadov však ide o úpravu otázok trestania a trestného konania vo vzťahu k mladistvým páchateľom. Uvedené dokumenty neriešia, neupravujú a ani sa inak nedotýkajú situácie, kedy sa činu inak trestného dopúšťa osoba maloletá resp. dieťa, ktoré nie je trestne zodpovedné. V súlade s čl. 1 Dohovoru o právach dieťaťa sa len konštatuje, že dieťaťom je osoba mladšia ako 18 rokov veku, ak nenadobudla plnoletosť inak podľa právnych predpisov jednotlivých štátov. Okrem toho na základe tohto dokumentu boli zmluvné štáty zaviazané, aby v rámci svojich právnych úprav:²⁶⁰

- a.) prijali také trestnoprávne úpravy, ktoré jednoznačne stanovujú vekovú hranicu, pred dovŕšením ktorej nie sú deti trestne zodpovedné a
- b.) ak to bude potrebné, tak aj na prijatie takých opatrení zaobchádzania s takýmito deťmi, ktoré nie sú spojené so súdnou procedúrou a za splnenia podmienky dodržania základných ľudských práv a právnych záruk.

Aktuálna právna úprava vzťahujúca sa na mladistvých páchateľov (osobitosti týkajúce sa mladistvých) je u nás, v zmysle zavedeného povojnového trendu, členená do dvoch právnych predpisov – *hmotnoprávne otázky* sú obsiahnuté v *ustanoveniach TZ* (Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov, ďalej

²⁶⁰ článok 40 ods. 3 písm. a) a b.) Dohovoru o právach dieťaťa v znení zmeny článku 43 ods. 2 Dohovoru z 12. decembra 1995

len „TZ“). V každom z uvedených predpisov sú obsiahnuté osobitné ustanovenia, ktoré sa vzťahujú na mladistvých z pohľadu hmotného ako aj z pohľadu procesného práva.

Hmotnoprávna úprava osobitostí týkajúcich sa mladistvých páchatel'ov je obsiahnutá v IV. hlave prvej – všeobecnej časti TZ s názvom „Osobitné ustanovenia o stíhaných mladistvých“. Ide o právnu úpravu, ktorá pozostáva zo šiestich dielov, pričom, ako vyplýva aj z názvu tejto hlavy, nejde o komplexnú a ucelenú úpravu stíhania mladistvých, ale iba o úpravu tých otázok, ktoré sú v prípade mladistvých páchatel'ov posudzované odlišne od všeobecnej úpravy. „Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých sú vo vzťahu špeciality k ďalším ustanoveniam všeobecnej časti Trestného zákona (§ 94 ods. 2 TZ).“²⁶¹ Na základe tohto pravidla obsiahnutého priamo v ustanovení § 94 ods. 2 TZ teda platí, že ak nie sú určité otázky upravené vo vzťahu k mladistvému osobitným spôsobom (vo IV. hlave prvej časti, v jednotlivých šiestich dieloch), tak sa pre tieto prípady použije úprava zo všeobecnej časti TZ. Ustanovenia všeobecnej časti sa teda môžu na mladistvých páchatel'ov použiť, ale len vtedy, ak osobitné ustanovenia nemajú pre daný prípad vlastné pravidlo. Rovnako stojí za pripomenutie skutočnosť, že tento vzťah špeciality sa dotýka len všeobecných ustanovení TZ. Ustanovenia jednotlivých hláv osobitnej časti TZ sa rovnako použijú aj na prípady mladistvých páchatel'ov, pričom musia byť zohľadnené osobitosti týkajúce sa mladistvých páchatel'ov obsiahnuté vo IV. hlave prvej všeobecnej časti TZ. Ide predovšetkým o osobitosti týkajúce sa znižovania trestných sadzieb a osobitosti systému sankcií, hlavne trestov, ktoré môžu byť uložené mladistvým páchatel'om. Toto legálne, priamo v ustanoveniach TZ, zakotvené pravidlo pritom konkretizuje ústavne zakotvený princíp osobitnej starostlivosti, ktorú je potrebné venovať mládeži.²⁶²

V porovnaní s predošlou právnou úpravou sú celkovo v otázkach trestania mladistvých viditeľné viaceré zmeny, z ktorých je potrebné zdôrazniť predovšetkým tieto:

- a.) prvou veľmi významnou zmenou je zníženie vekovej hranice vzniku trestnej zodpovednosti z pôvodných 15 rokov na 14 rokov veku, ktoré bolo spojené s búrlivou diskusiou, pričom aj v súčasnosti sa tejto otázke venuje zvýšená pozornosť a to aj vzhľadom na právnu úpravu vekovej hranice vzniku trestnej zodpovednosti v susednej Českej republike, ďalej
- b.) rozšírenie systému sankcií, ktoré je možné uložiť mladistvým páchatel'om; došlo k rozšíreniu systému trestov, ktoré možno uložiť mladistvým páchatel'om a popri systéme ochranných opatrení boli zavedené boli aj výchovné opatrenia ako najmiernejšie opatrenie, ktoré je možné mladistvému uložiť a ktoré nemá povahu sankcie,
- c.) rozšírili sa možnosti upustenia od potrestania mladistvého páchatel'a a došlo k posilneniu výchovného vplyvania (výchovnej funkcie) vo vzťahu k mladistvému páchatel'ovi a
- d.) osobitne sa stanovili pravidlá pre zánik trestnosti, zánik trestu a zahľadanie odsúdenia v prípade mladistvého páchatel'a.

Vyššie popísaná hmotnoprávna úprava týkajúca sa mladistvých páchatel'ov – osobitosti stíhania mladistvých pozostáva so šiestich dielov a celkovo 28. paragrafových

²⁶¹ Záhora, J.: Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. Všeobecné ustanovenia. In Burda, E., Čentěš, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 609

²⁶² článok 41 ods. 1 Ústavy SR (Zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov) uvádza, že:

- manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona
- zaručuje sa osobitná ochrana detí a mladistvých

ustanovení, ktoré postupne upravujú osobitosti týkajú sa mladistvých páchatel'ov. Konkrétne vo vzťahu k mladistvému sú osobitným spôsobom riešené tieto otázky:

- pravidlá vzniku a posudzovania trestnej zodpovednosti (§ 95 TZ),
- pravidlá pre zánik trestnosti premlčaním trestného stíhania (§ 96 TZ),
- pravidlá pre ukladanie sankcií a výchovných opatrení, ich účel a možnosti upustenia od potrestania a podmieneného upustenia od potrestania (§ 97 – § 101 TZ)
- pravidlá (dôvody) pre ukladanie, výkon a zmenu spôsobu výkonu ochrannnej výchovy (§ 102 - § 105 TZ),
- systém výchovných opatrení a pravidlá pre ich ukladanie (§ 106 - § 108 TZ),
- systém trestov, ktoré je možné uložiť mladistvým páchatel'om a pravidlá ako aj výmery pre ich ukladanie, premlčanie výkonu trestu a zahľadanie odsúdenia (§ 109 – 121 TZ).

2. Osobitosti trestnej zodpovednosti mladistvých

Na základe legálnej definície obsiahnutej v ustanovení § 94 ods. 1 TZ sa za mladistvého považuje každá osoba, ktorá už dovŕšila 14. rok veku, ale neprekročila 18. rok veku. Na spodnú vekovú hranicu vymedzenia pojmu mladistvý (dovŕšenie 14. roku veku) sa všeobecne viaže aj moment vzniku trestnej zodpovednosti. Ide však len o jednu z podmienok vzniku trestnej zodpovednosti, ktoré musia byť naplnené spoločne, teda kumulatívne. Preto o osobe, ktorá už síce dovŕšila 14. rok veku ešte nemožno hovoriť automaticky ako o osobe trestne zodpovednej. Navyše, pri určovaní vzniku trestnej zodpovednosti je potrebné zohľadniť aj pravidlá plynutia lehôt, ktorými sa zaoberám v nasledujúcom texte. Pravidlá vzniku trestnej zodpovednosti sú podrobne upravené v ustanoveniach TZ a doplnila ich v niektorých prípadoch aj judikatúra. Pre právnu úpravu trestnej zodpovednosti mladistvých páchatel'ov sú relevantné tieto pravidlá:

- pravidlá obsiahnuté vo všeobecných ustanoveniach o vzniku trestnej zodpovednosti (ustanovenia § 22 a § 23 TZ) a
- osobitné pravidlá, ktoré sa vzťahujú na trestnú zodpovednosť mladistvých páchatel'ov, ktoré sú obsiahnuté v osobitných ustanoveniach o stíhaní mladistvých (§ 95 TZ).

V trestnom práve sa uplatňuje pravidlo, že trestná zodpovednosť je limitovaná len v jej spodnej hranici a to dovŕšením požadovaného veku a naplnením kumulatívnej podmienky príčetnosti. V hornej hranici trestná zodpovednosť limitovaná vekovo síce nie je, avšak je potrebné prihliadať aj na naplnenie druhej kumulatívnej podmienky – príčetnosti. Práve táto limituje smerom nahor trestnú zodpovednosť. V každom prípade je potrebné postupovať individuálne, prípad od prípadu vždy skúmať kumulatívne naplnenie. Podmienku príčetnosti, samozrejme, nie je možné viazať na konkrétny vek, avšak s pribúdajúcim vekom a u osôb vyššieho veku sa predpokladajú určité nie len fyzické, ale aj psychické (duševné) a mentálne zmeny, ktoré je potrebné skúmať. Z toho dôvodu je potrebné predovšetkým pri osobách vyššieho veku dôsledne skúmať naplnenie podmienky príčetnosti.

Vznik trestnej zodpovednosti sa v zmysle ustanovenia § 22 ods. 1 TZ a § 23 TZ viaže na dovŕšenie 14. roku veku a na splnenie podmienky príčetnosti. Sú to kumulatívne podmienky, ako som vyššie uviedla, takže pre skutočný vznik trestnej zodpovednosti sa vyžaduje naplnenie oboch z nich v čase spáchania trestného činu. Ide o všeobecné kumulatívne podmienky, z ktorých priamo § 22 ods. 2 TZ stanovuje jednu výnimku. V prípade trestného činu sexuálneho zneužívania podľa ustanovenia § 201 TZ sa vznik trestnej zodpovednosti viaže na dovŕšenie 15. roku veku a príčetnosť páchatel'a v čase spáchania trestného činu. Je tomu tak z dôvodu, že hmotný predmet útoku

a páchatel' trestného činu nemôžu byť rovnakým spôsobom chránení. Ak sa pozrieme na uvedenú skutkovú podstatu²⁶³, z jej znenia je jasné, že len pri naplnení tohto pravidla sa páchatel' trestného činu a hmotný predmet útoku nemôžu hľadiska veku nikdy stretnúť. Je tak presne jasné, kto je v danom prípade páchatel'om trestného činu a kto je jeho hmotným predmetom útoku.

Pravidlá pre posudzovanie trestnej zodpovednosti z hľadiska veku

V zmysle pravidiel, ktoré som vyššie uviedla platí, že osoby, ktoré nedovърšili 14. rok veku svojho života (resp. 15. rok veku pri trestných činoch sexuálneho zneužívania podľa ustanovenia § 201 TZ) nie sú trestne zodpovedné a nemôžu sa preto dopustiť trestného činu, ale iba činu inak trestného. Aj keby teda konanie osoby vykazovalo všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu, z dôvodu absencie požadovaného veku nepôjde o trestný čin, ale o čin inak trestný. Pri takejto osobe pritom môže byť preukázané, že sa konania naplňajúceho znaky trestného činu dopustila, no aj tak zaň nebude trestne zodpovedá. Podmienka veku preto predstavuje jednu z okolností, ktoré vylučujú trestnú zodpovednosť. Na strane páchatel'a trestného činu absentuje v takomto prípade jedna z podmienok subjektu skutkovej podstaty trestného činu, ktorou je podmienka veku. Samozrejme prípady, kedy sa osoby trestne nezodpovedné z dôvodu nedostačujúceho veku a dopustili závažných konaní, ktoré by inak mali povahu trestných činov si vyžadujú pozornosť a reakciu spoločnosti v podobe prijatia primeraných opatrení v občianskom súdnom konaní (§ 105 TZ).

Z pohľadu vzniku skutočnej trestnej zodpovednosti sú veľmi dôležité pravidlá plynutia lehôt v trestnom práve. Aj v trestnom práve platí, že prvý deň lehoty sa do jej plynutia nezapočítava a lehoty začínajú plynúť až deň nasledujúci po dni vzniku skutočnosti, ktorá odôvodňuje plynutie lehoty. Vzhľadom na túto skutočnosť nemožno ešte v deň dovърšenia 14. roku veku resp. 15. roku veku pri trestnom čine sexuálneho zneužívania hovoriť o vzniku trestnej zodpovednosti. Trestná zodpovednosť vzniká až v deň nasledujúci po dni dovърšenia 14. roku veku, teda jeho prvou sekundou a nie v deň 14. resp. 15. narodenín. Toto pravidlo pritom vyriešilo aj problém, ktorý sa spájala s časom narodenia, ktorý sa nie vždy eviduje v matrikách či v listoch narodenia a tak by bolo niekedy komplikovanejšie zistiť, či už daná osoba je alebo ešte nie je trestne zodpovedná. Pravidlo, že trestná zodpovednosť vzniká až deň nasledujúci po dni dovърšenia 14. resp. 15. roku veku tak tento problém vyriešilo.

V každom prípade sa za rozhodujúci čas považuje moment spáchania trestného činu fyzickou osobou. Z pohľadu trestnej zodpovednosti je dôležitý čas dokonania trestného činu a nie moment, kedy páchatel' začal svojim konaním naplňovať vyžadované znaky skutkovej podstaty určitého trestného činu. Rovnaké pravidlo pritom platí aj pri trestných činoch, ktoré z časového hľadiska členíme na pokračujúce, trváce a hromadné. Dôležitý je moment dokončenia trestnej činnosti pri nich, keďže všetky čiastkové útoky spolu vytvárajú jeden celok. Ak by niektorý čiastkový útok, ktorý tvorí s ostatnými jeden celok, bol spáchaný pred dňom nasledujúcim po dni dovърšenia 14. roku veku, nemožno zaň vyvodzovať trestnú zodpovednosť konkrétnej osoby.

²⁶³ Podľa ustanovenia § 201 TZ sa trestom odňatia slobody až na dva roky potrestá páchatel', ktorý vydá, čo aj z nedbanlivosti, osobu mladšiu ako osemnásť rokov nebezpečenstvu spustnutia tým, že

- a) zvädza ju k záhaľčivému alebo nemravnému životu,
- b) umožní jej viesť záhaľčivý alebo nemravný život,
- c) umožní jej dopúšťať sa konaní, ktoré sú podľa tohto zákona trestnými činmi, alebo
- d) bráni jej v povinnej školskej dochádzke.

V súlade s legálnou definíciou obsiahnutou v § 94 ods. 1 TZ však platí, že osoba sa za mladistvá považuje aj v deň svojich 18. narodenín. Všetky trestné činy mladistvého spáchané do pol noci dňa 18. narodenín sa posudzujú ako trestné činy spáchané mladistvým. Až v prvú sekundu dňa nasledujúceho po dni 18. narodenín hovoríme o páchatelovi dospelom. Z hľadiska trestnej zodpovednosti mladistvého je nepodstatné nadobudnutie plnoletosti iným spôsobom, teda uzavretím manželstva v súlade s občianskoprávnymi predpismi.

Veková hranica vzniku trestnej zodpovednosti bola pri rekodifikácii trestného práva veľmi diskutovaná. Aj v súčasnosti ide o veľmi živý problém, keďže sa objavujú rôzne názory na vhodnosť resp. nevhodnosť tohto ako aj ďalšieho znížovania vekovej hranice trestnej zodpovednosti. Dovolím si uviesť aspoň niektoré z názorov pre a proti zníženiu vekovej hranice trestnej zodpovednosti, ktoré sa objavili bezprostredne pred a po rekodifikácii trestného práva u nás, ktorou bola veková hranica vzniku trestnej zodpovednosti znížená. K zníženiu hranice trestnej zodpovednosti z 15 na 14 rokov sa negatívne vyjadril ombudsman Kandrác vrátane niekoľkých ďalších pracovníkov kancelárie verejného ochranu práv. Zdôraznili pritom, že prijatie trestného zákona, ktorý by znížil vekovú hranicu trestnej zodpovednosti by prinieslo ďalšie problémy a požiadavky zamerané na oblasť vzdelávania a výchovy odsúdených detí, keďže aj odsúdené deti budú raz prepustené a je potrebné zabezpečiť ich reintegráciu. Zníženie vekovej hranice trestnej zodpovednosti však súhrnne považovali za neprijateľné.²⁶⁴ „Dokedy budeme znižovať vekovú hranicu? Toto je totiž otázkou nie veku, ale v prvom rade morálnej výchovy, uviedla Dana Hrabcová, pracovníčka kancelárie českého ombudsmana.“²⁶⁵

V roku 2006 sa k tejto problematike vyjadril prof. Ivor, ktorý toto zníženie považoval za veľmi významnú, ale zároveň aj potrebnú zmenu v trestnom práve. „Pri definovaní veku trestne zodpovedného páchatel'a došlo k ďalšej mimoriadne závažnej zmene, keď hranica trestnej zodpovednosti bola znížená z pätnásť na štrnásť rokov. Pre rozvoj modernej civilizácie je príznačná aj akcelerácia vývoja mládeže, pričom kriminalistické štatistiky dokazujú, že u mládeže sa neustále znižuje veková hranica tých, ktorí sa podieľajú, mnohí aj opakovane, na páchaní najmä majetkovej kriminality.“²⁶⁶

V roku 2009 sa v súvislosti s násobiacimi sa krádežami detí rómskeho pôvodu vyjadril vtedajší minister spravodlivosti Š. Harabín, že znižovať vekovú hranicu trestnej zodpovednosti pod 14 rokov veku by bolo v súčasnej politickej a legislatívnej klíme nemožné. Konštatoval tiež, že aj zníženie z pôvodných 15 na 14 rokov veku bolo hraničné. „Posunutie hranice ešte nižšie by bolo takým veľkým zásahom do trestného práva, že by mu museli predchádzať rozsiahle analýzy sociológov a ďalších odborníkov. *Ja rozhodne ako trestný sudca bez toho, že by som mal tieto vedecké podklady iných spomínaných sektorov, na podklade svojich skúseností z rozhodovacej činnosti by som sa k tomu neprikláňal.*“²⁶⁷

Možno len dodať, že zníženie vekovej hranice trestnej zodpovednosti z 15 na 14 rokov veku bolo podľa mňa nie len vhodné, ale dokonca potrebné. Som tohto názoru vzhľadom na vzrastajúcu kriminalitu mládeže a jej zarážajúcu surovosť a brutalitu.

²⁶⁴ Zdroj: <http://www.vop.gov.sk/kandrac-proti-znizeniu-veku-trestnej-zodpovednostixxx>, zo dňa 24.11.2010

²⁶⁵ Tamtiež, zo dňa 24.11.2010

²⁶⁶ prof. Ivor k zmenám prijatým v rámci rekodifikácie

zdroj: <http://www.civil.gov.sk/archiv/CASOPIS/2005/24/2416ho.htm>, zo dňa 27.12.2010

²⁶⁷ Zdroj: http://tvnoviny.sk/spravy/domace/harabin-trestat-deti-nepriatelne_comment_p3_a21.html?&page=3&p_all_items=21, zo dňa 27.12.2010

Súčasný spoločenský podmienky a rozvoj spoločnosti viedli a vedú k sústavnému znižovaniu sa vekovej hranice dospelosti. Mladiství resp. deti dospelujú podstatne skôr ako tomu bolo pred desiatimi či dvadsiatimi rokmi. Už v pomerne skorom veku dochádza k dospelosti po sexuálnej a celkovo fyzickej stránke. O niečo problematickejšie je hodnotenie duševnej, rozumovej a mravnej vyspelosti. Stretávame sa však s tým, že už v skorom veku si mladí dokážu uvedomovať povahu a podstatu svojho konania. A na všetky tieto skutočnosti, podľa môjho názoru správne, reagovala rekonštrukcia trestného práva u nás. Otázne je, či znižovať vekovú hranicu trestnej zodpovednosti aj naďalej. Veľmi často je v tejto súvislosti spomínaný francúzsky vzor, kde je táto hranica znížená až na 10 rokov veku. Reálne aj v týchto podmienkach dochádza k sankcionovaniu mladistvých až 14. roku veku a do tohto momentu je ich možno sankcionovať obdobne, ako to u nás pripúšťa ustanovenie § 105 TZ (u nás uložením ochrannej výchovy v občianskom súdnom konaní). Ďalší vývoj a rozvoj spoločnosti ako aj nárast kriminality smerom do budúcnosti znamená, že spoločnosť sa aj s touto otázkou bude musieť zaoberať a následne aj určitým spôsobom vysporiadať. Je otázne, či cestou znižovania vekovej hranice trestnej zodpovednosti, alebo skôr rozšírením možností ukladať sankcie v podobe ochranných opatrení aj v občianskom súdnom konaní po vzore ustanovenia § 105 TZ. Aktuálnu úpravu však hodnotím veľmi pozitívne a opodstatnene vzhľadom na súčasný stav.

Podmienka pričetnosti

Vznik trestnej zodpovednosti je, okrem naplnenia podmienky požadovaného veku, viazaný aj na naplnenie podmienky pričetnosti. Ide o kumulatívne podmienky, takže obe musia byť naplnené v čase spáchania trestného činu. Právne poriadky okolitých štátov v Európe spravidla pojem pričetnosť nevymedzujú. Uvádzajú iba kritériá, za ktorých splnenia je pričetnosť vylúčená. Rovnako tak aj náš zákonodarcu vychádza z negatívneho vymedzenia, keď uvádza kto je nepričetný a za splnenia akých podmienok.²⁶⁸

Pojem pričetnosť je v ustanoveniach TZ definovaný negatívne, teda vo forme nepričetnosti. Ide o definíciu založenú na alternatívach nedostatku rozpoznávacej alebo ovládanej schopnosti podobne, ako ju definoval aj predošlý Trestný zákon, len s určitými formulačnými zmenami a úpravami.²⁶⁹ V zmysle ustanovenia § 23 TZ možno za nepričetného považovať toho, „kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný, ak tento zákon neustanovuje inak.“²⁷⁰ A contrario možno za pričetného považovať toho, kto v čase spáchania trestného činu netrpel žiadnou duševnou poruchou, ktorá by mu bránila rozpoznať protiprávnosť svojho konania, alebo ktorá by mu bránila svoje konanie ovládať a to za podmienky, že TZ nestanovuje inak. Otázka nepričetnosti je otázkou právnou, takže v konkrétnom prípade ju posudzujú príslušné orgány činné v trestnom konaní, pričom sa opierajú o závery obsiahnuté v znaleckých posudkoch.²⁷¹ Na základe formulácie typickej pre alternatívy „alebo“ možno prijať záver, že pre nepričetnosť je postačujúce, ak v čase spáchania trestného činu v dôsledku duševnej poruchy absentuje aspoň jedna

²⁶⁸ Ďurana, V., Korgo, D., Mašlanyová, D.: Trestné právo hmotné, všeobecná časť. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2000, s. 53

²⁶⁹ Polák, P.: Nepričetnosť ako okolnosť vylučujúca trestnú zodpovednosť. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae 2/2008, s. 81 a nasl.

²⁷⁰ § 23 TZ

²⁷¹ Mencerová, I.: Okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť. Nepričetnosť. In Burda, E., Čentěš, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 153 a nasl.

z uvedených schopností – teda schopnosť rozpoznávacía (v tomto prípade páchateľ nevie rozpoznať protiprávnosť svojho činu), alebo schopnosť ovládacia, kedy páchateľ síce vie, že jeho konanie je protiprávne, no nemôže svoje konanie ovládať.

Veľmi dôležité je uvedomiť si, že príčetnosť je zároveň aj trestnoprávna otázka. Z toho dôvodu pri jej posudzovaní nemožno považovať za rozhodujúcu skutočnosť, že fyzická osoba je v zmysle občianskoprávných predpisov pozbavená alebo obmedzená v spôsobilosti na právne úkony. Aj tieto osoby môžu byť v čase spáchania trestného činu príčetné. Z toho dôvodu je otázku príčetnosti potrebné skúmať v každom jednom prípade a individuálne.

Osobitosti materiálneho korektívu pri mladistvých

V právnej úprave trestnej zodpovednosti mladistvých sú viditeľné dve významné odchýlky od všeobecnej právnej úpravy trestnej zodpovednosti. Prvou z nich je uplatňovanie *konceptie podmienenej príčetnosti mladistvých* (§ 95 ods. 1 TZ) a druhá z nich sa týka *materiálneho korektívu prečinu* pri mladistvom páchateľovi (§ 95 ods. 2 TZ).

Ako som vyššie uviedla, vznik trestnej zodpovednosti sa viaže na dovŕšenie požadovaného veku a súčasné splnenie podmienky príčetnosti. Deň nasledujúci po dni dovŕšenia 14. resp. 15. roku veku (pri trestnom čine sexuálneho zneužívania podľa ustanovenia § 201 TZ) vzniká trestná zodpovednosť, ak teda predpokladáme splnenie podmienky príčetnosti. Táto koncepcia trestnej zodpovednosti je v literatúre označovaná ako koncepcia absolútnej trestnej zodpovednosti, ktorá je určená pomocou presne určenej vekovej hranice. V prípade mladistvých páchateľov však z tohto pravidla existuje jedna výnimka (resp. obmedzenie), ktorej právna úprava je obsiahnutá v ustanovení § 95 ods. 1 TZ. Nejde teda o vyššie uvedenú absolútnu trestnú zodpovednosť, ale o uplatňovanie konceptie relatívnej trestnej zodpovednosti. Jej podstata spočíva v tom, že síce je stanovená hranica vzniku trestnej zodpovednosti, no je potrebné prihliadať aj na mravnú a rozumovú vyspelosť mladistvého, ktorá sa posudzuje vo vzťahu ku konkrétnemu trestnému činu spáchaného mladistvým.²⁷² Ide o uplatňovanie konceptie podmienenej (relatívnej) zodpovednosti (príčetnosti)²⁷³, ktorá je do súčasnej právnej úpravy prevzatá zo zákona č. 48/1931 Sb., ktorý upravoval trestné súdnictvo nad mládežou. Podstata tejto konceptie spočíva v uvedení si skutočnosti, že mladiství nie sú v období 14. a 15. roku veku na rovnakej vyspelostnej úrovni. Vzhľadom na individuálny vývoj každého jedinca je aj rozumová a mravná vyspelosť osôb v tomto veku veľmi individuálna a prípad od prípadu odlišná. Práve od stupňa intelektuálnej a mravnej vyspelosti mladistvého v čase spáchania činu sa odvíja jeho posudzovanie. Na základe tohto potom platí, že pri každom mladistvom, ktorý je mladší ako 15 rokov veku, sa obligatórne skúma jeho rozumová a mravná vyspelosť. Ak výsledky tohto skúmania preukazujú, že mladistvý mladší ako 15 rokov veku nedosiahol úroveň intelektuálnej a mravnej vyspelosti potrebnú na rozpoznanie protiprávnosti svojho konania alebo na ovládanie svojho konania, za svoje konanie nemôže byť trestne zodpovedný. Posúdenie rozpoznávacej a ovládacej schopnosti mladistvého mladšieho ako 15 rokov je obligatórne predmetom znaleckého skúmania, ktoré je spôsobilé zodpovedať tieto otázky. Tento fakt je podporený aj ustanovením § 338 TP. Na tieto účely sa do trestného konania priberajú obligatórne dvaja znalci, ktorí svoju činnosť vykonávajú v odbore detskej psychiatrie. Poruchy duševného stavu, rozpoznávacej aj ovládacej schopnosti sú teda pri mladistvých mladších ako 15 rokov

²⁷² Vanduchová, M.: Zamyšlení nad ustanovením § 5 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. In Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám. Praha: Lexis Nexis s.r.o., 2007, s. 149 a nasl.

²⁷³ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, II. vydání. Praha: C.H. BECK, 2007, s. 40

veku obligatórne skúmané znalecky. Pre trestnú zodpovednosť mladistvého sa požaduje, aby si v čase spáchania trestného činu mladistvý uvedomoval protiprávnosť (nedovolenosť) svojho konania a aby svoje správanie vedel ovládať (usmerňovať a zvládať). Len v týchto prípadoch možno vo vzťahu k nemu vyvodzovať trestnú zodpovednosť.

V prípade mladistvých, ktorí sú starší ako 15 rokov veku nie je znalecké skúmanie rozpoznávacej a ovládacej schopnosti obligatórne. Do úvahy samozrejme prichádza v prípadoch, kedy je možné mať pochybnosti o duševnej zrelosti mladistvého (intelektuálnej i mravnej), ktoré by mohli mať za následok neschopnosť poznať protiprávnosť konania alebo neschopnosť ovládať svoje konanie. Pri pochybnostiach sa aj v tomto prípade využije znalecká činnosť.

Druhá odchýlka v právnej úprave trestnej zodpovednosti mladistvých páchatel'ov sa týka materiálneho korektívu prečinu. Aj napriek tomu, že v dôvodovej správe k novému (rekodifikovanému) TZ sa uvádza, že chápanie trestného činu je založené výhradne na formálnom chápaní, s týmto tvrdením nemožno celkom súhlasiť. Formálnej koncepcii nasvedčujú podmienky, ktorých kumulatívne naplnenie sa v zmysle ustanovenia § 8 TZ vyžaduje na to, aby určité konanie mohlo byť kvalifikované ako trestný čin. Ide o podmienku protiprávnosti činu a kumulatívne o podmienku znakov uvedených v TZ, ak tento zákon neurčuje inak (typicky pri okolnostiach vylučujúcich protiprávnosť, pri ktorých absentuje protiprávnosť ako jeden zo znakov trestného činu a tak nemôže ísť o trestný čin). V tomto smere ide o formálne chápanie trestného činu. Predošlý Trestný zákon zdôrazňoval taktiež znaky uvedené v trestnom zákone, avšak dôležitá bola nie protiprávnosť činu ako je tomu v súčasnosti, ale spoločenská nebezpečnosť uvedeného konania (materiálne, resp. materiálne – formálne chápanie trestného činu). Od tohto chápania sa v rámci rekodifikácie upustilo a zakotvilo sa formálne resp. formálne – materiálne chápanie trestného činu. Toto chápanie umožňuje lepšie uplatnenie zásady rovnosti pred zákonom a zároveň sa týmto spôsobom odstránila svojvôľa pri posudzovaní spoločenskej nebezpečnosti konaní a pri kvalifikácii skutkov. Formálne chápanie sa prejavuje v definícii trestného činu podľa ustanovenia § 8 TZ. Tieto je potrebné rovnakým spôsobom vykladať aj u dospelého, aj u mladistvého páchatel'a. Nemožno však úplne súhlasiť s dôvodovou správou, ktorá uvádza, že ide o čisto formálne poňatie, nakoľko to, čo sa do rekodifikácie označovalo spoločenská nebezpečnosť konania ostalo zachované v podobe materiálneho korektívu prečinu. Na základe ustanovenia § 10 ods. 2 TZ je priamo uvedené, že ak vzhľadom na všetky zákonné ustanovenia je závažnosť činu nepatrná, takéto konanie sa nebude kvalifikovať ako prečin, hoci inak by jeho znaky boli naplnené. Spoločenská nebezpečnosť konania tu bol nahradená závažnosťou činu a to v prípade dospelých páchatel'ov.²⁷⁴

Odlišnosť materiálneho korektívu v prípade mladistvých páchatel'ov je upravená podobne, avšak s jedným rozdielom, ktorý je priamo vyjadrený v ustanovení § 95 ods. 2 TZ. Trestný čin, ktorý napĺňa znaky prečinu podľa ustanovení TZ sa nebude považovať za trestný čin, ak sa ho dopustil mladistvý páchatel' a jeho závažnosť je iba malá. Na rozdiel od dospelého páchatel'a sa pri mladistvom páchatel'ovi uplatní materiálny korektív vtedy, ak závažnosť činu, ktorý by inak bol prečinom podľa TZ, je malá (pri dospelom páchatel'ovi nepatrná). „Zmyslom tohto ustanovenia je, aby sa trestná zodpovednosť mladistvého vyvodzovala len pri prečinoch, ktoré vykazujú vyššiu

²⁷⁴ Tóthová, M.: Vybrané trestnoprávne aspekty trestného činu. In Trestný čin - jeho hmotnoprávne a kriminologické vyjadrenie [elektronický zdroj] : medzinárodná vedecká konferencia venovaná pamiatke prof. JUDr. Vojtecha Hatalu, CSc., držiteľa Radu Ľudovíta Štúra. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2012, s. 152 a nasl.

závažnosť ako u dospelých páchatel'ov.²⁷⁵ Ak závažnosť prečinu mladistvého bude iba malá, nepôjde o trestný čin v zmysle TZ. Toto pravidlo sa týka nie len dokonaného trestného činu so znakmi prečinu, ale taktiež aj trestnoprávne relevantného vývinového štádia, teda pokusu trestného činu. Na mladistvého páchatel'a by sa mali aplikovať primárne výchovné prostriedky, nakoľko ani takéto prípady nemožno nechať bez adekvátnej spoločenskej reakcie, keď sa v nich objavuje znak protiprávnosti, hoci ich závažnosť je malá. Veľmi dôležité je tiež uviesť, že pojem malá závažnosť nemožno zamieňať ani dávať do súvislosti s výškou spôsobenej škody resp. so škodou malou. Výška škody, ktorá je spôsobená trestným činom predstavuje úplne odlišný pojem a úplne odlišnú kategóriu ako je závažnosť činu. Nemožno ich zamieňať. Pre posúdenie závažnosti konania mladistvého, ktoré napĺňa znaky prečinu podľa ustanovení TZ je potrebné vychádzať z okolností uvedených v ustanovení § 10 ods. 2 TZ. Závažnosť činu sa posúdi vzhľadom na:

- spôsob, akým bol čin vykonaný,
- následky činu,
- okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný,
- mieru zavinenia mladistvého páchatel'a,
- pohnútku mladistvého páchatel'a.

Ide o taxatívny výpočet okolností, ktoré sú dôležité pre posúdenie závažnosti činu mladistvého (i dospelého) páchatel'a. Je však dôležité, že všetky z uvedených kritérií majú určitý význam pri posudzovaní závažnosti činu a tak sa nemožno obmedzovať len na posúdenie niektorých z nich, ale treba vychádzať so všetkých kritérií a z ich spoločného posúdenia. Navyše, hodnotiaci proces musí nevyhnutne zohľadňovať aj skutočnosť, že dospievanie je veľmi individuálne a toto obdobie je pre mladistvého veľmi náročné. Veľmi veľký význam preto pri posudzovaní závažnosti činu má aj osoba mladistvého a skutočnosť, že mladistvý nemá dostatok životných skúseností a v období dospievania sa musí vysporiadať s množstvom fyzických i psychických zmien. Dosiahnutý stupeň rozumového vývoja má veľmi veľký význam pri posudzovaní pohnútky činu mladistvého páchatel'a.

3. Možnosti a pravidlá trestania mladistvých páchatel'ov

Právna úprava trestania mladistvých páchatel'ov je obsiahnutá v IV. hlave všeobecnej (teda prvej) časti TZ. Ako som v predošlej kapitole uviedla, ide len o úpravu odchýlok trestania mladistvých v porovnaní zo všeobecnou úpravou obsiahnutou v prvej časti TZ. Ich vzájomný vzťah sa zakladá na pravidle, že špeciálne ustanovenia (o stíhaní mladistvých) majú prednosť pred všeobecnou úpravou (všeobecná časť TZ). Ak niektoré otázky trestania nie sú upravené osobitne pre mladistvého páchatel'a, aj na jeho prípad sa používajú ustanovenia zo všeobecnej časti TZ. Pri trestaní mladistvých je preto potrebné vychádzať len z tejto špeciálnej úpravy, ale na účely komplexného poňatia tejto problematiky je potrebné čerpať aj zo všeobecnej (prvej časti) TZ. Osobitne vo vzťahu k mladistvým páchatel'om sú pritom upravené otázky pravidiel pre ukladanie sankcií a výchovných opatrení, možnosti upustenia od potrestania mladistvého, zánik trestnosti, pravidlá pre ukladanie a výkon ochrannej výchovy, možnosti ukladania výchovných opatrení, taxatívny výpočet trestov ukladaných mladistvým páchatel'om a osobitne sú upravené aj otázky premlčania výkonu trestu a zahľadanie odsúdenia. Ostatné otázky trestania mladistvých sa posudzujú podľa všeobecných ustanovení TZ, teda ustanovení všeobecnej (prvej) časti TZ.

²⁷⁵ Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 472 a nasl.

Pri mladistvých páchatel'och je do značnej miery modifikovaný systém sankcií, ktoré im je možné uložiť. Vychádza sa pritom z poznatku, že v trestnom práve sa uplatňuje bipartícia sankcií, ktorá znamená, že za sankciu považujeme nie len trest, ale taktiež aj ochranné opatrenie. Z tohto poznatku vychádza aj konštatovanie o existencii systému sankcií, v ktorom je možné vidieť jednak systém trestov a potom systém ochranných opatrení.²⁷⁶ Rekodifikácia trestného práva doplnila systém relevantných sankcií ukladaných mladistvým o výchovné opatrenia, ktoré predstavujú najmiernejší postih, aký je možné voči mladistvému zvoliť. Zároveň ide o prejav veľmi pokrokového a moderného prístupu k riešeniu a reakcií na trestné činy mladistvých a k eliminácii a prevencii trestnej činnosti páchanej touto skupinou osôb. Mladistvým páchatel'om je možné teda uložiť nie len tresty, ale aj ochranné opatrenia a výchovné opatrenia. Jednotlivé systémy však vykazujú viaceré osobitosti v porovnaní so všeobecnou trestnoprávnou úpravou.²⁷⁷

Osobitosti systému trestov sa prejavujú predovšetkým v taxatívnom výpočte tých trestov, ktoré je možné uložiť mladistvým páchatel'om podľa ustanovenia § 109 TZ a taktiež aj v osobitných podmienkach jednotlivých trestov. Tento systém uvedený v ustanovení § 109 TZ je pre mladistvého taxatívny. Z toho dôvodu mladistvému nemožno uložiť žiadny iný trest, ktorý nie je uvedený v predmetnom ustanovení. Navyše, pre mladistvého sú stanovené aj osobitné podmienky ukladania trestov, pravidiel a výmery trestov, ktoré musia byť taktiež plne rešpektované. Toto pravidlo pritom odráža jednu zo základných zásad trestného práva – zásadu *nulla poena sine lege*, ktorá má v podstate dve vymedzenia a to *negatívne* a *pozitívne*. *Negatívne vymedzenie* spočíva v tom, že nemôže existovať trest bez zákona. *Pozitívne vymedzenie* spočíva v tom, že každý ukladaný trest musí mať zákonný podklad a musí byť ukladaný na základe a v súlade so zákonom. Ide o prejav ústavného pravidla podľa článku 49 Ústavy SR, že len zákon stanovuje aké tresty, ujmy na právach alebo na majetku možno uložiť za spáchanie trestného činu.²⁷⁸ Mladistvému možno teda uložiť len niektorý z tých trestov, ktoré sú uvedené v ustanovení § 109 TZ a za rešpektovania pravidiel, ktoré sú ďalej uvedené. Pri prvom pohľade na uvedený systém trestov pre mladistvých páchatel'ov je evidentné, že je podstatne zúžený v porovnaní so systémom trestov pre dospelých páchatel'ov. Niektoré tresty sú pri mladistvom úplne vylúčené a tie, ktoré sú uvedené taxatívnom výpočte, sú následne upravené čo sa týka pravidiel a výmer.

Systém ochranných opatrení, ktoré možno uložiť mladistvému je obsiahnutý vo všeobecnej časti TZ, konkrétne od ustanovenia § 73 TZ. Špeciálna úprava výpočtu ochranných opatrení ukladaných mladistvým absentuje. Mladistvému preto možno uložiť každé z ochranných opatrení, ktoré je obsiahnuté vo všeobecnej časti TZ, okrem tých, ktorých uloženie mladistvému vylučuje právna úprava samotného ochranného opatrenia. O takýto prípade ide pri ochrannom dohľade, ktorého uloženie mladistvému je vylúčené priamo na základe ustanovenia § 76 ods. 4 TZ. Ostatné ochranné opatrenia mladistvému ukladať možno.

Zoznam použitej literatúry:

²⁷⁶ Tóthová, M.: Pohľad na systém trestnoprávnych sankcií v Slovenskej republike, In zborník príspevkov s medzinárodnej konferencie COFOLA 2010, Brno: PF MÚ, 2010, s. 1 a nasl.

²⁷⁷ Polák, P., Knápková, D., Tóthová, M.: Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013, s. 48 a nasl.

²⁷⁸ článok 49 Ústavy SR, druhá veta

- Ďurana, V., Korgo, D., Mašlanyová, D.: Trestné právo hmotné, všeobecná časť. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2000.
- Ečer, R.: Hlavní intence zákona o mladistvých. In Soudcovské listy. 1932.
- Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže – řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. In Zborník príspevkov z konferencie „Naděje právní vědy Býkov 2006. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006
- Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2010.
- Lortie, S., Polanski, M., Sotolář, A., Válková, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2000.
- Polák, P., Knápková, D., Tóthová, M.: Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUKODÉX, 2013.
- Polák, P.: Nepříčetnosť ako okolnosť vylučujúca trestnú zodpovednosť. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae 2/2008.
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, II. vydání. Praha: C.H. BECK, 2007.
- Tóthová, M.: Vybrané trestnoprávne aspekty trestného činu. In Trestný čin - jeho hmotnoprávne a kriminologické vyjadrenie [elektronický zdroj] : medzinárodná vedecká konferencia venovaná pamiatke prof. JUDr. Vojtecha Hatalu, CSc., držiteľa Radu Ľudovíta Štúra. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2012.
- Tóthová, M.: Pohľad na systém trestnoprávných sankcií v Slovenskej republike, In zborník príspevkov s medzinárodnej konferencie COFOLA 2010, Brno: PF MÚ, 2010.
- Vanduchová, M.: Zamyšlení nad ustanovením § 5 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. In Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám. Praha: Lexis Nexis s.r.o., 2007.
- Vráblová, M.: Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Dni verejného práva“. Brno: PF MÚ Brno, 2007.
- Záhora, J.: Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. Všeobecné ustanovenia. In Burda, E., Čentěš, J., Záhora, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. Praha: C.H.BECK, 2010.
- Dohovor o právach dieťaťa
- Ústava SR, zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov
- Trestný zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov

Kontakty:

JUDr. Branislav Lečko

ÚVP FP PEVŠ

Tomášikova 20

821 05 Bratislava

branisla.lecko@paneurouni.com

Osobitosti trestného stíhania mladistvých páchatel'ov

(Particularities prosecution of juvenile offenders)

JUDr. Branislav LEČKO²⁷⁹

Abstrakt: Mladiství ako kategória obvinených v trestnom konaní, vykazuje celý rad osobitostí. Tieto sa rovnako tak premietajú v súvislosti s vyvodzovaním trestnej zodpovednosti, s trestaním mladistvých a rovnako tak aj v súvislosti s vedením trestného stíhania vo vzťahu k tejto kategórii páchatel'ov. Ide hlavne o osobitosti veku, vyspelosti (mravnej a rozumovej) a taktiež aj osobitosti spojené s ich životnými skúsenosťami, presnejšie s ich absenciou. Všetky tieto skutočnosti odôvodňujú osobitný prístup k tejto vekovej kategórii obvinených. Predmetný príspevok poskytuje pohľad na osobitosti trestného konania, ktoré sa vedie proti mladistvým obvineným.

Kľúčové slová: mladistvý, osobitosti trestného stíhania, povinná obhajoba, väzba ako ultima ratio.

Abstract: Juvenile category as accused in criminal proceedings, it exhibits several peculiarities. This is reflected as well in connection with the inference of criminal responsibility, the punishment of juveniles, as well as in the context of criminal prosecution in relation to this category of offenders. It is the particularities of age, maturity (moral and intellectual) and also the specificities related to their life experiences, specifically with their absence. All these facts justify a specific approach for this age group accused. The present contribution provides insight into the peculiarities of criminal proceedings shall be conducted against the accused juveniles.

Keywords: young, specificities of the prosecution, defense mandatory, binding as a ultima ratio.

1. Stručne k podstate trestného konania

Trestné konanie predstavuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ktorého cieľom je, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb.²⁸⁰ Ide o postup, ktorý je podrobne upravený v ustanoveniach TP (Zákon č. 301/2005 Z.z., Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov, ďalej len „TP“). Trestné konanie je však všeobecným pojmom, ktorý zahŕňa všetky štádiá, ktoré rozlišuje trestnoprávna teória. Ide jednak o predsúdne konanie, ktoré zahŕňa postup pred začatím trestného stíhania a prípravné konanie a taktiež aj o konanie pred súdom, v rámci ktorého sa rozlišuje preskúmanie a predbežné pojednanie obžaloby, hlavné pojednávanie, odvolacie a vykonávacie konanie.²⁸¹ Ich právna úprava podľa uvedenej postupnosti je obsiahnutá v jednotlivých ustanoveniach TP. Ide o všeobecnú úpravu trestného konania.

Tak ako aj trestanie mladistvých páchatel'ov musí zohľadňovať špecifiká vzťahujúce sa na vek a rozumovú ako aj mravnú vyspelosť, tak tieto musia byť zohľadňované aj v trestnom konaní proti mladistvým páchatel'om. Ich právna úprava je, podľa nastoleného povojnového trendu, inkorporovaná to ustanovení TP. Ich právna úprava je teda včlenená do trestno-procesného kódexu a aj samotné súdne konanie je zverené všeobecným súdom²⁸².

²⁷⁹ doktorand Ústavu verejného práva FP PEVŠ, Tomášikova 20, 821 05 Bratislava

²⁸⁰ § 1 TP Predmet zákona

²⁸¹ Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 543 a nasl.

²⁸² Polák, P., Knápková, D., Tóthová, M.: Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013, s. 48

„Na situácie, v ktorých by postup podľa všeobecných ustanovení zákona mohol predĺžiť, ohroziť alebo zmariť dosiahnutie účelu trestného konania, reaguje TP ustanoveniami o osobitných spôsoboch konania.“²⁸³ Osobitosti týkajúce sa mladistvých páchatel'ov v trestnom konaní sú aj v zmysle tejto citácie vyčlenené ako jeden z osobitných spôsobov konania. Ide o právnu úpravu začlenenú do tretej časti (Súdne konanie), do siedmej hlavy (Osobitné spôsoby konania), konkrétne do druhého dielu „Konanie proti mladistvým“, ktoré zahŕňa ustanovenia § 336 až § 347 TP. Aj na tomto mieste je dôležité uviesť, že táto právna úprava konania proti mladistvým nie je komplexná a úplná. Ide len o zdôraznenie odchýlok, ktoré sa nevyhnutne vzhľadom na vek a ďalšie osobitosti mladistvých musia pri nich aplikovať v trestnom konaní. Pri mladistvom sa v zásade vychádza zo všeobecných ustanovení, ktoré upravujú trestné konanie v Slovenskej republike, podľa ktorých sa postupuje pri dospelom páchatel'ovi. V ustanoveniach nazvaných „Konanie proti mladistvým“ sú však určité otázky upravené špeciálne, osobitne vzhľadom na potrebu minimalizácie škodlivých vplyvov trestného konania na mladistvého, vzhľadom na potrebu výchovného vplyvu na mladistvého, dosiahnutia nápravy a usmerňovania mladistvého do budúcnosti, do ďalšieho života. Ani v trestnom konaní tak nie je opomínaná ústavne vyjadrená zásada osobitnej starostlivosti týkajúcej sa mládeže. Ide o špeciálnu úpravu, ktorá je ako takáto uprednostnená pred všeobecnou úpravou trestného konania, ktorú obsahujú ustanovenia TP. Ak sa teda určité otázky trestného konania proti mladistvému upravujú špeciálne, bude sa vychádzať z týchto ustanovení a všeobecná úprava sa nepoužije. Ak však určité otázky upravené špeciálne vo vzťahu k mladistvému nie sú, tak sa bude aj na prípady mladistvého v trestnom konaní aplikovať všeobecná úprava obsiahnutá v ustanoveniach TP. Špeciálna úprava niektorých otázok je nasmerovaná k tomu, aby sa čo najlepšie dosiahol účel ukladaných sankcií či výchovných opatrení mladistvému za súčasnej minimalizácie negatívnych vplyvov, dopadov a následkov trestného konania na jeho vývoj, osobnosť a ďalší život. Tak, ako nemožno mladistvého privilegovať pokiaľ ide o sankcionovanie, tak mladistvý nesie byť privilegovaný ani v trestnom konaní. Je však nevyhnutné zohľadňovať osobitosti jeho veku, rozumovú a mravnú vyspelosť a reagovať na tieto skutočnosti aplikáciou špeciálnej úpravy. Nezohľadnenie týchto skutočností a neaplikovanie uvedených ustanovení by neplnilo deklarované úlohy voči mladistvému, neumožňovalo by dosahovať účel sankcií a výchovných opatrení pri ňom a v konečnom dôsledku by ústilo do narušania mladistvých a jeho prehlbovania. Špeciálna úprava niektorých otázok vzťahujúca sa na mladistvých sa snaží týmto problémom zabrániť a garantovať mladistvému taký katalóg procesných práv v trestnom konaní a takú ochranu, akú si vek a osobitosti mravnej a rozumovej vyspelosti vyžadujú. Postupne ide o osobitnú (špeciálnu) úpravu týkajúcu sa:

- obhajoby mladistvého v trestnom konaní,
- zisťovania pomerov mladistvého,
- niektorých otázok konania pred súdom pri mladistvom a možností, ktoré sú v ňom dané štátnemu orgánu starostlivosti o mládež, ktorý má v tomto smere dôležité postavenie,
- okruhu osôb, ktoré sú oprávnené podávať v opravné prostriedky,
- možností uloženia ochrannej výchovy a
- ďalších osobitostí konania proti mladistvým a situácií, kedy je aplikácia osobitnej právnej úpravy vzťahujúcej sa na mladistvého vylúčená.

²⁸³ Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 781

Ako som vyššie uviedla, osobitné oprávnenie je v prípade konania proti mladistvému dané štátnemu orgánu starostlivosti o mládež. Ide o prvok trestného konania, ktorý má dbať v trestnom konaní na to, aby sa rešpektovali osobitosti mladistvého a prevládal v ňom výchovný, nápravný a usmerňovací vplyv voči mladistvému. Spoločne s obhajcom tak dohliada na to, aby vec mladistvého bola najúčelnejšie vyriešená a aby sa rešpektovali všetky jeho procesné práva, ktoré sú mu v trestnom konaní dané. Postavenie tohto štátneho orgánu je v prípade konania proti mladistvému také dôležité a významné, že je mu priznané nie len postavenie subjektu, ale aj strany v trestnom konaní.²⁸⁴

2. Obhajoba mladistvého v trestnom konaní

V súvislosti s obhajobou mladistvého je potrebné vychádzať z definície mladistvého, ktorá je obsiahnutá v ustanovení § 94 ods. 1 TZ. Ide o osoby, ktoré dovŕšili 14. rok veku, ale nepresiahli 18. rok veku. Charakteristickými pre tento vek sú nedostatok životných skúseností, spravidla žiadne skúsenosti s trestným stíhaním a trestným konaním, rozličný stupeň rozumovej a mravnej vyspelosti, rôzny intelekt a podobne. Tieto všetky skutočnosti majú vo svojom súhrne za následok, že je len ťažko možné očakávať, že sa mladistvý v trestnom konaní bude vedieť náležite obhajovať, reagovať na jednotlivé úkony trestného konania, chápať ich význam a podstatu. Hoci jedným z práv obvinených je právo obhajovať sa sám, teda právo na materiálnu obhajobu, v prípade mladistvého však ťažko možno predpokladať, že mladistvý bude na adekvátnu obhajobu samého seba spôsobilý. Rovnaký predpoklad platí aj v prípade, že mladistvý bude riadne a včas poučený o svojich právach. Napriek tomu sa stanovuje, že v trestnom konaní musí byť aj mladistvému zabezpečený rovnaký okruh procesných práv a povinností, ako v prípade dospelého páchatel'a a príslušné orgány a súdy musia mladistvému aj umožniť ich uplatňovanie a realizáciu. Vzhľadom na vyššie uvedené osobitosti mladistvých je priamo v ustanovení § 336 TP stanovené, že mladistvý musí mať od vznesenia obvinenia obhajcu. Takto sa v prípade mladistvého stavuje povinná obhajoba, ktorá je v podstate jedným z prípadov povinnej obhajoby, akú ustanovenia TP poznajú. Ide o ďalšie z práv obvineného – právo formálnej obhajoby, ktorého obsahom je, že každý obvinený sa môže dať v trestnom konaní zastupovať obhajcom. V prípade mladistvého však toto právo formálnej obhajoby nie je len právom, ale stáva sa z neho povinnosť vyjadrená *ex lege*, teda priamo v zákonných ustanoveniach TP. Priamo je vymedzené, že mladistvý musí mať obhajcu od momentu vznesenia obvinenia. Toto pravidlo pritom platí až do vtedy, kým bude táto trestná vec mladistvého právoplatným rozsudkom skončená. Aj potom je však oprávnený obhajca podať v mene mladistvého žiadosť o milosť.

Od vydania uznesenia o vznesení obvinenia, ktorým sa trestné konanie začína viesť proti konkrétnej osobe – osobe obvineného mladistvého, musí mať mladistvý obhajcu. Obhajcu by si teda mal mladistvý najprv zvoliť sám. Tento prípad povinnej obhajoby mladistvého v podstate znamená, že ako náhle príslušné orgány činné v trestnom konaní zistia skutočnosť, že mladistvý obhajcu nemá, musia určiť mladistvému lehotu na to, aby si svojho obhajcu zvolil. Táto by mala byť primeraná vzhľadom na povahu prípadu tak, aby nedošlo k ohrozeniu účelu povinnej obhajoby.²⁸⁵ Dodatočná lehota sa však neposkytuje, ak mladistvý vyhlási, že nechce, nepotrebuje a nezvolí si obhajcu. Jej určením by v podstate dochádzalo k zbytočným prieťahom, ak je zrejmé, že aj tak zo strany mladistvého obhajca zvolený nebude. V určenej lehote

²⁸⁴ Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok – komentár. Žilina: Poradca s.r.o., 2006, s. 35 a 36

²⁸⁵ R 1/1971

a za podmienky, že bol mladistvý pozbavený alebo obmedzený v spôsobilosti na právne úkony, obhajcu mu môžu zvoliť aj iné na to oprávnené osoby a to dokonca aj proti vôli mladistvého. Taktiež mladistvý môže požiadať, aby mu obhajcu zvolili či už osoby, ktoré majú postavenie jeho zákonného zástupcu alebo osoby so samostatnými obhajovacími právami. Môže sa však stať, že mladistvý si ani v takto určenej lehote nezvolí obhajcu a obhajca mu nebude zvolený ani osobami, ktoré sú na to oprávnené. Dokonca sám mladistvý môže vyhlásiť, že obhajcu nechce, nepotrebuje alebo že si ho nezvolí (v tomto prípade sa lehota neurčuje). Toto jeho vyhlásenie je však úplne irelevantné vzhľadom na zákonnú požiadavku ustanovenia § 336 TP, keďže nejde o ustanovenie, od ktorého by sa dalo odchyliť vyhlásením mladistvého. Mladistvý sa tak vlastným vyhlásením tohto zákonného oprávnenia nemôže vzdať. Ak príslušné orgány činné v trestnom konaní konštatujú, že mladistvý obvinený stále obhajcu nemá, nezvolil si ho a nezvolili mu ho oprávnené osoby, alebo aj keď vyhlásil, že ho nechce a nepotrebuje, sú povinné požiadať sudcu pre prípravné konanie, aby mladistvému obvinenému bol ustanovený obhajca. V tomto prípade ide o obligatórne ustanovenie obhajcu a ak sudca pre prípravné konanie konštatuje, že sú naplnené podmienky pre jeho obligatórne ustanovenie, tak o tom rozhodne.²⁸⁶

Takto ustanovený (obligatórne) obhajca je povinný prevziať obhajobu mladistvého, až na prípady, kedy túto povinnosť nemá podľa zákona, ktorým sa spravuje jeho činnosť (zákona s advokácií). V trestnom konaní vystupuje v mene a v prospech mladistvého obvineného, dbá na to, aby boli uplatňované a rešpektované všetky jeho procesné práva a včas plnené procesné povinnosti a celkovo obhajuje v trestnom konaní jeho záujmy. Ak by bol mladistvý obvinený pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo by v nej bol obmedzený, obhajca môže vykonávať jednotlivé úkony trestného konania aj proti jeho vôli, ale vždy musí ísť o úkony, ktoré sú v prospech mladistvého. Okruh oprávnení obhajcu je veľmi široký, nakoľko sa takto realizuje právo na obhajobu so všetkými aspektmi, ktoré k nemu patria. Predovšetkým má obhajca právo byť prítomný na všetkých úkonoch, na ktorých aj obvinený mladistvý, má právo požadovať zápisnice z jednotlivých úkonov, navrhovať, predkladať a vykonávať jednotlivé dôkazy a podobne. Dôležité je aj to, že mladistvý môže odmietnuť vypovedať bez prítomnosti svojho obhajcu a má právo požadovať, aby bol obhajca na jeho vylúchu prítomný.

Právna úprava nevyklučuje, aby obhajcom boli viaceré osoby. V každom prípade, ak sudca pre prípravné konanie obligatórne ustanovuje obhajcu, tak ustanoví jedného. Obvinený mladistvý si samozrejme môže, a v jeho prospech tak môžu urobiť aj oprávnené osoby, zvoliť aj viacerých obhajcov s cieľom, aby jeho záujmy boli skutočne dôsledne, kvalifikovane a starostlivo obhajované. Každý zo zvolených obhajcov má povinnosť vystupovať tak, aby podľa svojich najlepších schopností obhajoval svojho klienta. Na druhej strane platí pravidlo, že koľko advokátov, toľko rôznych postupov a pohľadov na riešenie a možnosti riešenia veci. Takže ustanovenie viacerých obhajcov môže plniť odborný účel, ale má veľmi dôležitý psychologický rozmer pre mladistvého obvineného. Aj keď je však v konkrétnej veci mladistvého obvineného zvolených viacero obhajcov, s cieľom vyhnúť sa prieťahom v trestnom konaní je stanovené, že postačuje, ak je na procesnom úkone prítomný jeden z nich. Takže nie je potrebné, aby boli prítomní všetci, úkon sa môže vykonať v prípade, ak je prítomný aspoň jeden z obhajcov. Okrem toho, taktiež s cieľom vyhnúť sa prieťahom v konaní je stanovená požiadavka, že ak by malo byť zmarené hlavné pojednávanie či verejné zasadnutie

²⁸⁶ Minárik, Š., Mathern, V., Palarec, J.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2006, 336 – komentár k tomuto ustanoveniu

z dôvodu neprítomnosti zvoleného či ustanoveného obhajcu, tak súd na tieto účely určuje obhajcu náhradného. Tento obhajca má aj v prípade mladistvého obvineného rovnaké práva a povinnosti a rovnaké postavenie, ako jeho zvolený či ustanovený obhajca. Jedinou výnimkou z tohto pravidla je, že ich vykonáva len v tom čase, kedy ich nemôže vykonávať z dôvodu neprítomnosti obhajca ustanovený alebo zvolený.

Povinná obhajoba mladistvého teda začína momentom vznesenia obvinenia a končí spravidla právoplatným skončením trestnej veci mladistvého. Je však stanovené, že povinná obhajoba mladistvého sa uplatňuje aj vo vykonávacom konaní o podmienечnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody ak mladistvý v čase, keď sa o tomto prepustení koná verejné zasadnutie ešte nedovršil 18. rok svojho veku. Čiže ak v čase konania verejného zasadnutia o podmienечnom prepustení z výkonu trestu ide stále o mladistvého v zmysle § 94 ods. 1 TZ, aj na tento prípad sa vzťahuje povinná obhajoba mladistvého (ustanovenie 38 ods. 1 písm. b) TP). Mladistvý vždy musí mať obhajcu, teda ide o prípad povinnej obhajoby aj v prípade uplatňovania mimoriadnych opravných prostriedkov, ak v čase, keď sa o nich koná, ešte nedovršil 18. rok svojho veku (ustanovenie § 38 ods. 2 písm. b) TP).

3. Zisťovanie pomerov mladistvého

Základom spravodlivého konania a rozhodovania o trestnej veci mladistvého je dôsledné zistenie jeho osobných pomerov a všestranné poznanie jeho osobnosti. Takéto zisťovanie je nevyhnutné z viacerých dôvodov. V prvom rade, len na základe zistenia stupňa mravného a rozumového vývoja je možné odhaliť príčiny, motívy a pohnútky, ktoré mladistvého viedli k protiprávnej činnosti. Na základe tohto poznania je možné potom voliť najprimeranejšie a najúčinnnejšie opatrenia voči mladistvému, pri ktorých bude splnená požiadavka výchovného vplyvania, nápravy, ochrany a celkovo primeranej starostlivosti voči mladistvému. Len toto poznanie umožní voľbu takých prostriedkov voči mladistvému, ktoré skutočne budú mať za následok naplnenie účelu sankcie a výchovného opatrenia i trestného konania a nebudú zhoršovať a prehľbovať nepriaznivý stav mladistvého. Poznanie úrovne mravnej a rozumovej vyspelosti mladistvého umožňuje taktiež posúdiť rozpoznávaciu schopnosť mladistvého, ako aj schopnosť ovládať svoje konanie. Absencia tejto schopnosti resp. ktorejkoľvek z nich v čase spáchania trestného činu totiž má za následok, že mladistvý nebude za svoje konanie trestne zodpovedný. Taktiež poznanie uvedených skutočností umožňuje posúdiť aj závažnosť činu, ktorého sa mladistvý dopustil. Táto môže byť vyhodnotená len ako malá a tak toto poznanie vlastne umožňuje úvahy o materiálnom korektíve prečinu v prípade mladistvého.

„Dosiahnutiu cieľa, ktorý sledujú osobitné ustanovenia o konaní proti mladistvým, napomáha ustanovenie § 337 TP, ktoré rozširuje a konkretizuje okolnosti, ktoré treba zistiť, ak má byť dosiahnutý účel trestného konania z hľadiska viny, ale najmä z hľadiska prípadného trestu.“²⁸⁷ V súvislosti s týmto je dôležité, že okrem stupňa rozumovej a mravnej vyspelosti resp. vývoja mladistvého je potrebné zisťovať aj povahu mladistvého, pomery a prostredie, v ktorom mladistvý žil, vyrastal, bol vychovávaný, jeho správanie pred spáchaním činu, po ňom ako aj ďalšie okolnosti, ktoré umožnia voľbu primeraných a vhodných prostriedkov a postupov voči mladistvému. Na základe poznania týchto skutočností je možné mladistvému uložiť vhodnú sankciu – či už trest, ochranné opatrenie alebo aj výchovné opatrenie a dokonca aj upustiť alebo podmienечne upustiť od potrestania mladistvého. V zásade ide

²⁸⁷ Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 785

o komplexné zisťovanie pomerov mladistvého obvineného, ktoré je pomerne náročné vzhľadom na rôznorodosť informácií a rôzne sféry ich výskytu. Ex lege je zverené orgánu sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately. Ich postavenie je veľmi dôležité, keďže ide o nestranné a nezaujaté orgány a inštitúcie, pri ktorých je predpoklad objektívneho a dôsledného informovania, ktoré je jednou z náplní ich práce. Zisťovanie uvedených skutočností predstavuje postup, ktorý musí byť nie len veľmi citlivý, ale aj dôsledný, podrobný, všestranný a pokiaľ možno objektívny. Často ide o osobné informácie, ktoré sú súčasťou osobných údajov a takto je s nimi aj potrebné zaobchádzať v trestnom konaní. V konkrétnom prípade sa vyžaduje, aby súd spolupracoval nie len s orgánom starostlivosti o mládež a s obcou, ale taktiež aj so vzdelávacími inštitúciami, záujmovými združeniami a inými zariadeniami, ktoré môžu o mladistvom podať bezprostrednú a dôkladnú informáciu. Súd by sa touto otázkou mal skutočne dôsledne zaoberať a neuspokojiť sa len s povrchnými sprostredkovanými a čiastkovými informáciami.

Proces dospievania je veľmi individuálny a veľmi náročný. V rámci neho sa vyspeloť či už rozumová, ale aj mravná, nadobúda postupne a nie je možné ju časovo ohraničiť. Z toho dôvodu sa ukazuje, že poznanie osobnosti a jednotlivých jej aspektov (vlastností a črt) mladistvého je primárnym predpokladom pre spravodlivé posúdenie veci, pre postup a rozhodnutie v nej. Vzhľadom na individualitu procesu dospievania je určené pravidlo, že u mladistvých mladších ako 15 rokov veku je potrebné v trestnom konaní povinne skúmať ich rozumovú a mravnú vyspelosť a podľa toho hodnotiť, či bol mladistvý mladší ako 15 rokov veku v čase spáchania skutku schopný rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie. V prípade mladistvých mladších ako 15 rokov veku je toto skúmanie obligatórne a zveruje sa dvom znalcom z odboru detskej psychológie a psychiatrie, ktorí sa priberajú do konania na účely podania znaleckého posudku. O toto skúmanie je v podstate rozšírením okruhu skutočností, ktoré je potrebné v trestnom konaní dokazovať na základe ustanovenia § 119 TP. Platí totiž, že ak mladistvý mladší ako 15 rokov veku nebol v čase spáchania činu natoľko rozumovo a mravne vyspelý, že by vedel ovládať svoje konanie alebo rozpoznať jeho protiprávnosť, nebude zaň trestne zodpovedný. V opačnom prípade, posúdenie uvedených otázok umožňuje zvoliť voči mladistvému najvhodnejšie postupy a sankcie, ktoré budú spĺňať požiadavku výchovného vplyvu, zabezpečia nápravu mladistvého ako aj jeho ochranu a ochranu spoločnosti a povedú k dosiahnutiu účelu trestného konania i trestu.

Skúmanie mravnej a rozumovej vyspelosti je povinné len pri osobách mladistvých, ktoré sú mladšie ako 15 rokov veku (§ 338 TP). Pri mladistvých starších síce táto požiadavka nie je obligatórna, no v každom prípade, ak by bola pochybnosť o mravnej a rozumovej úrovni mladistvého, ktoré majú vplyv na ovládáciu a rozpoznávaciu schopnosť, súd nariadi toto posudzovanie aj pri mladistvom staršom ako 15 rokov veku. Na základe tohto zhodnotenia môže následne zvoliť najefektívnejšie postupy a prostriedky voči mladistvému staršiemu ako 15 rokov.

Spoločné ustanovenia týkajúce sa trestného konania mladistvých (§ 347 TP) taktiež uvádzajú, že pri mladistvých je veľmi dôležité aj to, akým osobám je zverený výkon trestného konania ako celku. Vyšetrovanie a tiež skrátené vyšetrovanie ako aj každý rozhodovací postup a proces by mali byť zverené osobám, ktoré disponujú osobnými teoretickými poznatkami i praktickými skúsenosťami s mladistvými a tieto vedia uplatňovať v postupe proti nim. Len takéto poznatky a skúsenosti vo svojom súhrne na strane subjektu, ktorý vedie trestné konanie môžu viesť k naplneniu účelu trestného konania a následne aj účelu ukladaných sankcií či výchovných opatrení.

Dôležité je, aby súd pri konaní proti mladistvým využíval aj pomoc, informácie a interakciu zariadení starostlivosti o mládež a zariadení psychologického charakteru.

4. Väzba mladistvého obvineného

„Väzba predstavuje trestno-procesný inštitút, ktorým sa obvinený na základe rozhodnutia súdu dočasne zbavuje osobnej slobody s cieľom jeho zaistenia na účely trestného konania.“²⁸⁸ Ide o jeden z inštitútov zabezpečenia prítomnosti obvineného na trestnom konaní, ktorý ustanovenia TP poznajú. Slúži výhradne tomuto účelu. Trestné konanie bez prítomnosti obvineného sa často míňa svojmu účinku a účelu, ktorý sa ním sleduje. Má výhradne zabezpečiť prítomnosť obvineného na konaní, takže mu nemožno pripisovať sankčnú povahu. Ide však o inštitút, ktorý veľmi intenzívne zasahuje do práv a právom chránených záujmov obvineného, predovšetkým do práva na osobnú slobodu a s ňou sa spájajúcich ďalších práv. Aj z toho dôvodu je to inštitút, ktorý sa využíva skutočne ako posledný krajný prostriedok, ak účel väzby nie je dosiahnuteľný pomocou iných prostriedkov. Tomu nasvedčuje aj skutočnosť, že väzba je len jeden z viacerých inštitútov, ktoré sú upravené v ustanoveniach TP a ktoré majú zabezpečovať prítomnosť obvineného na konaní. Väzba má preto len fakultatívnu povahu. Súd by mal v konkrétnom prípade tak zvažovať, či je väzba tým prostriedkom, ktorý je adekvátny a primeraný a či účel väzby nemožno dosiahnuť iným zaisťovacím inštitútom aplikovaným voči osobám.

Samozrejme, trestnoprávna úprava väzby má svoj základ v Ústave SR, v článku 17 ods. 5, kde je uvedené, že zákon stanoví dôvody vzatia do väzby a tiež čas, na ktorý môže osoba byť do väzby vzatá, pričom podkladom tohto postupu je rozhodnutie súdu. Ustanovenia TP potom tieto pravidlá konkretizujú, keďže upravujú nie len dôvody, lehoty i rozhodovanie o väzbe.

V súvislosti s väzbou mladistvého je potrebné vychádzať zo všeobecných ustanovení, ktoré upravujú nie len dôvody, lehoty i rozhodovanie o väzbe. Ide o právnu úpravu § 71 až § 84 TP. Tieto sa aplikujú teda aj v prípade mladistvého. Špeciálnym ustanovením je v tomto prípade ustanovenie § 339 TP. Toto špeciálne ustanovenie v podstate stanovuje ďalšiu z podmienok, za splnenia ktorej môže byť mladistvý pri existencii väzobného dôvodu vzatý do väzby. Je teda priamo vyjadrené, že väzba je pri mladistvom považovaná za najkrajnejší prostriedok a vždy sa musia prednostne aplikovať iné prostriedky, ktoré dokážu zabezpečiť účel väzby. Až keď tento účel nemožno dosiahnuť inak, je možné rozhodnúť, aby bol aj mladistvý vzatý do väzby. Za prostriedky, ktoré umožňujú dosiahnuť účel väzby iným spôsobom možno považovať aj tie, ktoré väzbu nahrádzajú (záruka, sľub alebo dohľad, peňažná záruka). Najúčinnšie sa pri mladistvom obvinenom ukazuje využitie dohľadu nad ním, ktorý vykonáva probačný a mediačný úradník a záruka, ktorú poskytuje dôveryhodná osoba alebo záujmové združenie občanov za správanie mladistvého a za riadne plnenie si svojich povinností v trestnom konaní.²⁸⁹

Rozhodnutie o väzbe je vždy rozhodnutím súdu resp. sudcu. Na väzbu mladistvého sa s týmto jediným obmedzením (§ 339 TP) aplikujú všeobecné ustanovenia o väzbe ako na dospelého páchatel'a.

5. Konanie pred súdom vo veciach mladistvých

²⁸⁸ Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 785

²⁸⁹ Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 786

Všeobecná úprava konania pred súdom vzťahujúca sa na dospelého páchatel'a (III. časť TP) sa aplikuje aj na konanie pred súdom v prípade mladistvého obvineného resp. obžalovaného, ale je nevyhnutné pri tom plne zohľadňovať osobitosti konania pred súdom týkajúce sa mladistvého páchatel'a. Ide o úpravu ustanovenia § 340 až § 346 TP, ktorá má povahu špeciálnej úpravy k všeobecnej úprave trestného konania (III. časť TP) a z tohto dôvodu je pred ňou uprednostnená. Osobitosti konania na súde sú pri mladistvom zamerané do viacerých oblastí s cieľom ochrany mladistvého v konaní pred súdom. Osobitné pravidlá sa uplatňujú v:

- oblasti doručovania písomností,
- pri stanovovaní miestnej príslušnosti,
- pri pravidlách, za ktorých je možné spoločné konanie proti mladistvému a dospelému páchatel'ovi,
- pri voľbe opatrení zameraných na ochranu osobnosti mladistvého,
- pri možnostiach rozhodovania o uložení ochrannej výchovy,
- okruhu osôb, ktorým sa oznamujú rozhodnutia a tiež
- okruhu osôb, ktoré môžu podať opravný prostriedok voči rozhodnutiu, ktoré sa vzťahuje na mladistvého páchatel'a.

Doručovanie písomností v konaní proti mladistvému

Osobitosti doručovania v konaní proti mladistvému sa prejavujú v rozšírení okruhu osôb, ktorým sa doručujú písomnosti. Takto sa zdôrazňuje osobitné a významné postavenie štátneho orgánu starostlivosti o mládež, zákonného zástupcu mladistvého a osoby, s ktorou mladistvý žije v spoločnej domácnosti a ak je stanovený, tak aj postavenie a význam opatrovníka. Pri týchto osobách sa totiž predpokladá, že majú na mladistvého nie len priamy výchovný a nápravný vplyv, ale taktiež že dôsledne dbajú o ochranu práv a ďalší život mladistvého obvineného. Na základe ustanovenia § 340 TP sa aj týmto osobám v konaní proti mladistvému doručuje obžaloba a návrh na schválenie dohody o vine a treste. Okrem mladistvého a jeho obhajcu sa tak podstatne rozšíril okruh osôb, ktorým sa doručujú tieto písomnosti. Na to, aby sa tento postup uplatnil však mladistvý musí byť v čase konania hlavného pojednávania alebo verejného zasadnutia, na ktorom sa schvaľuje dohoda o vine a treste mladší ako 19 rokov veku. V opačnom prípade sa toto ustanovenie, ktorým sa rozširuje okruh osôb pre doručovanie, nepoužije.

Prejavom ochrany mladistvého v trestnom konaní je aj skutočnosť, že mladistvý nemôže bez súhlasu zákonného zástupcu a svojho obhajcu uzavrieť vo svojom prípade dohodu o vine a treste. Až na základe súhlasu zákonného zástupcu i obhajcu sa vypracuje návrh tejto dohody a zasiela sa na schválenie súdu, ktorý rozhoduje na verejnom zasadnutí a formou rozsudku, ktorý ihneď po vyhlásení nadobúda právoplatnosť, takže opravný prostriedok voči nemu nie je možný.

Miestna príslušnosť v konaní proti mladistvému a výnimky z nej

Miestna príslušnosť v podstate znamená určenie konkrétneho súdu, v konkrétnom obvode, ktorý bude oprávnený na prejednanie veci mladistvého páchatel'a. V ustanovení § 17 TP sú obsiahnuté tri základné pravidlá, podľa ktorých je možné tento súd určiť a z ktorých sa vychádza. Všeobecne pritom platí zásada *perpetuatio fori*, podľa ktorej raz stanovená miestna príslušnosť sa ani dodatočnou zmenou kritérií nemení. Uvedené kritériá sú navzájom v pomere špeciality a subsidiarity, takže druhé z uvedených sa aplikuje až v prípade, ak nemožno zistiť príslušnosť podľa prvého a tretie sa aplikuje, ak sa nedá príslušnosť určiť podľa druhého kritéria.

Miestne príslušný súd sa určuje podľa miesta spáchania trestného činu (*forum delicti commissi*). Pre určenie miesta spáchania trestného činu platia hmotnoprávne pravidlá obsiahnuté v ustanovení § 12 TZ a pri dištančných deliktoch je možné čerpať z ustanovenia § 3 ods. 2 TZ. Ak by miesto spáchania trestného činu nebolo možné zistiť, alebo by sa toto miesto nachádzalo v cudzine, aplikuje sa druhé pravidlo pre určovanie miestnej príslušnosti. Podľa neho bude miestne príslušný ten súd, v ktorého obvode obvinený alebo býva, alebo v ňom pracuje, alebo sa v ňom zdržuje (*forum loci*). Pre trestné konanie je to veľmi dôležité kritérium, ktoré umožňuje zistiť aj prostredie, v ktorom obvinený žije, pohybuje sa alebo pracuje. Takéto informácie sú veľmi cenné z pohľadu zisťovania a posudzovania pomerov mladistvého páchatel'a. Ak by však ani toto miesto nebolo možné zistiť, alebo by sa lokalizovalo do cudziny, tak sa aplikuje posledné – tretie kritérium. Podľa neho bude na konanie príslušný súd v obvode, kde vyšiel skutok prvýkrát najavo, teda tam, kde bol skutok prvýkrát poznaný orgánmi činnými v trestnom konaní (*forum scientiae*). Ustanovenia TP poznajú prípady povinného odňatia a prikázania veci inému než príslušnému súdu určenému podľa pravidiel miestnej, vecnej a funkčnej príslušnosti (§ 23 TP). V prípade mladistvého však do úvahy prichádza fakultatívne postúpenie veci na súd, ktorý síce je príslušný vecne, ale nie miestne. Toto postúpenie je možné v prípade, ak prejednanie veci na takomto súde je v záujme mladistvého. Ak si to vyžaduje prospech mladistvého, vec môže byť postúpená na súd, v obvode ktorého má mladistvý obvinený trvalý pobyt alebo aj takému súdu, na ktorom je z iných vážnych dôvodov vykonanie trestného konania vzhľadom na záujmy mladistvého najúčelnejšie. Ustanovenie § 341 TP, ktoré stanovuje takýto postup má povahu špeciálnej úpravy, ktorá je z tohto dôvodu uprednostnená pred všeobecnou úpravou § 23 TP. V prípade mladistvého nie je takéto postúpenie viazané na všeobecné zákonné dôvody delegácie. Ide o fakultatívne postúpenie veci, pre ktoré je dôležitý záujem, účelnosť a prospech hodnotený vo vzťahu k mladistvému páchatel'ovi. Môže sa však stať, že už došlo k postúpeniu veci a dodatočne sa zmenili okolnosti, ktoré viedli k postúpeniu. Súd, na ktorý bola vec postúpená potom zväži, či vráti vec pôvodnému súdu (postúpením) alebo vec postúpi inému súdu. Vždy pritom kladie dôraz na účelnosť, záujem a prospešnosť pre mladistvého obvineného. Každý zo súdov, ktorému je vec postúpená má možnosť alebo konať (akceptovať postúpenie), alebo vydať rozhodnutie o tom, že konať vo veci nebude, nakoľko na to nie sú splnené zákonné dôvody. Kompetenčné konflikty je aj v prípade mladistvého oprávnený riešiť spoločne najbližšie nadriadený súd tým súdom, ktoré sa sporia o príslušnosť vo veci konať. Jeho stanovisko je pritom záväzné pre všetky v spore zúčastnené súdy a musí byť preto rešpektované.

Spoločné konanie voči mladistvému a dospelému páchatel'ovi

Ochrana mladistvého páchatel'a v trestnom konaní sa prejavuje aj v tom, že v zásade je neprípustné spoločné konanie proti mladistvému a dospelému páchatel'ovi súčasne. Spoločné konanie by bolo možné, ale len za zváženia a splnenia zákonných podmienok obsiahnutých v ustanovení § 342 TP. Spoločné konanie voči mladistvému a osobe, ktorá je staršia ako 18 rokov je možné iba vtedy, ak je to potrebné na všestranné a zároveň objektívne objasnenie veci, prípadne aj z iných dôležitých dôvodov. V každom jednom prípade teda musí byť vec dôsledne posúdená. Ani jedna z uvedených požiadaviek nie je zákone špecifikovaná a tak je na zvážení súdu, kedy budú tieto podmienky naplnené. Najčastejšie si objektívne a všestranné prejednanie veci vyžaduje spoločné konanie vtedy, ak sa mladistvý určitou formou podieľal na veľkej

časti trestnej činnosti dospelého. Za iný dôležitý dôvod možno považovať také dôvody, ktoré sú v prospech mladistvého páchatel'a.²⁹⁰

Osobitné ustanovenia týkajúce sa mladistvého obvineného sa s cieľom ochrany mladistvého aplikujú aj v prípadoch, kedy sa na základe posúdenia naplnenia zákonných podmienok uskutočňuje trestné konanie spoločne voči mladistvému aj dospelému páchatel'ovi.

Opatrenia smerujúce k ochrane osobnosti a práv mladistvého

Viaceré opatrenia zamerané na ochranu osobnosti mladistvého sú obsiahnuté v ustanovení § 343 TP. Na základe neho možno konštatovať, že hlavné pojednávanie a taktiež aj verejné zasadnutie súdu, na ktorom sa má rozhodovať o schválení dohody o vine a treste pre mladistvého páchatel'a sa uskutočňuje nevyhnutne za jeho stálej prítomnosti. Práve jeho prítomnosť na tomto konaní má smerovať k lepšiemu dosiahnutiu účelu trestného konania, ale aj k dosiahnutiu účelu ukladanej sankcie alebo výchovného opatrenia. Okrem mladistvého obžalovaného sa na oboch formách súdneho zasadania povinne zúčastňuje prokurátor, ktorý v zmysle obžalovacej zásady v ňom zastupuje štát. Keďže v prípade mladistvého ide o povinnú obhajobu, tak na oboch formách zasadania (aj na hlavnom pojednávaní aj na verejnom zasadnutí, kde sa rozhoduje o schválení dohody o vine a treste) musí byť súčasne prítomný aj obhajca mladistvého.

Jedným z dôsledkov povinne vyžadovanej prítomnosti mladistvého obžalovaného na týchto formách zasadania súdu je, že neprichádza do úvahy uskutočnenie konania proti ušlému, ak sa má týkať mladistvého, ktorý ešte nedovršil 19. rok svojho veku.

O hlavnom pojednávaní i verejnom zasadnutí, ktoré sa týkajú mladistvého má právo byť informovaný aj štátny orgán starostlivosti o mládež. Tomuto orgánu sa tiež súdom doručuje obžaloba aj návrh dohody o vine a treste. Ani toto povinné informovanie a doručovanie podkladov v zmysle ustanovenia § 340 TP však nemá za dôsledok povinnú účasť štátneho orgánu na hlavnom pojednávaní či verejnom zasadnutí. Jeho účasť, ktorá je v záujme mladistvého, je teda len fakultatívna. Ak sa však štátny orgán zúčastňuje na uvedených formách zasadania súdu, sú mu priznané viaceré dôležité oprávnenia. Okrem práva robiť návrhy tiež smie klásť vypočúvaným osobám otázky. Je mu priznané právo predniesť záverečnú reč a to v poradí štátny orgán starostlivosti o mládež (jeho zástupca) – zákonný zástupca mladistvého – mladistvý.

Štátny orgán starostlivosti o mládež nevykonáva oprávnenie v oblasti vojenského súdnictva a ani vo vykonávacom konaní, ak mladistvý v čase výkonu dovŕšil už 18. rok svojho veku.

Prítomnosť, lehoty, priebeh a záver hlavného pojednávania ako aj verejného zasadnutia sa aj v prípade mladistvého ďalej spravujú všeobecnými ustanoveniami, ktoré sa vzťahujú aj na páchatel'a dospelého. Obsiahnuté a podrobne riešené sú v III. časti TP.

K ochrane osobnosti mladistvého majú slúžiť opatrenia obsiahnuté v ustanovení § 343 ods. 3 TP. Takto je rozšírená možnosť vylúčenia verejnosti z hlavného pojednávania a verejného zasadnutia súdu, ktorej všeobecná úprava je obsiahnutá v § 249 TP. Okrem všetkých týchto možností vylúčenia verejnosti platí, že verejnosť bude vylúčená aj v konaní proti mladistvému a to v prípade, že o to sám mladistvý alebo jeho obhajca, zákonný zástupca požiada za splnenia podmienky, že toto vylúčenie má slúžiť na ochranu záujmov mladistvého. Súd teda v prvom rade posudzuje, či vylúčenie verejnosti skutočne vedie a slúži na ochranu mladistvého a v prípade, že dospeje k záveru, že áno, vylúči verejnosť z hlavného pojednávania i verejného zasadnutia.

²⁹⁰ Čentěš, J. a kol.: Testný poriadok – komentár. Žilina: Poradca s.r.o., 2006, s. 426

Priebeh trestného konania a jednotlivé úkony, ktoré sa v rámci neho vykonávajú môžu v niektorých prípadoch negatívne vplyvať na mladistvého a jeho mravný vývoj smerom do budúcnosti. V týchto prípadoch, tiež s cieľom ochrany osobnosti mladistvého, môže súd prikázať mladistvému, aby sa na určitý čas vzdialil z pojednávacej miestnosti. Po návrate súd vhodným spôsobom oznámi mladistvému, čo bolo podstatným obsahom pojednávania, ktorého nebol prítomný. V zmysle zásady práva na spravodlivý proces sa mladistvý musí mať možnosť vyjadriť aj k tejto časti pojednávania a ku skutočnostiam, s ktorými ho súd oboznámil.

Oznamovanie a doručovanie rozhodnutí v konaní proti mladistvému páchatel'ovi

V prípade konania proti mladistvému je odlišným spôsobom stanovený aj okruh osôb, ktorým sa doručujú rozhodnutia vydávané v trestnom konaní. Pravidlá obsiahnuté v ustanovení § 344 TP sa vzťahujú na doručovanie rozsudku súdu a tiež na doručenie uznesenia, proti ktorému možno podať sťažnosť, uznesenia o zastavení alebo podmienenom zastavení trestného stíhania, o prerušení trestného stíhania a uznesenie o postúpení veci. Konkretizujú sa ustanovenia § 173 TP, ktoré obsahujú pravidlá doručovania písomností v trestnom konaní.

Rovnopis rozsudku súdu sa vždy doručuje aj štátnemu orgánu starostlivosti o mládež a zákonnému zástupcovi mladistvého, s ktorým mladistvý žije v spoločnej domácnosti. Vyššie uvedené *uznesenia* sa doručia zákonnému zástupcovi mladistvého a štátnemu orgánu starostlivosti o mládež len vtedy, ak tieto osoby neboli prítomné na ich vyhlasovaní a mladistvý v čase vyhlasovania uznesenia ešte nedovršil 18. rok veku (teda ide ešte o mladistvého v zmysle definície obsiahnutej v ustanovení § 94 ods. 1 TZ).

Podávanie opravných prostriedkov v konaní proti mladistvému

S cieľom ochrany mladistvého v trestnom konaní je rozšírený aj okruh osôb, ktorým je priznané oprávnenie podať opravný prostriedok - § 345 TZ. Aj tu ide o konkretizáciu ustanovení, ktoré upravujú možnosti podávania opravných prostriedkov a okruh osôb, ktoré sú na podanie toho - ktorého opravného prostriedku oprávnené.

Okrem všeobecnej úpravy a z nej vyplývajúceho okruhu osôb oprávnených podávať opravné prostriedky, možno uviesť, že v prospech mladistvého a to dokonca aj proti jeho vôli môže opravný prostriedok podať aj štátny orgán starostlivosti o mládež, resp. jeho zástupca. V prospech mladistvého tak môže podávať nie len odvolanie, dovolanie a dokonca aj odpor proti trestnému rozkazu. Lehota na jeho podanie plyní zásadne samostatne.

Sťažnosť voči uzneseniu môže v prospech mladistvého na základe ustanovenia § 345 ods. 2 TP podávať aj ktorýkoľvek príbuzný v priamom pokolení, súrodenci mladistvého, manžel i jeho druh. Lehota na podanie sťažnosti týmito osobami je závislá od lehoty pre mladistvého a z toho dôvodu uplynie v posledný deň, kedy uplynie aj mladistvému.

Zoznam použitej literatúry:

- Čentéš, J. a kol.: Trestný poriadok – komentár. Žilina: Poradca s.r.o., 2006.
- Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010
- Minárik, Š., Mathern, V., Palarec, J.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2006.
- Polák, P., Knápková, D., Tóthová, M.: Repetitórium kriminológie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2013.

- Ústava SR, zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov.
- Trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov.
- R 1/1971.

Kontakty:

JUDr. Branislav Lečko

ÚVP FP PEVŠ

Tomášikova 20

821 05 Bratislava

branisla.lecko@paneurouni.com

Sankčné nástroje ochrany vôd²⁹¹

(Sanctions instruments of water protection)

JUDr. Michal Maslen, PhD. – JUDr. Ľubica Masárová, PhD.²⁹²

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá právnou úpravou vyvodzovania zodpovednosti za protiprávne správanie pri ochrane a starostlivosti o vody. Autori príspevku porovnávajú právne režimy ustanovené zákonom o vodách a zákonom o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Kľúčové slová: voda, ochrana, sankcia, trest, správny delikt, trestný čin, princípy trestania a sankcionovania.

Abstract: The paper analyzes the legislation on imposing the liability for unlawful conduct within the field of water protection and water maintenance. The author compare the regimes under the Water Act and under the Criminal liability of legal persons Act.

Key words: water, protection, sanction, punishment, administrative offense, criminal offense, principles of punishment and sanctioning.

Úvodné poznámky

Zmluva o fungovaní Európskej únie vyjadruje v čl. 191 základné ciele politiky v oblasti životného prostredia. Politiku v oblasti životného prostredia Európska únia vníma ako nástroj, ktorý má prispievať k udržiavaniu, ochrane a zlepšovaniu kvality životného prostredia. Dôležitosť tejto právomoci sa prejavuje aj v tom, že za pomoci sa á realizovať ochrana ľudského zdravia a dosahovať rozvážne a racionálne využívanie prírodných zdrojov. Európska únia uznala za rovnako významný problém v oblasti ochrany životného prostredia aj zmenu klímy a jej politika v oblasti životného prostredia má práve prispievať k medzinárodnej podpore opatrení, ktoré riešia regionálne alebo celosvetové problémy životného prostredia.

Dá sa preto povedať, že Európska únia uznala tri dôležité skutočnosti. Prvou skutočnosťou je potreba ochrany a zachovania kvality životného prostredia. V druhom rade význam tu nadobúda fakt, že životné prostredie nepozná hranice jednotlivých štátov a účinky jeho poškodenia nie sú závislé od štátneho územia. No a po tretie, v uvedenom vyjadrení cítiť určitý aj keď nie až tak zjavný posun od antropocentrického k ekocentrickému vnímaniu pojmu životné prostredie.

Politika životného prostredia Európskej únie sa zameriava na vysokú úroveň jeho ochrany. Podľa Zmluvy o fungovaní Európskej únie má pri zachovaní tejto požiadavky prihliadať na rozmanité situácie v jednotlivých regiónoch Únie. Tento nástroj vychádza zo zásady predchádzania škodám a prevencie. Dôvodom aplikácie uvedenej zásady je aj častá nezvratnosť spáchaných škôd na životnom prostredí. Prevencia preto vyhovuje požiadavke na ochranu životného prostredia najmä tam, kde reparácia už nie je možná. Samozrejme na zásadu prevencie treba nahliadať si v tom smere, že vytvára základ ochrany životného prostredia, a že vždy je lepšie vzniku škody predchádzať, ako vzniknutú škodu odstraňovať. Pokiaľ už k vzniku škody došlo, uplatní sa zásada

²⁹¹ Tento príspevok bol vyhotovený v rámci projektu VEGA č. 1/0092/13 „Princípy administratívnoprávnej zodpovednosti – právna úprava a právna prax“.

²⁹² Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

nápravy škody prioritne pri zdroji. Náhradu za toto poškodenie hradí znečisťovateľ. Znečisťovateľ by mal preto znášať zodpovednosť za poškodenie životného prostredia v podobe jeho znečistenia.

V tomto kontexte opatrenia zosúladovania zodpovedajúce požiadavkám ochrany životného prostredia zahŕňajú, ak je to vhodné, ochrannú doložku umožňujúcu členským štátom prijať predbežné opatrenia z ekologických a mimohospodárskych dôvodov, ktoré podliehajú inšpekčnému postupu Únie.

Pri príprave politiky v oblasti životného prostredia Únia podľa Zmluvy o fungovaní Európskej únie prihliadne na:

- dostupné vedecké a technické údaje,
- podmienky životného prostredia v rôznych regiónoch Únie,
- potenciálne výhody a náklady v súvislosti s činnosťou alebo nečinnosťou,
- hospodársky a sociálny rozvoj Únie ako celku a vyrovnaný rozvoj jeho regiónov.

Únia a členské štáty majú zároveň zo Zmluvy o fungovaní Európskej únie vyplývajúcu povinnosť spolupracovať v oblasti svojich právomocí s tretími krajinami a s príslušnými medzinárodnými organizáciami. Podmienky spolupráce Únie sa môžu stať predmetom dohody medzi Úniou a dotknutými tretími stranami. Spolupráca Európskej únie a tretích štátov zároveň nemá zamedzovať uplatňovanie tejto právomoci jednotlivými členskými štátmi. Toto ustanovenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie nemá preto dopad na právomoc členských štátov viesť rokovania s medzinárodnými orgánmi a uzatvárať medzinárodné zmluvy. Zmluva o fungovaní Európskej únie tak na uvedenom mieste zdôrazňuje cezhraničný rozmer ochrany životného prostredia a zároveň aspekt suverenity jednotlivých členských štátov Európskej únie.

V oblasti sekundárneho práva Európskej únie predstavuje základný právny nástroj realizácie vodnej politiky Európskej únie Smernica č. 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady ustanovujúca rámec pre činnosť Spoločenstva v oblasti vodnej politiky (ďalej ako „rámcová smernica o vode“). Táto smernica vytvorila vytvára právny rámec pre ochranu a zlepšenie stavu vodných ekosystémov a trvalo udržateľné, vyvážené a spravodlivé využívanie vôd. Rámcová smernica zaviedla nový prístup k vodnému hospodárstvu, založený na riečnych povodiach, prirodzených geografických a hydrologických jednotkách. Uvedený nástroj zároveň uložil členským štátom Európskej únie konkrétne termíny pre vypracovanie plánov manažmentu povodí, ktorých súčasťou sú programy opatrení. Nový prístup k ochrane vôd umožnil podľa niektorých názorov vytvoriť jednotný systém hodnotenia vôd v rámci krajín Európskej únie prinášajúci spoľahlivé a porovnateľné údaje o stave vodných útvarov v ktoromkoľvek regióne Európy, ako aj rovnaký postup pri určovaní cieľov a realizácii nevyhnutných opatrení na ochranu a zlepšenie stavu vôd. Predmetom rámcovej smernice o vode sú vody povrchové (rieky, jazerá), brakické, pobrežné, podzemné a za určitých špecifických podmienok i terestrické ekosystémy závislé od vody a mokrade. Rámcová smernica o vode ustanovila niekoľko inovačných prístupov do vodného hospodárstva, ako je účasť verejnosti na plánovaní, integrácia ekonomických prístupov do plánovania a integrácia vodného hospodárstva s inými ekonomickými sektormi.²⁹³

Za nástroj ochrany vôd zároveň rámcová smernica o vode považuje aj sankcie. Podľa čl. 23 tejto smernice *„Členské štáty stanovujú sankcie za porušenie vnútroštátnych ustanovení prijatých v zmysle tejto smernice. Takto ustanovené sankcie musia byť účinné, primerané a odradzujúce.“* Účinnosť, primeranosť a odradzujúcosť sankcií ma

²⁹³ K tomu bližšie pozri: Vodný plán Slovenska na obdobie rokov 2009 – 2016, s. 15.

v kontexte rámcovej smernice o vode zabezpečiť dosahovanie environmentálnych cieľov vodnej politiky podľa čl. 4 rámcovej smernice o vode. Znamená to, že sankcie ako právne nástroje zároveň slúžia tomu, aby členské štáty zabránili zhoršeniu stavu všetkých útvarov povrchových vôd. Vo vzťahu k podzemným vodám sankcie napomáhajú zamedzovať protiprávnemu správaniu vo forme znečisťovania týchto druhov vôd. Sankcie majú preto v tomto smere zabrániť alebo pri najmenšom aspoň motivovať adresátov k obmedzeniu znečisťovania podzemným vôd. Vo vzťahu k chráneným územiám majú sankcie v oblasti vodnej politiky prispievať k tomu, aby členské štáty Európskej únie dosiahli súlad so všetkými normami a environmentálnymi cieľmi v chránených územiach.

Účelné, hospodárne a trvalo udržateľné využívanie vôd

Súdna judikatúra na Slovensku reagovala aj na otázky výkladu ustanovení zákona č. 364/2004 Z. z. o účelnom, hospodárnom a trvalo udržateľnom využívaní vôd. Ústavnoprávnym východiskom takého využívania vôd je druhá veta čl. 4 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorej „*Slovenská republika chráni a zveľaďuje toto bohatstvo, šetrne a efektívne využíva nerastné bohatstvo a prírodné dedičstvo v prospech svojich občanov a nasledujúcich generácií.*“ Okrem toho sa na právnu úpravu využívania vôd vzťahuje aj čl. 44 ods. 2, 3 a 4, podľa ktorých „(2) Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo. ... (3) Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky. ... (4) Štát dbá o šetrné využívanie prírodných zdrojov, o ekologickú rovnováhu a o účinnú starostlivosť o životné prostredie a zabezpečuje ochranu určeným druhom voľne rastúcich rastlín a voľne žijúcich živočíchov.“ Tieto povinnosti, i keď možno konštatovať, že úprava čl. 4 ods. 1 druhá veta a čl. 44 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky vyjadrujú určitú duplicitu úpravy povinnosti štátu k využívaniu prírodných zdrojov, sa premietli aj do zákona č. 364/2004 Z. z. V prvom rade je to vyjadrenie účelu a predmetu právnej úpravy zákona č. 364/2004 Z. z. v § 1 ods. 2 písm. c) tohto zákona.²⁹⁴ Na toto všeobecne vyjadrenie nadväzuje vyjadrenie povinností orgánu štátnej vodnej správy pri povoľovaní odberov vôd. Podľa § 21 ods. 7 zákona č. 364/2004 Z. z. „*Orgán štátnej vodnej správy je viazaný pri povoľovaní odberu ... a) vôd z vodného toku prietokom vody vo vodnom toku, ktorý ešte umožňuje všeobecné užívanie povrchových vôd a zabezpečuje funkcie vodného toku a zachovanie vodných ekosystémov v ňom (ďalej len „minimálny zostatkový prietok“), ... b) podzemných vôd hladinou podzemnej vody, ktorá ešte umožňuje trvalo udržateľné využívanie vodných zdrojov a riadnu funkciu vodných útvarov s nimi súvisiacich (ďalej len „minimálna hladina podzemných vôd“)* a rozhodnutím ministerstva o schválení záverečnej správy s výpočtom množstiev podzemnej vody.“

Pozitívny záväzok štátu a iných subjektov dbať o šetrné využívanie vôd, o ich ekologickú rovnováhu a o účinnú starostlivosť o vody

Pozitívny záväzok štátu dbať o šetrné využívanie vôd, o ich ekologickú rovnováhu a o účinnú starostlivosť o vody sa premietol napr. do § 39 zákona č. 364/2004 Z. z. V tomto ustanovení zákonodarca vyjadril základné právne povinnosti subjektov zaobchádzajúcich so znečisťujúcimi látkami vo vzťahu k povrchovým a podzemným vodám. Pozitívny záväzok štátu v sa tomto smere prejavil predovšetkým

²⁹⁴ Podľa uvedeného ustanovenia: „*Tento zákon vytvára podmienky na ... c) účelné, hospodárne a trvalo udržateľné využívanie vôd, ...*“

v prijatí právnej úpravy, ktorá zakotvuje povinnosti vo vzťahu k zaobchádzaniu so znečisťujúcimi látkami. Na tieto povinnosti reaguje aj súdna judikatúra, ktorá považuje za zákonný postup, ak štátna správa vyvodí zodpovednosť za porušenie povinnosti podľa § 39 ods. 2 písm. b), e) a f) a § 39 ods. 4 písm. a) zákona č. 364/2004 Z. z.²⁹⁵ na tom základe, že právnická osoba použila zariadenie na skladovanie znečisťujúcich látok, ktoré nie je vhodné z hľadiska ochrany vôd. Takým prípadom sú napríklad poľnohospodárske stavby z osemdesiatych rokov minulého storočia, ktoré sa pôvodne využívali na skladovanie silážneho krmiva a v súčasnosti slúžia ako hnojiska. Súdna judikatúra potvrdila, že takýto postup právnickej osoby prevádzkovateľa je porušením povinnosti vo vzťahu k ochrane povrchových a podzemných vôd, pretože používanie zariadenia, ktoré nie je technicky spôsobilé zabrániť priesaku znečisťujúcich látok a do pôdy a ohrozeniu kvality vôd, zakladá zodpovednosť právnickej osoby za porušenie povinnosti vo vzťahu k ochrane vôd. Štátna správa je zároveň povinná vyvodiť za uvedený skutok administratívnu zodpovednosť.²⁹⁶

Tieto ustanovenia okrem povinností pri zaobchádzaní so znečisťujúcimi látkami ustanovujú prevádzkovateľom aj povinnosť vypracovať havarijný plán a predložiť ho orgánu štátnej vodnej správy na schválenie a oboznámiť s ním svojich zamestnancov. Rovnako závažne preto posudzuje súdna judikatúra aj také prípady, ak prevádzkovateľ v čase vykonávania kontroly orgánom štátnej správy v objekte, v ktorom prevádzkovateľ realizuje svoju činnosť, a kde zaobchádza s nebezpečnými látkami, nemá vypracovaný a schválený príslušným orgánom štátnej vodnej správy tzv. „havarijný plán“.

Ak prevádzkovateľ v čase vykonávania kontroly predloží kontrole prevádzkový poriadok pre skladovanie a zaobchádzanie s nebezpečnými látkami a havarijný plán pre bývalú prevádzku kontrolovaného objektu – sklad horľavín, ktoré dokumenty však nemôžu nahrádzať zákonom vyžadovaný havarijný plán, keďže každý z nich plní inú funkciu, považuje súdna judikatúra takéto konanie za porušenie zákona č. 364/2004 Z. z. Prevádzkovateľ má totiž podľa zákona č. 364/2004 Z. z. povinnosť mať vypracovaný a schválený havarijný plán pre v tom čase vykonávanú činnosť v objekte prevádzky, a preto havarijný plán pre bývalý sklad horľavín nemožno uznať. Rovnako pristupuje súdna judikatúra aj k prevádzkovým poriadkom pre skladovanie a zaobchádzanie s nebezpečnými látkami, ktoré majú iný účel ako havarijný plán. Prevádzkový poriadok

²⁹⁵ Podľa § 39 ods. 2 písm. b), e) a f) zákona č. 364/2004 Z. z.: „Ten, kto zaobchádza so znečisťujúcimi látkami, je povinný dodržiavať osobitné predpisy, ktoré ustanovujú, za akých podmienok možno s takýmito látkami zaobchádzať z hľadiska ochrany kvality povrchových vôd a podzemných vôd. Ak zaobchádzanie so znečisťujúcimi látkami z hľadiska ochrany vôd neupravujú osobitné predpisy, je ten, kto s takýmito látkami zaobchádza, povinný urobiť potrebné opatrenia, aby pri zaobchádzaní s nimi nevnikli do povrchových vôd alebo do podzemných vôd alebo neohrozili ich kvalitu. Takýmito opatreniami sú najmä: ... b) používať len také zariadenia, technologické postupy alebo iné spôsoby zaobchádzania so znečisťujúcimi látkami, ktoré sú vhodné aj z hľadiska ochrany vôd, ... e) vybudovať a riadne prevádzkovať účinné kontrolné systémy na včasné zistenie úniku znečisťujúcich látok, na pravidelné hodnotenie výsledkov sledovania a oznamovať výsledky orgánu štátnej vodnej správy, ... f) ďalšie opatrenia potrebné podľa charakteru znečisťujúcej látky a spôsobu zaobchádzania s ňou.“ § 39 ods. 4 písm. a) zákona č. 364/2004 Z. z.: „Ten, kto pravidelne zaobchádza v rámci výrobného procesu alebo inej činnosti s tuhými znečisťujúcimi látkami v množstve väčšom ako 1 t alebo s kvapalnými znečisťujúcimi látkami v množstve väčšom ako 1 m³ alebo zaobchádza s tuhými prioritnými nebezpečnými látkami v množstve väčšom ako 0,3 t alebo s kvapalnými prioritnými nebezpečnými látkami v množstve väčšom ako 0,3 m³, je povinný vykonať okrem opatrení uvedených v odseku 2 aj tieto opatrenia: ... a) zostaviť plán preventívnych opatrení na zamedzenie vzniku neovládateľného úniku znečisťujúcich látok do životného prostredia a na postup v prípade ich úniku (ďalej len "havarijný plán"), predložiť ho orgánu štátnej vodnej správy na schválenie a oboznámiť s ním zamestnancov, ...“

²⁹⁶ K tomu bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 1. Apríla 2015, sp zn. 3 Sžo 30/2014.

pre skladovania a zaobchádzanie s nebezpečnými látkami slúži na zabezpečenie riadneho chodu a prevádzky skladu nebezpečných látok. Naproti tomu havarijný plán, ktorého náležitosti uvádza príloha vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 100/2005 Z. z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti o zaobchádzaní s nebezpečnými látkami, o náležitostiach havarijného plánu a o postupe pri riešení mimoriadneho zhoršenia vôd.

Havarijný plán predstavuje plán preventívnych opatrení na zamedzenie vzniku neovládaného úniku nebezpečných látok a vedenie postupov dotknutého subjektu v prípade ich úniku do životného prostredia. Táto povinnosť je zároveň premietnutím všeobecnej prevenčnej povinnosti vyjadrenej v čl. 44 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „*Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky.*“ Ak teda prevádzkovateľ predloží tento dokument až po vykonaní kontroly orgánom štátnej vodnej správy, nemá to vplyv na zánik jeho administratívnoprávnej zodpovednosti.²⁹⁷

Pozitívny záväzok štátu a iných subjektov vo vzťahu ku kvalite vody sa prejavil aj v právnej úprave vypúšťania odpadových látok do povrchových vôd. Zákon č. 364/2004 Z. z. vytvára podmienky na všestrannú ochranu vôd vrátane vodných ekosystémov a od vôd priamo závislých ekosystémov v krajine, zachovanie alebo zlepšovanie stavu vôd, na účelné, hospodárne a trvalo udržateľné využívanie vôd, manažment povodí a zlepšenie kvality životného prostredia a jeho zložiek, znižovanie nepriaznivých účinkov povodní a sucha, zabezpečenie funkcií vodných tokov a bezpečnosť vodných stavieb. Právne predpisy preto upravujú aj požiadavky na kvalitu vody. Vypúšťanie odpadových látok vytvára podstatu osobitného užívania vôd, na ktoré vyžaduje právna úprava vydanie osobitného povolenia podľa § 21 ods. 1 písm. c) zákona č. 364/2004 Z. z.²⁹⁸

Prevádzkovateľ sa preto môže dopustiť porušenia uvedených povinností podľa zákona č. 364/2004 Z. z., ak vypúšťa odpadové vody z havarijnej akumulácie nádrže do povrchových vôd vodného toku v rozpore s povolením vydaným orgánom štátnej vodnej správy. Orgán štátnej vodnej správy v takomto povolení určí povolené množstvo a spôsob merania množstva vypúšťaných odpadových vôd, povolené neprekročiteľné koncentračné a bilančné hodnoty jednotlivých ukazovateľov znečistenia vypúšťaných odpadových vôd, miesto a spôsob vypúšťania odpadových vôd, miesto odberu, dobu odberu vzoriek, početnosť odberov vzoriek, spôsob odberu vzoriek a spôsob kontroly jednotlivých ukazovateľov. Orgán štátnej vodnej správy má preto podľa § 74 ods. 1 písm. e) zákona č. 364/2004 Z. z. v takomto prípade povinnosť vyvolať zodpovednosť a uložiť pokutu právnickej osobe alebo fyzickej osobe - podnikateľovi, ktorá vypúšťa odpadové vody alebo osobitné vody do povrchových vôd alebo do podzemných vôd alebo vypúšťa priemyselné odpadové vody alebo osobitné vody s obsahom obzvlášť škodlivých látok do verejnej kanalizácie bez povolenia orgánu štátnej vodnej správy alebo v rozpore s ním. V opačnom prípade sa dopustí porušenia svojho pozitívneho záväzku vyplývajúceho z Ústavy Slovenskej republiky dbať o šetrné využívanie prírodných zdrojov.²⁹⁹

²⁹⁷ K tomu bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 5 Sžp 10/2011 zo dňa 29. Septembra 2011.

²⁹⁸ Podľa § 21 ods. 1 písm. c) zákona č. 364/2004 Z. z. „*Povolenie na osobitné užívanie vôd je potrebné, ak nejde o používanie vôd podľa § 18 až 20 c) na vypúšťanie odpadových vôd, osobitných vôd a geotermálnych vôd do povrchových vôd alebo do podzemných vôd, ...*“

²⁹⁹ K tomu bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 5 Sžp 6/2011 zo dňa 29. Septembra 2011.

Nástroje vodnej politiky Slovenskej republiky dokumentujúce znečisťovanie vôd.

Čl. 13 rámcovej smernice o vode ustanovuje základné koncepčné materiály, ktoré majú napomáhať dokumentovaniu znečisťovania vôd, t. j. plány vodohospodárskeho manažmentu povodí. Podľa tohto ustanovenia „1. Členské štáty zabezpečia vypracovanie plánu vodohospodárskeho manažmentu povodia pre každé správne územie povodia ležiace úplne na ich území. ... 5. Plány vodohospodárskeho manažmentu povodia môžu byť doplnené vypracovaním podrobnejších programov a plánov manažmentu pre čiastkové povodie, sektor, problém, určitý typ vôd, ktoré sa budú zaoberať jednotlivými aspektmi hospodárenia s vodou. Vykonávanie týchto opatrení nezavahuje členské štáty žiadnych záväzkov vyplývajúcich z ostatných častí tejto smernice.“

V podmienkach Slovenskej republiky je takýmto nástrojom vodný plán Slovenska podľa § 12 ods. 2 zákona č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) (ďalej ako „zákon č. 364/2004 Z. z.“). Vodný plán Slovenska obsahuje podľa tohto ustanovenia plán manažmentu národnej časti správneho územia povodia Dunaja, integrujúci plány manažmentu čiastkových povodí tohto správneho územia, a plán manažmentu správneho územia povodia Visly. Súčasťou Vodného plánu Slovenska sú podľa § 12 ods. 3 zákona č. 364/2004 Z. z. programy opatrení na dosiahnutie environmentálnych cieľov

Vodný plán rozlišuje viacero druhov znečistenia povrchových vôd. Tieto druhy zahŕňajú:

- organické znečistenie,
- znečistenie živinami,
- znečistenie relevantnými a prioritnými látkami,
- hydromorfologické zmeny.

Organické znečistenie obsiahnuté vo vodách je dôsledkom kontaminácie vody organickými látkami pochádzajúcimi z prirodzených a antropogénnych zdrojov. Organické látky prirodzene sa vyskytujúce vo vode pochádzajú hlavne z erózie pôd, rozkladných procesov odumretej fauny a flóry. Toto znečistenie je relatívne nerozpustné a pomaly rozložiteľné. Organické zložky pochádzajúce z rozličných ľudských aktivít patria k najčastejšie sa vyskytujúcim znečisťujúcim látkam vypúšťaným do povrchových vôd. Hlavnými zdrojmi organického znečistenia vodných útvarov sú predovšetkým sídelné aglomerácie, priemysel a poľnohospodárstvo. Vo všeobecnosti takmer všetky priemyselné sektory produkujú organické znečistenie. Medzi najväčších producentov patrí papierenský a celulózový priemysel, chemický priemysel, textilný a agropotravinársky priemysel.³⁰⁰

V prípade znečisťovania povrchových vôd živinami sa emisie živín sa dostávajú do povrchových vôd rôznymi spôsobmi: z bodových zdrojov v sídelných aglomeráciách, priemyselných a poľnohospodársky aktívnych oblastiach a z difúzných zdrojov napr. ako následok pôdnej erózie. Difúzne zdroje sú sčasti prirodzeného pôvodu a sčasti antropogénneho pôvodu najmä v oblasti poľnohospodárstva. Živiny v povrchových vodách podliehajú širokej škále transformačných procesov. Niektoré transformačné procesy vyúsťujú do strát alebo trvalých či čiastočne odbúrateľných akumulácií. Zvyšné živiny sú transportované tokom do tokov nižšieho rádu, prípadne až do mora. Najvýznamnejším dopadom vysokej záťaže živinami je eutrofizácia vôd, ktorá sa

³⁰⁰ K tomu bližšie pozri: Vodný plán Slovenska na obdobie rokov 2009 – 2016, s. 31.

v prírode prejavuje ako tzv. zazelenanie vôd spôsobené premnožením rias vo vode. Ukazovatele živín (celkový dusík, celkový fosfor) sú podpornými ukazovateľmi pre hodnotenie ekologického stavu vôd. Nevyhovujúci stav povrchových vôd Slovenskej republiky dokumentovali v tejto oblasti výsledky monitorovania a taktiež výsledky rizikovej analýzy útvarov povrchových vôd z roku 2008. Hlavnými znečisťovateľmi povrchových vôd živinami, podobne ako pri znečisťovaní organickými látkami, sú sídelné aglomerácie, poľnohospodárstvo, lesné hospodárstvo a priemysel.³⁰¹

Znečistenie relevantnými a prioritnými látkami môže v podmienkach Slovenskej republiky vyústiť do mnohých nežiaducich účinkov na riečnu ekológiu a na zdravie ľudskej populácie. Relevantné látky pre Slovenskú republiku a prioritné látky majú za následok spomalenie fyziologických procesov v organizmoch žijúcich vo vodách a vyvolanie stavu akútnej toxicity. Okrem toho môžu vyvolať účinky ohrozujúce populáciu z dlhodobejšieho hľadiska, t. j. vyvolať tzv. stav chronickej toxicity. Ak degradačné procesy určitej látky pretrvávajú dlhšie časové obdobie, zostáva v životnom prostredí a vedie ku kontinuálnej a/alebo dlhodobej expozícii. Látky s vysokou rozpustnosťou v tukoch, olejoch a rozpúšťadlách - ako sú napr. toluén - majú tendenciu akumulovať sa na tuhú fázu a v živých organizmoch. Medzi tieto látky patria umelo vyrobené chemikálie, prirodzene sa vyskytujúce kovy, oleje a ich zlúčeniny, endokrinné rozrušovače a rôzne farmaceutiká. Zdrojmi prioritných a relevantných látok vo vodách sú odpadové vody vypúšťané z priemyslu, odľahčenia verejných kanalizácií, chemikálie aplikované v poľnohospodárstve, odpadové vody z banskej činnosti a taktiež havarijné znečistenie. Významným zdrojom niektorých druhov látok môže byť aj odparovanie kovov do atmosféry.³⁰²

Hydromorfologické zmeny vo vodných tokoch a ich účinky na stav vôd nadobudli dôležitosť vo vodnom hospodárstve v dôsledku požiadaviek rámcovej smernice o vodách. Antropogénne vplyvy, pochádzajúce z rôznych zásahov do riečneho systému, môžu významne zmeniť prirodzenú štruktúru povrchových vôd a substrát koryta rieky, ktoré sú významné pre poskytnutie vhodných biotopov a podmienok pre prirodzenú udržateľnosť vodnej populácie. Zmeny prirodzenej hydromorfologickej štruktúry a substrátu koryta rieky môžu negatívne ovplyvňovať rybiu populáciu, a tým môžu viesť aj k zhoršeniu stavu útvarov povrchových vôd. Hlavnými príčinami týchto zmien sú predovšetkým výroba energie – hydroelektrárne, protipovodňová ochrana, zásobovanie vodou a lodná doprava. V mnohých prípadoch nie sú významné hydromorfologické zmeny spojené len s jedným užívaním, ale sú podmienené viacfunkčným využívaním vodných útvarov (napr. výroba energie a plavba). Ostatné aktivity, ako je ťažba štrkov, rekreácia, rybárstvo, sú menšieho významu.³⁰³ Typickým príkladom dôsledkov hydromorfologických zmien je zastavenie výskytu jeseterovitých rýb na slovenskom toku Dunaja, ako napr. vyzy veľkej, približne od sedemdesiatych rokov minulého storočia v dôsledku vybudovania priehrady „Železné vráta“ na balkánskom toku Dunaja.³⁰⁴

Medzi ostatné druhy znečisťovania povrchových vôd patria invázne rastlinné alebo živočíšne druhy a havarijné znečistenia.

³⁰¹ K tomu bližšie pozri: Vodný plán Slovenska na obdobie rokov 2009 – 2016 . s. 38.

³⁰² K tomu bližšie pozri: Vodný plán Slovenska na obdobie rokov 2009 – 2016 . s. 41.

³⁰³ K tomu bližšie pozri: Vodný plán Slovenska na obdobie rokov 2009 – 2016 . s. 48.

³⁰⁴ K tomu bližšie pozri: Vedci pripravujú návrat dunajského obra: (dostupné na webe: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/335102-vedci-pripravuju-navrat-dunajskeho-obra/>, 24. 4. 2016; 13.58 hod.)

Vo vzťahu k podzemným vodám vymedzil Vodný plán Slovenska ako hlavné činnosti prejavujúce sa významnými antropogénnymi vplyvmi ovplyvňujúcimi chemický stav útvarov podzemných vôd:

- poľnohospodárstvo,
- priemyselná výroba,
- banská činnosť,
- domácnosti – neodkanalizované sídelné aglomerácie,
- cestovný ruch,
- doprava.

Z hľadiska plošného rozsahu rozlišuje Vodný plán Slovenska bodové a plošné zdroje znečistenia podzemných vôd. Tento materiál analogicky kategorizuje významné vplyvy znečisťovania podzemných vôd na základe kategorizácie zavedenej pri povrchových vodných útvaroch. Bodovým alebo tiež lokálnym zdrojom znečistenia podzemných vôd je každý zdroj, pri ktorom možno úniky znečisťujúcich látok do pôd a podzemných vôd predpokladať, t. j. potenciálny zdroj znečistenia, alebo pri ktorom boli úniky zistené. Potenciálnym zdrojom znečistenia podzemných vôd sú teda všetky aktivity v povodí, teda okrem environmentálnych záťaží i všetky skládky, priemyselné aktivity, poľnohospodárske aktivity, komunálna sféra a iné. Plošné zdroje znečistenia predstavuje aplikácia množstva prípravkov na ochranu rastlín (pesticídov) a dusíkatých hnojív v rámci katastrálnych území Slovenskej republiky. V dôsledku vplyvov z bodových a plošných zdrojov znečistenia na podzemné vody dochádza k znečisteniu podzemných vôd, a to formou vypúšťania do podzemných vôd alebo prostredníctvom infiltrácie znečisťujúcej látky do podzemných vôd. Vodný plán Slovenska delí znečisťovanie podzemných vôd podľa druhu znečisťujúcich na znečisťovanie:

- dusíkatými látkami,
- pesticídnymi látkami,
- ostatnými chemickými látkami.³⁰⁵

Príbuznosť systémov trestnoprávneho a administratívnoprávneho postihu

Systémy trestnoprávneho postihu na jednej strane a správneho trestania na strane druhej spolu síce súvisia, avšak zároveň sú do značnej miery autonómne. Líšia sa v tom, že vo výraznej miere chránia odlišné druhy spoločenských vzťahov. Právna úprava sankcionovania trestných činov a správnych deliktov patrí do výlučnej pôsobnosti zákonodarcu. Pokiaľ ide o trestné činy, zásadu „žiadny trestný čin a trest bez zákona“ výslovne vyjadrujú Ústava Slovenskej republiky a ústavné zákony.³⁰⁶ Pravidlá ukladania sankcií za priestupky a iné správne delikty takto explicitne vyjadrené v Ústave a ústavných zákonoch nenájdeme. Avšak záruky ochrany práv jednotlivca môžeme vyabstrahovať z čl. 2 ods. 2 Ústavy, podľa ktorého štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Rovnako čl. 2 ods. 3 Ústavy, v zmysle ktorého každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá, vyjadruje ochranu jednotlivca pred neoprávneným administratívnoprávnym postihom zo strany verejnej moci. Z čl. 4 ústavného zákona č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd (ďalej ako „Listina“), a ktorý sa premietol do úpravy čl. 13

³⁰⁵ K tomu bližšie pozri: Vodný plán Slovenska na obdobie rokov 2009 – 2016 . s. 41.

³⁰⁶ Čl. 49 Ústavy, čl. 39 Listiny základných práv a slobôd : „Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.“

Ústavy môžeme tiež odvodiť pravidlo, že sankcie za správne delikty možno ustanovovať len zákonom. Povinnosti možno ukladať len na základe zákona, v jeho medziach a len pri zachovaní práv a slobôd.³⁰⁷

Úprava čl. 39 Listiny zakladá podľa ústavného súdnictva v Českej a Slovenskej republike predpoklady a podmienky verejnoprávnej zodpovednosti prijaté zákonodarcom. Zárukou uvedených opatrení a podmienok je právny stav, za ktorého môže byť vina páchatel'a vyslovená len ohľadom konania, o ktorom mohol páchatel' v čase, kedy sa ho dopustil, dôvodne predpokladať, že je konaním trestným.³⁰⁸ Z čl. 39 Listiny tak vyplýva požiadavka, aby páchatel' mohol v čase spáchania svojho činu rozpoznať jeho trestnosť.

Protiprávnosť, predvídateľnosť naplnenia znakov skutkovej podstaty a rozpoznateľnosť protiprávnosti považuje česká i zahraničná doktrína za podmienky vzniku trestnoprávnej zodpovednosti jedinca. Tieto tri prvky nestoja vedľa seba oddelene, ale navzájom sa podmieňujú. Povinnosť starostlivosti môže vzísť najskôr z predvídateľnosti určitého následku. Predvídateľnosť môže existovať len pri plnení určitých povinností. Rozpoznateľnosť protiprávnosti nemôže prevažovať na predvídateľnosťou naplnenia skutkovej podstaty.³⁰⁹ Porušenie právnej povinnosti musí teda byť v rozumnom vzťahu k škodnému následku. Právna teória a prax ilustruje uvedenú tézu predovšetkým teóriami príčinnej súvislosti.³¹⁰

Uvedené teórie a ústavne konformný výklad pojmu zodpovednosť prispievajú k redukcii kriminalizácie každodenného ľudského konania, čím naplňajú aj ústavné opatrenia vyplývajúce z čl. 1 ods. 1 Ústavy, podľa ktorého je Slovenská republika zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo. Uvedený postoj zaručuje štátu jeho demokratický a právny charakter, v ktorom je použitie trestného práva až krajnou možnosťou riešenia spoločenských vzťahov.³¹¹

Spomenutá judikatúra deklaruje spoločné ústavnoprávne predpoklady vzniku a podmienky vyvodzovania trestnoprávnej a administratívnoprávnej zodpovednosti v právnom štáte. Na druhej strane však zároveň vyjadruje odlišnosti týchto dvoch inštitútov, ktoré sa prejavujú predovšetkým v závažnosti konania, spôsobeného následku subjektom zodpovednosti a odlišnosti záujmu chráneného zákonom.

Vzťah trestnoprávnej a administratívnoprávnej zodpovednosti na úseku ochrany životného prostredia vyjadruje aj rozhodovacia činnosť Najvyššieho správneho súdu Českej republiky. Rozhodnutiami trestného charakteru, ktorými sú aj rozhodnutia o iných správnych deliktoch, musia orgány verejnej správy jasne a určito obsiahnuť konanie, za ktoré subjekt postihujú. To môžu subjektu zaručiť len konkretizáciou údajov obsahujúcou popis skutku, uvedenie miesta, času a spôsobu jeho spáchania, prípadne iných nevyhnutných skutočností, potrebných k tomu, aby nemohol byť zamenený s iným skutkom. Jednotlivé skutkové údaje rozhodujú o totožnosti skutku, vylučujú do budúcnosti možnosť zámeny skutku, možnosť opakovaného postihu za ten istý skutok a súčasne umožňujú orgánom verejnej správy posúdiť, či nedošlo k zániku zodpovednosti za spáchaný delikt.³¹²

³⁰⁷ K tomu pozri: Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 25.10.2011, sp. zn. Pl. ÚS 14/2009.

³⁰⁸ K tomu pozri: Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 2. 6. 2005, sp. zn. IV. ÚS 469/04.

³⁰⁹ Tröndle, H. - Fischer, T.: Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 49. vydanie. München: Beck, 1999, str. 116 - komentár k § 15, marg. č. 14

³¹⁰ K tomu pozri: Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Praha: Orac 2003, str. 196

³¹¹ K tomu bližšie pozri: Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 05.08.2010, sp. zn. III. ÚS 2278/07.

³¹² Uznesenie Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 15. 1. 2008, sp. zn. 2 As 34/2006 - 73

Ústavné zásady trestania pri vyvodzovaní administratívnoprávnej zodpovednosti aplikuje aj Najvyšší súd Slovenskej republiky. Argumentuje ústavnoprávnymi základmi zodpovednosti. Podľa čl. 152 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky výklad a uplatňovanie zákonov musí byť v súlade s ústavou, s čl. 1 ods. 1 a čl. 50 ods. 6. Právna istota a spravodlivosť, ako princípy materiálneho právneho štátu nepripúšťajú v individuálnych prípadoch aplikovanie sankcií, ktoré sú zjavne neproporcionálne a neprimerané povahe skutku a jeho dôsledkom. Orgán verejnej moci je však pri ukladaní sankcie povinný vychádzať z princípu prísne individuálnej zodpovednosti za skutok, ktorý má svoju mieru závažnosti a dôsledkov.³¹³ Primeranosť či neprimeranosť uloženej sankcie musí hodnotiť vo vzťahu k podmienkam ustanoveným zákonom a následne vo vzťahu k osobným a majetkovým pomerom páchatel'a deliktu.³¹⁴ Relatívny nedostatok závažnosti trestu, ktorý prichádza pri priestupku do úvahy, totiž nemôže zbaviť priestupok ako druh správneho deliktu jeho vrodeneho trestného charakteru.³¹⁵

Platnosť ústavnoprávných záruk trestnoprávneho postihu vzťahujú správne súdy teda aj na oblasť správneho trestania. Obdobné závery vyplývajú tiež z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej ako „Súd“), ktorý všeobecne odvodzuje, že práva zaručené Dohovorom o ochrane ľudských práv (ďalej ako „Dohovor“) v konaniach o trestných obvineniach platia nielen v konaniach o činoch patriacich podľa právnych poriadkov zmluvných štátov medzi trestné činy, ale aj pre činy, ktoré orgány zmluvných strán posudzujú ako priestupky alebo iné správne delikty, pokiaľ majú tieto delikty trestnoprávnu povahu.³¹⁶

V procese skúmania trestnoprávnej povahy deliktov vychádzajú správne súdy z tzv. „Engel Kritérií“,³¹⁷ ktoré sú nasledujúce:

- formálne zaradenie do trestného alebo správneho (disciplinárneho) práva v rámci právneho systému štátu;
- povaha (závažnosť) deliktu;
- povaha (prísnosť) sankcie;

Čo sa týka posúdenia povahy deliktu, musí zákon alebo iný právny predpis chrániť všeobecný a nie čiastkový záujem. Pre naplnenie druhého kritéria postačuje zaradenie deliktov zákonodarcom do oblasti správneho práva. Pokiaľ ide o povahu a prísnosť sankcie, podľa bežného zmyslu pojmu vo všeobecnosti pod trestné právo spadajú činy, za ktoré ich páchatel'om hrozia tresty určené predovšetkým k tomu, aby vyvolali odradzujúci účinok, a ktoré obvykle spočívajú v opatreniach ako zbavenie slobody a v pokutách s výnimkou tých, ktoré svojou povahou, trvaním alebo spôsobom výkonu nemôžu spôsobiť výraznú ujmu na právach obvineného. Napríklad následky v podobe hornej hranice pokuty ustanovenej právnym predpisom na sumu 16.596,- Eur alebo na sumu 500.000,- Kč, nie sú podľa ustáleného právneho názoru správnych súdov zanedbateľné a smerujú okrem iného k tomu, aby prípadných páchatel'ov odradili od opakovania zákonom zakázaného konania.³¹⁸

³¹³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 08.02.2011, sp. zn. 3Sžo 256/2011

³¹⁴ K tomu pozri: rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 20. 12. 2006, sp. zn. 2 As 33/2006 - 102

³¹⁵ K tomu bližšie pozri: rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 18. 05. 2010, sp. zn. 2Sžo 253/2010

³¹⁶ K tomu pozri: rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 16. 2. 2005, sp. zn. A 6/2003 - 44.

³¹⁷ „Engel kritéria“ pomenoval Súd v prípade Engel a spol. proti Holandsku, rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 8. 6. 1976, sťažnosti č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 a 5370/72.

³¹⁸ K tomu pozri: rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 11. 1. 2012, sp. zn. 1As 125/2011.

Záujem na ochrane vody

Zámerom autorov je predovšetkým venovať sa právnej úprave správneho trestania pri využívaní vôd. Ústavnoprávne základy ochrany životného prostredia zaradil ústavodarca do čl. 44 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého *„Každý má právo na priaznivé životné prostredie. Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo. Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky. Štát dbá o šetrné využívanie prírodných zdrojov, o ekologickú rovnováhu a o účinnú starostlivosť o životné prostredie a zabezpečuje ochranu určeným druhom voľne rastúcich rastlín a voľne žijúcich živočíchov. Podrobnosti o právach a povinnostiach podľa tohto článku ustanovuje zákon.“*

Ústavná úprava práva na ochranu životného prostredia sa dotýka troch oblastí. Tou prvou je právo na priaznivé životné prostredie, druhou je právo na informácie o životnom prostredí a treťou oblasťou ústavnej úpravy je ustanovenie povinnosti štátu, ale aj iným subjektom pri ochrane životného prostredia.³¹⁹

V roku 2014 prijal slovenský ústavodarca právnu úpravu čl. 4 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, v ktorej vymedzil podmienky ochrany a prepravy vody z územia Slovenskej republiky. Podľa uvedeného ustanovenia: *„Preprava vody odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky cez hranice Slovenskej republiky dopravnými prostriedkami alebo potrubím sa zakazuje; zákaz sa nevzťahuje na vodu na osobnú spotrebu, pitnú vodu balenú do spotrebiteľských obalov na území Slovenskej republiky a prírodnú minerálnu vodu balenú do spotrebiteľských obalov na území Slovenskej republiky a na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch. Podrobnosti o podmienkach prepravy vody na osobnú spotrebu a vody na poskytnutie humanitárnej pomoci a pomoci v núdzových stavoch ustanoví zákon.“*

Toto ustanovenie doplnil ústavodarca do Ústavy Slovenskej republiky ústavným zákonom č. 306/2014 Z. z. ktorým sa dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej ako „ústavný zákon č. 306/2014 Z. z.“). Vznikla preto situácia, kedy strategický význam vody pre bezpečnosť a fungovanie štátu upravila popri ústavnom zákone č. 227/2002 Z. z. aj Ústava Slovenskej republiky. Svoj úmysel prejavil ústavodarca v dôvodovej správe k ústavnému zákonu č. 306/2014. Podľa predkladateľa návrhu tohto ústavného zákona sa tento návrh zameriaval na plnenie uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 583 z 24. októbra 2012 k materiálu *Voda ako strategická surovina štátu a návrh na jej ochranu a trvalú udržateľnosť vo vzťahu k zákazu cezhraničného nakladania s vodou odobratou zo zdrojov situovaných na území Slovenskej republiky*. Návrh ústavného zákona obsahoval návrh na doplnenie čl. 4 Ústavy Slovenskej republiky, pretože podľa predkladateľa návrhu vo vtedajšom znení Ústavy Slovenskej republiky čl. 4 zakotvoval, že *nerastné bohatstvo, jaskyne, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky sú vo vlastníctve Slovenskej republiky*. Predkladateľ návrhu ústavného zákona, ktorý bol nakoniec prijatý ako ústavný zákon č. 306/2014 Z. z. tvrdil, že bolo nevyhnutné, aby Ústava Slovenskej republiky poskytovala osobitnú ochranu vode odobratej z vodných útvarov nachádzajúcich sa na území Slovenskej republiky. Ústavodarca sa preto zameriaval na skutočnosť, že voda je prírodným bohatstvom Slovenskej republiky. Preto je aj dôležitou surovinou strategického významu. Ústavodarca preto uznal, že voda je

³¹⁹ Majerčák, T. : Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie. In.: Ochrana životného prostredia v podmienkach územnej samosprávy. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Košice, 2011. s. 9

nenahraditeľnou zložkou životného prostredia a všetkých živých organizmov. Okrem toho však vstupuje do všetkých technologických procesov. Aj preto je limitujúcim faktorom trvalo udržateľného rozvoja regiónov a celej spoločnosti. Ústavodarca si podľa dôvodovej správy uvedomil citlivosť množstva vody, s ktorým disponuje suverénny štát a rovnako aj prejavujúce klimatické zmeny, ktoré môžu postupom času spôsobovať negatívne zmeny na životnom prostredí vrátane vôd. Preto v rámci dôvodovej správy vyslovil slovenský ústavodarca myšlienku, že je nevyhnutné, aby štát chránil, udržiaval a zachovával svoje zdroje vody ako vzácnu a nenahraditeľnú surovinu.

Ústavodarca teda včlenil zákonom chránený záujem na ochrane životného prostredia a na ochrane vody priamo do Ústavy Slovenskej republiky. V rámci hierarchie právnych noriem ho tak postavil na rovnakú úroveň ako ústavnoprávne záruky trestania. Rovnováha týchto dvoch skupín záruk je potom podľa názoru autorov rovnováhou ústavne garantovaných práv jedinca pri vyvodzovaní jeho verejnoprávnej zodpovednosti a ústavne zakotveného záujmu na ochrane životného prostredia.³²⁰

Zásada zákonného vymedzenia správneho deliktu a trestného činu

V oblasti práva životného prostredia hovoríme o právnej zodpovednosti na úseku ochrany životného prostredia. Pozostáva z deliktuálnej zodpovednosti, ktorú vytvárajú podkategórie trestnoprávnej a administratívnoprávnej zodpovednosti a taktiež pozostáva zo zodpovednosti za environmentálne škody. Záujmom autorov je predovšetkým zamerať sa na záruky vyvodzovania deliktuálnej zodpovednosti na úseku ochrany vôd upravenej nástrojmi verejného práva.³²¹

Podľa doterajšej súdnej judikatúry Medzi základné zásady moderného trestného práva patrí zásada individuálnej subjektívnej trestnej zodpovednosti. Úzkou s ňou súvisí zásada určitosti trestnoprávnych noriem.³²² Zákonodarca dosahuje nevyhnutnú diferenciáciu trestnej zodpovednosti pri súčasnom zachovaní predvídateľnosti práva formálnym zákonným vymedzením jednotlivých skutkových podstat trestných činov a do úvahy prichádzajúcich sankcií. Obdobný stav pretrváva v oblasti správneho trestania. Oblasť ochrany životného prostredia zahŕňa množstvo spoločenských, ale predovšetkým právnych vzťahov, ktoré sa svojím obsahom odlišujú. Preto sa Ústavou Slovenskej republiky vyjadrený záujem na ochrane vôd musí premietiť do úprav jednotlivých právnych predpisov. Podľa názoru Najvyššieho správneho súdu Českej republiky, by prístup zákonodarcu, ktorým by vymedzil v zákone jednu všeobecnú skutkovú podstatu správneho deliktu a ponechal správnym orgánom široký priestor pre správnu úvahu pri jej používaní, zakladal neprípustný stav právnej neistoty pre jednotlivca.³²³

³²⁰ Napríklad francúzsky ústavodarca včlenil záujem na ochrane životného prostredia do francúzskeho ústavného poriadku ústavným zákonom č. 2005-205 z 1. marca 2005, tzv. Chartou životného prostredia. Tento dokument zakotvuje adresátom verejnej moci právo na priaznivé životné prostredie, zároveň mu však zodpovedá povinnosť všetkých fyzických a právnických osôb podieľať sa na ochrane a zlepšovaní životného prostredia. Charta okrem toho ukladá fyzickým a právnickým osobám povinnosť predchádzať poškodzovaniu životného prostredia a povinnosť napravovať škody spôsobené na životnom prostredí. (k tomu bližšie pozri: Müllerová, H. : Ochrana životného prostredia vo francúzskej Ústave – Charta životného prostredia. In.: České právo životného prostredia. Praha : Česká spoločnosť pro právo životného prostredia, 2/2009, s. 7.)

³²¹ K tomu bližšie pozri: Stejskal, V. : Legal liability in the area of environmental protection and Act on prevention and remedying of environmental damage. In.: Czech and European environmental law. Yearbook. Vol. 3. Prague: Czech society for environmental law. 2008, s. 41

³²² Z lat. nullum crimen sine lege certa

³²³ K tomu pozri: rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 11. 1. 2012, sp. zn. 1As 125/2011.

Podobným príkladom sú aj trestnoprávne normy s blanketovou dispozíciou. Trestný čin ohrozenia a poškodenia životného prostredia podľa § 300 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej ako „zákon č. 300/2005 Z. z.“), môže páchatel spáchať iba takým poškodením životného prostredia, ktoré zodpovedá jeho zákonnému vymedzeniu³²⁴, a ku ktorému došlo porušením všeobecne záväzných právnych predpisov o ochrane životného prostredia alebo o ochrane a využívaní prírodných liečivých zdrojov. Na vznik zodpovednosti páchatel'a nestačí porušenie iných právnych predpisov (napr. o cestnej premávke), a to aj keby v jeho dôsledku došlo ku znečisteniu alebo inému poškodeniu pôdy, vody, ovzdušia, lesa alebo inej zložky životného prostredia (napr. k úniku prepravovaných pohonných hmôt do pôdy a vodného toku po havárii nákladného automobilu z dôvodu neprimeranej rýchlosti). Podľa okolností však možno také porušenie iného právneho predpisu posúdiť ako všeobecne nebezpečné konania v zmysle § 284 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, o trestnom čine všeobecného ohrozenia. Zákomom chránený záujem však trestné činy vyjadrujú odlišne.³²⁵

Právne režimy zodpovednosti za delikty pri ochrane vôd

Slovenský zákonodarca však 13. novembra 2015 prijal právnu úpravu zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej ako „zákon č. 91/2016 Z. z.“). Podľa § 2 ods. 1 tohto zákona *„Podľa tohto zákona sa posudzuje trestnosť činu, ktorý bol spáchaný právnickou osobou na území Slovenskej republiky“*. V § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. zákonodarca následne vymedzil trestné činy právnických osôb a zaradil medzi ne aj niektoré trestné činy proti životnému prostrediu. S obsahom tohto príspevku konkrétne súvisia ohrozenie a poškodenie životného prostredia podľa § 300 a 301 zákona č. 300/2005 Z. z., neoprávnené vypúšťanie znečisťujúcich látok podľa § 302a zákona č. 300/2005 Z. z., porušovanie ochrany vôd a ovzdušia podľa § 303 a 304 zákona č. 300/2005 Z. z.

Okrem toho existujúca úprava zákona č. 300/2005 Z. z. už predtým upravovala zodpovednosť fyzickej osoby konajúcej v mene právnickej osoby, a to v § 128 ods. 8, podľa ktorého *„Ak na spáchanie trestného činu tento zákon vyžaduje osobitnú vlastnosť, spôsobilosť alebo postavenie páchatel'a, môže byť páchatel'om alebo spolupáchatel'om trestného činu len osoba, ktorá má požadovanú vlastnosť, spôsobilosť alebo postavenie. Účastníkom na trestnom čine môže byť aj osoba, ktorá nemá požadovanú vlastnosť, spôsobilosť alebo postavenie. Ak zákon ustanovuje, že páchatel' musí byť nositeľom osobitnej vlastnosti, spôsobilosti alebo postavenia, stačí, ak túto vlastnosť, spôsobilosť alebo postavenie spĺňa právnická osoba, v ktorej mene páchatel' koná.“*

V § 4 ods. 1, 2 a 3 zákona č. 91/2016 Z. z. ustanovil zákonodarca predpoklady na vznik trestnej zodpovednosti právnickej osoby *„(1) Trestný čin podľa § 3 je spáchaný právnickou osobou, ak je spáchaný v jej prospech, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom, ak konal ... a) štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu, ... b) ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby, alebo ... c) iná osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať. ... (2) Trestný čin podľa § 3 je spáchaný právnickou osobou aj vtedy, ak osoba uvedená v odseku 1 nedostatočným dohľadom alebo kontrolou, ktoré boli jej povinnosťou, hoci z*

³²⁴ Kto úmyselne vydá životné prostredie do nebezpečenstva vzniku malej škody tým, že poruší všeobecne záväzné právne predpisy o ochrane životného prostredia alebo o ochrane prírodných zdrojov vrátane prírodných liečivých zdrojov a prírodných zdrojov minerálnych stolových vôd a hospodárení s nimi, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

³²⁵ Porovn.: Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 30.10.2008, sp. zn. 8 Tdo 1152/2008.

nedbanlivosti umožnila spáchať trestný čin osobou, ktorá konala v rámci oprávnení, ktoré jej boli zverené právnickou osobou. ... (3)Trestná zodpovednosť právnickej osoby nie je podmienená vyodením trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe uvedenej v odseku 1 a nie je podmienená ani zistením, ktorá konkrétna fyzická osoba konala spôsobom podľa odsekov 1 a 2.“ Za trestné činy možno právnickým osobám ukladať podľa § 10 zákona č. 91/2016 Z. z. tresty, t. j. aj peňažné tresty.

Naproti tomu je právna úprava zodpovednosti za správne delikty na úseku ochrany vôd podľa zákona č. 364/2004 Z. z. pomerne strohá. Zákon č. 364/2004 Z. z. upravuje vo svojej jedenástej časti zodpovednosť za porušenie povinností na úseku ochrany vôd. Relatívne ucelený hmotnoprávny a procesnoprávny štandard úpravy zodpovednosti za priestupky ustanovuje § 77 zákona č. 364/2004 Z. z. Odkazuje na úpravu zákona SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej ako zákon SNR č. 372/1990 Zb.). § 74 zákona č. 364/2004 Z. z. upravuje skutkové podstaty jednotlivých správnych deliktov. Všetky tieto skutkové podstaty majú odkazovací charakter s výnimkou správneho deliktu podľa § 74 ods. 1 písm. m) zákona č. 364/2004 Z. z., ktorý má poriadkový charakter.³²⁶ § 75 zákona č. 364/2004 Z. z. upravuje spôsob výpočtu ukladanej pokuty. § 76 zákona č. 364/2004 Z. z. niektoré pravidlá ukladania pokút.

Problémom úpravy iných správnych deliktov je, že orgány verejnej správy o nich rozhodujú v procesnom režime zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok). Na rozdiel od režimu zákona SNR č. 372/1990 Zb., správny poriadok obsahuje všeobecnú úpravu správneho konania. Zákonodarca ho nevytvoril len pre účely správneho trestania. Jeho režim je preto všeobecnejší a nie je schopný zohľadniť všetky štandardy konania o správnom delikte trestnoprávnej povahy. V súčasnosti prevláda názor právnej vedy a aj súdnej judikatúry, že právna úprava správneho konania je v tomto smere veľmi stručná.³²⁷ Ak však orgán verejnej správy ukladá adresátovi sankciu formou peňažnej pokuty, jedná sa o formu správneho trestania, ktoré sa riadi zásadami platnými v trestnom práve.³²⁸

Na druhej strane hodnotíme pozitívne úpravu § 76 ods. 1 zákona č. 364/2004 Z. z., podľa ktorého *„Pri ukladaní pokuty podľa § 75 ods. 3 až 7 a 9 sa prihliada najmä na škodlivé následky porušenia povinností, na okolnosti, za ktorých sa povinnosti porušili, a ako sa právnická osoba alebo fyzická osoba-podnikateľ pričínili o odstránenie alebo zmiernenie škodlivých následkov.“* Zákonodarca tak ustanovil podmienky ukladania sankcií, najmä vyjadril ústavnoprávnu zásadu čl. 49 Ústavy Slovenskej republiky.³²⁹ § 76 ods. 1 zákona č. 364/2004 preto konkretizuje pravidlo „žiadny trestný čin a trest bez zákona“. Jedným zo základných princípov právneho štátu je princíp právnej istoty. Tento princíp je vyjadrený viacerými predpokladmi. Do tejto skupiny patrí tak

³²⁶ Podľa § 74 ods. 1 písm. m) zákona č. 364/2004 Z. z. *„Orgán štátnej vodnej správy uloží pokutu právnickej osobe alebo fyzickej osobe-podnikateľovi, ktorá neumožní kontrolným orgánom prístup do objektov a zariadení na vykonávanie potrebného zisťovania alebo na požiadanie neposkytne potrebné údaje a úplné informácie (§ 68).“*

³²⁷ Pozri napr. Prášková, H. : Postavení obviněného v řízení o správních deliktech (vybrané problémy). In. : Aktuálne otázky správneho konania. Zborník z konferencie Právo ako zjednocovateľ Európy – veda a prax (21. – 23. Október 2010). Bratislava : Univerzita Komenského. 2010 s. 108

³²⁸ K tomu bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. 10. 2010, sp. zn. 2Sž 10/2010

³²⁹ Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.

predpoklad pôsobenia právneho predpisu do budúcnosti, ako aj predpoklad ochrany dobromyseľne nadobudnutých práv.³³⁰

Napr. § 74 ods. 1 písm. e) v spojení s § 75 ods. 3 zákona č. 364/2004 Z. z. ustanovuje orgánu štátnej vodnej správy oprávnenie uložiť pokutu vo výške od 1.000 Eur do výšky trojnásobku poplatku za ročné vypúšťanie odpadových vôd alebo osobitných vôd alebo do výšky násobku sadzby 1 eura za 1 m³ a množstva vypúšťaných odpadových vôd alebo osobitných vôd, najdlhšie však za obdobie predchádzajúceho roka, za konanie spočívajúce vo vypúšťaní odpadových vôd alebo osobitných vôd do povrchových vôd alebo do podzemných vôd alebo vypúšťaní priemyselných odpadových vôd alebo osobitných vôd s obsahom prioritných nebezpečných látok do verejnej kanalizácie bez povolenia orgánu štátnej vodnej správy alebo v rozpore s ním. § 76 ods. 1 zákona č. 364/2004 Z. z. potom ustanovuje zákonný spôsob, akým môže orgán ochrany prírody vyvodiť administratívnoprávnu zodpovednosť a neporušiť ústavnoprávnu záruku čl. 49 Ústavy Slovenskej republiky, pretože musí zároveň dokázať páchatelovi správneho deliktu všetky zákonom ustanovené znaky správneho deliktu. Problém môže nastať pri aplikácii § 75 ods. 9 zákona č. 364/2004 Z. z., podľa ktorého *„Ak nepovoleným vypúšťaním odpadových vôd alebo nedovoleným zaobchádzaním so znečisťujúcimi látkami dôjde k mimoriadnemu zhoršeniu vôd, pokutu možno uložiť do 165 000 eur. Najnižšiu pokutu možno uložiť vo výške najnižšej pokuty pre správny delikt, v dôsledku ktorého došlo k mimoriadnemu zhoršeniu vôd.“* Toto ustanovenie vymedzuje kvalifikovanú skutočnosť, ktorá v prípade, že pristúpi k ostatným skutkovým okolnostiam podľa § 74 ods. 1 písm. e) zákona č. 364/2004 Z. z. má za následok vznik oprávnenia sankcionovať spáchaný správny v rozsahu, v akom možno ukladať peňažný trest.

Podľa § 303 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. *„Kto koná v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi na ochranu vôd a ovzdušia a spôsobí zhoršenie kvality povrchových vôd alebo podzemných vôd, alebo ovzdušia tak, že ... a) vydá iného do nebezpečenstva ťažkej ujmy na zdraví alebo smrti, alebo b) spôsobí nebezpečenstvo vzniku značnej škody, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“* Na základe tohto ustanovení v spojení s § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. a v spojení s vymedzením pojmu škoda podľa § 126 ods. 2 a 3 zákona č. 300/2005 Z. z.³³¹ možno vyvodzovať trestnú zodpovednosť za konanie, ktoré zároveň napĺňa znaky správneho deliktu podľa zákona č. 364/2004 Z. z. Zásada zákonného vyjadrenia správneho deliktu a zákonného vyjadrenia trestného činu sa na prvý pohľad javí ako naplnená. Na druhej strane však môže spôsobovať v právnej praxi problém, keďže zákonodarca vyjadril v Ústave Slovenskej republiky záujem na ochrane vôd a na dosahovanie tohto cieľa ustanovil sankčné nástroje podľa predpisov správneho práva ako aj trestného práva.

Na druhej strane tým, že zákonodarca prijal podrobnú právnu úpravu trestnej zodpovednosti právnických osôb zakotvujúcu aj aplikáciu ústavne vyjadrených zásad trestania, zakotvil podľa nášho názoru aj priaznivejšiu procesno-právnu úpravu, ktorá

³³⁰ K tomu bližšie pozri: Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. 09. 2009, sp. zn. PL. ÚS 15/06-95

³³¹ Podľa § 126 ods. 2 a 3 zákona č. 300/2005 Z. z. *„(2) Ak ide o ujmu na životnom prostredí, ujmu spôsobenú na chránených druhoch živočíchov a rastlín, exemplároch alebo drevinách alebo škodu na pamiatkovo chránených veciach alebo veciach majúcich historickú, umeleckú alebo vedeckú hodnotu, pri určení ujmy alebo výšky škody sa vychádza aj z hodnoty vecí určenej zákonom alebo iným všeobecne záväzným právnym predpisom vydaným na základe zákona. ... (3) Ak nemožno určiť výšku škody alebo ujmy ani jedným zo spôsobov podľa odsekov 1 a 2 alebo ak sú vážne pochybnosti o správnosti výšky škody alebo takto určenej ujmy, určí sa jej výška na podklade odborného vyjadrenia alebo potvrdenia právnickej osoby, ktorej pôsobnosť alebo predmet činnosti poskytuje záruku objektívnosti určenia škody alebo ujmy; inak sa výška škody určí na podklade znaleckého posudku.“*

zaručuje právnickej osobe spravodlivejší postup vyvodzovania zodpovednosti. Zákonná právna úprava umožňuje, aby o zodpovednosti za delikt rozhodol priamo súdny orgán. Výslovne zaručuje právnickej osobe právo na prípravu obhajoby a právo na obhajobu. Naopak pri vyvodzovaní zodpovednosti správny delikt podľa zákona č. 364/2004 Z. z. môže dôjsť k aplikácii týchto ústavných záruk iba na základe analógie presadzovanej súdnu judikatúrou. Obdobným problém z hmotnoprávneho hľadiska je aj otázka aplikácie princípu zákazu retroaktivity. Zákon č. 364/2004 Z. z. výslovne neupravuje pravidlá posudzovania zodpovednosti za správne delikty pri zmene právnej úpravy. Napríklad zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny (ďalej ako „zákon č. 543/2002 Z. z.“) uvedenú zásadu vyjadruje. Zákaz retroaktivity upravuje čl. 50 ods. 6 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého sa „*trestnosť činu posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Neskorší zákon sa použije, ak je to pre páchatel'a priaznivejší*.“ Na požiadavku zákazu retroaktivity, aj keď trochu nesystematicky, reagujú § 103 ods. 4 a § 104a ods. 5 zákona č. 543/2002 Z. z.

Podľa § 103 ods. 4 zákona č. 543/2002 Z. z. sa na ukladanie sankcií za porušenie ustanovení tohto zákona, ku ktorému došlo pred nadobudnutím účinnosti tohto zákona, použijú ustanovenia tohto zákona, ak sú pre toho, kto porušil zákon, priaznivejšie. Opätovne zdôrazňuje zákonodarca túto záruku v § 104a ods. 5 zákona č. 543/2002 Z. z. v zmysle ktorého sa na ukladanie sankcií za porušenie ustanovení tohto zákona v znení platnom pred 1. májom 2010, ku ktorému došlo pred účinnosťou tohto zákona, použijú ustanovenia tohto zákona, ak sú pre toho, kto porušil zákon, priaznivejšie. Zákon č. 364/2004 Z. z. však obdobné ustanovenie neobsahuje. Naproti tomu, ak by štát vyvodzoval zodpovednosť za vodný delikt podľa trestného práva, musel by výslovne aplikovať uvedenú zásadu podľa zákona č. 300/2005 Z. z., zatiaľ, čo v prípade administratívnoprávnej zodpovednosti dochádza k uvedenej aplikácii iba na základe ustálenej súdnej judikatúry. Súdna judikatúra zaujala názor, že v prípade, ak neskoršia právna úprava na rozdiel od úpravy platnej v čase spáchania skutku, ustanovuje kritériá pre určenie výšky sankcie zjavne výhodnejšie a použiteľné aj na uloženie sankcie subjektu, ktorý sa tohto deliktu dopustil pred nadobudnutím jej účinnosti, potom z nej priamo vyplýva ústavná zásada ukladania trestu podľa neskoršieho zákona, ak je pre páchatel'a priaznivejšie.³³² Neskoršia právna úprava sa aplikuje len, ak je to pre páchatel'a priaznivejšie. Ak je tomu naopak, je potrebné rozhodnúť o uložení sankcie podľa zákona platného a účinného v čase porušenia zákonnej povinnosti.³³³

Nedostatky právnej úpravy

Okrem uvedených ústavnoprávných záruk právna úprava zákona č. 364/2004 Z. z. výslovne neprevzala ostatné garancie čl. 50 Ústavy Slovenskej republiky. Uvedené ustanovenia Ústavy Slovenskej republiky totiž zakotvujú:

- princíp prezumpcie neviny;
- právo na prípravu obhajoby;
- právo na obhajobu;
- právo odoprieť výpoveď;
- princíp nie dvakrát v tej istej veci.

³³² K tomu bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 13. 05. 2010, sp. zn. 3Sžf 86/2009

³³³ K tomu bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. 10. 2010, sp. zn. 2Sž 10/2010

Páchateľmi iných správnych deliktov podľa zákona č. 364/2004 Z. z. sú právnické osoby a podnikatelia, ktorých zodpovednosť konštruuje právna úprava na objektívnom princípe, teda ako zodpovednosť za následok. Princíp prezumpcie neviny sa tradične spája s verejnoprávnymi deliktami vybudovanými na princípe individuálnej subjektívnej zodpovednosti. Na druhej strane bremeno dôkazu spočíva v konaniach o verejnoprávných deliktoch na vykonávateľoch verejnej moci. Ak teda proces vyvodzovania verejnej zodpovednosti zahŕňa dokázanie viny, môžeme hovoriť všeobecnej použiteľnosti tejto záruky aj v oblasti správneho trestania. Napokon § 76 ods. 1 zákona č. 364/2004 Z. z. ukladá orgánu verejnej správy povinnosť zohľadniť zákonom ustanovené podmienky pre uloženie sankcie. Orgán verejnej správy teda všetky okolnosti spáchania iného správneho deliktu musí subjektu dokázať a nemôže ich predpokladať. S problémom použitia princípu prezumpcie neviny na právnické osoby sa momentálne snaží vyrovnáť napr. Ruská federácia.³³⁴ Výslovne sa o tomto princípe nevyjadruje napr. ani írska Ústava, čo vyplýva najmä z princípu riadneho výkonu práv.³³⁵ Uvedené pravidlo považujú írske súdy za základný prvok práva na spravodlivý súdny proces, ktorý požíva ústavnú ochranu.³³⁶

Uvedenú záruku vyjadruje aj čl. 7 Odporúčania výboru ministrov Rady Európy č. (91) 1 o správnych sankciách.³³⁷ Pre vykonávateľa verejnej správy uvedené znamená, že je povinný nadovšetko odstrániť pochybnosť, že sa zodpovednosť zakladajúceho konania dopustil práve ten, kto má byť postihnutý.³³⁸ Pokiaľ existuje aspoň určitá opodstatnená pochybnosť, že sa uvedeného konania dopustil niekto iný než obvinený zo správneho deliktu, nemožno ho za tento delikt postihnúť.³³⁹ Naproti tomu § 1 zákona č. 91/2016 Z. z. ustanovuje, že „(1) Tento zákon upravuje základy trestnej zodpovednosti právnických osôb, druhy trestov, ich ukladanie a trestné konanie proti právnickým osobám. ... (2) Ak tento zákon neustanovuje inak a ak to povaha veci nevyhlučuje, na trestnú zodpovednosť právnickej osoby a tresty ukladané právnickej osobe sa vzťahuje Trestný zákon a na trestné konanie proti právnickej osobe sa vzťahuje Trestný poriadok.“ Znamená to vo svojej podstate skutočnosť, že zákonodarca umožnil aplikáciu ústavných zásad trestania na trestanie právnických osôb nástrojmi trestného práva.

Nasledujúca skupina práv podľa čl. 50 Ústavy Slovenskej republiky zahŕňa právo na prípravu obhajoby, právo na obhajobu a právo odoprieť výpoveď. Uvedenú skupinu záruk garantuje aj čl. 6 ods. 1 Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy č. (91) 1 o správnych sankciách, ktorý vychádza z úpravy Rezolúcie Výboru ministrov Rady

³³⁴ K tomu bližšie pozri: Features of bringing the administrative responsibility of organizations and their officials (dostupné na http://yqyq.net/57421-Osobnosti_privlecheniya_k_administrativnoiy_otvetstvennosti_organizaciy_i_ih_dolzhnostnyh_lic.html, 29.7.2012, 15:13 hod.)

³³⁵ Z angl. „by due course of law“ – princíp riadneho výkonu práv garantuje adresátom verejnej moci zákaz odňatia zákonných práv a vyjadruje požiadavku súladu všetkých zákonov so základnými právnymi zásadami.

³³⁶ K tomu bližšie pozri: Martin, J. : The status of the presumption of innocence in Irish criminal law. (dostupné na: www.dit.ie/socialscienceslaw/media/ditsocialscienceslaw/JM%2520presumption%2520of%2520Innocence.doc, 29.7.2012, 15:29 hpd.)

³³⁷ Bremeno dôkazu spočíva na správnom orgáne

³³⁸ K tomu bližšie pozri: rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 20. 9. 2006, sp. zn. 5As 1/2006

³³⁹ K tomu bližšie pozri: rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 9. 11. 2007, sp. zn. 2As 40/2007

Európy č. (77) 31 o ochrane jednotlivca vo vzťahu k správnym aktom.³⁴⁰ Za porušenie práv obvineného zo správneho deliktu súdna judikatúra napr. považujú situáciu, ak orgán verejnej správy vydá rozhodnutie o sankcii na základe výpovedí svedkov svedčiacich v neprospech obvineného.³⁴¹ Na druhej strane však aktuálna súdna judikatúra nepovažuje za porušenie práva na prípravu obhajoby a práva na riadne dokazovanie, ak obvinenému zo správneho deliktu nebola počas správneho konania sprístupnená listina, avšak bola mu k dispozícii počas súdneho prieskumu rozhodnutia. Daný dôkaz však nesmie byť podstatný pre určenie vzniku zodpovednosti subjektu.³⁴²

Ako príklad aplikácie princípu povinnosti dokazovania môže opäť poslúžiť právna úprava zákona č. 543/2002 Z. Ak znakom objektívnej stránky správneho deliktu je tiež následok – zničenie zariadenia určené na ochranu osobitne chránenej časti prírody a krajiny alebo označenia osobitne chránenej časti prírody a krajiny³⁴³ – tak musí byť predmetom dokazovania. Podľa názoru Najvyššieho správneho súdu Českej republiky preto nie je možné automaticky považovať určité konanie samo o sebe za správny delikt bez ďalšieho skúmania následku. Na vyvodenie zodpovednosti musí orgán verejnej moci subjektu dokázať aj vznik následku, ktorý zákon sankcionuje. A to preto, aby odpovedal na otázku, či sa vôbec jedná o delikt. Výlučne zo samotného, aj keď dokázaného konania subjektu, nemôže orgán verejnej moci odvodzovať spáchanie správneho deliktu.³⁴⁴ Orgán ochrany prírody by preto mal dokázať poškodenie zariadenia a skutočnosť, že konanie subjektu spôsobilo následok v podobe poškodenia verejnoprospešného zariadenia.

Podobná situácia vznikne, ak rozhodnutie neobsahuje odôvodnenie, ako orgán ochrany prírody dospel k zisteniam o počte poškodených stromov a k určeniam konkrétnych poškodených stromov. Takýto výrok rozhodnutia orgánu verejnej správy potom nemá oporu v administratívnom spise.³⁴⁵ Opätovne však zákon č. 364/2004 Z. z. o uvedených súvislostiach mlčí.

³⁴⁰ Vo vzťahu k princípom spravodlivého správneho konania ovládajúcich vydávanie správnych aktov a ustanovených Rezolúciou č. (77) 31, sa v konaniach o správnych sankciách používajú nasledovné princípy:

- právo byť oboznámený s obvinením
- právo na prípravu obhajoby
- právo na riadne dokazovanie
- právo vyjadriť sa k veci
- právo na odôvodnenie rozhodnutia

³⁴¹ K tomu bližšie pozri: rozsudok Krajského súdu v Bratislave zo dňa 15. 6. 2012, sp. zn. 4S 195/2010

³⁴² K tomu bližšie pozri: rozsudok Najvyššieho súdu v Bratislave zo dňa 08.04.2010, sp. zn. 4Sžf 95/2009

³⁴³ Podľa § 90 ods. 2 písm. g) zákona č. 543/2002 Z. z. pokutu do 23 235, 74 eura a prepadnutie veci môže orgán ochrany prírody uložiť podnikateľovi alebo právnickej osobe, ktorá sa dopustí protiprávneho konania tým, že zničí zariadenie určené na ochranu osobitne chránenej časti prírody a krajiny alebo označenie osobitne chránenej časti prírody a krajiny. Podľa § 52 zákona č. 543/2002 Z. z. Chránené územia, ich zóny a chránené stromy, ako aj ich ochranné pásma sa označujú tabuľami so štátnym znakom Slovenskej republiky a s nápisom. Prírodné pamiatky podľa § 24 sa označujú, len ak boli vyhlásené za národné prírodné pamiatky alebo ak ide o významné alebo ohrozené jaskyne, alebo prírodné vodopády. Označenie podľa odseku 1 zabezpečí orgán ochrany prírody, ktorý osobitne chránenú časť prírody a krajiny vyhlásil, v prípade národného parku ministerstvo, a to do šiestich mesiacov odo dňa jej vyhlásenia. Chránené územia a zariadenia ochrany prírody a krajiny v nich a chránené stromy možno označiť so súhlasom orgánu ochrany prírody aj tabuľami s osobitným označením. Týmto spôsobom sa označujú aj súkromné chránené územia. Ak je to v záujme ochrany navrhovaného územia európskeho významu, možno takéto územie označiť ako vyhlásené chránené územie. Podrobnosti o označení osobitne chránených častí prírody a krajiny ustanoví ministerstvo všeobecne záväzným právnym predpisom.

³⁴⁴ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 22.10.2008, sp. zn. 1 As 15/2007

³⁴⁵ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 9.10.2006, sp. zn. 6 As 68/2006

Poslednou zo spomenutých záruk čl. 50 Ústavy Slovenskej republiky je pravidlo nie dvakrát v tej istej veci. Uvedené pravidlo garantuje aj čl. 4 dodatkového protokolu č. 7 k Dohovoru. Problémom uvedeného pravidla však je, že sa obmedzuje na iba na vnútroštátnu aplikáciu. Dohovor ani protokol č. 7 nebránia tomu, aby obvinený bol znovu stíhaný a odsúdený pre ten istý čin v inom štáte.³⁴⁶ Toto pravidlo zároveň umožňuje aj kombináciu trestných a administratívnoprávnych sankcií, kombináciu súdneho trestania s mimosúdnym vyrovnaním (out of court settlement) a taktiež odlišný prístup k vymedzeniu pojmu „vec“ („idem“).³⁴⁷ Niektoré členské štáty Rady Európy a Európskej únie totiž pod pojmom vec vnímajú formálne vymedzenie trestného činu, naproti tomu iné krajiny posudzujú materiálny obsah samotného skutku.

Praktická aplikácia čl. 4 protokolu č. 7 k Dohovoru môže byť problematická, pretože tento článok ani žiadne iné ustanovenie Dohovoru bližšie nešpecifikuje totožnosť činu. Ide o vymedzenie toho, kedy ešte ide podľa Dohovoru o totožný čin a kedy ide o čin odlišný. Riešenie môže poskytnúť konštrukcia pojmu skutok vo vnútroštátnom práve. Súdna prax vychádza z toho, že skutkom je určitá udalosť vo vonkajšom svete charakterizovaná určitým konaním a jeho následkom, t.j. súhrn určitých skutkových okolností. Podstatné je, že o totožný skutok ide nielen pri úplnom súlade v konaní i v následku, ale tiež v prípade úplnej zhody aspoň v konaní pri rozdielnom následku, rovnako ako v prípade úplnej zhody aspoň v následku pri rozdielnom konaní. Okrem toho totožnosť skutku je zachovaná aj v prípade aspoň čiastočnej zhody v konaní alebo v následku (alebo v oboch), avšak len za predpokladu zhody v podstatných okolnostiach. Podstatnými okolnosťami právna prax rozumie skutkové okolnosti charakterizujúce konanie alebo následok z hľadiska právnej kvalifikácie, ktorá prichádza do úvahy. V rovnakom zmysle je v čl. 40 ods. 5 Listiny a aj v čl. 50 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky použitý pojem „čin“. Pokiaľ z hľadiska posúdenia toho, či sa jedná o rovnaký skutok (čin) nie je rozhodujúca jeho právna kvalifikácia, nemení na jeho povahe nič to, či je posúdený ako trestný čin, priestupok, alebo iný správny delikt.³⁴⁸

Zákonodarca upravil v § 21 zákona č. 91/2016 Z. z. aj vzťah trestnej zodpovednosti k správnym deliktom „(1) Začatie trestného stíhania proti právnickej osobe bráni tomu, aby o tom istom skutku proti tej istej právnickej osobe prebiehalo konanie o správnom delikte; to nevyklučuje uloženie nútenej správy alebo iného opatrenia na nápravu podľa osobitného predpisu. ... (2) Trestné stíhanie proti právnickej osobe nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, ak skoršie konanie pre ten istý skutok proti tej istej právnickej osobe skončilo právoplatným rozhodnutím o správnom delikte a toto rozhodnutie nebolo zrušené. ... (3) Ak osobitné predpisy ustanovujú lehotu pre zánik zodpovednosti právnických osôb za správny delikt, nezapočítava sa do jej plynutia čas, počas ktorého sa pre ten istý skutok viedlo trestné konanie podľa tohto zákona.“ Zákonodarca tak na uvedenom mieste vyjadril skutočnosť, že právnická osoba môže jedným a tým istým konaním naplniť znaky správneho deliktu ako aj trestného činu, a že preto nemá byť postihovaná za oba druhy deliktov. Z obsahu uvedeného ustanovenia však vyplýva, že právoplatné rozhodnutie správneho orgánu o správnom delikte – akékoľvek - bráni trestnému stíhaniu a vyvodzovaniu právnickej osoby. Môže tak nastať situácia, kedy

³⁴⁶ K tomu bližšie pozri: Repík, B. : Ľudské práva v súdnom konaní. Bratislava : MANZ. 1999. s. 246 - 247

³⁴⁷ K tomu bližšie pozri: Vervaele, J. A. E. : The transnational *ne bis in idem* principle in the EU. Mutual recognition and equivalent protection of human rights, In. Utrecht Law Review, Volume 1, Issue 2, (December) 2005, s. 100,

³⁴⁸ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky zo dňa 27.08.2009, sp. zn. 4 As 30/2008

správne konania bez upravených pravidiel správneho konania vytvorí prekážku právoplatne rozhodnutej veci vo vzťahu k trestnému konaniu. Trestné konanie explicitne vyjadrujúce pravidlá vyvodzovania zodpovednosti nie je štatisticky časté v prípade trestných činov proti životnému prostrediu. Za daných okolností vzniká preto situácia, kedy postup vyvodzovania zodpovednosti za súdny delikt ustanovujúci podrobné procesné pravidlá a záruky nemusí byť aplikovaný v takej miere ako sa predpokladalo, zatiaľ čo postup vyvodzovania administratívnoprávnej zodpovednosti bez ustanovených pravidiel sankcionovania je súčasťou bežnej aplikácie zákonných oprávnení.

Záver

Verejnú správu ovláda predovšetkým princíp zákonnosti. Oblasť správneho trestania je však špecifická v tom, že vykonávatelia verejnej moci zasahujú do právneho postavenia adresátov. Obsah ich právneho postavenia vytvárajú predovšetkým ústavne garantované práva jednotlivca. Aj z uvedeného dôvodu európska súdna judikatúra a doktrína hovorí v tejto súvislosti o deliktach verejnoprávnej povahy, resp. o správnych deliktach trestnoprávnej povahy.

Zmyslom tohto prístupu je aplikovať na oblasť správneho trestania rovnaký štandard ochrany verejných subjektívnych práv, ako je tomu v prípade trestnoprávneho postihu. Toto je vyjadrením princípu viazanosti právom. Napr. estónska Ústava vyjadruje uvedený princíp v čl. 3, podľa ktorého štátnu moc možno vykonávať len na základe Ústavy a zákonov, ktoré sú v súlade s Ústavou.³⁴⁹

Východiskom tohto princípu je princíp vlády práva. Podľa F. Ehma z tohto princípu možno odvodiť pravidlá ako rešpekt k nezávislosti súdnej moci, rovnosť pred zákonom, princíp právnej istoty, úcta k ľudským právam, oddelenie právomocí (separation of powers), viazanosť štátu právom a súdržnosť právnej úpravy.³⁵⁰

Problémom slovenskej právnej úpravy správneho trestania na úseku ochrany životného prostredia, ale aj správneho trestania vo všeobecnosti je, že jednotlivé zákony čiastočne vyjadrujú ústavnoprávne záruky trestania alebo ich nevyjadrujú skoro vôbec. Uvedené záruky možno z právnej úpravy iba čiastočne vyabstrahovať. Avšak v prevažnej väčšine prípadov nadobúdajú tieto princípy a pravidlá záväznosť najmä z moci súdnej praxe, ktorá analogicky aplikuje záruky trestnoprávneho postihu na oblasť správnych deliktov.

Pri rozhodovaní o administratívnych sankciách by mali byť rešpektované aj Rezolúcie Rady Európy a Odporúčania Výboru ministrov týkajúce sa rozhodovacej činnosti verejnej správy a ochrany práv jednotlivca, a to i napriek tomu, že nie všetky sú súčasťou nášho právneho poriadku. Podľa Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ide predovšetkým o Rezolúciu Výboru ministrov č. (77) 31 o ochrane jednotlivca v súvislosti s rozhodnutiami správnych orgánov, Odporúčanie Výboru ministrov č. (80) 2 o správnej úvahe a Odporúčanie Výboru ministrov č. (91) 1 vo veciach administratívnych sankcií.³⁵¹

³⁴⁹ K tomu bližšie pozri: Questionnaire concerning the Regulation of Good Administration in the Member States of the EU - Estonia (dostupné na:

<http://www.statskontoret.se/upload/publikationer/2005/goodadministrationestonia.pdf>, 30.7.2012, 15:31 hod.)

³⁵⁰ K tomu bližšie pozri: Ehm, F. : The rule of law: concept, guiding principles and framework. In. : Administrative discretion and the rule of law. Trieste : European commission for democracy through law. 2010 (dostupné na: [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT\(2010\)022-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT(2010)022-e.pdf), 30.07.2012, 14:57 hod.)

³⁵¹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 29.9.2011, sp. zn. 5Sžp 6/2011

Rešpekt orgánov verejnej moci k rezolúciám a odporúčaniam Výboru ministrov Rady Európy je schopný zabezpečiť výkon verejnej moci v súlade s princípom viazanosti právom a s princípom vlády práva.

Literatúra:

Ehm, F. : The rule of law: concept, guiding principles and framework. In. : Administrative discretion and the rule of law. Trieste : European comission for democracy through law. 2010 (dostupné na: [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT\(2010\)022-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-UDT(2010)022-e.pdf), 30.07.2012, 14:57 hod.)

Features of bringing the administrative responsibility of organizations and their officials (dostupné na http://yqyq.net/57421-Osobennosti_privlecheniya_k_administrativnoiy_otvetstvennosti_organizaciiy_i_ih_dolzhnostnyh_lic.html, 29.7.2012, 15:13 hod.)

Majerčák, T. : Ústavnoprávny rozmer práva na priaznivé životné prostredie. In.: Ochrana životného prostredia v podmienkach územnej samosprávy. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Košice, 2011. s. 9

Martin, J. : The status of the presumption of innocence in Irish criminal law. (dostupné na: www.dit.ie/socialscienceslaw/media/ditsocialscienceslaw/JM%2520presumption%2520of%2520Innocence.doc, 29.7.2012, 15:29 hpd.)

Müllerová, H. : Ochrana životního prostředí ve francouzské Ústavě – Charta životního prostředí. In.: České právo životního prostředí. Praha : Česká společnost pro právo životního prostředí, 2/2009, s. 7.)

Prášková, H. : Postavení obviněného v řízení o správních deliktech (vybrané problémy). In. : Aktuálne otázky správneho konania. Zborník z konferencie Právo ako zjednocovateľ Európy – veda a prax (21. – 23. Október 2010). Bratislava : Univerzita Komenského. 2010 s. 108

Questionnaire concerning the Regulation of Good Administration in the Member States of the EU - Estonia (dostupné na: <http://www.statskontoret.se/upload/publikationer/2005/goodadministrationestonia.pdf>, 30.7.2012, 15:31 hod.)

Repík, B. : Ľudské práva v súdnom konaní. Bratislava : MANZ. 1999. s. 246 – 247

Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Praha: Orac 2003, str. 196 násl.

Stejskal, V. : Legal liability in the area of environmental protection and Act on prevention and remedying of environmental damage. In.: Czech and European environmental law. Yearbook. Vol. 3. Prague: Czech society for environmental law. 2008, s. 41

Tröndle, H. - Fischer, T.: Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 49. vydanie. München: Beck, 1999, str. 116 - komentář k § 15, marg. č. 14

Vedci pripravujú návrat dunajského obra: (dostupné na webe: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/335102-vedci-pripravuju-navrat-dunajskeho-obra/>, 24. 4. 2016; 13.58 hod.)

Vervaele, J. A. E. : The transnational *ne bis in idem* principle in the EU. Mutual recognition and equivalent protection of human rights, In. Utrecht Law Review, Volume 1, Issue 2, (December) 2005, s. 100.

Vodný plán Slovenska na obdobie rokov 2009 – 2016 . Bratislava: Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky. 2009. s. 138.

Administratívnoprávna vs. trestnoprávna zodpovednosť právnických osôb

(Administrative vs. criminal liability of legal entities)

Jozef Medelský³⁵²

Abstrakt: Sankcionovanie právnických osôb predstavuje diskutovaný právny inštitút. Štáty aplikujúce sankcionovanie právnických osôb nevyužívajú jednotný model postihovania protiprávnej činnosti právnických osôb. Príspevok ponúka analýzu jednotlivých modelov na príklade právnej úpravy Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: sankcionovanie, právnická osoba, správne právo trestné právo, analýza

Abstract: Sanctioning of legal entities is still discussed legal institute. States applying sanctioning legal persons do not use a single model for prosecuting their illegal activities. The contribution offers an analysis of each model according to the legislation of the Slovak Republic.

Keywords: sanction, legal person, administrative law, criminal law, analysis

Úvod

Teória vypracovala tri možnosti postihovania právnických osôb. V prvom prípade to je možnosť postihovať právnické osoby prostredníctvom správneho práva. Táto úprava sa nazýva aj administratívnoprávne postihovanie právnických osôb. Právnym následkom trestného činu právnickej osoby je správna sankcia. Ďalšou možnosťou postihovania protiprávnej činnosti právnických osôb je tzv. model nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Jedná sa o trestnoprávne riešenie, ktoré nezavádza kolektívnu trestnú zodpovednosť právnických osôb. K sankcionovaniu právnických osôb dochádza prostredníctvom kvázitrestnoprávných sankcií. Tretí model postihovania právnických osôb je taktiež trestnoprávny. Je to model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorý zakladá kolektívnu trestnú zodpovednosť právnických osôb a tieto zároveň sankcionuje priamo trestami.

Ktorý z modelov je účinný, efektívny a reálne umožňuje postihovanie právnických osôb? Analýza jednotlivých modelov na príklade právnych úprav Slovenskej republiky ponúkne odpoveď na túto otázku, resp. priblíži odpoveď na predstavenú otázku.

1. Administratívnoprávne riešenie postihovania právnických osôb

Úpravu administratívnoprávneho postihovania predstavíme na úprave Slovenskej republiky, ktorá v rámci správneho práva pozná inštitút objektívnej zodpovednosti právnických osôb. Predstavený právny inštitút umožňuje postihovať právnické osoby, bez nutnosti vyodenia správnej zodpovednosti voči fyzickej osobe.

Protiprávny úkon spáchaný právnickou osobou ma za následok vznik deliktuálnej zodpovednosti tejto právnickej osoby. Ak sa právnická osoba dopustí protiprávneho konania, ktoré je v rozpore s právnymi predpismi spadajúcimi do odvetvia správneho práva, vzniká tak administratívnoprávna zodpovednosť a možnosť uloženia administratívnoprávnych sankcií v rámci správneho konania.

³⁵² Odborný asistent. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra verejnoprávných vied, Sklabinská 1, 835 17, Bratislava, jozef.medelsky@minv.sk

„Správnym deliktom právnickej osoby je protiprávne konanie právnickej osoby, ktorého znaky ustanovuje zákon, a za ktoré ukladá správny orgán sankciu ustanovenú týmto zákonom. Od ostatných správnych deliktov sa tieto delikty odlišujú znakom zodpovednej osoby, ktorou je právnická osoba ako celok, nie teda fyzické osoby – ich zamestnanci, členovia a pod., ktorých prostredníctvom právnická osoba koná.“³⁵³

Je potrebné zdôrazniť, že správne právo pozná tzv. subjektívnu zodpovednosť a objektívnu zodpovednosť.

„Nositeľom administratívnoprávnej zodpovednosti môžu byť tak fyzické osoby, ako aj právnické osoby. Pri fyzických osobách sa na spáchanie správneho deliktu zväčša vyžaduje zavinenie, a ide tu o tzv. subjektívnu zodpovednosť. na druhej strane, u právnických osôb sa na spáchanie správneho deliktu zavinenie nevyžaduje a ide o tzv. objektívnu zodpovednosť.“³⁵⁴

Právnickej osobe tak môže byť v rámci správneho konania uložená správna sankcia.

Príslušný je správny orgán, pričom je povinný sa pridržovať zákonov. Na tomto mieste je potrebné zdôrazniť, že správne právo, prioritne hmotnoprávna časť, je obsiahnutá v množstve právnych predpisov. Nie je teda možné hovoriť hoc i len o čiastočnej kodifikácii hmotnoprávnej časti správneho práva.

Správna zodpovednosť sa vyznačuje konkrétnymi znakmi:

- skutková podstata deliktov – skutková podstata správneho deliktu môže byť vyjadrená dvojakým spôsobom. V prvom prípade to je odkaz na určité ustanovenie zákona a v druhom prípade to je úplné znenie skutkovej podstaty v konkrétnom paragrafovom znení.
- druh sankcie – už bolo spomenuté, že najčastejším právnym následkom správneho deliktu je pokuta. Okrem pokút správnu sankciou môže byť aj nápravné opatrenie ako napríklad navrátenie do pôvodného stavu. Správne právo pozná aj tzv. iné sankcie. Príkladom je uzatvorenie prevádzky, obmedzenie vykonávania činnosti, či odobratie licencie k výkonu činnosti. Správne právo nevyklučuje uloženie viacerých sankcií popri sebe. Môže teda nastať situácia, že právnickej osobe bude uložených viacero trestov, samozrejme v závislosti a dôsledkov protiprávneho konania, ktorého sa právnická osoba dopustila. Pre správne sankcie je charakteristické:
 - *„prvoradým účelom je obnoviť porušený vzťah, nie trestať,*
 - *uplatňujú sa voči fyzickým aj voči právnickým osobám,*
 - *neexistuje kodifikácia správnych sankcií (čiastočná kodifikácia je v zákone o priestupkoch). Nie sú obsiahnuté v jednom právnom predpise, ale upravuje ich celý rad administratívnoprávnych predpisov, ktoré riešia problematiku konkrétneho správneho odvetvia alebo úseku verejnej správy. Tieto právne predpisy zároveň upravujú aj postup pri ukladaní sankcií.“³⁵⁵*
- sankcie za opakované porušenie povinnosti – správny orgán, ktorý rozhodol o uložení sankcie pre právnickú osobu, je oprávnený pristúpiť k opakovanému uloženiu sankcie v dôsledku opakovaného porušovania povinnosti zo strany

³⁵³ Škultéty, P. a kolektív. 2002. *Správne právo hmotné: Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2002. s.152.

³⁵⁴ Škultéty, P. a kolektív. 2009. *Správne právo hmotné: Všeobecná časť*. Šamorín:Heuréka, 2009. s. 169.

³⁵⁵ Hašanová, J. 2011. *Správne právo: Všeobecná a Osobitná časť*. Bratislava:VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. s. 66.

právnickej osoby. Uloženie druhej sankcie je logicky prísnejšie. V prípade pokuty je základná sadzba zvýšená niekoľko násobne viac.

- pravidlá pre posúdenie závažnosti protiprávneho konania – podobne ako v trestnom práve tak aj v rámci správneho práva je orgán rozhodujúci o uložení sankcie povinný prihliadať na niekoľko podstatných skutočností, ktoré súvisia jednak so subjektom, ktorý sa protiprávneho konania dopustil ako aj so samotným protiprávnym konaním, ktorého sa takýto subjekt dopustil. Z tohto dôvodu je správny orgán pri rozhodovaní o uložení sankcie povinný prihliadať na:
 - Závažnosť protiprávneho konania,
 - Dĺžku trvania protiprávneho konania,
 - Dôsledky protiprávneho konania,
 - Následky protiprávneho konania,
 - Pohnútku páchatel'a správneho deliktu,
 - Zavinenie a mieru,
 - Osobu páchatel'a deliktu
 - Možnosť nápravy zo strany zodpovednej osoby,
 - Ochrana verejného záujmu.
- príslušný orgán na uloženie sankcie - O sankcii rozhoduje orgán príslušný podľa daného predpisu. Tak napríklad v prípade správneho deliktu týkajúceho sa stavebného konania, bude príslušným na prejednanie deliktu stavebný úrad na prvom stupni. Musí sa jednať o orgán verejnej správy, ktorý je teda príslušný na prejednanie a uloženie sankcie v zmysle konkrétneho právneho predpisu. „O správnych deliktach rozhodujú v prvom stupni zásadne správne orgány. Súdny sa podieľajú na rozhodovaní o správnych deliktach až v rámci preskúmovacieho konania na základe žaloby alebo opravného prostriedku podľa toho, či sa namieta právoplatné rozhodnutie správneho orgánu alebo platné, ale ešte neprávoplatné rozhodnutia. Podiel súdov na rozhodovaní o správnych deliktach je realizáciou ústavou zaručeného práva na súdnu ochranu pred nezákonnosťou rozhodovania správneho orgánu.“³⁵⁶
- konkrétne lehoty na ukladanie pokút – pod pojmom lehota je potrebné rozumieť časový úsek, pričom v rámci vymedzeného časového úseku je správny orgán povinný spáchať správny delikt prejednať a zároveň aj rozhodnúť. Väčšina lehôt v správnom práve má charakter lehoty zákonnej. Znamená to, že správny orgán, ktorý je oprávnený vo veci konať nemôže svojím rozhodnutím lehotu meniť, napríklad ju predĺžiť. Všetky lehoty musí správny orgán dodržiavať z úradnej povinnosti. Ak by nastala situácia, že príslušný správny orgán nebude v lehote konať, resp. v zákonnej lehote nerozhodne stráca tým oprávnenie uložiť dotknutému subjektu správnu sankciu v dôsledku protiprávneho konania, ktorého sa dopustil.

Základná charakteristika administratívnoprávnej zodpovednosti je aplikovateľná tak na fyzické ako aj právnické osoby, ktoré sa dopustili protiprávneho konania, ktoré naplňa obligatórne znaky správneho deliktu. Právnická osoba je však osobou umelou. Ako teda dochádza k vzniku takejto zodpovednosti? Objektívna zodpovednosť je zodpovednosťou, ktorú je možné vyvodiť bez ohľadu na zavinenie. „*Realizácia deliktuálnej spôsobilosti je možná len tak, že právnu povinnosť poruší štatutárny orgán právnickej osoby alebo iní zamestnanci alebo členovia a pod. a toto porušenie sa*

³⁵⁶ Machajová, J. 2007. Všeobecné správne právo. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007, s. 189

priznáva právnickej osobe.“³⁵⁷ Napriek tomu, že protiprávneho konania sa dopustí fyzická osoba, sa celkové konanie pripisuje právnickej osobe a teda celkovú zodpovednosť za protiprávne konanie je možné vyvodiť voči právnickej osobe ako celku. Objektívna zodpovednosť teda nevyžaduje, aby bola zodpovednosť vyvodená voči konkrétnej fyzickej osobe.

„V prípade správnych deliktov právnických osôb teda bude postačovať, ak sa preukáže, že právnická osoba porušila príslušný právny predpis a nevynaložila všetko úsilie na to, aby zabránila porušeniu právnej povinnosti a príslušný správny orgán už potom nebude skúmať, či sa tak stalo úmyselne alebo z neobľivosťi (vo vzťahu k pracovníkom právnickej osoby) a vyvodí zodpovednosť a uplatní príslušnú sankciu.“³⁵⁸

Zároveň je však potrebné zdôrazniť, že vyvodenie objektívnej zodpovednosti voči právnickej osobe nebráni tomu, aby bola vyvodená zodpovednosť voči osobe fyzickej, teda voči štatutárovi, resp. zamestnancovi, ktorý sa protiprávneho konania dopustil. Udiť sa tak môže však zo strany právnickej osoby, ktorá je teda oprávnená vyvodiť pracovnoprávnú zodpovednosť, resp. môže od takejto fyzickej osoby požadovať náhradu vzniknutej škody v dôsledku jej konania. Objektívna zodpovednosť teda dáva správnomu orgánu silné postavenie a legislatíva mu dáva možnosť postihnúť právnickú osobu ako celok bez potreby skúmania, ktorá konkrétna fyzická osoba, resp. fyzická osoba sa dopustili protiprávneho konania. Správny orgán teda nemusí zisťovať podiel viny fyzickej osoby, resp. osôb na protiprávnom konaní a je oprávnený pristúpiť priamo k sankcionovaniu právnickej osoby ako celku. Predpokladom vyvodenia administratívnoprávnej zodpovednosti voči právnickej osobe je jej deliktuálna spôsobilosť, ktorá sa viaže na vznik a existenciu právnickej osoby. Slovenské správne právo umožňuje postihovať tak tuzemské ako aj zahraničné právnické osoby, ktoré vykonávajú aktivity na našom území.

K sankciám, ktoré sú v zmysle právnych predpisov správneho práva právnickým osobám ukladané zaraďujeme pokuty, zákaz činnosti alebo nápravné opatrenia. Nie sú samozrejme vylúčené ani iné sankcie, ktoré budú mať charakter účinných, primeraných a odstrašujúcich sankcií v zmysle medzinárodných dokumentov. Pre správne sankcie je príznačná subsidiarita. Správne sankcie by mali byť aplikované až následne po tom, čo neexistuje možnosť nápravy do pôvodného stavu. Teória správneho práva teda rozlišuje dve základné skupiny správnych sankcií. Konkrétne to sú:

- správne tresty a
- správne sankcie obnovujúcej povahy.

„V oboch prípadoch ide o existenciu nepriaznivých následkov pre toho, kto koná protiprávne. Rozdiel je však vo funkcii, ktorú plnia – v prvom prípade predovšetkým represívnu a v druhom prípade reparačnú. V oboch prípadoch vystupuje do popredia význam prevencie. Hlavným poslaním verejnej správy nie je ukladať sankcie, ale každodennou činnosťou organizovať chod verejnej správy tak, aby predchádzala porušovaniu právnych povinností, napríklad odstraňovaním podmienok na protiprávne konanie, včasnou informovanosťou o právach a povinnostiach vo verejnej správe a dostupnosťou prameňov práva.“³⁵⁹

Správne tresty ako správne sankcie sú teda negatívnym javom pre ten subjekt, ktorý sa dopustil protiprávneho konania, ktoré napĺňa znaky skutkovej podstaty správneho deliktu. Je možné konštatovať, že správne sankcie a tresty majú

³⁵⁷ Škultéty, P. a kolektív. 2002. *Správne právo hmotné: Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2002. s.153.

³⁵⁸ Škultéty, P. a kolektív. 2009. *Správne právo hmotné: Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2009. s. 191.

³⁵⁹ Tamtiež. S 192

„miernejšiu“ povahu oproti trestnoprávnym sankciám. Pre správny orgán, ktorý je oprávnený prejsť správny delikt spáchaný právnickou osobou sú smerodajné ustanovenia týkajúce sa správneho konania.

Inštitút objektívnej zodpovednosti je prínosom pre právny poriadok Slovenskej republiky. Je potrebné zdôrazniť, že tento inštitút je aplikovaný aj v praxi. Značná roztrieštenosť noriem správneho práva však sťažuje samotnú aplikáciu. Reálne tak môžu byť právnickej osobe uložené správne sankcie z oblasti životného prostredia, stavebníctva, odpadov, či živnostenského podnikania.

2. Trestnoprávne riešenie postihovania právnických osôb

V tejto časti príspevku predstavíme obe možnosti postihovania právnických osôb. V prvom prípade to bude úprava v podobe modelu nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Nasledovať bude úprava modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorá nadobudne účinnosť počnúc prvým júlom 2016.

2.1. Model nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb

Po niekoľkých neúspešných pokusoch o zavedenie trestnoprávneho sankcionovania právnických osôb prišiel rok 2010, kedy na Slovenskú republiku bol nepriamo vyvíjaný nátlak zo strany medzinárodného spoločenstva, ktoré bolo reprezentované najvýznamnejšími medzinárodnými organizáciami. Práve normotvorná činnosť týchto medzinárodných organizácií bola dôvodom urýchleného prijatia trestnej zodpovednosti právnických osôb v roku 2010. Treba však jednoznačne poznamenať, že Slovenská republika si zakotvením nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb splnila svoje medzinárodné záväzky voči medzinárodným organizáciám, ktorých je členom.

Na strane druhej inštitút trestnoprávneho postihovania právnických osôb nebol za päť rokov svojej existencie v praxi aplikovaný. Súčasný stav je teda taký, že inštitút vykazuje nulovú aplikačnú prax, čo dokazuje, že boj proti ekonomickej, či inej kriminalite právnických osôb nie je dostačujúci a je nevyhnuté pristúpiť k zmenám. Bola to novela TZ, konkrétne zákon č. 224/2010 Z.z., ktorý do Slovenského právneho poriadku zaviedol model nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Zákonodarcu čerpal z návrhu z roku 2008, kedy táto koncepcia bola predstavená po prvýkrát. Koncepcia je teda reprezentovaná modelom nepravnej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Základom sú kvázitrestnoprávne sankcie v podobe dvoch ochranných opatrení:

- Zhabanie peňažnej čiastky,
- Zhabanie majetku.

Zhabanie peňažnej čiastky

Zhabanie peňažnej čiastky je prvým ochranným opatrením, ktoré má fakultatívnu povahu. Súd teda môže k uloženiu pristúpiť. Ochranné opatrenie je vymedzené v § 83a TZ. Základom pre vyvodenie zodpovednosti je ods. 1 zmieneného paragrafového znenie:

„Zhabanie peňažnej čiastky môže súd uložiť právnickej osobe, ak bol spáchaný trestný čin, hoci aj v štádiu pokusu, alebo ak došlo k účasti na trestnom čine v súvislosti

- a) s výkonom oprávnenia zastupovať túto právnickú osobu,*
- b) s výkonom oprávnenia prijímať rozhodnutia v mene tejto právnickej osoby,*
- c) s výkonom oprávnenia vykonávať kontrolu v rámci tejto právnickej osoby, alebo*

d) so zanedbaním dohľadu alebo náležitej starostlivosti v tejto právnickej osobe.“
(§ 83a ods. 1 TZ)

Súd pri rozhodovaní o výške peňažnej čiastky, ktorá má byť uhradená zohľadňuje:

- závažnosť činu,
- rozsah,
- získaný prospech,
- rozsah škody,
- okolnosti spáchania trestného činu,
- následky pre právnickú osobu.

TZ stanovuje výšku peňažnej čiastky v rozmedzí od 800 do 1 660 000 eur. Je vylúčené uloženie ochranného opatrenia zhabania peňažnej čiastky a zhabania majetku popri sebe. Ochranné opatrenie nie je možné uložiť vybraným subjektom, ktorý požívajú takzvanú konkurznú imunitu, ktorá je vymedzená v zákone č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov. V zmysle uvedeného zákona sa ochranné opatrenie nevzťahuje na:

„Usporiadanie majetkových pomerov dlžníka, ktorým je štát, štátna rozpočtová organizácia, štátna príspevková organizácia, štátny fond, obec, vyšší územný celok, rozpočtová organizácia a príspevková organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti obce a vyššieho územného celku alebo iná osoba, za ktorej všetky záväzky zodpovedá alebo ručí štát. Tento zákon sa nevzťahuje ani na usporiadanie majetkových pomerov dlžníka, ktorým je Národná banka Slovenska, Fond ochrany vkladov alebo Garančný fond investícií.“ (§ 2 zákona č. 7/2005 Z.z.)

TZ zároveň dodáva, že ochranné opatrenie nemôže postihnúť majetok štátu, resp. Európskej únie, majetok orgánu cudzieho štátu a majetok medzinárodných medzivládnych organizácií. Ochranné opatrenie súd taktiež neuloží v prípade účinnej lútosti³⁶⁰, zániku trestnosti činu alebo premlčania trestného stíhania.³⁶¹

Potom čo súd uloží v trestnom konaní ochranné opatrenie zhabania peňažnej čiastky, povinný subjekt musí pristúpiť k uhradeniu súdom určenej peňažnej čiastky a to v lehote, ktorá by nemala byť kratšia ako 30 dní.

Ak nedôjde k dobrovoľnému plneniu, oprávnený subjekt môže pristúpiť k vymáhaniu. Oprávneným subjektom na prijatie dobrovoľného plnenia ako aj na výkon je justičná pokladnica so sídlom na krajskom súde v Bratislave.

Významným je ustanovenie pojednávajúce o prechode povinností na právneho nástupcu pre prípad rozdelenia právnickej osoby, jej zlúčenia alebo splynutia. Zákonodarca tým chce zabrániť, aby sa právnická osoba niektorou z aktivít (rozdelenie, splynutie alebo zlúčenie) vyhla výkonu ochranného opatrenia. Uhradená, resp. vykonaná peňažná čiastka, ktorá bola predmetom ochranného opatrenia sa stáva majetkom štátu, alebo oného subjektu v súlade s medzinárodnou zmluvou, ktorou je Slovenská republika viazaná.

Zhabanie majetku

Zhabanie majetku je druhým ochranným opatrením, ktoré má však obligatórnu povahu. Súd teda musí pristúpiť k jeho uloženiu ak nastanú skutočnosti špecifikované v § 83b ods. 1 TZ:

³⁶⁰ Pozri bližšie § 85 TZ a § 86 TZ

³⁶¹ Pozri bližšie § 87 TZ a § 88 TZ

„(1) Zhabanie majetku súd uloží právnickej osobe, ak bol spáchaný trestný čin, hoci aj v štádiu pokusu, alebo ak došlo k účasti na trestnom čine uvedenom v § 58 ods. 2 alebo 3, a ak právnická osoba nadobudla majetok alebo jeho časť trestnou činnosťou alebo z príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti, v súvislosti

a) s výkonom oprávnenia zastupovať túto právnickú osobu,

b) s výkonom oprávnenia prijímať rozhodnutia v mene tejto právnickej osoby,

c) s výkonom oprávnenia vykonávať kontrolu v rámci tejto právnickej osoby, alebo

d) so zanedbaním dohľadu alebo náležitej starostlivosti v tejto právnickej osobe.“

(§ 83b ods. 1 TZ)

Právnická osoba s teda musí dopusti konkrétneho trestného činu, ktorý je vymedzený v § 58 ods. 2 a ods. 3 TZ. Rozsah kriminalizácie je limitovaný na konkrétne skutkové podstaty trestných činov. Táto skutočnosť je rozdielna oproti ochrannému opatreniu zhabania peňažnej čiastky, kedy sa právnická osoba mohla dopustiť ktoréhokoľvek trestného činu.

Subjekty, ktoré nemôžu byť postihnuté ochranným opatrením sú identické ako v prípade ochranného opatrenia zhabania peňažnej čiastky. Súd musí pri rozhodovaní zohľadniť všetky skutočnosti týkajúce sa:

- závažnosti činu,
- rozsahu,
- získaného prospechu,
- rozsahu škody,
- okolností spáchania trestného činu,
- následkov pre právnickú osobu.

Dôležitým je ustanovenie § 83b ods.3, ktoré býva označované aj ako liberačný dôvod. Jedná sa o možnosť súdu nepristúpiť k uloženiu ochranného opatrenia zhabania majetku, ak je možné zabezpečiť ochranu spoločnosti bez zhabania majetku právnickej osobe vzhľadom:

- na závažnosť spáchaného trestného činu,
- rozsah činu,
- získaný prospech,
- spôsobenú škodu,
- okolnosti spáchania trestného činu,
- následky pre právnickú osobu,
- dôležitý verejný záujem.³⁶²

Liberačný dôvod v podobe dôležitého verejného záujmu je teda dôvodom neuloženia ochranného opatrenia zhabania majetku. Môže však dôjsť k polemike ohľadom výkladu pojmu „dôležitý verejný záujem“. TZ neponúka výklad tohto pojmu. Dôležitým verejným záujmom bude napríklad ochrana pracovných miest, strategický záujem štátu na činnosti právnickej osoby a podobne.

Dôsledkom uloženia ochranného opatrenia zhabania majetku je vyhlásenie konkurzu na majetok odsúdenej právnickej osoby. Ochranné opatrenie je vykonané až po ukončení konkurzu. Zákonodarca tak prioritne ponúka možnosť uspokojiť pohľadávky veriteľov voči právnickej osobe, ktorej majetok bude postihnutý výkonom ochranného opatrenia.

³⁶² Pozri bližšie: § 83b ods. 3 TZ

2.2. Model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb

Slovenská republika sa po vzore Španielskeho kráľovstva, Českej republiky a drvivej väčšiny iných štátov Európy vybrala cestou pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb prináša zavedenie kolektívnej trestnej zodpovednosti právnickej osoby. Dochádza teda k odklonu od výlučného uplatňovania individuálnej trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe. Jednotlivé ustanovenia zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb sú dopĺňané o ustanovenia TZ resp. TP. Predmetom zákona je úprava podmienok trestnej zodpovednosti právnických osôb, druhov trestov, pričom samozrejme nezabúda ani na ich ukládanie.

Základ trestnej zodpovednosti právnickej osoby je vymedzený v § 4 zákona č. 91/2016 Z.z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Trestný čin spáchaný právnickou osobou je protiprávny čin spáchaný jej menom alebo v jej záujme alebo v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom, ak ho spáchal:

- štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu, alebo iná osoba, ktorá je oprávnená menom právnickej osoby alebo za právnickú osobu konať (napr. prokurista). Štatutárnym orgánom je osoba, ktorá je oprávnená vykonávať právne úkony za právnickú osobu vo všetkých veciach a ktorá je na to oprávnená zmluvou o zriadení právnickej osoby, zakladacou listinou alebo zákonom;
- osoba, ktorá u právnickej osoby vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad, aj keď nemá iný vzťah k právnickej osobe. Príkladom je dozorná rada alebo kontrolná komisia, ktorých postavenie v rámci právnickej osoby upravuje právny predpis. Môže sa jednať aj o iné kontrolné orgány zriadené právnickou osobou nad rámec obligatórnych kontrolných orgánov;
- osoba, ktorá má rozhodujúci vplyv na riadenie tejto právnickej osoby. Konanie takejto osoby musí zakladať trestnú zodpovednosť právnickej osoby. Dôvodová správa k zákonu definuje takéto osoby ako „tieňových (*shadow*) manažérov, ktorí formálne ustanovia za štatutárny orgán alebo za člena štatutárneho orgánu inú osobu, fakticky však spoločnosť riadia práve oni;
- zamestnanec alebo osoba v obdobnom postavení, pri plnení pracovných úloh alebo iných úloh pre právnickú osobu. Takouto osobou môže byť napr. dohodár, príkazník, mandatár.

Právnickej osobe je zároveň možné pričítať spáchanie trestného činu, ak bol takýto trestný čin:

- spáchaný konaním orgánu právnickej osoby, resp. vyššie uvedených osôb (člen štatutárneho orgánu, resp. osoba oprávnená konať za právnickú osobu; osoba, ktorá vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad, alebo vykonáva rozhodujúci vplyv na riadenie právnickej osoby) okrem zamestnanca alebo osoby v obdobnom postavení, pri plnení pracovných úloh alebo iných úloh pre právnickú osobu,
- zamestnancom, ktorý konal na základe rozhodnutia, schválenia alebo pokynu orgánu právnickej osoby, alebo osoby vyššie uvedenej (člen štatutárneho orgánu, resp. osoba oprávnená konať za právnickú osobu; osoba, ktorá vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad alebo vykonáva rozhodujúci vplyv na riadenie právnickej osoby), alebo preto, že orgány

právnickej osoby alebo vyššie uvedené osoby nesplnili zákonom uložené povinnosti v rámci dohľadu a kontroly nad činnosťou zamestnancov, alebo nevykonali nevyhnutné opatrenia k zamedzeniu alebo odvráteniu následkov trestného činu. V tomto prípade zákon upravuje okolnosti za akých právnická osoba nebude zodpovedá za konanie zamestnanca. Touto okolnosťou je, že význam nesplnenia zákonom uložených povinností v rámci dohľadu a kontroly nad činnosťou zamestnancov zo strany orgánov právnickej osoby alebo vyššie uvedených osôb vo vzťahu k predmetu činnosti právnickej osoby, spôsobu vykonania trestného činu, jeho následkom a okolnostiam, za ktorých bol trestný čin spáchaný je nepatrný. Jedná sa o liberačný dôvod, akýsi druh materiálneho korektívu vo vzťahu k vyvodu trestnej zodpovednosti právnickej osoby za konanie zamestnanca.

Dôležitým ustanovením je, že založenie trestnej zodpovednosti právnickej osoby nie je podmienené vyvodením trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe a nie je podmienená ani zistením, ktorá z fyzických osôb sa protiprávneho konania dopustila.

Vyvodením zodpovednosti voči právnickej osobe nezaniká možnosť vyvodenia zodpovednosti aj voči osobe fyzickej. Trestnoprávna teória pracuje s pojmom súbežná trestná zodpovednosť osoby právnickej a fyzickej.

Je potrebné zdôrazniť, že trestná zodpovednosť právnickej osoby nezaniká vyhlásením konkurzu, vstupom do likvidácie, zrušením alebo zavedením nútenej správy. Zákonodarcu chce predísť situácií, kedy by sa chcela právnická osoba zbaviť trestnej zodpovednosti niektorým z vyššie uvedených spôsobov.

Slovenská republika sa v prípade rozsahu kriminalizácie vydala cestou výpočtu trestných činov.

Zákon rieši otázku limitov, teda vymedzenie tých subjektov, na ktoré sa trestná zodpovednosť nebude vzťahovať. Zákon k takýmto právnickým osobám zaraďuje:

- a) Slovenskú republiku a jej orgány,
- b) iné štáty a ich orgány,
- c) medzinárodné organizácie zriadené na základe medzinárodného práva verejného a ich orgány,
- d) jednotky územnej samosprávy (obce a vyššie územné celky),
- e) právnickú osobu, ktorá je v čase spáchania trestného činu zriadená zákonom,
- f) iné právnické osoby, ktorých majetkové pomery ako dlžníka nemožno usporiadať podľa osobitného predpisu upravujúceho konkurzné konanie.

Okruh právnických osôb, ktoré požívajú imunitu voči trestnej zodpovednosti právnických osôb je pomerne široký. Imunita má zabezpečiť, aby štát netrestal sám seba a zároveň, aby bol zabezpečený riadny a nerušený chod verejnej správy. Dôležitým ustanovením je však, že majetková účasť predstavených subjektov v iných právnických osobách nevyklučuje trestnú zodpovednosť. Osobne vítam predstavené ustanovenie, keďže predstavené subjekty disponujú majetkovou účasťou v mnohých právnických osobách, ktoré sa môžu dopúšťať protiprávnej činnosti a porušovať, či ohrozovať tak záujmy chránené TZ.

Páchateľom jednotlivých trestných činov môže byť právnická osoba, ktorej je možné pričítať porušenie, resp. ohrozenie záujmu, ktorý je chránený TZ. V prípade, ak došlo k spáchaniu trestného činu spoločným konaním dvoch, resp. viacerých páchatel'ov, z ktorých je aspoň jeden právnickou osobou, zodpovedá každý z nich, ako keby trestný čin spáchal sám.

Špecifikom celej právnej úpravy je prechod trestnej zodpovednosti. Takáto právna úprava bola doteraz v teórii či praxi trestného práva absolútne vylúčená. Zákon tak

prichádza s prelomovou zásadou, ktorá umožňuje prechod trestnej zodpovednosti na novú právnickú osobu. Zmyslom úpravy právneho nástupníctva je potreba zabrániť tomu, aby sa zrušením právnická osoba vyhla trestnému stíhaniu. Trestná zodpovednosť právnickej osoby, ktorá bola zrušená prechádza na všetkých jej právnych nástupcov, čo platí aj pre nevykonané tresty. Vylúčený je však prechod tejto trestnej zodpovednosti z právnickej osoby na osobu fyzickú. Pojem zmena je definovaný priamo v zákone. Pod zmenou, ktorá je podnetom pre vznik trestnej zodpovednosti právneho nástupcu je potrebné rozumieť:

- zlúčenie,
- splynutie alebo rozdelenie právnickej osoby,
- prevod imania na spoločníka,
- zmena právnej formy právnickej osoby alebo
- premiestnenie sídla právnickej osoby do zahraničia.

Zákon predpokladá aplikáciu ustanovení TZ pre prípad ukladania úhrnného, spoločného, súhrnného či ďalšieho trestu nástupníckej právnickej osoby.

Tretia časť zákona je zameraná na právne následky trestných činov pre právnickú osobu. Názov tretej časti je „tresty“. Znamená to, že samostatný zákon neaplikuje v tejto časti dualistickú koncepciu trestných sankcií, teda umožňuje právnickej osobe uložiť len tresty. Predošlé návrhy počítali aj s existenciou ochranného opatrenia, ktorým malo byť ochranné opatrenie súdneho dohľadu nad činnosťou právnickej osoby. Predošlé návrhy počítali s existenciou dualistickej koncepcie sankcií.

Zákon umožňuje právnickej osobe uložiť nasledovne tresty:

- trest zrušenia právnickej osoby,
- trest prepadnutia majetku,
- trest prepadnutia veci,
- peňažný trest,
- trest zákazu činnosti,
- trest zákazu prijímať dotácie alebo subvencie,
- trest zákazu prijímať pomoc a podporu poskytovanú z fondov Európskej únie,
- trest zákazu účasti vo verejnom obstarávaní,
- trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku.

Zákon pripúšťa uloženie trestu samostatne alebo popri inom treste.

Štvrtá časť zákona je zameraná na konanie vedené proti právnickým osobám. V tejto časti je potrebné vyzdvihnúť predovšetkým úvodné ustanovenia zákona, ktoré venujú priestor zadefinovaniu vzťahu medzi konaním o správnom delikte a trestným konaním. Základným pravidlom je vylúčenie konania o tom istom skutku a proti tej istej právnickej osobe v rámci konania o správnom delikte, ak bolo začaté trestné stíhanie voči dotknutej právnickej osobe. Uvedené nevylučuje uloženie nútenej správy alebo iného opatrenia na nápravu podľa osobitného právneho predpisu.³⁶³ Druhým pravidlom je nemožnosť začať trestné stíhanie voči právnickej osobe, resp. nemožnosť pokračovať v začatom trestnom stíhaní, a to za ten istý skutok a voči tej istej právnickej osobe, ak bolo ukončené konanie o správnom delikte a to právoplatným rozhodnutím a takéto rozhodnutie nebolo zrušené. Zákon v tomto ustanovení má na zreteli zásadu *ne bis in idem*. Ak je ustanovená lehota pre zánik zodpovednosti právnických osôb za správny delikt, nezapočítava sa do jej plynutia čas, počas ktorého sa pre ten istý skutok viedlo trestné konanie podľa zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

³⁶³ Zákon č. 483/2001 Z.z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Piata časť zákona venuje priestor výkonu jednotlivých trestov. Táto časť bola zapracovaná pri vymedzení jednotlivých trestov.

Šiesta časť venuje priestor právnomu styku s cudzinou. Pre právny styk s cudzinou sa subsidiárne aplikujú ustanovenia TP, konkrétne jeho piatej časti. Záverom zákon rieši otázku trov konania. Trovy súvisiace s konaním (trestným, vykonávacím a likvidačným) znáša štát, pokiaľ nie je možná ich úhrada z majetku právnickej osoby.

Záver

Slovenská republika umožňuje postihovanie právnických osôb. Z analýzy, ktorá bola vykonaná je možné prijať jednoznačný záver, že sankcionovanie právnických osôb bolo, resp. je alebo bude možné prostredníctvom všetkých troch modelov, ktoré sme v úvode predstavili. Slovenská republika teda pozná tak administratívnoprávne ako aj trestnoprávne postihovanie právnických osôb. Z trestnoprávnych modelov je v účinnosti (marec 2016) model nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorý však nebol od roku 2010 v praxi aplikovaný, a ktorý bude zamenený za model pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb s účinnosťou od júla 2016.

Áké sú teda výhody, resp. nevýhody jednotlivých modelov, ktoré sme predstavili. Ponúkame prehľadne spracovanú tabuľku, ktorá poukazuje na základné aspekty všetkých modelov:

Atribút y	Zodpovednosť	Protiprávne konanie	Druh zodpovednosti	Sankcie	Zakotvená úprava	Efektívnosť	Účinnosť úpravy
Správne právo	Správna	Admin. delikt	Objektívna	Správne	Roztrieštenosť a Spr. por.	Slabá	Ano
TZPO Nepravá	Trestnoprávna	Trestný čin	Individuálna TZFO	Kvázitrestno právne sankcie	TZ a TP	Nulová	Do júla 2016
TZPO Prává	Trestnoprávna	Trestný čin	Kolektívna TZPO	Trestnoprávne sankcie	Zákon o TZPO	Očakávaná	Od júla 2016

Tabuľka ponúka porovnanie základných atribútov jednotlivých modelov postihovania právnických osôb. Pre prvý model je príznančné zakotvenie v normách správneho práva. Je potrebné poznamenať, že úprava je značne roztrieštená v množstve zákonov, ktoré regulujú administratívnoprávne vzťahy. Aplikácia tohto modelu nie je efektívna. Aj keď existujú sankcie, ktoré majú charakter účinných, primeraných alebo odstrašujúcich sankcií ich aplikácie na jednotlivé prípady nie je efektívna. Predovšetkým abscentuje odstrašujúci účinok aplikovaných sankcií.

Model nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb k dnešnému dňu vykazuje nulovú efektívnosť. Od momentu účinnosti v septembri 2010 úprava nebola aplikovaná. Kvázi trestnoprávne sankcie neboli uložené žiadnej právnickej osobe. Úprava je teda absolútne neefektívna v praxi. Z tohto dôvodu, po naliehaní niektorých medzinárodných organizácií (OECD) Slovenská republika pristúpila k zavedeniu modelu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov jednak zavádza staronovú filozofiu sankcionovania právnických osôb, zároveň však modifikuje a ruší ustanovenia TZ a TP, ktoré sme si predstavili a ktoré sa týkali nepravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Jedná sa tak o ustanovenia hmotnoprávnej časti (ochranné opatrenie zhabanie peňažnej čiastky - §83a a ochranné opatrenia zhabania majetku – §83b sa

rušia) ako aj ustanovenia procesnoprávnej časti (konanie o návrhu na zhabanie peňažnej čiastky a o návrhu na zhabanie majetku - § 362a sa ruší). Slovenská republika sa nevybrala cestou administratívnoprávneho riešenia z viacerých dôvodov, ktoré spomína aj dôvodová správa k návrhu zákona z roku 2015. Riešenie trestnej zodpovednosti právnických osôb prostredníctvom administratívnej zodpovednosti by si vyžiadalo potrebu zavedenia nových skutkových podstat správnych deliktov (obsahovo totožných so skutkovými podstatami trestných činov), rovnako aj zavedenie novej procesnej úpravy, ktorá by nevyhnutne musela inkorporovať mnohé procesné inštitúty trestného konania (odloženie vecí, právo na obhajobu, práva a povinnosti účastníkov konania vrátane obhajcov, predvolanie, predvedenie, výsluch, postavenie poškodeného vrátane jeho práva na náhradu škody, opravné konanie, výkon sankcií, právny styk s cudzinou a pod.). Trestný proces už pritom všetky uvedené inštitúty pozná a orgány činné v trestnom konaní sú na rozdiel od správnych orgánov zvyknuté ich efektívne využívať. Správne orgány by museli byť nevyhnutne vybavené takým katalógom práv a povinností ako v súčasnosti orgány činné v trestnom konaní. Zavedenie administratívnej zodpovednosti právnických osôb by súčasne viedlo k limitom v rámci plnenia záväzkov Slovenskej republiky v oblasti medzinárodnej justičnej a policajnej spolupráce v trestných veciach a využívaní tých inštitútov a mechanizmov medzinárodnej spolupráce, ktoré možno využívať pri odhaľovaní závažných foriem trestnej činnosti.

Od novej právnej úpravy sa očakáva aj aplikácia v praxi. Teoretický základ jednotlivých inštitútov, ktoré sú obsiahnuté v samostatnom zákone o trestnej zodpovednosti právnických osôb umožňuje praktickú aplikáciu zo strany kompetentných orgánov (predovšetkým OČTK a súdov). Úprava nadobúda účinnosť 1. júla 2016 a prináša so sebou zavedenie niekoľkých prelomových inštitútov. Potrebne je spomenúť predovšetkým zavedenie kolektívnej trestnej zodpovednosti právnických osôb či prechod povinností na právneho nástupcu tej právnickej osoby, ktorá by sa chcela zlúčením, rozdelením alebo splynutím zbaviť trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Osobne však zastávam názor, že navrhovateľ mal vymedziť rozsah kriminalizácie odlišným spôsobom. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb ponúka taxatívny výpočet trestných činov, ktorých spáchanie zo strany právnickej osoby zakladá kolektívnu trestnú zodpovednosť. Lepšia by bola úprava, ktorá by umožňovala postihovať právnické osoby za všetky trestné činy, pokiaľ to umožňuje samotná povaha takéhoto trestného činu. Takouto úpravou by sa zamedzilo prípadným novelizáciám ustanovení, ktoré vymedzujú rozsah kriminalizácie. Kritika z úst niektorých teoretikov či praktikov ohľadom rozsahu kriminalizácie novej úpravy je na mieste. Absentujú niektoré skutkové podstaty trestných činov ako nevyplatenie mzdy a odstúpného, neoprávnené vyrobenie a používanie elektronického platobného prostriedku, podvod, úverový podvod, subvenčný podvod, podvodný úpadok, zavinený úpadok, legalizácia príjmu z trestnej činnosti, poškodzovanie veriteľa, podvodné konanie v podnikaní či machinácie pri verejnom obstarávaní. Jedná sa o skutkové podstaty, ktorých sa právnická osoba môže pri realizácii svojich aktivít dopustiť. Ich zakotvenie v zákone by malo mať svoje opodstatnenie. Sám minister spravodlivosti, ktorý bol gestorom návrhu zákona pripustil do budúcnosti prípadné novelizácie čo sa týka rozsahu kriminalizácie. Otázne je, prečo sa hneď na začiatku nepristúpilo k inému zakotveniu rozsahu kriminalizácie, napríklad spôsobom, ktorý navrhujeme. Takýto rozsah a vyjadrenia evokujú, že napriek pomerne kvalitnej úprave neexistuje politická vôľa postihovať protiprávne konanie právnických osôb. Skutkové podstaty, ktoré absentujú v právnej

úprave sú typické pre právnické osoby a ich aktivity. Mali by teda byť jednoznačne súčasťou zákona a ustanovení, ktoré pojednávajú o rozsahu kriminalizácie.

Záverom je potrebné zdôrazniť. Pokiaľ nebude existovať politická vôľa postihovať protiprávne konanie právnických osôb, nebude postačovať žiadna právna úprava. Politická vôľa je žiaľ základným elementom pre efektívnu realizáciu právnej úpravy. Bez politickej vôle postihovať protiprávne konanie právnických osôb bude úprava málo efektívna, alebo dokonca jej efektívnosť bude nulová.

Použitá literatúra

Hašanová, J. 2011. *Správne právo: Všeobecná a Osobitná časť*. Bratislava: VEDA – vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. 65 s. ISBN 978-80-89122-60-8.

Hašanová, J., Dudor, L. 2014. *Základy správneho práva: 2. Rozšírené vydanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014. 440 s. ISBN 978-80-7380-515-9.

Machajová, J. 2007. *Všeobecné správne právo*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2007. 504 s. ISBN 978-80-88931-71-3.

Škultéty, P. a kolektív. 2002. *Správne právo hmotné: Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín. Heuréka, 2002. 152 s. ISBN 80-968567-6-6.

Škultéty, P. a kolektív. 2009. *Správne právo hmotné : Všeobecná časť*. Šamorín. Heuréka, 2009. 169 s. ISBN 978-80-89122-60-8.

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 224/2010 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 91/2016 Z.z o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení

Dôvodová správa k zákonu č. 224/2010 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Formy činnosti originálneho výkonu územnej samosprávy a ich zákonné limity

(Forms of action of the original performance of local governments and their legal limits)

Doc. JUDr. BERNARD PEKÁR, PhD.³⁶⁴

Abstrakt: Autor sa v úvode zaoberá základnými typmi systémov verejnej správy so zameraním na formy činnosti samosprávy v podmienkach Slovenskej republiky. Autor analyzuje, do určitej miery aj mediálne známy, prípad výkonu samosprávy v zmysle § 4 ods. 3 písm. i) zákona SNR č. 365/1990 Zb. o obecnom zriadení, predmetom ktorého bolo posúdenie zákonnosti všeobecne záväzného nariadenia mestskej časti Bratislava – Staré mesto č. 2/2013 zo dňa 12.02.2013 (ďalej aj ako „VZN“). Predmetné VZN vyhodnotil tak Krajský súd v Bratislave, ako aj Najvyšší súd Slovenskej republiky za rozporné so zákonom. Príspevok rozoberá právnu argumentáciu prokurátora v proteste prokurátora proti uvedenému VZN, argumentáciu prvostupňového aj odvolacieho súdu a následne autor prezentuje stanovisko, v ktorom uvádza argumenty podporujúce súlad VZN so zákonom SNR č. 365/1990 Zb. o obecnom zriadení.

Kľúčové slová: verejná správa, samospráva, mestská časť, protest prokurátora, formy činnosti samosprávy, všeobecne záväzné nariadenie, individuálny správny akt

Abstract: The author deals with the introduction to the basic types of government systems, focusing on forms of government activities in the Slovak Republic. The author analyzes, to some extent, the media known case of execution of government in accordance with § 4 ods. 3 point. i) the SNR Act no. 365/1990 Coll. on Municipalities, the object of which was to review the legality of general application of the city of Bratislava - Old town no. 2/2013 dated 12.02.2013 (hereinafter referred to as "VZN"). Question VZN evaluated as the Bratislava Regional Court and the Supreme Court of the Slovak Republic for the violation of the law. Post discusses the arguments of the prosecutor in the prosecutor's protest against that VZN, both sets of arguments the court and then the author presents an opinion, stating arguments supporting compliance with the law VZN SNR no. 365/1990 Coll. on Municipalities.

Keywords: government, local authorities, city, protest Prosecutor government forms of activity, generally binding regulation, individual administrative act

V rámci európskeho priestoru možno historicky identifikovať štyri základné typy systémov verejnej správy. Jedná sa o duálny systém tradicionalistického typu reprezentovaný Veľkou Britániou a Írskom, duálny systém napoleonského typu reprezentovaný Francúzskom a Talianskom, severský predstavovaný škandinávskymi krajinami a stredoeurópsky reprezentovaný Nemeckom a Rakúskom.

Do určitej miery zjednodušený pohľad na verejnú správu a jej systém fungovania, tiež vo väzbe na uskutočnené či aj aktuálne prebiehajúce reformy verejnej správy, možno v rámci členenia jednotlivých systémov obmedziť na systémy spojené a oddelené. Namiesto pojmov "spojeného" a "oddeleného" modelu výkonu verejnej správy došlo k rozvinutiu pomerne sofistikovaného pojmového aparátu vo vzťahu k deskripcii pomerne širokého spektra vzťahov medzi štátnou správou a samosprávou.

³⁶⁴ Katedra správneho a environmentálneho práva PF UK v Bratislave

V rámci oddeleného modelu, typického najmä pre národné štáty s menším územím či nižším počtom obyvateľov, možno uvažovať o rôznej miere delegácie výkonu štátnej správy.

V rámci stredoeurópskeho priestoru bývajú najčastejšie porovnávané český a slovenský model výkonu verejnej správy, reprezentujúce "spojený" a "oddelený" model.

Vychádzajúc z platnej právnej úpravy v Slovenskej republike, základom právnej úpravy územnej samosprávy je samotná Ústava SR a dva základné zákonné predpisy zákonné predpisy (zákon SNR č. 365/1990 Zb. o obecnom zriadení a zákon 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov(samosprávnych krajov)). V rámci obidvoch úrovní územnej samosprávy možno vo funkčnom zmysle hovoriť o činnostiach majúcich charakter originálneho výkonu samosprávy a činnostiach predstavujúcich zákonom delegovaný výkon štátnej správy. V tejto súvislosti možno aj v rovine právnej aplikácie poukázať na ustanovenie čl. 2 ods. 3 Ústavy SR, v zmysle ktorého "Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá." Podľa č. 64a Ústavy SR sú obec a vyšší územný celok samostatné územné samosprávne a správne celky . Podľa Čl. 67 ods. 3 Ústavy SR štát môže zasahovať do činnosti obce a vyššieho územného celku len spôsobom ustanoveným zákonom. Podľa čl. 68 Ústavy SR vo veciach územnej samosprávy a na zabezpečenie úloh vyplývajúcich pre samosprávu zo zákona môže obec a vyšší územný celok vydávať všeobecne záväzné nariadenia (VZN).

V tejto súvislosti by som rád prezentoval do určitej miery aj mediálne známy prípad výkonu samosprávy v zmysle § 4 ods. 3 písm. i) zákona SNR č. 365/1990 Zb o obecnom zriadení (ďalej aj ako „zákon o obecnom zriadení“), podľa ktorého obec plní úlohy na úseku ochrany spotrebiteľa a utvára podmienky na zásobovanie obce; určuje nariadením pravidlá času predaja v obchode, času prevádzky služieb a spravuje trhoviská.

Všeobecne záväzné nariadenie mestskej časti Bratislava - Staré mesto č. 2/2013 o pravidlách času predaja v obchode a času prevádzky služieb na území mestskej časti Bratislava - Staré mesto (ďalej aj ako "VZN 2/2013") bolo dňa 12.02.2013 prijaté miestnym zastupiteľstvom mestskej časti Bratislava – Staré mesto. Predmetné VZN bolo prijaté na základe splnomocňovacích ustanovení § 7a ods. 2 písm. f), § 15 ods. 2 písm. a) zákona SNR č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „zákon o HMSR Bratislave“), § 4 ods. 3 písm. i) a n) zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom riadení v znení neskorších predpisov(ďalej aj ako "zákon o obecnom zriadení") a čl. 18 ods. 4 písm. a) a čl.29 ods. 1 písm. f) Štatútu hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy v znení dodatkov.

Miestne zastupiteľstvo predmetným VZN 2/2013 upravilo pravidlá času predaja v obchode a času prevádzky služieb (ďalej len "prevádzková doba") v prevádzkarňach na území mestskej časti Bratislava-Staré Mesto, a to tak, že prevádzková doba

prevádzkarní obchodnej živnosti pri pohostinskej činnosti sa určila do 22.00 h. Pre osobitnú prevádzkovú dobu prevádzkarne sa stanovil povoloňovací režim podľa § 7 VZN 2/2013, ktorý sa uskutočňoval pri aplikácii zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov v súlade s § 1 ods. 1 správneho poriadku.

Proti VZN 2/2013 podal prokurátor Okresnej prokuratúry Bratislava I dňa 03.05.2013 protest prokurátora č. Pd 47/13-8 protest prokurátora (ďalej aj ako „protest prokurátora“), ktorý odôvodnil nasledovne:

- * miestne zastupiteľstvo mestskej časti si v § 7, § 8 a § 9 VZN 2/2013 prisvojilo právomoc, ktorá mu zo zákona nevyplýva, a to konkrétne právomoc rozhodovať na základe žiadosti podnikateľa individuálnym právnym aktom o osobitnej a taktiež jednorazovej osobitnej o prevádzkovej dobe a
- * mestská časť v § 6 ods. 1, 2, 3, 4, a § 10 VZN 2/2013 ukladá podnikateľom povinnosti nad rámec zákonného splnomocnenia

Dňa 25.06.2013 prerokovalo miestne zastupiteľstvo mestskej časti Bratislava – Staré mesto protest prokurátora proti VZN 2/2013 a uznesením č. 93/2013 z 25.06.2013 protestu prokurátora nevyhovelo.

Dňa 28.01.2014 podal prokurátor Okresnej prokuratúry Bratislava I návrh podľa § 250zfa ods. 1 zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok na vyslovenie nesúladu predmetného VZN so zákonom, v ktorom tvrdil rozpor ustanovení § 7 ods. 1 až 6, § 8 ods. 1 až 3, § 9 ods. 1 a 2 VZN 2/2013 s ustanoveniami § 4 ods. 3 písm. i) a § 6 ods. 1 zákona o obecnom zriadení.

Rozsudkom Krajského súdu v Bratislave bol vyslovený nesúlad ustanovení § 7, § 8 a § 9 VZN 2/2013, teda ustanovení upravujúcich osobitnú prevádzkovú dobu prevádzkarní, osobitnú prevádzkovú dobu pre exteriérové sedenie a jednorazovú osobitnú prevádzkovú dobu prevádzkarne, s § 4 ods. 3 písm. i) a § 6 ods. 1 zákona o obecnom zriadení (ďalej aj ako „Rozsudok KS BA“)

Mestská časť Bratislava – Staré mesto podala voči uvedenému rozsudku odvolanie dňa 09.02.2015.

Najvyšší súd SR rozsudkom sp. zn. 5Sžo/80/2015 zo dňa 26.10.2015 prvostupňový rozsudok potvrdil. (ďalej aj ako „Rozsudok NS SR“)

Predmetné ustanovenia vo VZN 2/2013 upravujú určovanie osobitnej prevádzkovej doby prevádzkarne a osobitnej prevádzkovej doby pre exteriérové sedenie nad rámec všeobecnej prevádzkovej doby na základe individuálneho posudzovania a rozhodovania v správnom konaní pri aplikácii správneho poriadku a jednorazovej osobitnej prevádzkovej doby na základe individuálneho posudzovania.

Do právoplatnosti rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5Sžo/80/2015 vydávala Mestská časť Bratislava – Staré mesto na základe dotknutých ustanovení rozhodnutia o určení osobitnej prevádzkovej doby a predovšetkým o určení osobitnej doby prevádzkarne, ktoré boli vydávané na dobu neurčitú. Vzhľadom na uvedené od 18.12.2015 nie je možné pri regulácii prevádzkovej doby prevádzkarní na území mestskej časti postupovať podľa ustanovení § 7 až 9 VZN 2/2013 a z tohto dôvodu mestská časť Bratislava - Staré mesto nemôže rozhodnúť vo veci určenia osobitnej prevádzkovej doby prevádzkarne.

Prokurátor Okresnej prokuratúry Bratislava I v proteste prokurátora zastáva právny názor, podľa ktorého miestne zastupiteľstvo malo pri riešení problematiky a tvorbe obsahu VZN upriamiť pozornosť iba na určenie "času predaja v obchode a času prevádzky služieb, pričom sa vo svojej argumentácii odvoláva okrem iného aj na čl. 2 ods. 2 Ústavy SR v zmysle ktorého štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.

Krajský súd v Bratislave sa s uvedeným názorom nestotožnil, pričom uviedol nasledovné: splnomocňujúce ustanovenia § 4 ods. 3 písm. i) zákona o obecnom zriadení nie je možné vykladať tak, že obec môže nariadením určovať len čas predaja resp. prevádzky, teda len vymedziť časové intervaly pre jednotlivé typy prevádzok. Z uvedeného ustanovenia totiž vyplýva, že oprávnením obce je určovať pravidlá času predaja a času prevádzky služieb. Najvyšší súd sa s týmto názorom Krajského súdu stotožnil.

Pokiaľ ide o rozhodovanie o osobitnej prevádzkovej dobe, jednorazovej osobitnej prevádzkovej dobe či jednorazovom čase predaja alebo prevádzky služieb u konkrétneho podnikateľa formou individuálneho správneho aktu, súd prvostupňový aj odvolací zaujali názor, že platná právna úprava neumožňuje takýto spôsob rozhodovania, pričom Krajský súd v rozsudku sp. zn. 2S 13/14 z 03.12.2014 uvádza, že platný právny poriadok umožňuje obci resp. mestskej časti v rámci originálnej samosprávnej kompetencie upraviť pravidlá času prevádzky, avšak len vo forme VZN prijatého obecným resp. miestnym zastupiteľstvom, a to takým spôsobom, že určí všeobecné pravidlá adresované neurčitému počtu subjektov bez toho, aby zakladalo orgánom obce resp. mestskej časti právomoc rozhodovať v danej súvislosti o konkrétnych právach a povinnostiach fyzických alebo právnických osôb formou individuálneho právneho aktu. Najvyšší súd sa s uvedeným názorom Krajského súdu stotožnil, pričom uvádza nasledovné: „.....*právomoc, ktorá obci zo zákona nevyplýva, a to právomoc stanovovať prevádzkový čas individuálne, nie je možné vo VZN zakotviť....platná právna úprava nateraz neumožňuje mestu ani jeho časti, aby rozhodovalo individuálnym právnym aktom o konkrétnom čase predaja či prevádzky služieb u konkrétneho podnikateľa.*“

Pokiaľ ide o otázku či z ustanovenia § 4 ods. 3 písm. i) zákona o obecnom zriadení vyplýva oprávnenie obce určovať pravidlá času predaja a času prevádzky služieb alebo len čas predaja v obchode a času prevádzky služieb, možno na základe gramatického výkladu predmetnej právnej normy súhlasiť s právnym názorom Krajského súdu resp. Najvyššieho súdu.

Čo sa týka druhej otázky, či možno pravidlá času predaja v obchode alebo času prevádzky upraviť len vo VZN alebo môže miestne zastupiteľstvo vo VZN splnomocniť, aj iný orgán mestskej časti, a síce starostu, ktorý o určení osobitnej prevádzkovej doby pre konkrétneho podnikateľa rozhodne v správnom konaní individuálnym právnym aktom, možno uviesť nasledovné:

Vychádzajúc z čl. 67 ods. 2 Ústavy SR a § 1 ods. 2 zákona o obecnom zriadení, v zmysle ktorých obci pri výkone samosprávy možno ukladať povinnosti a obmedzenia len zákonom a na základe medzinárodnej zmluvy a tiež nálezu Ústavného súdu SR, sp. zn. II.ÚS 70/97 zo dňa 16.06.1998, možno obci v rámci výkonu samosprávnej pôsobnosti priznať privilegované postavenie resp. obec má vo veciach územnej samosprávy postavenie právnickej osoby sui generis. V zmysle uvedeného nemožno obec resp. mestskú časť pri výkone originálnej pôsobnosti, podriaďiť pod ústavnoprávny režim čl. 2 ods. 2 Ústavy. Uvedený článok možno podľa môjho názoru aplikovať len pri delegovanom výkone štátnej správy - pre úplnosť argumentácie je potrebné uviesť, že § 4 zákona o obecnom zriadení demonštratívny spôsobom upravuje samosprávu pôsobnosť obce.

V zmysle čl. 68 Ústavy SR vo veciach územnej samosprávy a na zabezpečenie úloh vyplývajúcich pre samosprávu zo zákona môže obec a vyšší územný celok vydávať všeobecne záväzné nariadenia. Podľa § 6 ods. 1 zákona o obecnom zriadení obec môže vo veciach územnej samosprávy vydávať nariadenia; nariadenie nesmie byť v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, zákonmi a medzinárodnými zmluvami, s ktorými vyslovila súhlas Národná rada Slovenskej republiky a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom.

Podľa § 13 ods. 4 písm. e) zákona o obecnom zriadení starosta rozhoduje vo všetkých veciach správy obce, ktoré nie sú zákonom alebo štatútom obce vyhradené obecnému zastupiteľstvu.

Vzhľadom na uvedené ustanovenia zastávam rozdielny názor ako Krajský súd v Bratislave a Najvyšší súd v uvedených rozhodnutiach. Mám za to, že ústava SR ani zákon o obecnom zriadení neustanovuje zákonné obmedzenie, aby starosta obce resp. mestskej časti po stanovení pravidiel času predaja v obchode, času prevádzky služieb vo všeobecne záväznom nariadení nemohol v rámci individuálneho právnoaplikačného procesu v zmysle týchto pravidiel rozhodnúť o určení časov predaja resp. času prevádzky služieb vo vzťahu ku konkrétnemu subjektu.

Mám za to, že splnenie zákonných požiadaviek v zmysle § 3 ods. 4 písm. i) zákona o obecnom zriadení resp. § 7a ods. 2 písm. zákona o HMSR Bratislavy, predstavuje normatívne zakotvenie pravidiel určovania času predaja a prevádzky a následné rozhodovanie starostu v rámci individuálneho právnoaplikačného procesu v zmysle pravidiel zakotvených v predmetnom VZN o individuálnom určení časov predaja, resp. prevádzky. Napokon je ťažko predstaviteľné, aby normatívny správny akt dokázal stanoviť všetky osobitosti umiestnenia, druhy a následné možnosti vplyvov jednotlivých prevádzok na okolie.

Na záver poukazujem na názor mestskej časti Bratislava Staré mesto v odvolaní proti Rozsudku Krajského súdu v Bratislave, podľa ktorého ustanovenie § 4 ods.3 písm. i) zákona o obecnom zriadení vykladať reštriktívne tak, že obec môže nariadením určovať len čas predaja a nie pravidlá času predaja, pričom pod pravidlá času predaja možno nepochybne subsumovať aj inštitúty osobitnej prevádzkovej doby, ktoré zavádza VZN 2/2013. Ďalej mestská časť uvádza, že uplatňovanie právomoci individuálne rozhodovať o osobitnej prevádzkovej dobe vychádza z normatívneho upravenia pravidiel času predaja v obchode a času prevádzky služieb vo VZN 2/2013, ku ktorému mestská časť pristúpila pri aplikácii splnomocňovacieho ustanovenia podľa § 4 ods. 3 písm. i) zákona o obecnom zriadení.

NIEKTORÉ PROBLÉMY PRIESTUPKOVÉHO KONANIA

(Some problems infringement procedures)

JUDr. Martin Píry PhD.³⁶⁵

Abstrakt : Autor analyzuje problematické časti priestupkového zákona . Jeho pozornosť je upriamená na procesné stránky. Základným východiskom je právo na spravodlivý proces a zásada zákonnosti . Obidve zásady sú základným pilierom spravodlivého a demokratického procesu v podmienkach Slovenskej republiky ako členského štátu EU.

Kľúčové slová: Štátna správa , priestupky , zásady , právo na spravodlivý proces, rozhodnutie, zákonnosť konania

The abstract : The author analyzes the problems of violation of the legal system. His attention is focused on the procedural aspects of law. The basis is the right to a fair trial and the principle of legality . Both principles are an essential fundament of the legally consistent state and democratic process in the Slovak Republic as an EU Member State.

Key words: Government, violation of the principle of the right to a fair trial , legal adjudication.

Základným cieľom môjho príspevku je načrtnúť problémové okruhy priestupkového konania a prezentovať možné riešenie daných problémov. Priestupkové konanie je typickým správnym konaním. Štandardnosť tomuto procesnému rozhodovaniu dáva jednak fakt, že o právach a právom chránených záujmoch fyzických osôb, a v istej miere aj právnických osôb, rozhoduje orgán štátu. Pričom toto rozhodovanie je autoritatívne, t.j. je aj vynútitel'né mocou štátu. Druhým, v podstate formálnym, znakom toho, že ide o správne konanie je fakt, že sám predpis - zákon č. 372/1990 Zb. v znení zmien a noviel o priestupkoch (ďalej len priestupkový zákon), vyslovene predpokladá v § 51 pôsobnosť všeobecného predpisu o správnom konaní. Tento moment spôsobil istú disproporciu v terminológii správneho práva. Štandardne sa časť správneho práva, ktorá sa týka deliktov v podmienkach slovenskej právnej vedy, označuje ako administratívna právna zodpovednosť. Táto terminológia akoby sa snažila definovať, že ide o právnu zodpovednosť, ktorá je súčasťou správneho práva. Teda vzniká, mení sa a zaniká v rámci prostredia administratívnoprávnych vzťahov a noriem. Už susedná česká republika používa na túto časť práva iný termín - správne právo trestné.³⁶⁶ Táto otázka by zrejme zostala len teoretickou úvahou, keby sa v právnej praxi neodzrkadľovala ako výrazný problém. Jadro problému je v aplikovaní niektorých medzinárodných dokumentov na správne deliktuálne konania. Ide najmä o dohovory a listiny, ktoré expressis verbis nepoužívajú pojem priestupkové konanie. Dosah správneho výkladu týchto pojmov môže mať následky aj k niektorým ďalším problémovým bodom, o ktorých budem hovoriť v ďalších častiach článku. Ako základ som pomenoval právo na spravodlivý proces, a to jednak z Listiny základných práv a slobôd - ústavný zákon č. 23/1991 Zb. v znení zmien a noviel (ďalej len Listina) a Európsky dohovor o základných ľudských právach a slobodách. Terminologicky obidva dokumenty používajú termíny ako trestné konanie, súdne konanie a podobne.

³⁶⁵ JUDr. Martin Píry, PhD. Právnická fakulta UMB, Katedra finančného a správneho práva , Komenského 20, 974 01 Banská bystrica , Slovenská republika , martin@piry.sk

³⁶⁶ HENDRYCH, Dušan a kol. 2009. *Správní právo obecná část*. Praha: C.H.Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-0497

Vzniká teda otázka, či právo na spravodlivý proces je podľa týchto dokumentov možné aplikovať aj na správne konanie a ispo facto aj na konanie podľa zákona o priestupkoch. Podľa môjho názoru je jednoznačne právo na spravodlivý proces vo všetkých jeho odtieňoch (o niektorých budem hovoriť aj v rámci môjho príspevku) aplikovateľné na konanie správneho charakteru, ako aj na priestupkové ako subsystému správneho konania. Za pravdu tomuto názoru dáva rozsiahla judikatúra Európskeho súdneho dvora pre ľudské práva (ďalej len ESLP). Ide napríklad o rozsudok z roku 1984 č. k 8544/79 Osturk proti SRN. Podľa tohto rozhodnutia priestupkové konanie jednoznačne spadá pod pojem trestné konanie, keďže priestupky majú trestnú povahu, a teda spadajú pod pojem práva na spravodlivý proces. Podobnú povahu priznáva priestupkom aj judikatúra Českej republiky. Pl. ÚS 16/99 ze dne 27. 6. 2001: „*Samostatný problém představuje tzv. správní trestání, kde sice Ústavní soud nálezem ze 17. 1. 2001 sp.zn. Pl. ÚS 9/2000 (č. 52/2001 Sb.) o zrušení § 83 odst. 1 zákona č. 200/1990 Sb. O přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, které vylučovalo ze soudního přezkumu rozhodnutí, kterými byly postihovány nejméně závažné přestupky, posunul věci poněkud dopředu, přesto však tato oblast není v souladu s Úmluvou, neboť "trestním obviněním" ve smyslu čl. 6 odst. 1 jsou podle judikatury ESLP prakticky řízení o veškerých sankcích ukládaných správními úřady fyzickým osobám za přestupek nebo jiný správní delikt, jakož i o sankcích ukládaných v řízení disciplinárním nebo kárném (státním zaměstnancům, vojákům, policistům), resp. ukládaných v obdobných řízeních členům komor s nuceným členstvím. Soud pak musí být nadán pravomocí zvážit nejen zákonnost sankce, ale její přiměřenost.*“

Česká právní veda a prax jasne preukazujú teda aplikovateľnosť príslušných dokumentov aj na konanie, kde o právach a povinnostiach rozhodujú orgány verejnej správy.³⁶⁷ O jasnej aplikovateľnosti práva na spravodlivý proces nepochybuje ani slovenská právní veda.³⁶⁸ V tomto bode je možné dokonca hovoriť o istej miere europeizácie správneho trestného práva. Podľa S. Košičiarovej³⁶⁹ terminologický problém pojmu „trestná vec“ a „trestný čin“ je možné vnímať cez ustálenú judikatúru ESDLP. Ten chápe túto problematiku autonómne. Autonómia výkladu je daná spôsobom, ktorý nie je plne závislý na významoch pripisovaných tomuto pojmu v právnych poriadkoch, ktoré sú členským štátom dohovoru. Takýto názor má aj judikatúra Najvyšší súdSR.³⁷⁰ Podľa názoru Najvyššieho súdu je potrebné zdôrazniť, že formálne označenie určitého typu protispoločenského konania a tomu zodpovedajúcemu zaradeniu medzi trestné činy, priestupky, iné správne delikty a z toho vyvedené následky v podobe sankcií, vrátane príslušného konania, pritom či už ide o oblasť súdneho alebo správneho trestania, je len vyjadrením reálnej trestnej politiky štátu, teda reflexia názoru spoločnosti na potrebnú mieru ochrany jednotlivých vzťahov a záujmov. Je potrebné pripomenúť, že i na rozhodovanie o iných správnych deliktoch dopadajú požiadavky čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách (publikovaný pod č. 209/1992 Zb.). Keď Dohovor v článku 6 ods. 1 uvádza „akékoľvek trestné obvinenie“, je potrebné poskytnúť záruku tomu, kto je obvinený v trestnom konaní ako aj v správnom konaní pre podozrenie zo spáchania správneho deliktu. Takto vykladá Dohovor stabilne i judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva.

³⁶⁷ SVOBODA, P. 2007. *Ústavní základy správního řízení v České republice*. Právo na spravodlivý proces a české správní řízení. Praha: Linde Praha, a. s. 2007, s. 127.

³⁶⁸ KOŠIČIAROVÁ, S. 2012. *Princípy dobrej verejnej správy a rada Európy* Bratislava. IURA EDITION, spol. s.r.o., 2012. s. 319, ISBN 978-80-8078-519-2.

³⁶⁹ Tamtiež.

³⁷⁰ napr. 8 Sžo 28/2007.

Prvým neuralgickým bodom našej právnej úpravy je aplikácia základnej zásady trestného práva - *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. Táto zásada práve vzhľadom k autonómii výkladu ESDPL vo veciach priestupkov je plne aplikovateľná na naše právo v oblasti ako správnych deliktov, tak aj priestupkov. Aplikácia tejto zásady je problematická v dvoch rovinách:

- a.) So skutkovými podstatami, ktoré nie sú vyslovene upravené v zákone ale v podzákonnej norme.
- b.) So sankciami, pri ktorých je dané na voľné uváženie, akým spôsobom sa určuje výška sankcie.

Ad. a.) Priestupkový zákon ustanovuje v § 2 legálnu definíciu priestupku: „*Priestupkom je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v tomto alebo v inom zákone, ak nejde o iný správny delikt postihnutelný podľa osobitných právnych predpisov, alebo o trestný čin.*“ Z hľadiska aplikácie zásady *nullum crimen sine lege* je dôležitý znak „*vyslovene označené v tomto alebo v inom zákone.*“ Aj laicky je možné predpokladať, že pre právnu istotu fyzickej osoby je potrebné, aby reglementáciu konania, ktorá môže spôsobiť následok v podobe sankcie, upravoval len zákon. Takýto predpoklad však spochybňuje do istej miery znenie § 46 priestupkového zákona: „*Priestupkom proti poriadku v správe je porušenie aj iných povinností než uvedených v § 21 až 45, ak sú ustanovené všeobecne záväznými právnymi predpismi, vrátane všeobecne záväzných nariadení obcí a všeobecne záväzných vyhlášok miestnych orgánov štátnej správy, ak sa takýmto konaním sťažuje plnenie úloh štátnej správy alebo obcí. Za tento priestupok možno uložiť pokutu do 33 eur.*“

Sme teda svedkami toho, že iný prameň práva ako zákon definuje čiastočne skutkovú podstatu deliktu. Skutková podstata by mala podľa môjho názoru byť obsiahnutá vo všetkých svojich znakoch v zákone, ak má byť zachované vyššie uvedené pravidlo. Pričom treba pripomenúť, že teda zo znenia zákona musí byť zrejmá subjektívna stránka a subjekt, objektívna stránka (čo je v tomto prípade minimálne polemické) a objekt. Takýto blanket ohľadom objektívnej stránky je veľmi kontroverzný.

Kontroverziu potvrdzuje aj názor prokuratúry vo viacerých konaniach. Podľa výkladu prokuratúry je obec pri svojej normotvornej činnosti limitovaná medzami stanovenými zákonmi, nemôže upravovať otázky vyhradené iba v zákonnej úprave a záležitosti už upravené predpismi verejného alebo súkromného práva.³⁷¹ Teda obec nemá právo upraviť skutkovú podstatu priestupku vo svojom VZN a ani v inom normatívnom právnom akte, keďže táto, podľa znenia zákona, je výlučne daná zákonu aj v zmysle zásady *nullum crimen sine lege*.

Ad. b.) Druhou otázkou je otázka sankcie. Vo väčšine skutkových priestupkov je sankcia vyjadrená formuláciou „od – do“ alebo „do“. Teda ide o klasický príklad správnej úvahy. Aj správne uváženie môže rešpektovať zásadu *nulla poena sine lege* podobne ako je to v trestnom zákone. Avšak každé uváženie, ktoré má byť zákonné a týka sa určenia výšky sankcie, by malo mať merateľné ukazovatele, na základe ktorých je možné predmetnú výšku v konkrétnom prípade uložiť. Tak by bola naplnená aj zásada legitímneho očakávania v správnom konaní, ktorá hovorí, že účastník konania má mať možnosť predpovedať zo zákona výsledok konania. Je síce pravda, že podľa zákona § 12 určuje isté kritériá na určenie výšky pokuty. In concreto: „*Pri určení druhu sankcie a jej výmery sa prihliadne na závažnosť priestupku, najmä na spôsob jeho spáchania a na jeho následky, na okolnosti, za ktorých bol spáchaný, na mieru*

³⁷¹ Protest Okresnej prokuratúry v Michalovciach pod sp. Zn Pd 137/15/8807-2

zavinenia, na pohnútky a na osobu páchatel'a, ako aj na to, či a akým spôsobom bol za ten istý skutok postihnutý v kárnom alebo disciplinárnom konaní. Za viac priestupkov toho istého páchatel'a prejednávaných v jednom konaní sa uloží sankcia podľa ustanovenia vzťahujúceho sa na priestupok najprisnejšie postihnuteľný; zákaz činnosti možno uložiť, ak ho možno uložiť za niektorý z týchto priestupkov.“ Pri takomto znení však vidím hneď dva kritické okamihy. Prvý sa týka absencie zákonných možností v podobe poľahčujúcich a pritŕžujúcich okolností. Druhým je skutočnosť prejedania priestupku v blokovom konaní. V rozhodnutí v blokovom konaní totiž nie je zrejmé, akým spôsobom sa určila výška sankcie. To znamená, že de facto, ale aj de iure, parciálne je výška sankcie nechaná plne na zamestnancovi: buď správneho orgánu alebo polície. V konaní o správnych deliktach je situácia ešte komplikovanejšia, keďže v tomto konaní sa nedá aplikovať ustanovenie § 12 priestupkového zákona. Transparentnosť takéhoto postupu v blokovom konaní je veľmi otázná. Pričom práve kontrola rozhodnutí orgánov verejnej správy práve pri ukladaní sankcií je výrazne efektívnym spôsobom boja proti korupcii.³⁷² V prípade blokového konania by tak nemalo byť dané na výber a mala by byť vylúčená možnosť správneho uváženia, keďže nie je ex post odkontrolovateľná.

Ďalším problémom priestupkové práva je na prvý pohľad otázka používania pečiatok na rozhodnutiach. Podľa ustanovenia § 47 ods. 5 Zákona č. 71/1967 Zb. v znení zmien a noviel o správnom konaní (správny poriadok) je správny orgán povinný v písomnom vyhotovení rozhodnutia dať aj odtlačok úradnej pečiatky. Problém nastáva, ak samospráva vykonáva prenesený výkon štátnej správy. Podľa usmernenia Ministerstva vnútra SR č. 203-2005/06626 z 30. júna 2005 orgány územnej samosprávy používajú odtlačok úradnej pečiatky so štátnym znakom, nápisom Slovenská republika a s názvom obce alebo s názvom orgánu samosprávneho kraja na tie listiny, ktoré obsahujú rozhodnutie alebo úradné osvedčenie dôležitých skutočností alebo oprávnení vo veciach, v ktorých vykonávajú štátnu správu podľa osobitných predpisov. Len ako poznámku si dovoľím spomenúť základný princíp prenosu štátnej správy na samosprávu, a to je financovanie takéhoto preneseného výkonu. Vo veci 5 Sžo/37/2010 a rovnako aj v 8 Sžo/282/2009 sa Najvyšší súd Slovenskej republiky zaoberá práve kompetenciou Obcej polície ako samosprávneho orgánu pri objasňovaní priestupkov. Podľa názoru Najvyššieho súdu síce patrí objasňovanie priestupkov do kompetencie obecnej polície, vid' § 3 zákona č. 564/1991 Zb. v znení zmien a noviel o obecnej polícii, avšak pri objasňovaní priestupkov na úseku plynulosti a bezpečnosti dopravy vykonáva funkciu nie samosprávneho ale správneho orgánu, teda ipso facto prenesený výkon štátnej správy. Najvyšší súd Slovenskej republiky rovnako konštatuje, že hoci to zákon explicitne nestanovuje, s poukázaním na § 52 ods. 1 písm. c, § 58 ods. 3 písm. e, § 84 a § 86 zákona o priestupkoch, vo vzťahu k priestupkom podľa § 22 ods. 1 zákona o priestupkoch, ide o prenesený výkon štátnej správy na úseku bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky spadajúci do pôsobnosti štátu a dozerajúcim orgánom mestskej či obecnej polície vo veci ukladania a vyberania pokút v blokovom konaní za priestupky na úseku bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky je ORPZ ODI. Z tohto záveru celkom jednoznačne vyplývajú dva právne zaujímavé fakty:

- a.) Blokované rozhodnutia obecnej polície pri objasňovaní priestupkov na úseku plynulosti a bezpečnosti cestnej premávky je výkonom štátnej správy, teda musí byť opatrené pečiatkou so štátnym znakom. Blok opatrený erbom samosprávy

³⁷² Tittlová, M.: *Korupcia (vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty)*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 106 a nasl. (ISBN 978-80-8168-264-3)

v tomto prípade zneplatňuje celé konanie a rozhodnutie, keďže mu chýba podstatná formálna náležitosť.

- b.) Štát by mal prispievať na činnosť obecnej polície, keďže ide o prenesený výkon štátnej správy. Samozrejme, daná kompetencia sa nedá paušalizovať, keďže nie každá činnosť obecnej polície je presneným výkonom štátnej správy, preto je na mieste hovoriť o participácii na výdavkoch pre činnosť obecnej polície.

S činnosťou obecnej polície úzko súvisí aj tretí okruh kritických poznámok k zneniu priestupkového zákona v nadväznosti na osobitné právne predpisy. Základnou zásadou práva na spravodlivý proces je dosiahnuť výsledok konania spôsobom v súlade so zákonom bez použitia zakázaných metód. Pod týmto pojmom zákonodarca nemyslí len tie najvulgárnejšie metódy dokazovania ako je mučenie a iné neľudské zaobchádzanie. Okrem zákazu kapcióznych a sugestívnych otázok je zrejším základom spravodlivého procesu možnosť vypovedať slobodne a bez nátlaku. Nátlak, či už fyzický alebo právny, ktorého cieľom je priznanie osoby podozrivej/obvinenej, je v prikre rozpore s medzinárodnými dokumentmi o ľudských právach. V tomto kontexte treba uviesť medzinárodné pramene predmetného práva. Základným prameňom je Listina základných ľudských práv a slobôd. Podľa čl. 37 ods. 1: *„Každý má právo odoprieť výpoveď, ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania seba alebo blízkej osobe.“* Tento princíp zákazu sebaobviňovania tvorí pilotnú, chrbtovú kosť procesného práva v demokratických právnych poriadkoch. Problém slovenskej právnej úpravy je antagonizmus právnej úpravy v priestupkoch navzájom a zároveň v znení predmetného ustanovenia medzinárodných dokumentov. Napríklad v zákone č. 8/2009 Z.z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých právnych predpisov § 6 ods. 5, ktorý hovorí: *„Prevádzkovateľ vozidla je povinný v súvislosti s konaním o priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky orgánu oprávnenému objasňovať alebo prejednať priestupok, oznámiť osobné údaje osoby, ktorej zveril vedenie vozidla, v rozsahu meno, priezvisko a adresa pobytu.“* Samozrejme, nejde o všeobecnú a nevykonateľnú právnu povinnosť. Podľa § 138 ods. 1 písm. i.: *„V súvislosti s konaním o priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky orgánu oprávnenému objasňovať alebo prejednať priestupok neoznami osobné údaje osoby, ktorej zveril vedenie vozidla, v rozsahu meno, priezvisko a adresa,“* sa takáto osoba dopustí správneho deliktu a podľa § 22 sa objektívne rovnakým konaním môže dopustiť priestupku. Bez ohľadu na možnosť duplicity a naštrbenie zásady *ne bis in dem*, ide o veľmi vážne naštrbenie zásady, ktorá predstavuje základné ľudské právo. Správny orgán núti pod hrozbou sankcie, aby sa podozrivá osoba alebo osoba obvinená sama priznala k priestupku, resp. k inému správne deliktu. Ustanovenie cestného zákona bolo práve preto včlenené, aby sa zamedzilo situáciám, keď vieme, že osobné motorové vozidlo značky takej a takej bolo súčasťou objektívnej stránky deliktu alebo priestupku, avšak nevieme identifikovať, kto ho riadil, teda podľa nášho právneho poriadku nemáme spôsobilý subjekt. Z tohto dôvodu zákon dáva povinnosť vodičovi oznámiť, kto viedol osobné motorové vozidlo v tom čase. Môže ísť o dve kritické situácie. Jednak, že sám šofér a majiteľ vozidla bola tá istá osoba, a v tom prípade ho postup orgánu síce v súlade so zákonom alebo v rozpore s ľudskými právami núti obviňovať samého seba. Druhá situácia, rovnako bizarná, nastáva v prípade, ak osobné motorové vozidlo viedla osoba blízka majiteľovi vozidla. V obdivoch prípadoch by to mal držiteľ alebo vlastník oznámiť. Zdrojom tejto povinnosti je jednak všeobecná povinnosť podľa zákona o cestnej premávke, jednak ide o osobitné znenie niektorých zákonov. Keď nahliadneme napríklad do ustanovenia zákona o policajnom zbore alebo zákona o obecnej polícii, nájdeme v nich viaceré ustanovenia, ktoré nás musia viesť k záveru, že znenie § 6 zákona o cestnej premávke odporuje nielen medzinárodným

dokumentom o ľudských právach, ale aj iným osobitným zákonom. Zákon č. 171/1993 Z.z. v znení zmien a noviel o policajnom zbore hovorí o práve policajta vyžadovať podanie vysvetlenia: „*Policajt je oprávnený požadovať potrebné vysvetlenie od osoby, ktorá môže prispieť k objasneniu skutočností dôležitých pre odhalenie priestupku alebo správneho deliktu a na zistenie jeho páchatela.*“ Pod týmto oprávnením sa jednoznačne myslí aj situácia, ktorú pozná zákon o cestnej premávke. Podanie vysvetlenia tu jasne nadväzuje na povinnosť oznámiť, kto viedol osobné motorové vozidlo. Predstavme si klinickú situáciu, že takouto osobou je brat majiteľa vozidla. Bez akýchkoľvek pochybností ide o osobu blízku v zmysle dikcie § 116 Občianskeho zákona. V klinickej analýze tohto ustanovenia pokračujeme fikciou, že takáto osoba má súdne stanovený zákaz viesť motorového vozidlo. Ak budem postupovať podľa § 6 predmetného zákona, nad akúkoľvek mieru pochybnosti spôsobím trestné stíhanie osobe blízkej (marenie úradného rozhodnutia) a v konečnom dôsledku sebe minimálne priestupkové konanie. Alternatíva číslo dva je, že odmietnem výpoveď. Podľa policajného zákona § 17 ods. 4: „*Vysvetlenie môže odmietnuť iba osoba, ktorá by ním sebe alebo blízkej osobe spôsobila nebezpečenstvo trestného stíhania alebo osoba, ktorá by ním porušila svedecké tajomstvo alebo tajomstvo informácie, ktorá jej bola zverená ústne alebo písomne pod podmienkou mlčanlivosti ako osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou.*“ Teda aj osobitný zákon mi dáva právo odprieť podanie vysvetlenia a v konečnom dôsledku, ak pôjdeme do roviny trestného práva, opätovne sa dostávame do kontra situácie, keďže podľa § 130 zákona č. 301/2006 Z.z. v znení zmien a noviel ods. 2 „*svedok je oprávnený odprieť vypovedať, ak by výpoveďou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe, svojmu príbuznému v priamom rade, svojmu súrodencovi, osvojiteľovi, osvojencovi, manželovi alebo druhovi, alebo iným osobám v rodinnom alebo obdobnom pomere, ktorých ujmu by právom pociťoval ako vlastnú ujmu.*“ Táto možnosť odprieť podanie vysvetlenia nám však nerieši administratívne právny dosah situácie. Ako som už uviedol, objektívnym porušením povinnosti oznámiť/podať vysvetlenie v tejto veci je naplnená skutková podstata správneho deliktu a priestupku.

Zákon o obecnej polícii č. 564/1991 Zb. v znení zmien rieši túto situáciu odlišným spôsobom. Podľa § 10 ods. 4: „*Vysvetlenie môže odmietnuť iba osoba, ktorá by ním sebe alebo blízkej osobe spôsobila nebezpečenstvo postihu za priestupok alebo trestný čin.*“ Frekvencia priestupkov, ktoré objasňuje mestská polícia na úseku plynulosti cestnej premávky napr. len v podobe tzv. papúč, teda zákazov zastavenie, je veľmi vysoká. Preto je obecná polícia postavená do právne zvláštnej situácie. Podľa vlastného zákona nemôže postihnúť osobu, ktorá odmietla podať vysvetlenie v danej situácii dopravného priestupku - keďže zákon sám priznáva právo odmietnuť podať výpoveď a v tomto prípade nielen v oblasti trestného práva, ale aj v podobe priestupkového konania. Napriek inkorporácii zákazu sebaobviňovania de facto aj do policajného zákona, do zákona o obecnej polícii a do trestného poriadku, zákon o cestnej premávke s ním priamo počíta ako s nástrojom na zvyšovanie vymožitelnosti práva.

Priestupkové právo ako súčasť správneho práva trestného je popri trestnom práve jedným z najvýraznejších nástrojov štátu na udržanie poriadku a bezpečnosti občanov fyzických a právnických osôb. Tento nástroj by však mal v plnej miere rešpektovať základné zásady vychádzajúce z dokumentov ohľadom ľudských práv a slobôd. Rovnako by mal byť v súlade s ustálenou európskou legislatívou a judikatúrou. To všetko pochopiteľne pri sledovaní zvyšovania vymožitelnosti práva a boja proti korupcii. Viaceré nedostatky úpravy, ako som ich prezentoval v mojej krátkej analýze, však nerešpektujú ani len dikciu základných ľudských práv.

Použitá literatura :

1. HENDRYCH, Dušan a kol. 2009. Správní právo obecná část . Praha: C.H.Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-0497
2. SVOBODA, P. 2007. *Ústavní základy správního řízení v České republice*. Právo na spravedlivý proces a české správní řízení. Praha: Linde Praha, a. s. 2007, s. 127.
3. KOŠIČIAROVÁ, S.2012. *Princípy dobrej verejnej správy a rada Európy* Bratislava. IURA EDITION, spol. s.r.o., 2012. s. 319, ISBN 978-80-8078-519-2.
4. TITLOVÁ, M.: *Korupcia (vybrané kriminologické a trestnoprávne aspekty)*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 106 a nasl. (ISBN 978-80-8168-264-3)

Zadržanie a otvorenie zásielok v trestnom konaní³⁷³

(Detention and opening shipments in criminal proceedings)

JUDr. Marcela Tittlová, PhD.³⁷⁴

Abstrakt: Zadržanie a otvorenie zásielok predstavuje jeden z informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní, ktorý má súčasne povahu zaisťovacieho inštitútu vo vzťahu k veciam dôležitým pre toto konanie. Pomocou neho je však možné zistiť aj celý rad skutočností (poznatkov), ktoré sú významné pre trestné konanie. Prirodzene, ako je typické pre informačno-technické prostriedky, aj pomocou tohto sa intenzívne zasahuje do základných ľudských práv a slobôd dotknutých osôb. Predmetný príspevok analytickým spôsobom spracúva pohľad na trestno-procesnú úpravu tohto zaisťovacieho inštitútu.

Kľúčové slová: informačno-technické prostriedky, zadržanie zásielky, otvorenie zásielky, skúmanie obsahu zásielky.

Abstract: Detention and opening shipments is one of the information technology in criminal proceedings, which is simultaneously the nature of reinsurance Institute in relation to matters relevant to the present case. With it it is possible to detect a whole range of information (knowledge), which are important for the criminal proceedings. Of course, as is typical for information and technical resources, including through this intensively interferes with basic human rights and freedoms of data subjects. The present method of analysis post processing view of criminal procedural arrangements of securing Institute.

Keywords: information and technical resources, consignment detained, open items, examination of the consignment.

1. K informačno-technickým prostriedkom v trestnom konaní všeobecne

Ak uvažujeme o trestno-procesnej rovine použitia informačno-technických prostriedkov, právnym základom ich využitia v trestnom konaní sú ustanovenia Trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších právnych predpisov, ďalej len „TP“, „Trestný poriadok“). Okrem stručného vymedzenia sa pomerne podrobne vo vzťahu k jednotlivým informačno-technickým prostriedkom v trestnom konaní vymedzujú podmienky a pravidlá ich použitia. Takto sa vlastne stanovujú garancie ich využívania v prípadoch, kedy je to skutočne potrebné a súčasne sa chránia aj základné ľudské práva pred neoprávnenými a neodôvodnenými zásahmi do nich.

Podľa ustanovenia § 10 ods. 20 TP sa za informačno-technické prostriedky považujú *elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri:*

- a.) *odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach,*
- b.) *vyhotovovaní obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, alebo*
- c.) *vyhľadávaní, otváraní a skúmaní zásielok,*

pričom sa súčasne konštatuje, že je tomu tak, ak sa v súvislosti s ich používaním zasahuje do základných ľudských práv a slobôd.

Ide o prostriedky, pri ktorých priamo zákonná úprava predpokladá ich utajené, spravodajské použitie, čím sa smeruje k získaniu objektívnych a neskreslených poznatkov cenných pre trestné konanie. Ako zaisťovacie inštitúty vo vzťahu k veciam dôležitým pre trestné konanie a rovnako tak aj informáciám, ktoré sú pre trestné konanie

³⁷³ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0272.

³⁷⁴ odborná asistentka na Ústave verejného práva FP PEVŠ, Tomášikova 20, 821 05 Bratislava

dôležité, sú podrobne upravené v konkrétnych ustanoveniach Trestného poriadku. Požiadavka zákonnosti predmetného postupu je základom možnosti využitia takto získaných vecí a informácií ako dôkazov v trestnom konaní. V súvislosti s ich používaním sa formuluje niekoľko základných zásad, ktoré prof. Ivor popisuje nasledujúcim spôsobom:³⁷⁵

- a.) na účely získavania takýchto poznatkov cenných pre trestné konanie sa využíva osobitne zhotovená technika, ktorá dovoľuje získavať predmetné záznamy,
- b.) režim povoľovania i schvaľovania použitia týchto prostriedkov v trestnom konaní podlieha prísnemu povoľovaciemu mechanizmu,
- c.) utajený systém využívania smerujúci k získaniu dôležitých poznatkov pre trestné konanie,
- d.) spracúvanie získaných informácií, ich evidencia, dokumentácia a archivácia podliehajú zákonným pravidlám.

Takto získané informácie majú v trestnom konaní povahu dôkazu a rovnako to platí aj o veciach, ktoré sa s ich použitím získajú – majú povahu vecných dôkazov v trestnom konaní. K získaniu informácií dôležitých pre trestné konanie smeruje inštitút vyhotovovania obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov (§ 114 TP) v trestnom konaní, odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky (§ 115 TP) a oznámenie údajov o uskutočnenej telekomunikačnej prevádzke (§ 116 TP). V týchto prípadoch ide o zaisťovacie inštitúty vo vzťahu k informáciám dôležitým pre trestné konanie. Pokiaľ ide o zadržanie a otvorenie zásielky (§ 108 a § 109 TP), ide o zaisťovací inštitút vo vzťahu k veciam dôležitým pre trestné konanie a pomocou tohto prostriedku je možné získať veci dôležité pre trestné konanie. Týmto je odôvodnené aj iné systematické zaradenie týchto inštitútov v ustanoveniach Trestného poriadku – teda v rámci IV. hlavy prvej časti TP a v rámci V. hlavy prvej časti TP.³⁷⁶ Týmto je možné zdôvodniť systematické zaradenie týchto prostriedkov v ustanoveniach Trestného poriadku, no súčasne je potrebné uviesť, že zákonodarca je nedôsledný vo výpočte týchto prostriedkov v ustanovení § 10 ods. 20 TP, kde sú najprv zaradené prostriedky obsiahnuté v piatej hlavne a až následne tie, čo sú vo štvrtej, čiže sú zaradené v opačnom poradí.

Určitým formulačným nedostatkom je aj to, že priamo uvedené prostriedky sa označujú za prostriedky informačno-technické. Takúto povahu totiž priamo uvedené prostriedky nemajú, ale vykonávajú a realizujú sa pomocou osobitne skonštruovanej techniky, ktorá dovoľuje zaznamenávanie obrazu a zvuku a táto technika má povahu informačno-technickú. Vzhľadom na to, aj uvedené prostriedky sa označujú za prostriedky informačno-technické, hoci len sprostredkovane. Ide pri nich o konkrétnu činnosť, teda priamo o odpočúvanie, zaznamenávanie komunikácie, o vyhotovovanie záznamov, o zisťovanie a oznamovanie údajov o zrealizovanej prevádzke, a táto činnosť si prirodzene vyžaduje používanie osobitnej techniky, ktorá dovoľuje vyhotoviť takéto záznamy a zaznamenať potrebné údaje³⁷⁷.

³⁷⁵ Ivor, J.: Monitorovanie osôb ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. In Karlovarska právni revue č. 4/2007, s. 2 a nasl.

³⁷⁶ Minárik, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2011, s. 416 a nasl.

³⁷⁷ Aláč, M.: Odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Míľniky práva v stredoeurópskom priestore“. Bratislava: PraF UK, 2011, s. 446

2. Zadržanie a otvorenie zásielok

Jedným z informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní aj zadržanie a následne otvorenie zásielok (§ 108 TP a § 109 TP). Keďže ide o zaist'ovacie inštitúty vo vzťahu k veciam, je zrejmé, že pomocou nich je možné získať dôležité veci pre trestné konanie. Rovnako tak je však možné získať cenné poznatky o zásielkach, o ich obsahu a osobách, ktoré s nimi prichádzajú do kontaktu. Aj toto je inštitút, ktorý je možné, hoci podstatne menej frekventovane, ako predošlé dva, využiť v procese odhaľovania korupcie.

Zadržanie aj otvorenie zásielok sú konkrétnymi činnosťami realizovanými pomocou informačno-technických prostriedkov (v súlade s § 10 ods. 21 TP) a z tohto dôvodu sa často aj samé označujú ako informačno-technické prostriedky, hoci tomu tak celkom nie je.

V súvislosti s týmto inštitútom je potrebné rozlíšiť dva režimy. V prvom rade ide o zásielky, ktoré pochádzajú od obvineného alebo sú mu určené (§ 108 ods. 1 TP) a v druhom prípade sa tieto činnosti týkajú zásielok, ktoré určitým spôsobom súvisia s vybranými trestnými činmi (§ 108 ods. 2 TP). Vždy musí existovať predpoklad, že takto sa získajú veci a poznatky dôležité pre trestné konanie. V prvom prípade ide o fázu prípravného konania, keďže sa vyžaduje, aby v danej veci vystupoval obvinený. Zásielky, ktoré sa zadržia, sú mu určené alebo od neho pochádzajú a smerujú iným osobám či inej osobe. V druhom prípade ide o zásielky, ak je predpoklad, že je nimi spáchaný trestný čin (niektorý z vymedzených trestných činov) alebo táto zásielka s takto taxatívne vymedzenými trestnými činmi súvisí určitým spôsobom. V rámci taxatívneho výpočtu trestných činov v tomto druhom prípade, je možné vidieť aj trestné činy korupčné. Z hľadiska odhaľovania korupcie je tento prostriedok dôležitý hlavne preto, že pomocou tohto zaist'ovacieho inštitútu je možné:

- a.) zaistiť veci, ktoré sa posielajú ako úplatok alebo ako plnenie, ktoré sa poskytuje za úplatok (určitá výhoda, uprednostnenie, rozhodnutie a pod.),
- b.) zaistiť veci alebo listiny, ktoré sa na úplatok alebo na plnenie zaň poskytované, vzťahujú, ktoré sa ich týkajú (napr. kľúče, rôzne doklady, dokumentácie),
- c.) zistiť, aké všetky osoby s predmetnými zásielkami pracujú (komu sa doručujú, od koho pochádzajú, cez koho sa odovzdávajú a pod).

Pomocou tohto inštitútu je v rámci odhaľovania korupcie možné jednak toto konanie odhaliť, taktiež zistiť obsah a podstatu korupčnej dohody, osoby, ktoré sú do nej nejakým spôsobom zapojené, zistiť povahu a hodnotu poskytovaného úplatku a plnenia, ktoré sa zaň poskytuje (resp. korupčne obstaráva), takže ide jednak o inštitút dôležitý v procese odhaľovania, no rovnako sa tak premieta aj do dokazovania korupcie, keďže sa pomocou neho získavajú tak vecné, ako aj listinné dôkazy a v konečnom dôsledku aj informácie dôležité pre trestné konanie.

V širšom kontexte treba uviesť, že listové tajomstvo a tajomstvo prepravovaných správ podlieha tak ústavnej, ako aj medzinárodnej a európskej ochrane. Tieto nadnárodné a medzinárodné dokumenty sa premietajú do čl. 22 Ústavy SR, pričom v prípade tohto inštitútu ide vlastne o zákonnú výnimku z garancií týchto práv. Zásahy do neho sú tak možné, no výhradne za podmienok, ktoré stanovuje zákon Práve predmetné ustanovenie § 108 TP stanovuje podmienky a pravidlá pre jeho využitie, hoci taktiež nie je obsahovo celkom bezproblémovým ustanovením.

Za zásielky v súvislosti s ich zadržaním sa považujú tak listové, ako aj balíčkové zásielky, prepravované poštou alebo iným prepravcom. Sú to v zásade všetky listové zásielky a balíčky, ktoré je možné podať na prepravu a prepravovať ich, doručovať ich ku konečnému príjemcovi. Objektívnosť získavaných informácií pomocou tohto

prostriedku sa garantuje tým, že tento inštitút sa vzťahuje na zásielky nedoručené. Čiže sú to zásielky podané na prepravu, ktoré sa kedykoľvek od tohto momentu, až po doručenie adresátovi, môžu zadržať a následne oprávnenými osobami otvoriť. V prípade prvej možnosti použitia, sú to zásielky pochádzajúce alebo určené obvinenému, teda obvinený ich dáva na prepravu a doručujú sa inej osobe, alebo iná osoba ich podala na prepravu a doručujú sa obvinenému. V prípade druhého zákonného režimu, ide o zásielky určitým spôsobom súvisiace s vybranými trestnými činmi, bez ohľadu na to, od koho pochádzajú a komu sú určené (nemusí to byť obvinený, obvinenie voči konkrétnej osobe tu nemusí byť ani vznesené).

V prípade § 108 ods. 1 TP sa zásielky určené obvinenému alebo pochádzajúce od obvineného zadržia, ak je to potrebné pre získanie dôležitých informácií pre trestné konanie. Vyslovene sa požaduje, aby príjemcom alebo odosielateľom bol obvinený. Toto automaticky naznačuje fázy použitia tohto prostriedku a to:

- a.) prípravné konanie (príkaz vydáva prokurátor a s jeho súhlasom aj policajt),
- b.) konanie pred súdom, ak rešpektujeme výkladové pravidlo, že ak nie je určené inak, tak pod obvineným sa rozumie aj obžalovaný a odsúdený (v tomto prípade príkaz vydáva predseda senátu).

Vzhľadom na to, že sa požaduje vznesenie obvinenia a teda existencia obvineného, je vylúčené, aby sa tento prostriedok dal využiť v postupe pred začatím trestného konania, keďže obvinenie možno vzniesť najskôr súčasne so začatím trestného stíhania (čím sa dostávame do prípravného konania) alebo až po začatí trestného stíhania (čiže už sme znova v prípravnom konaní). Teda tak, ako to dovoľuje ustanovenie § 108 ods. 1 TP, tak nemožno súhlasiť s tým, že by sa tento prostriedok dal využiť aj v postupe pred začatím trestného stíhania, čo je logické s ohľadom na požiadavku, že v danej veci musí vystupovať obvinený a vzhľadom na časové súvislosti možného vznesenia obvinenia.

Podkladom pre zadržanie zásielky je príkaz od subjektov oprávnených na jeho vydanie, pričom tento musí byť povinne písomný, no povinne sa nemusí odôvodniť. Odôvodnenie by malo obsahovať hlavne zhodnotenie potreby zadržania takejto zásielky s ohľadom na potrebu získania dôležitých vecí a poznatkov pre trestné konanie. Hoci to v tomto prípade nie je zákonná požiadavka, práve odôvodnenie je tou časťou príkazu, ktorá zabezpečuje jeho možné preskúmanie. Treba tu mať na zreteli, že príkaz ako forma trestného rozhodnutia, je právoplatný a vykonateľný hneď vydaním. Nedovoľuje sa voči nemu podanie žiadneho riadneho opravného prostriedku. Písomný príkaz sa doručuje právnickej alebo fyzickej osobe, ktorá zabezpečuje prepravu zásielky. Tieto osoby musia predmetnú zásielku zadržať, nemôžu pokračovať v jej preprave a doručovaní a musia ju vydať orgánu činnému v trestnom konaní alebo súdu. Na vydanie sú v tomto prípade (na tomto podklade) prepravné a doručovateľské spoločnosti a poštový podnik povinné, nemôžu sa odvolávať zachovávaní zákonného tajomstva prepravovaných správ.

Ustanovenie § 108 ods. 2 TP nepožaduje, aby v danej veci vystupoval obvinený. Nejde o zásielky pochádzajúce od obvineného alebo jemu určené. Ide o zásielky, pri ktorých je predpoklad, že pomocou nich bol spáchaný niektorý z taxatívne vymedzených trestných činov, alebo že nejako inak súvisia s takýmito trestnými činmi. Taxatívne sa vymedzuje, že to musí byť niektorý z uvedených trestných činov a teda ide o zločiny, korupčné trestné činy, legalizáciu príjmov z trestnej činnosti alebo zneužívanie právomoci verejného činiteľa. Dôležité je, že musí existovať predpoklad, že takto budú zistené skutočnosti dôležité pre trestné konanie a z tohto dôvodu treba zistiť obsah takejto zásielky. Tento inštitút je možné využiť v nasledujúcich fázach trestného konania:

- a.) v postupe pred začatím trestného stíhania,
- b.) v prípravnom konaní,
 - v oboch prípadoch vydáva príkaz na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie,
- c.) v konaní pred súdom, príkaz tu vydáva predseda senátu.

Tu však existuje aj možnosť, že ak vec neznesie odklad a príkaz sa v takejto časovej tiesni nedá získať vopred, potom je možné zásielku zadržať aj na podklade príkazu, ktorý vydá prokurátor alebo policajt. Tento príkaz sa doručí fyzickej alebo právnickej osobe zabezpečujúcej prepravu, pričom sa požaduje, aby sa jej do 3 dní doručil aj príkaz sudcu. Ak im nebude príkaz sudcu pre prípravné konanie v tejto lehote doručený, nemôžu zásielku ďalej zadržiavať a musia pokračovať v jej preprave a doručovaní. Takto sa zabezpečuje, aby sa takto intenzívne zásahy podrobili posúdeniu z hľadiska nutnosti a nevyhnutnosti, z hľadiska naplnenia zákonných podmienok pre takýto postup nestranným a nezávislým súdom. Aj tu sa do značnej miery teda oslabuje postavenie prokurátora ako pána prípravného konania, keďže o tých najzávažnejších zásahoch rozhoduje súd a prokurátorovi patrí iba návrhové oprávnenie. Okruh náležitostí návrhu ani v tomto prípade nie je riešený. Možnosťou zadržania zásielky aj bez príkazu sudcu, ale len na základe príkazu prokurátora alebo policajta, sa garantuje, aby sa v časovo tiesnivej situácii nezmaril účel tohto úkonu. Sú to prípady, ktoré sú však ojedinelé a sú splnené podmienky, pre ktoré by inak príkaz vydal aj sudca. Následne, ako bolo uvedené, sa vyžaduje, aby aj sudca potvrdil, resp. vydal takýto príkaz, inak zadržanie zásielok končí.

Aj v tomto prípade platí, že zásielky prepravované medzi obhajcom a jeho obvineným, sa nemôžu zadržiavať a následne otvárať. Ich vzťah je typický dôvernosťou a aj osobnosťou a tak, ako nemožno odpočúvať a zaznamenávať ich komunikáciu, tak ani zásielky, ktoré si medzi sebou zasielajú, nemožno zadržať a následne otvárať a skúmať ich obsah.

Príkaz musí mať povinne písomnú formu a tu sa priamo povinne vyžaduje aj odôvodnenie príkazu. Spravidla skutočnosťami, ktoré viedli k nevyhnutnosti a nutnosti vydania príkazu, ktoré preukazujú naplnenie zákonných podmienok využitia tohto inštitútu a zároveň aj skutočnosťami preukazujúcimi fakt, že takto sa získajú veci a aj poznatky dôležité pre trestné konanie. Príkaz sa tiež doručuje fyzickej alebo právnickej osobe, ktorá zabezpečuje prepravu a doručovanie zásielok s tým, že na jeho podklade musia tieto osoby zadržať zásielku, nepokračujú v jej preprave a vydajú ju orgánom činným v trestnom konaní alebo súdu. Nemôžu sa odvolávať na zákonnú ochranu tajomstva prepravovaných správ.

Zadržanie zásielok, bez ohľadu na režim, ktorým sa spravuje (ods. 1 alebo ods. 2), má vždy len krátkodobý charakter. Zásielka sa zadrží, vydá, otvorí (v konaní pred súdom ju otvorí predseda senátu a v prípravnom konaní a so súhlasom sudcu pre prípravné konanie ju otvorí policajt alebo prokurátor), spíše sa o tom zápisnica a v nej sa poznačia všetky skutočnosti, ktoré sa otvorením zásielky zistili. Ustanovenia Trestného poriadku (§ 109 TP) následne poznajú presný režim, ako sa naloží so zásielkou, ktorá už nie je potrebná pre trestné konanie. Ak je na účely trestného konania aj po otvorení potrebná, alebo ak by ju nebolo možné odovzdať alebo vrátiť, lebo by sa takto mohol zmariť účel trestného konania, alebo aspoň podstatne sťažiť, zásielky sa pripájajú k spisu. Pri veľkých rozmeroch sa ukladajú do úschovy a poznačí sa v spise, kde a prečo sa takto uložili.

3. Záverom

Trestno-procesná úprava informačno-technických prostriedkov, ako dôkazných prostriedkov a súčasne zaist'ovacích inštitútov, by mala byť jednoznačne dôsledná, exaktná a v každom prípade vnútorne kompatibilná. Ide o prostriedky silne zasahujúce základné ľudské práva dotknutých osôb a inak tomu nie je ani v prípade zadržania a otvorenia zásielok, čo sú inštitúty, pri ktorých sú do značnej miery dotknuté také ústavne garantované práva a právom chránené záujmy, ako je právo na súkromie, rodinný život, tajomstvo prepravovaných správ, či listové tajomstvo. Tak, ako sme naznačili v súvislosti so zadržaním a otvorením zásielok ako jedným z informačno-technických prostriedkov, táto právna úprava vykazuje niektoré formulačné nedostatky, ktoré by v zmysle popísaných úvah bolo vhodné v slede novelizácii odstrániť s cieľom skvalitnenia a spresnenia ich procesnej úpravy.

Zoznam použitých zdrojov:

- Aláč, M.: Odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej prevádzky. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Míľniky práva v stredoeurópskom priestore“. Bratislava: PraF UK, 2011
- Ivor, J.: Monitorovanie osôb ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. In Karlovarská právni revue č. 4/2007.
- Minárik, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION, 2011.
- Trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších právnych predpisov.

Kontakty:

JUDr. Marcela Tittlová, PhD.
ÚVP FP PEVŠ
Tomášikova 20
821 05 Bratislava
marcela.tothova26@gmail.com

Subjektívna stránka trestného činu a vybrané ustanovenia týkajúce sa postavenia colníka

Subjective aspect of the offense and selected provisions relating to the status of customs officers

JUDr. PETER TUPTA³⁷⁸

Abstrakt: Subjektívna stránka trestného činu sa venuje krátkemu exkurzu do právnej terminológie, v nadväznosti na zákonné vymedzenie zavinenia, ako obligatórneho znaku skutkovej podstaty trestného činu, jednak z pohľadu úmyselného zavinenia, ako aj zavinenia z nedbanlivosti., pri ďalšom členení na priamy a nepriamy úmysel, ako aj vedomú a nevedomú nedbanlivosť. Ďalšia časť je venovaná postaveniu colníka, ako verejného činiteľa, kde jeho činnosť je upravená dost širokou právnou úpravou. Z pohľadu trestnej zodpovednosti colníka, je pozornosť venovaná aj trestnému činu zneužívania právomoci verejného činiteľa a trestným činom korupcie. Prednáška prináša aj definíciu korupcie v podmienkach finančnej správy, ako aj vymedzenie subjektívnej stránky trestného činu colníka. Záver je venovaný vyšetrovaniu trestných činov spáchaných colníkmi, ako aj predstaveniu vyšetrovateľa finančnej správy.

Kľúčové slová: Subjektívna stránka trestného činu, zavinenie, úmysel, nedbanlivosť, zodpovednosť, colník, trestná činnosť, zneužívanie právomoci verejného činiteľa, korupcia, finančná správa, vyšetrovateľ.

Abstract: The subjective aspect of criminal act is devoted to short excursion into legal terminology, following the statutory definition of fault, such as obligatory character of the offense, both in terms of intentional misconduct and fault of negligence, with further division into direct and indirect intention, as well as conscious and unconscious negligence. The next part is devoted to customs officer's position as the public official, where his activity is adjusted by relatively wide legislation. In the view of criminal responsibility of customs officer, is also focused on criminal act of abuse of public official and crime of corruption. This lecture also brings the definition of corruption in terms of financial administration, as well as delimitation of subjective aspect of criminal act of the customs officer. The conclusion is devoted to investigation of criminal activities committed by customs officers, as well as to introduction of investigator of financial administration.

Keywords: Subjective aspect of the criminal act, fault, intention, neglect, responsibility, customs officer, criminal activity, abuse of powers of a public official, corruption, Financial administration, investigator

Úvod

Verejnosť vníma predstaviteľov štátnej správy rôzne. V prvom rade títo predstavitelia, resp. nositeľ štátnej moci by mali konať v medziach zákona a pre občanov. No sú vnímaní často ako skorumpovaní, nečestní a zlí. Toto negatívne vnímanie je typické hlavne pre colníkov, o ktorých prevláda názor, že pracujú len na hraniciach, pričom sa bežne nerozlišuje medzi colníkom a policajtom. Na dnes už jedinej klasickej slovensko – ukrajinskej hranici, ktorá je od konca roka 2007 schengenskou hranicou v dĺžke 98 km, pracuje na piatich colných pobočkách (Ubl'a, Vyšné Nemecké, Čierna nad Tisou, Maťovce a Veľké Slemence) okolo 200 colníkov z celkového počtu asi 3.000 colníkov. Tu treba pripomenúť, že hranicou sa chápu aj colné pobočky ako pošta, letisko, prístav, ktoré sú vo vnútrozemí no nie sú bežne chápané ako klasická hranica. Majú osobitné postavenie. Keby sme to mali zobrať napr. štatisticky a v ponímaní verejnosti, tak len týchto 200 colníkov (čo je asi 6,6 % z celkového počtu), ktorí slúžia na slovensko – ukrajinskej hranici by bolo rizikových, pričom potencionálne nebezpečenstvo kriminálneho správania ostatných, slúžiacich colníkov vo vnútrozemí, by nehrozilo. V tomto malom exkurze bude v krátkosti rozobratá v teoretickej rovine subjektívna stránka trestného činu, ako aj niektoré trestné činy colníkov aj v nadväznosti na ich vyšetrovanie.

³⁷⁸ Doktorand, Ústav verejného práva FP PEVŠ, Tomášikova 20, 821 05 Bratislava

Kým objektívna stránka trestného činu charakterizuje predovšetkým vonkajšie znaky trestného činu, subjektívna stránka zahŕňa predovšetkým znaky vnútorné a preto musí vždy obsahovať zavinenie (buď úmyselné alebo zavinenie z nedbanlivosti), fakultatívne môže obsahovať motív a cieľ (účel) trestného činu, prípadne iné skutočnosti.¹⁾ Vnútornými zložkami trestného činu sa zaoberá hlavne psychológia, z ktorej čerpá aj teória trestného práva hmotného, psychológia a kriminálna psychológia.

1. Subjektívna stránka vo všeobecnosti, zákonné vymedzenie, obligatórne znaky

Zavinením sa rozumie z trestnoprávneho hľadiska vnútorný (psychický) vzťah páchatel'a vyvolaný jeho protiprávnym konaním, zakladajúcim trestný čin. Zavinenie ako obligatórny znak skutkovej podstaty trestného činu sa musí vzťahovať na všetky podstatné okolnosti skutkovej podstaty trestného činu. Zavinenie musí byť dané v čase činu, jeho forma a intenzita môže byť rôzna. Miera zavinenia je určovaná nielen formou, ale aj jeho obsahom.²⁾ Zavinenie môže mať podľa platného Trestného zákona buď formu úmyselnú (§ 15 Tr. zák. č. 300/2005 Z.z.) alebo nedbanlivostnú (§ 16 Tr. zák.), pričom samotný Trestný zákon dôsledne spočíva na zásade zodpovednosti za zavinenie, čím rozvádza zásadu „žiadneho trestného činu a trestu bez zavinenia“. Zásada zodpovednosti za zavinenie je zakotvená v § 17 Tr. zák. a následne rozvedená v § 15, 16 a 18 Tr. zák. Podľa nej nie je možné páchatel'ovi pričítať v jeho neprospech žiadnu skutočnosť, ktorá by nebola pokrytá jeho zavinením, nakoľko zavinenie je podmienkou trestnej zodpovednosti.³⁾ Rozlišovanie medzi úmyselným zavinením a zavinením z nedbanlivosti sa deje pomocou vôľovej zložky – úmysel totiž vždy popri zložke vedomia obsahuje aj vôľovú zložku, pričom pri zavinení z nedbanlivosti táto vôľová zložka chýba.⁴⁾ Úmysel (dolus) z trestnoprávneho hľadiska charakterizuje predstavu o predmetoch a javoch, opierajúc sa najmä o vôľovú zložku tejto formy zavinenia s osobným zámerom páchatel'a spáchať určitý trestný čin.⁵⁾ Úmyselné zavinenie je budované na zložke vedomostnej (rozumovej) a zložke vôľovej. Trestný zákon v § 15 rozlišuje medzi úmyslom priamym (dolus directus) a úmyslom nepriamym (dolus indirectus).

Priamy úmysel vyjadruje najvyššiu formu zavineného spôsobenia následku vyjadreného v Trestnom zákone a ten má vplyv na stupeň spoločenskej nebezpečnosti páchatel'ovho konania.⁶⁾ Trestný čin je spáchaný úmyselným zavinením formou úmyslu priameho vtedy, ak páchatel' chcel spôsobom uvedeným v Trestnom zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený týmto zákonom (§ 15 písm. a)).

Týmto vyjadrením priameho úmyslu sa akcentuje zložka vôle, ale nepopiera sa tým vedomostná zložka. Vôľu nemožno izolovať od vedomia, lebo je spojená so sledovaným cieľom, zámerom – musí jej predchádzať uvedomenie si cieľa.⁷⁾

¹⁾ Madliak J a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Košice. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, str. 193

²⁾ Baláš. P.: Trestné právo hmotné všeobecná a osobitná časť, Vydavateľstvo VEDA, str. 94

³⁾ podobne ako pozn. ¹⁾ str. 196

⁴⁾ podobne ako pozn. ¹⁾ str. 197

⁵⁾ podobne ako pozn. ²⁾

⁶⁾ Čič. M.: Československé trestné právo, Vydavateľstvo Obzor, n.p. Bratislava, str. 104

⁷⁾ podobne ako pozn. ²⁾

⁸⁾ podobne ako pozn. ²⁾ str. 95

⁹⁾ podobne ako pozn. ⁸⁾

¹⁰⁾ podobne ako pozn. ²⁾ str. 96

¹¹⁾ podobne ako pozn. ²⁾ str. 97

Trestný čin je spáchaný úmyselne, formou nepriameho úmyslu vtedy, ak páchatel vedel, že svojím konaním môže takéto porušenie alebo ohrozenie (chránených záujmov) spôsobiť a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrozumený (§ 15 písm. b)). Rozdiel medzi obidvoma formami úmyslu je v odstupňovaní vôľovej zložky. K priamemu úmyslu sa vyžaduje, aby páchatel chcel chránený záujem porušiť, pri nepriamom eventuálnom úmysle stačí, aby páchatel si aspoň predstavoval porušenie chráneného záujmu ako možné. Úmysel priamy je za rovnakých okolností vyšší stupeň zavinenia ako úmysel eventuálny.⁸⁾

Trestný čin je možné spáchať aj zavinením z nedbanlivosti. Nedbanlivosť možno charakterizovať ako nedodržanie určitej miery opatrnosti, disciplíny, povinnosti pri zachovávaní trestnoprávných noriem v praktickom živote. Formy zavinenia z nedbanlivosti sú bezprostredne spojené s predstavou predmetov a javov v zmyslových orgánoch páchatel'a absentujúcou vôľovou zložkou. Sú vymedzené subjektívnou mierou opatrnosti.⁹⁾

Nedbanlivosť môže byť vedomá (culpa luxuria alebo culpa lata) alebo nevedomá (culpa negligentia alebo culpa levis).

Trestný čin je spáchaný z nedbanlivosti vedomej, ak páchatel vedel, že môže spôsobom uvedeným v Trestnom zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený týmto zákonom a bez primeraných dôvodov sa spoliehal, že takéto porušenie alebo ohrozenie nespôsobí (§ 16 pís.a)). Vedomá nedbanlivosť nadväzuje na priamy úmysel v intelektuálnej zložke. Kde sa pri posudzovaní hraníc medzi úmyselným zavinením a zavinením z nedbanlivosti končí uzrozumenie, tam sa začína spoliehanie sa, že následok trestného činu nenastane.

Trestná zodpovednosť sa za nevedomú nedbanlivosť zameriava nielen na povinnosti, ale aj na možnosti predvídania poruchy.¹⁰⁾ K spáchaniu trestného činu z nevedomej nedbanlivosti dochádza vtedy, ak páchatel nevedel, že svojím konaním môže takéto porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, hoci o tom, vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery, vedieť mal a mohol (§ 16 písm. b)).

Povinnosť a možnosť predvídania musia byť prítomné súčasne. V prípade, ak jedna z nich chýba, nejde o nevedomú nedbanlivosť ani o inú formu zavinenia. Možnosť a povinnosť sa vždy posudzujú vzhľadom na okolnosti a osobné pomery páchatel'a. Nedbanlivosť nemožno stotožňovať s opomenutím. Avšak trestný čin spáchaný opomenutím môže byť vykonaný nielen úmyselne, ale aj z nedbanlivosti.¹¹⁾

Zhrnutím vyššie uvedeného, subjektívna stránka zahŕňa predovšetkým vnútorné znaky trestného činu. Jednoducho možno konštatovať, nasledovné zastúpenie ako rozumových (vedomostných, intelektuálnych alebo predstavových) a vôľových zložiek. Intelektuálna zložka je ako pri priamom a nepriamom úmysle, tak pri vedomej nedbanlivosti. Intelektuálna zložka odpadá jedine pri nevedomej nedbanlivosti. Naproti tomu vôľová zložka je zastúpená len pri úmysle a to chcením, čo je najvyššie forma vôle alebo uzrozumením (byť uzrozumený) v rámci nepriameho úmyslu, čo je nižšia formou úmyslu.

Ak je osoba s niečím uzrozumená, znamená to aj jej kladný vzťah k tejto skutočnosti, ktorý sprevádza jej činnosť k tomu smerujúcu, hoci je vlastným objektom jej vôle niečo iné a preto osoba chce spôsobiť aj výsledok, s ktorým je „uzrozumená“.¹²⁾

¹²⁾ podobne ako pozn. ¹⁾ str. 203

Pri zavinení z nedbanlivosti vôľová zložka chýba. Vôľová zložka pri vedomej nedbanlivosti je nahradená spoliehaním sa, že následok trestného činu nenastane, pričom intelektuálna zložka je zachovaná. Absencia intelektuálnej a vôľovej zložky u nevedomej nedbanlivosti sa nahrádza možnosťou predvídania porušenia alebo ohrozenia zákonom chráneného záujmu.

Kritérium pre určenie nedbanlivosti nie je v Trestnom zákone (§ 16) výslovne uvedené a je ponechané na trestnoprávnu teóriu a prax a preto je tradične takýmto kritériom zachovanie už spomínanej miery opatrnosti, ktorú náš Trestný zákon neustanovuje. Miera vymedzenia opatrnosti môže byť vymedzená subjektívne alebo objektívne. Objektívne vymedzenie miery opatrnosti spravidla žiada od každého rovnakú mieru opatrnosti, len výnimočne vyžaduje mieru opatrnosti vyššiu.¹³⁾ Pod tzv. subjektívnym vymedzením miery opatrnosti je potrebné rozumieť mieru opatrnosti, ktorú je schopný páchatel vynaložiť v konkrétnom prípade (individuálne hľadisko) a pri jeho posudzovaní je potrebné brať do úvahy vlastnosti a stav páchatela.¹⁴⁾

2. Právne postavenie colníka

Právne postavenie colníka, jeho práva a povinnosti upravuje jedna zákon č. 200/1998 Z.z. o štátnej službe colníkov, ako aj zákon č. 652/2004 Z.z. o orgánoch štátnej správy v colníctve. Z pohľadu pracovnoprávneho, je colník fyzická osoba, ktorá je v služobnom pomere (§ 2 ods. 1 zák. č. 200/1998 Z.z.) a v nadväznosti na § 128 ods. 1 Trestného zákona je verejným činiteľom. Preto jeho trestná zodpovednosť v rámci služobného pomeru sa posudzuje podľa druhého dielu ôsmej hlavy Trestného zákona. Tu treba mať na zreteli, aby konanie colníka bezprostredne súviselo s výkonom jeho činnosti. Výkon činnosti colníka, teda právomoc vyplývajúca z jeho pozície a funkcie a je daná „opisom funkcie“. Táto funkcia môže v sebe zahŕňať právomoci jednak v rámci colného dohľadu, daňového dozoru, ako aj právomoc nadriadených v rámci služobného pomeru, prípadne činnosť colníka ako vyšetrovateľa finančnej správy alebo colníka vykonávajúceho operatívno – pátraciu činnosť.

Činnosť colníkov sa predovšetkým riadi týmito právnymi normami:

- zákon č. 200/1998 Z.z. o štátnej službe colníkov v platnom znení
- zákon č. 652/2004 Z.z. o orgánoch štátnej správy v colníctve v platnom znení
- zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v platnom znení
- zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v platnom znení
- zákon č. 199/2004 Z.z. Colný zákon v platnom znení
- nariadenie Rady (EHS) č. 2913/1992 z 12.10.1992, ktorým sa ustanovuje Colný kódex spoločenstva. V súčasnosti existuje aj nový tzv. Modernizovaný Colný kódex Spoločenstva, ktorým je nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 450/2008 z 23. apríla 2008, ktorý však dnes ešte nie je platnou právnou normou
- Nariadenie Komisie (EHS) č. 2454/1993 z 2. júla 1993, ktorým sa vykonáva nariadenie Rady (EHS) č. 2913/1992, ktorým sa ustanovuje Colný Kódex spoločenstva
- Nariadenie Rady (ES) č. 1186/2009 zo 16. novembra 2009, ustanovujúce systém Spoločenstva pre oslobodenie od cla
- zákon č. 10/1996 Z.z. o kontrole v štátnej správe v platnom znení
- zákon č. 9/2010 Z.z. o sťažnostiach

¹³⁾ podobne ako pozn. ¹⁾ str. 206

¹⁴⁾ podobne ako pozn. ¹⁾ str. 207

- zákon č. 71/1967 Zb. Správny poriadok v platnom znení
- zákon č. 563/2009 Z.z. Daňový poriadok v platnom znení
- zákon č. 98/2004 Z.z. o spotrebnej dani z minerálneho oleja v platnom znení
- zákon č. 104/2004 Z.z. o spotrebnej dani z vína v platnom znení
- zákon č. 105/2004 Z.z. o spotrebnej dani z liehu v platnom znení
- zákon č. 106/2004 Z.z. o spotrebnej dani z tabaku a z tabakových výrobkov
- zákon č. 107/2004 Z.z. o spotrebnej dani z piva v platnom znení
- zákon č. 609/2007 Z.z. o spotrebnej dani z elektriny, uhlia a zemného plynu
- zákon č. 166/2003 Z.z. o ochrane pred odpočúvaním v platnom znení
- zákon č. 215/2004 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností
- vyhláška NBÚ č. 453/2007 Z.z. o administratívnej bezpečnosti

Činnosť colníka sa riadi aj internými predpismi. V podmienkach finančnej správy sú to interné akty riadenia tzv. „IRA“. Dôležitým momentom tu je však fakt, aby colník bol s týmito aktami riadne oboznámený. Oboznámenie sa uskutočňuje podpisom, ktorý colník osvedčí formuláciu, že bol oboznámeným s tým, ktorým IRA. Je to mimoriadne dôležité pre posudzovanie zavinenia.

3. Trestné činy colníkov pri výkone ich funkcií, povolania

Skutkové podstaty trestných činov, ktoré sa výslovne a priori viažu na činnosť verejných činiteľov a teda aj colníkov, sú upravené v ôsmej hlave Trestného zákona pod názvom *Trestné činy proti poriadku vo veciach verejných* a to v rozdelení *druhý diel – Trestné činy verejných činiteľov a tretí diel - Korupcia*.

V prípade trestných činov verejných činiteľov Tr. zákon rozlišuje v § 326 **Zneužívanie právomoci verejného činiteľa** a v § 327 **Marenie úlohy verejným činiteľom**. V prípade korupcie Trestný zákon pozná trestný čin **Prijímanie úplatku** (§ 328 – 331), **Podplácanie** (§ 332 – 335) a **Nepriama korupcia** § 336).

§ 326

Zneužívanie právomoci verejného činiteľa

(1) Verejný činiteľ, ktorý v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech,

- a) vykonáva svoju právomoc spôsobom odporujúcim zákonu,
 - b) prekročí svoju právomoc, alebo
 - c) nesplní povinnosť vyplývajúcu z jeho právomoci alebo z rozhodnutia súdu,
- potrestá sa odňatím slobody na dva roky až päť rokov.

(2) Odňatím slobody na štyri roky až desať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) závažnejším spôsobom konania,
- b) na chránenej osobe, alebo
- c) z osobitného motívu.

(3) Odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť,

- b) a spôsobí ním značnú škodu, alebo
- c) preto, aby inému zmaril alebo sťažil uplatnenie jeho základných práv a slobôd.

(4) Odňatím slobody na desať rokov až dvadsať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb,
- b) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo
- c) za krízovej situácie.

§ 327 Marenie úlohy verejným činiteľom

(1) Verejný činiteľ, ktorý pri výkone svojej právomoci z nedbanlivosti zmarí splnenie dôležitej úlohy, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

(2) Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním značnú škodu alebo iný obzvlášť závažný následok.

Už zo samotnej zákonnej dikcie je zrejmé, že trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa je úmyselným trestným činom, naproti tomu marenie úlohy verejným činiteľom je nedbanlivostným trestným činom. Z dikcie zákona je zrejmé, že pre zneužívanie právomoci verejného činiteľa sa vyžaduje priamy úmysel colníka buď spôsobiť škodu alebo zadovážiť prospech (sebe alebo inému). Otázne je vymedzenie nedbanlivosti pri marení výkonu úlohy verejným činiteľom. Tá môže byť ako vedomá, tak aj nevedomá (napr. povinnosť colníka vyplývajúca z IRA, s ktorým colník nebol oboznámený a ktorý bližšie popisuje napr. rozsah vykonávania colnej kontroly na hraničnom priechode u osobných motorových vozidiel pre zabráneniu pašovania cigariet, pričom nedôslednou kontrolou sa pri následnej kontrole nájde nielen väčšie množstvo cigariet, ale aj tovar podliehajúci Dohovoru CITES a pod.)

Trestné činy korupcie

Prijímanie úplatku (§ 328 – 331), Podplácanie (§ 332 – 335) a Nepriama korupcia § 336).

Rozdiel v trestnom čine korupcie a zneužívania právomoci verejného činiteľa je v tom, že v prípade korupcie musia byť minimálne dva subjekty (kto ...pre inú osobu), teda jedna osoba, čo ponúka úplatok a druhá osoba čo prijíma, žiada, teda je príjemcom (napr. vzťah colník a deklarant; cestujúci (šofér) a colník). Naproti tomu subjektom spáchania trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa môže byť len jedna osoba, samotný colník. Nie každé zneužívanie právomoci verejného činiteľa musí byť zároveň korupciou, naproti tomu každé korupčné chovanie colníka je aj zneužívaním právomoci verejného činiteľa. Spáchať trestný čin zneužívania právomoci verejného činiteľa je možné aj bez toho, aby sa colník korumpoval alebo bol korumpovateľný.

§ 328

Prijímanie úplatku

(1) Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu prijíma, žiada alebo si dá sľúbiť úplatok, aby konal alebo sa zdržal konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, potrestá sa odňatím slobody na dva roky až päť rokov.

(2) Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha uvedený čin závažnejším spôsobom konania. (pozn. Pod pojmom "*závažnejší spôsob konania*" zákon rozumie napríklad páchanie trestného činu so zbraňou, po dlhší čas, porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchatel'ovho zamestnania, postavenia alebo funkcie (ak je ide napr. o colníka) alebo uloženej mu podľa zákona, organizovanou skupinou a pod.)

(3) Odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha tento čin vo veľkom rozsahu. *Škodou veľkého rozsahu* sa rozumie suma dosahujúca najmenej päťstónásobok sumy minimálnej mzdy.

V § 329 je rozvedené prijímanie úplatku v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu, v § 330 je zas rozvedené prijímanie úplatku zahraničného verejného činiteľa a v § 331 člena zahraničného parlamentného zhromaždenia, sudcu alebo úradníka medzinárodného súdneho orgánu alebo iných členov medzinárodných organizácií a orgánov. Tieto skutkové podstaty sa viac menej nedotýkajú colníkov.

§ 332

Podplácanie

(1) Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa poskytne úplatok alebo ho sľúbi inému, aby konal alebo sa zdržal konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, alebo z tohto dôvodu priamo alebo cez sprostredkovateľa poskytne alebo sľúbi úplatok inej osobe, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(2) Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v ods. 1 závažnejším spôsobom konania.

(3) Odňatím slobody na štyri roky až desať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha tento čin vo veľkom rozsahu.

Podobne, ako pri prijímaní úplatku aj §§ 333, 334 a 335 rozvádzajú ďalšie spôsoby páchania trestného činu, ako aj podplácanie tam uvedených osôb. Aj tieto skutkové podstaty trestných činov sa viac menej nedotýkajú colníkov.

Nepriama korupcia

(1) Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu prijme, žiada alebo dá si sľúbiť úplatok za to, že bude svojím vplyvom pôsobiť na výkon právomoci osoby uvedenej v § 328, § 329, § 330 alebo § 331, alebo za to, že tak už urobil, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(2) Kto priamo alebo cez sprostredkovateľa inému poskytne alebo sľúbi úplatok za to, že bude svojím vplyvom pôsobiť na výkon právomoci osoby uvedenej v § 332 alebo § 333, alebo za to, že tak už urobil, alebo z tohto dôvodu poskytne, ponúkne alebo sľúbi úplatok inej osobe, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

V prípade korupcie je trestným činom aj jej neoznámenie. Podľa § 340 Trestného zákona ide o trestný čin „**Neoznámenie trestného činu**“

(1) Kto sa hodnoverným spôsobom dozvie, že iný spáchal niektorý z trestných činov korupcie, a taký trestný čin neoznámí bez odkladu orgánu činnému v trestnom konaní alebo Policajnému zboru, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

V prípade priamej, ako aj nepriamej korupcie ide o úmyselné trestné činy. V prípade trestného činu neoznámenia trestného činu možno vidieť aj nedbanlivostnú formu zavinenia.

V nadväznosti na vyššie uvedené zákonné definície foriem korupcie, **korupciu v podmienkach finančnej správy** by sme mohli **definovať ako úmyselnú protiprávnú činnosť colníkov (a ďalších zamestnancov finančnej správy) smerujúcu k ekonomickému prospechu (zisku) vo forme prijímania rôznych finančných odmien, platieb, darov a služieb (aj protislužieb), prípadne prijímania iných výhod za činnosti, ktoré majú colníci (alebo zamestnanci finančnej správy) vykonávať v rámci svojej funkcie a postavenia.**

Treba poznamenať, že v prípade ak colník spácha jeden z trestných činov korupcie priamo počas výkonu svojej služby, dopustí sa zároveň aj trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa.

4. Vyšetrovanie trestných činov spáchaných colníkmi

Vyšetrovanie trestných činov korupcie realizuje špecializovaný útvar v rámci Policajného zboru SR, NAKA. V niektorých prípadoch, kde ide o spoločnú trestnú činnosť páchanú colníkmi spolu s príslušníkmi hraničnej polície je orgánom vyšetrovania aj vyšetrovateľ inšpekčnej služby MV SR. Z pohľadu prokuratúry, dozor nad vyšetrovaním korupcie a obžalobu podáva Úrad špeciálnej prokuratúry. Orgánom súdnej moci je Špecializovaný trestný súd. (zriadený dňa 20. mája 2009 *zákonom č. 291/2009 Z.z. o špecializovanom trestnom súde a o zmene a doplnení ďalších zákonov.*)

V zmysle prísl. IRA FR SR v prípade, zistenia korupcie zamestnancom finančnej správy v rámci tejto organizácie, je treba urobiť zároveň aj oznámenie na Inšpekciu FR SR a to buď priamo colníkom (alebo zamestnancom), ktorý to zistil alebo prostredníctvom organizačného útvaru finančnej správy Podobne treba postupovať pri akomkoľvek porušení služobnej alebo pracovnej disciplíny.

Na rozdiel od korupcie, postihovanie zneužívania právomoci colníkov je v podmienkach finančnej správy aj v trestnoprávnej rovine. Ide o vyšetrovateľov finančnej správy (§ 8 zák. č. 333/2011 Z.z. o orgánoch štátnej správy v oblasti daní, poplatkov a colníctva. pozn. do 1.1.2012 to boli vyšetrovatelia colnej správy definovaní v § 11a zákona č. 652/2004 Z.z. o orgánoch štátnej správy v colníctve), ktorí na základe Dodatku č. 4 k Dohode medzi MV SR a MF SR zo septembra 2009 sú príslušní na vyšetrovanie zneužívania právomoci verejného činiteľa, ale za podmienky, ak skutok nebude spáchaný v súbehu s trestným činom, ktorý je v pôsobnosti špeciálneho útvaru PZ (ide o prípad súbehu s korupciou, kde je príslušný Úrad boja proti korupcii P PZ). Orgánom prokuratúry pri zneužívaní právomoci verejného činiteľa je všeobecná prokuratúra. V prípade súbehu s korupciou, prípadne pri kvalifikovanej podstate trestného činu zneužitia právomoci verejného činiteľa ustanoveného v § 326 ods. 3 a 4 je príslušný Úrad špeciálnej prokuratúry. O trestoch rozhoduje v prípade spáchania trestného činu spôsobom uvedeným v § 326 ods. 1 a 2 v rámci schengenskej hranice civilný súd a to Okresný súd Humenné, Michalovce alebo Trebišov (do 1.4.2009 to boli vojenské súdy, zmena do dnešného stavu bola daná vyhláškou Ministerstva spravodlivosti SR č. 95/2009 Z.z.) a v prípadoch uvedených v súbehu s korupciou pre

situácie v § 326 ods. 4 a 5 rozhoduje Špecializovaný trestný súd. V prípade trestného činu marenia úlohy verejným činiteľom (§ 327) je daná tiež príslušnosť vyšetrovateľov finančnej správy. Organizačne sú vyšetrovatelia finančnej správy začlenený pod Kriminálny úrad finančnej správy.

Na základe spomínaného Dodatku č. 4 k Dohode medzi MV SR a MF SR zo septembra 2009 vyšetrovatelia finančnej správy sú príslušní vyšetrovať okrem trestných činov podľa § 326 a § 327 aj tieto ďalšie trestné činy uvedené v Trestnom zákone:

- porušovanie predpisov o obehú tovaru v styku s cudzinou podľa § 254 ods. 3 až 5 Tr. zákona
- skrátenie dane a poistného podľa § 276 Tr. zákona v prípadoch, pri ktorých sú colné úrady správcami dane
- neodvedenie dane podľa § 277 Tr. zákona v prípadoch, keď predmetom porušenia sú dane v správe colných úradov
- nezaplatenia dane podľa § 278 ods. 2 a 3 Tr. zákona za splnenia predchádzajúcej podmienky
- porušovanie predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru podľa § 279 ods. 2, ods. 3 Tr. zákona (len dovozy z krajín mimo Spoločenstva (teda EÚ))
- porušovanie práv k ochrannej známke, obchodnému meniu a chránenému označeniu pôvodu podľa § 281 ods. 3 a 4 Tr. zákona (len dovozy z krajín mimo Spoločenstva)
- porušovanie ochrany rastlín a živočíchov podľa § 305 ods. 4 a 5 Tr. zákona (len dovozy z krajín mimo Spoločenstva)

Nedovolený dovoz, vývoz, preprava a výroba drog, jedov, prekursorov a zbraní je vo výlučnej kompetencii vyšetrovateľov PZ.

Záverom:

Možno konštatovať, že subjektívnou stránkou trestného činu colníka, ako verejného činiteľa v súvislosti s výkonom jeho služby v nadväznosti na jeho služobné postavenie a funkciu, teda pri výkone jeho povolania, je jeho zavinené, protiprávne konanie, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone.

Zoznam použitých zdrojov:

- Madliak J a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Košice. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
- Baláš. P.: Trestné právo hmotné všeobecná a osobitná časť, Vydavateľstvo VEDA
- Čič. M.: Československé trestné právo, Vydavateľstvo Obzor, n. p. Bratislava
- Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov
- zákon č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve v znení neskorších predpisov
- zákon č. 200/1998 Z. z. o štátnej službe colníkov v znení neskorších predpisov

NEZÁKONNÝ POSTUP ORGÁNOV ŠTÁTNEJ SPRÁVY V SPRÁVNOM KONANÍ

(Illegal procedure, state administration bodies in administrative proceedings)

Michal Žofčák³⁷⁹

Abstrakt: Autor príspevku sa pridrižiava okruhu konkrétnej navrhovanej témy konferencie, aktuálne problémy foriem štátnej správy. Poukazuje na obvinenie z priestupku bez zákonných dôkazov, ako aj neobjektívneho prejednávania priestupku v správnom konaní v neprospech obvineného. Ďalej autor poukazuje na nerešpektovanie zákonných postupov v odvolacom konaní. V samotnom závere sa autor zaoberá škodami spôsobenými nezákonným postupom orgánov štátnej správy.

Kľúčové slová : verejné právo, správne právo, Správny poriadok, nezákonné obvinenie z priestupku, nečinnosť odvolacieho orgánu v správnom konaní, následky nezákonného konania správneho orgánu.

Abstract : Author in this contribution, approach radius of a particular proposed conference topics , current problems of forms of government. It refers to the accusation of an offense without legal evidence and biased dealing with offenses in the administrative proceedings to the detriment of the accused. Further, the author highlights the disregard of legal procedures on appeal. At the very end the author deals with damage caused by malpractice government bodies.

Keywords: public law, administrative law, administrative policy, illegal charges of misconduct , omissions appeal body in administrative proceedings , the consequences of unlawful conduct of the administration.

Úvod

V bežnom živote sa denne stretávame, ako občania a zároveň aj ako vodiči motorových vozidiel s bežnými priestupkami.³⁸⁰ Pri dnešnej hektickej spoločnosti postačí, napríklad ak sa pohádajú spolu susedia, alebo, ak parkujeme na vyhradenom parkovacom mieste, bez patričného povolenia. Preto je namieste, ak sa zamyslíme nad tým, ako je to s postavením účastníkov konania a ich právom na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov v tak často sa vyskytujúcom priestupkovom konaní.³⁸¹ Priestupok je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti. Dovolím si upozorniť, že tento príspevok sa zaoberá činnosťou príslušníkov Policajného zboru³⁸² v štádiu objasňovania priestupku, následného priestupkového konania správnym orgánom, odvolacím orgánom v správnom konaní³⁸³ a v konečnom dôsledku aj konaním pred súdom.³⁸⁴ Podľa ustálenej judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky účelom práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov je odstránenie stavu právnej neistoty, v ktorej sa nachádza osoba domáhajúca sa rozhodnutia orgánu verejnej správy.

³⁷⁹ Kontaktné údaje : JUDr. Michal Žofčák, Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva, denný doktorand; Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, judr.michal.zofcak@gmail.com

³⁸⁰ zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, v znení neskorších predpisov (k 1.1.2016)

³⁸¹ podľa ustanovenia § 58 zákona SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

³⁸² zákon NR SR č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore

³⁸³ zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok)

³⁸⁴ zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok (s účinnosťou do 30.6.2016)

Priestupok proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky³⁸⁵

Po miestných komunikáciach viedol občan svoje osobné motorové vozidlo v spoločnosti svojho známeho. Keď v protismere míňali policajnú hliadku, tá okamžite svoje služobné vozidlo otočila na miestnej komunikácii a začala sledovať osobné motorové vozidlo aj s osádkou. Následne, mali príslušníci policajnej hliadky (podľa ich tvrdenia) použiť na zastavenie pred nimi idúceho osobného motorového vozidla svetelné znamenie. Nakoľko si občan, ktorý viedol osobné motorové vozidlo nevšimol že za ním idúca hliadka použila svetelné znamenie (majáky), pokračoval v jazde až do momentu, kedy za ním idúca hliadka použila spolu so svetelným znamením aj znamenie zvukové, na čo reagoval tak, že svoje vozidlo zastavil na najbližšom prakovacom mieste, nakoľko práve v momente, keď zaregistroval zvukové a svetelné znamenie na zastavenie svojho vozidla prechádzal cez križovatku. Po zaparkovaní vozidla nasledovala kontrola dokladov, povinnej výbavy vozidla (lekárnička, trjuholník, rezerva a pod.), občan bol podrobený kontrole na použitie alkoholu dychovou skúškou a nakoniec príslušníci motorovej hliadky skontrolovali WIN kód vozidla, či nie je kradnuté. Celý priebeh kontroly a komunikácie hliadky s občanom si občan nahrával na videozáznam. To sa nepáčilo obidvom príslušníkom motorizovanej hliadky, tak začali občana obviňovať z porušenia predpisov o bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky.³⁸⁶ Občan sa bránil s poukázaním, na skutočnosť, že žiadny priestupok nespáchal a počas jazdy, ako aj počas prejednávania priestupku mal pri sebe spolujazdca, ktorý môže dosvedčiť pravdivosť jeho obhajoby. Podľa tvrdenia príslušníkov motorizovanej hliadky mal občan, ktorý viedol motorové vozidlo neuposlúchnuť výzvu príslušníkov motorizovanej hliadky na zastavenie, jazdil v protismere, nepoužíval pri odbočovaní znamenie o zmene smeru jazdy, jazdil nedovolenou rýchlosťou, nedal prednosť v jazde (nebolo mu oznamené komu nedal prednosť v jazde, nakoľko nedošlo k žiadnej kolízii a ani k ohrozeniu iných účastníkov cestnej premávky). Nakoľko sa nevedeli na mieste dohodnúť o vine, či nevine, bol tento skutok postúpený na správne konanie dopravnému inšpektorátu.

Obidvaja príslušníci motorizovanej hliadky spisali spolu jeden úradný záznam, ktorý obidvaja podpísali. V tomto úradnom zázname nespomenuli obidvaja príslušníci uvedené skutočnosti, t.j., že občana podrobili dychovej skúške, že vykonali kontrolu vybavenia motorového vozidla povinnou výbavou, že dokonca vykonali aj kontrolu WIN kódu na vozidle a že až následne začali občanovi oznamovať, akých priestupkov proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky sa mal dopustiť, čo považujem za veľmi dôležitú okolnosť, nakoľko povinnosťou obidvoch príslušníkov motorizovanej hliadky bolo vyhotoviť záznam o prejednávaní priestupku (ak skutočne k nejakému priestupku došlo), pravdivo a podľa priebehu a poradia ako sa odohral, t.j., mali tam byť zaznamenané všetky skutočnosti (aj chýbajúce), ktoré mal následne vyhodnotiť správny orgán, ktorý jediný mal kompetenciu priestupok riešiť v správnom konaní. Ešte pred odstúpením priestupku na správny orgán, bol občan vyzvaný príslušníkom Policajného zboru, z oddelenia výkonu služby pri dopravnom inšpektoráte, aby podal vysvetlenie o priestupku. Teda nie správny orgán žiadal vysvetlenie, ale oddelenie výkonu služby suplovalo právomoci a kompetencie správneho orgánu.

³⁸⁵ podľa ustanovenia § 22 zákona SNR č. 372/1990 Zb. v znení neskorších predpisov

³⁸⁶ zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č.

Správne konanie

Správny orgán, ktorý začal konať vo veci prejednávania priestupku proti plynulosti a bezpečnosti v cestnej premávke rozhodol, že občan porušil povinnosť ustanovenú v § 3 ods. 2 písm. a), § 3 ods. 2 písm. c), § 9 ods. 1, § 20 ods. 1, § 30 ods. 1, ods.2, s poukazaním na § 137 ods. 2 písm. i), j), k) zákona NR SR č. 8/2009 Z.z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov a noviel, čím je uznaný vinným zo spáchania skutkovej podstaty priestupku podľa § 22 ods. 1 písm. l), k) zákona SNR č. 372/1990 Z.z. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Teda správny orgán rozhodol na základe úradného záznamu, ktorý bol podpísaný obidvomi príslušníkmi motorizovanej hliadky a hlavne, obidvaja videli, podľa obsahu úradného záznamu udalosti rovnako, čo je prinajmenšom nepravdepodobné, nakoľko jeden z príslušníkov motorizovanej hliadky viedol služobné motorové vozidlo a tým pádom musel vidieť veci ináč ako jeho kolaga, ktorý sedel vedľa neho. V odôvodnení rozhodnutia o priestupku uvádza správny orgán nasledujúce : “Správny orgán uvádza, že nemá dôvod pochybovať o dôveryhodnosti skutočností uvádzaných v úradných záznamoch členmi hliadky – relevantný dôkaz svedčiaci v neprospech obvineného, nakoľko policajti sú pri vykonávaní služobných povinností viazaní služobnou prisahou, riadia sa ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a inými všeobecne záväznými právnymi predpismi, pri vykonávaní služobnej činnosti je policajt povinný dbať na česť, vážnosť a dôstojnosť osoby i svoju vlastnú a nepripustiť, aby v súvislosti s touto jeho činnosťou vznikla osobe bezdôvodná ujma a aby prípadný zásah do jej práv a slobôd prekročil mieru nevyhnutnú na dosiahnutie účelu sledovaného jeho služobnou činnosťou. Z vyššie uvedených dôvodov hodnotí správny orgán výpovede členov hliadky ako objektívne a hodnoverné a zastáva názor, že policajná hliadka by obvineného bezdôvodne nezastavovala, nekontrolovala a nevypísala príslušné písomnosti a tým ho bezdôvodne obvinila zo spáchania priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky podľa § 20 ods. 1 písm. k), l) zákona NR SR č. 8/2009 Z.z. o cestnej premávke, pokiaľ by jednoznačne nebola presvedčená, že menovaný vodič svojím konaním neporušil vyššie uvedené ustanovenia zákona“.

Odvolacie konanie

Nakoľko bol obvinený presvedčený o svojej nevine, podal v zákonnej lehote odvolanie proti rozhodnutiu o priestupku. Odvolací orgán zamietol odvolanie obvineného z priestupku, nakoľko podľa jeho názoru, nebolo rozhodnutie o priestupku prevzaté obvineným v stanovenej lehote. Teda obvinený podal, podľa odvolacieho správneho orgánu³⁸⁷, svoje odvolanie po zákonnej lehote, ktorú odvolací správny orgán označil ako troj dňovú lehotu na prevzatie rozhodnutia. Paradoxné na tomto tvrdení odvolacieho správneho orgánu je to, že obvinený si riadne prevzal písomnosť, doručovanú Slovenskou poštou, následne, tak, ako bolo v rozhodnutí udané podal odvolanie, čo však odvolací orgán neakceptoval. Obvinený opakovane vyzval odvolací správny orgán, aby v zmysle ustanovenia § 54 ods.2, ako aj § 60 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v platnom znení preskúmal dôvodnosť podaného odvolaniavo

³⁸⁷ podľa ustanovenia § 53 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení (správneho poriadku) zákona takto: Proti rozhodnutiu správneho orgánu má účastník konania právo podať odvolanie, pokiaľ zákon neustanovuje inak alebo pokiaľ sa účastník konania odvolania písomne alebo ústne do zápisnice nevzdal.

vzťahu k vydanému rozhodnutiu o priestupku, čo odvolací orgán neakceptoval a opätovne svoje rozhodnutie oprel o premeškanú lehotu na odvolanie.³⁸⁸

Prvostupňový správny orgán, ktorý konal v prospech svojich kolegov, nepostupoval v zmysle ustanovenia § 34 zákona č. 138/2004 Z.z. o správnom konaní, kde sa v ods. 1 uvádza : „Na dokazovanie možno použiť všetky prostriedky ktorými možno zistiť a objasniť skutočný stav veci a ktoré sú v súlade s právnymi predpismi“. Ods.2 : „**Dôkazom je najmä výsluch svedkov, znalecké posudky, listiny a ohliadka**“.

Obvinený preukázal príslušníkom motorizovanej hliadky, ako aj príslušníkovi oddelenia výkonu služby, že má na svoju obhajobu o nevine svedka, ktorý s ním bol po celý čas zákroku policajnej hliadky prítomný v aute a žiadal, aby bol vypočutý ako svedok. Správny orgán túto skutočnosť cielene opomenul, resp. vo svojom rozhodnutí o priestupku nespomína a to aj napriek skutočnosti, že pri rozhodovaní o priestupku vychádzal (údajne) zo záznamu o podaní vysvetlenia obvineného pred príslušníkom oddelenia výkonu služby, kde je táto skutočnosť písomne zaznamenaná. Naopak, prvostupňový orgán sa sústredil na obhajovanie práce príslušníkov motorizovanej hliadky, ktorí konajú podľa zákonov, avšak o svojich tvrdeniach v neprospech obvineného nepredložili žiadny zákonný dôkaz (svedka, videozáznam a pod.)

Na základe uvedeného je možné vysloviť záver, že ak sa takémuto konaniu správnych orgánov nezabráni, je možné kohokoľvek obviňovať na základe výpovede, resp. úradného záznamu príslušníkov hliadky a nie je možnosť to zastaviť.

Následky nezákonného konania správneho orgánu

Z hore uvedených skutočností je posúdenie nezákonného postupu správnych orgánov v konaní o priestupku veľmi závažné a to hlavne vzhľadom na následky ich nezákonného konania. Obvinený je v postavení poškodeného takýmto konaním, ktoré mu spôsobilo počas nekonania o odvolaní proti rozhodnutiu prvostupňového správneho orgánu zákaz viesť motorové vozidlo, nakoľko nastal stav, kedy odvolací správny orgán nemá ochotu konať, obvinený bol nútený požiadať o pomoc formou žaloby príslušný Krajský súd³⁸⁹, ktorý vo veci rozhodol v prospech obvineného, avšak vec bola vrátena prvostupňovému správneho orgánu. Teda je obvinený opäť na začiatku a po skoro ročných prieťahoch, nemôže viesť motorové vozidlo, mal neplánované výdavky na súdne konanie, na cestovné prostredníctvom verejnej dopravy, teda jeho práva sú porušované nezákonnými praktikami správnych orgánov a najhoršie na tom celom je to, že je takmer nemožné tento stav zvrátiť v prospech obvineného, kým správny orgán nerozhodne inak, ako rozhodoval doteraz.

Záver

Po zhrnutí všetkých uvedených faktov je možné konštatovať, že také **konanie správnych orgánov**, o ktorom je príspevok, **je pre spoločnosť veľmi nebezpečné**, nakoľko je takýmto spôsobom možné kohokoľvek obviňovať z priestupku a to len na základe subjektívneho posúdenia o údajnom priestupku príslušníkmi motorizovanej hliadky. Zľahčuje sa povinnosť v zmysle citovaných ustanovení zákona rozhodovať v správnom konaní na základe zákonne získaných dôkazov, naopak, je snaha zo strany

³⁸⁸ Z ustanovenia § 60 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v platnom znení vyplýva, že : Odvolací orgán je povinný preskúmať i oneskorené odvolanie z toho hľadiska, či neodôvodňuje obnovu konania alebo zmenu alebo zrušenie rozhodnutia mimo odvolacieho konania.

³⁸⁹ zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok (s účinnosťou do 30.6.2016)

príslušníkov hliadky objektizovať prostredníctvom svojho názoru, resp. pohľadu na vec niečo, čo nevedia nijako dokázať a najhoršie na tom celom je to, že sa to celé robí v neprospech občana. Polícia má našim občanom pomáhať a chrániť ich, nie obviňovať, šikanovať a prenasledovať bezdôvodne.

Zoznam použitých platných právnych noriem :

zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok (s účinnosťou do 30.6.2016)

zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení (správneho poriadku)

zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, v znení neskorších predpisov (k 1.1.2016)

zákon NR SR č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore

zákon č.8/2009 Z.z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,

Paneurópska vysoká škola Fakulta práva
Aktuálne otázky správneho a trestného práva
3. máj 2016
Zborník príspevkov z vedeckej konferencie

Editori:

JUDr. Marcela Tittlová, PhD.
JUDr. Michal Žofčák

Vydal: Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Tomášikova 20, 821 05 Bratislava
1.vydanie, 2016.

Zodpovedný redaktor: JUDr. Marcela Tittlová, PhD., JUDr. Michal Žofčák

Grafická úprava a tlač: v roku 2016 DISKUS, s. r. o., Víťazná 234, 958 04 Partizánske
URL: www.diskus.sk

Distribúcia: Paneurópska vysoká škola, Tomášikova 20, 921 07 Bratislava URL:
www.paneurouni.com

Rozsah: 192 strán
Náklad: 50 ks
Formát: 1 CD-ROM, dokument online
Nepredajné.

ISBN 978- 80-89453-15-3
EAN 9788089453153